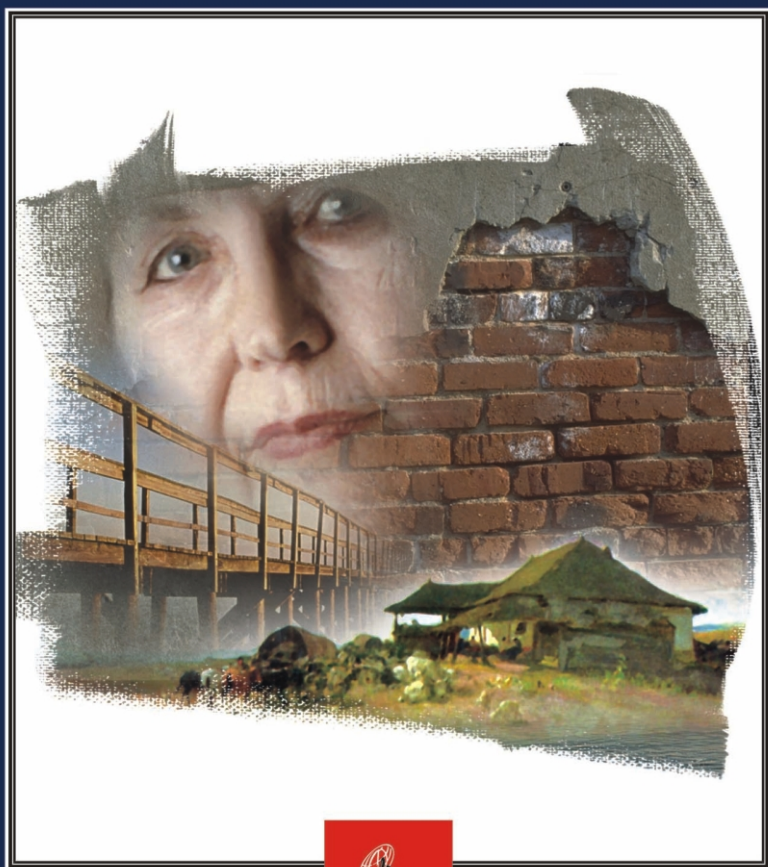

biblioteca școlarului

IOAN SLAVICI

MARA

Litera
INTERNĂȚIONAL

biblioteca școlarului

Ioan
SLAVICI

MARA

INTERNAȚIONAL

BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu
Pe copertă: *Hanul de la Orășii* de Nicolae Grigorescu (colaj)
Conceptia grafică a colecției și coperta: Vladimír Zmееv

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE:

G. Călinescu,
Tudor Vianu, Șerban Cioculescu,
P. Marcea, Domnica Filimon-Stoicescu,
A. Philippide, Ion Rotaru, D. Vatamaniuc,
Mircea Zăciu, Ion Negoitescu,
Dumitru Măcu.

Ioan Slavici

Edítura „Lítera Internațional“
O.P. 33; C.P. 63, sector 1, București, România
tel./fax (01) 3303502; e-mail: info@litera.ro

Grupul Edítoríal „Lítera“
str. B. P. Hasdeu, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova
tel./fax +(3732) 29 29 32, 29 41 10, fax 29 40 61;
e-mail: litera@litera-publishing.com

Dífuzare:

S.C. Davíd D.V.Comprod SRL
O. P. 33; C. P. 63, sector 1, București, România
tel./fax +(01) 3206009

Líbrăria „Scrípta“
str. Ștefan cel Mare 83, mun. Chișinău, MD-2012,
Republica Moldova, tel./fax: +(3732) 221987

Prezenta ediție a apărut în anul 2001 în versiune tipărită
și electronică la Edítura „Lítera Internațional“ și
Grupul Edítoríal „Lítera“.
Toate drepturile rezervate.

Edítorí: *Anatol și Dan Vidrașcu*
Redactor: *Ion Ciocanu*
Tehnoredactare: *Victor Gorbatovschi*

Típarul executat la Combínatul Polígrafíc dín Chișinău
Comanda nr. 20028

CZU 821.135.1-3
S 63

Descrierea CIP a Camereí Naționale a Cărții
Slavící, Ioan

Mara: Proză / Ioan Slavící; col. íníț. și coord. Anatol și Dan Vidrașcu;
conc. gr. col. și coperta / Vladímír Zmeev. — Ch.: Lítera; București: Lítera
Int., 2001 (Combínatul polígrafíc). — 312 [p.] — (Bíbl. școlarului; nr. 232).
ISBN 9975-74-364-1
ISBN 973-8358-18-3
821.135.1-3

ISBN 9975-74-364-1
ISBN 973-8358-18-3

© LITERA INTERNAȚIONAL, 2001
© LITERA, 2001

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	7
I. Sărăcuții mamei	13
II. Maica Aegidia	17
III. Furtuna cea mare	26
IV. Primăvara	31
V. Ani de tinerețe	44
VI. Ispita	58
VII. Zbuciumare	69
VIII. Datoria	77
IX. Inima, săraca	85
X. Cine ce poate	100
XI. Altă lume	117
XII. Două porunci	127
XIII. Datorii vechi	140
XIV. Rostul lui Bandi	157
XV. Isprăvile lui Trică	171
XVI. Greul vieții	185
XVII. Birtul de la Sărărie	204
XVIII. Blestemul casei	220
XIX. Verboncul	228
XX. Norocul casei	263
XXI. Pace și liniște	279
<i>Referințe istorico-literare</i>	293

TABEL CRONOLOGIC

- 1848 18 ianuarie. *La Șiria, lângă Arad, se naște Ioan Slavici, fiu al lui Savu Slavici, „maiestru“ cojocar, și al Elenei, născută Borlea.*
- 1854—1858 *Urmează școala primară în satul natal, având ca dascăl pe Dimitrie Voștinari, figură luminoasă de cărturar, evocat în Amintirile scriitorului. Un bun povățuitor îi este bunicul său, Mihai Fercu, de asemenea evocat în Amintiri.*
- 1859—1860 *Pentru a se putea înscrie la liceu, frecventează încă o dată clasa a IV-a la o școală primară din Arad.*
- 1860—1865 *Elev la liceul din Arad, clasele I—V. Cu mai mulți colegi stă în „cortelaș“ (gazdă), primind săptămânal merinde de acasă, aidoma ca în Budulea Taichii.*
- 1865—1867 *Urmează la Liceul piarist din Timișoara clasele VI—VII.*
- 1867—1868 *Ca „privatist“, urmează clasa a VIII-a la Liceul maghiar din Arad.*
- 1868 August. *Trece examenul de bacalaureat la Satu Mare.*
 Octombrie. *Se înscrie la Facultatea de Drept și Științe a Universității din Budapesta. Participă la ședințele Societății Petru Maior (întemeiată de studenții români în 1862).*
- 1869 Aprilie. *Se înscrie la Facultatea de Drept din Viena.*
 Septembrie. *Este încorporat ca „voluntar“ (cu termen redus) la un regiment din Viena. Paralel cu stagiul militar își continuă studiile universitare. La Viena cunoaște pe Eminescu, cel care îi va rămâne toată viața „prieten și sfătuitor“. Amândoi sunt proclamați „membri definitiv“ ai Societății literare România, întemeiată în 1864 de studenții români din Viena.*
- 1870 Mai. *Susține examenul de stat, obligatoriu pentru toți studenții după frecventarea a patru semestre.*
- 1871 Martie. *Debutează în Convorbiri literare cu Fata de birău (comedie). La constituirea societății studențești România jună (8 aprilie) Slavici este ales președinte, iar M. Eminescu — bibliotecar. Împreună cu Eminescu desfășoară o amplă activitate pentru*

organizarea Serbării de la Putna și a Congresului studentesc care fixează programul luptei pentru „unitatea culturală“ și națională a românilor de pretutindeni.

Termină școala militară din Viena, devenind ofițer.

1872 1 iunie. În Convorbiri literare publică povestea Zâna Zorilor.

Iulie. Părăsește Viena, viața sa de student încheindu-se aici. În vară face practică avocațială la Arad, în cancelaria lui Mircea B. Stănescu, care conducea și foaia umoristică Gura satului, unde colaborează și Slavici.

Publică în Convorbiri literare poveștile Ileana cea șireată și Florița din codru.

1873 Februarie Este martor la răzvrătirea din Păuliș, izbucnită ca urmare a măsurilor abuzive ale oficialităților maghiare de a interzice folosirea limbii române la primărie.

Iulie. Intră ca „archivariu“ la Consistoriul din Oradea Mare; în vizitele pe care le întreprinde în satele bihorene întâlnește prototipul eroului din Popa Tanda, nuvelă pe care o va publica doi ani mai târziu în Convorbiri literare.

1874 Poposește la Iași pentru un scurt timp (octombrie—noiembrie). Este găzduit împreună cu Eminescu și Miron Pompiliu de către Samson Bodnărescu, directorul Școlii Normale. Prin Eminescu, îl cunoaște pe Ion Creangă.

La cea de a XI-a aniversare a Junimii, prilej de a-l cunoaște pe Titu Maiorescu, citește nuvela Popa Tanda.

Este numit secretar al Comisiunii pentru publicarea manuscriselor rămase de la Eudoxiu Hurmuzaki.

În decembrie se stabilește la București.

1875 Este numit profesor de filozofie la Liceul Matei Basarab, unde predă și ore de română, logică și psihologie.

În Convorbiri literare publică nuvela Popa Tanda (iunie) și Scormon (noiembrie).

1876 În ziarul Timpul publică nuvela O viață pierdută.

1877 În ianuarie intră în redacția ziarului Timpul, unde va lucra împreună cu Eminescu și I. L. Caragiale. Între cei trei scriitori se leagă o prietenie unică în literatura română.

În articolele publicate în Timpul susține că România este centrul cultural și politic al tuturor românilor din țară și al celor aflați temporar sub stăpânire străină.

- 1878 *La cea de a XV-a aniversare a Junimii, la care participă Eminescu și Maiorescu, Slavici citește nuvela Gura satului, iar I. L. Caragiale — prima sa piesă: O noapte furtunoasă.*
- 1879 *În „Convorbiri literare“ publică nuvela Gura satului.*
- 1880 *Întreprinde o călătorie de studii în Transilvania; la Blaj îl vizitează pe bătrânul Timofei Cipariu.*
În Convorbiri literare (iunie—iulie) publică nuvela Budulea Taichii, citită mai întâi la ședințele Junimii, Maiorescu notând în Jurnalul său „splendidul Budulea“.
Este numit profesor la Școala Normală a Societății pentru învățatura poporului român, unde predă româna și geografia.
- 1881 *În august și septembrie întreprinde o călătorie în Oltenia și Muntenia pentru a vizita monumentele istorice, bisericile și mănăstirile.*
I se conferă medalia „Bene merenti“ pentru munca depusă la Comisia documentelor istorice.
Decembrie. Publică Novele din popor, care include scrieri literare apărute mai înainte în presa literară (Popa Tanda, Gura satului, La crucea din sat, Scormon, Budulea Taichii) și Moara cu noroc (inedită). Volumul, recenzat elogios de M. Eminescu și N. Xenopol, marchează o piatră de hotar în evoluția prozei românești, îndeosebi a nuvelisticii.
- 1882 24 ianuarie. *De ziua Unirii se constituie la București societatea Carpații, care își propune să realizeze hotărârile Congresului de la Putna pentru „unitatea“ românilor; Slavici și Eminescu sunt aleși membri activi ai societății.*
În martie este ales membru corespondent al Academiei Române la Secția Istorie.
Întreprinde o călătorie în Italia, fiind fascinat de sculptura lui Michelangelo și picturile lui Rafael.
Este numit profesor la azilul Elena Doamna, unde predă româna și filozofia.
- 1883 *Îmbolnăvirea lui Eminescu (iunie) îl îndurerează profund; întreprinde numeroase acțiuni pentru a-l ajuta.*
- 1884 *La Sibiu, sub conducerea lui Slavici, apare Tribuna care își va desfășura activitatea sub deviza: „Soarele pentru toți românii la București răsare!“, iar în domeniul artei propagă „realismul*

- poporal“. În nr.1 al Bibliotecii populare a Tribunei Slavici publică Pădureanca, amplă nuvelă cu subiect de roman.
- 1886 18 martie. La Sibiu se oficiază căsătoria lui Ioan Slavici cu profesoara Eleonora Tănăsescu, directoarea Școlii de fete din localitate.
- 1887 Este ales secretar al Partidului Național Român, președinte fiind G. Bariț.
Îl aduce pe G. Coșbuc redactor la Tribuna.
- 1888 Este înțemnițat pentru un an la Vaș, în Ungaria, unele articole pentru cauza națională a românilor publicate în Tribuna fiind considerate „delict de agitațiune“.
- 1889 15 iunie. La București se stinge din viață Eminescu; Tribuna îndoliată consemnează: „Cea mai glorioasă întru chipare a geniului românesc și-a sfârșit viața de mizerii în modul cel mai trist. Cu el s-a stins cea mai măreață figură a literaturii românești“.
- 1890 În martie se reîntoarce la București, fiind numit director de studii și profesor la azilul Elena Doamna, funcții în care rămâne până în 1894.
Publică Școlile noastre sătești. Localurile.
- 1891 24 ianuarie. Ia ființă la București Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, în care activează și Slavici.
- 1892 La Sibiu se semnează Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria, întocmit pe baza unui proiect schițat de Slavici încă din 1887, când fusese ales secretar al Partidului Național Român.
Publică Novele, I (cele mai multe reeditări).
Publică volumul Românii din regatul ungar și politica maghiară.
- 1893 Înființează la București ziarul Corespondența română, în care sprijină acțiunile memorandiștilor.
Publică Ardealul. Studiu istoric.
- 1894 1 ianuarie. Sub conducerea lui Slavici, Caragiale și Coșbuc, apare la București revista ilustrată Vatra. În primele 24 numere ale revistei Slavici publică întregul romanul Mara (tipărit în volum de-abia în 1906).
În iunie este numit director al Institutului Ioan Oteteleșanu din Măgurele (lângă București), iar soția sa este director adjunct.
- 1896 Publică Novele, II, în care include și Comoara (inedită).
- 1897 La Arad (în ianuarie) începe să apară Tribuna poporului, în care Slavici publică sute de articole, fiind și membru fondator al ziarului.
Îi apare volumul Povețe pentru buna creștere a copiilor.

- 1902 Publică romanul *Din bătrâni*, distins în anul următor cu premiul Academiei I. Heliade-Rădulescu.
- 1907 Călătorește în Elveția, unde se află la studii fiul său cel mai mare, Titu-Liviu.
- 1908 Își reeditează *nuvelistica sub titlul Nuvele, I, II*. Publică în volumul *Povești cele mai valoroase basme și povești ale sale*. Demisionează de la azilul Elena Doamna și ia conducerea ziarului *Minerva*.
- 1909 Cu prilejul comemorării a 20 de ani de la moartea lui Eminescu, *Slavici* publică în revistele literare ale timpului unele dintre cele mai valoroase pagini de memorialistică dedicate poetului nostru național.
- 1910 Publică volumul *Românii din Ardeal și trei scrieri pedagogice: Educațiunea națională, Educațiunea fizică, Educațiunea morală. Este angajat profesor de limba română și geografie la Școala evanghelică din București*.
- 1911 Îi apar volumele *Românii de peste Carpați și Zbuciumările politice la românii din Ungaria*.
- 1914 Conduce ziarul *Ziua*, care prin politica pacifistă și de neutralitate a fost considerat progerman. Îi apare *Gramatica limbii române*.
- 1916—1917 Colaborează la *Gazeta Bucureștilor și Scena*.
- 1918 Colaborează la *Biblioteca copiilor și a tinerimii, publicație săptămânală ilustrată*.
- 1919 Ianuarie—februarie. Pentru activitatea gazetărească din timpul războiului este implicat împreună cu T. Arghezi în „procesul ziariștilor“. Este achitat la sfârșitul anului ca urmare a campaniei de presă inițiată de scriitori.
- 1920 Îi apare romanul *Din două lumi*.
- 1921 Publică volumul de memorialistică *Închisorile mele. Reeditează Poveștile (vol. I) și Nuvele, I, II*.
- 1923 Îi apare romanul *Cel din urmă armaș*. Publică *Povești, vol. II, cu basme și povești incluse pentru prima dată în volum*. Îi apare volumul *III din Nuvele*.
- 1924 Apare volumul *Amintiri, în care evocă pe marii săi contemporani și prieteni: Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc, Maiorescu*.

1925 În iunie se încheie, fără succes, campania de presă pentru a i se acorda Premiul Național pentru proză. (Premiul se acordă lui I. Al. Brătescu-Voinești.)

17 august. Se stinge din viață, la ora 18.30, în casa fiicei sale Lavinia, la Crucea de Jos (Panciu). Este înmormântat la schitul Brazi (Panciu), însoțit pe ultimul drum de numeroasa-i familie, săteni din împrejurimi, iar din partea Societății Scriitorilor Români de Liviu Rebreanu, Gala Galaction și Mihai Sorbul. Cuvântul din urmă îl rostește Gala Galaction: „Înelim pe unul dintre principii Cuvântului Românesc cu faldurii adânci ai gliei străbune... Îl vedem deasupra noastră, mare în literatură, fruntaș al condeiului, premergător și explorator al frumuseții graiului și al sufletului poporului nostru... Îl vedem deasupra noastră — printre nouri și printre culmi, care se numesc Eminescu, Alecsandri, Maiorescu, Coșbuc, Caragiale... Vârf de stâncă, în diademul Carpaților noștri sufletești“.

I

SĂRĂCUȚII MAMEI

A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei, dar era tânără și voinică și harnică și Dumnezeu a mai lăsat să aibă și noroc.

Nu-í vorbă, Bârzovanu, răposatul, era, când a fost, mai mult cârpaci decât cizmar și ședea mai bucuros la birț decât acasă; tot le-au mai rămas însă copiilor vreo două sute de pruni pe lunca Murășului, viuța din dealul despre Păuliș și casa, pe care muma lor o căpătase de zestre. Apoi, mare lucru pentru o precupeață, Radna e Radna, Lípova e numai aci peste Murăș, iar la Arad te duci în două ceasuri.

Marți dímíneața Mara-și scoate șatra și coșurile pline în piața de pe țarmurile drept al Murășului, unde se adună la târg de săptămână murășeni până de pe la Sovârșin și Soboteliu și podgoreni până de pe la Cuvín. Joi dímíneața ea trece Murășul și întinde șatra pe țarmurile stâng, unde se adună bănățeni până de pe la Făget, Căpălnaș și Sân-Miclăuș. Vineri noaptea, după cântatul cocoșilor, ea pleacă la Arad, ca ziua s-o prindă cu șatra întinsă în piața cea mare, unde lumea se adună din șapte ținuturi.

Dar lucrul cel mare e că Mara nu-ți iese niciodată cu gol în cale; vinde ce poate și cumpără ce găsește; duce de la Radna ceea ce nu găsești la Lípova ori la Arad și aduce de la Arad ceea ce nu găsești la Radna ori la Lípova. Lucrul de căpetenie e pentru dânsa ca să nu mai aducă ce a dus și vinde mai bucuros cu câștig puțin decât ca să-í „clocească” marfa.

Numai în zilele de Sântă Marie se întoarce Mara cu coșurile deșerte la casa ei.

Sus, pe coasta unui deal de la dreapta Murășului, e mănăstirea minoriților, vestita María Radna. Din turnurile

bisericii mari și frumoase se văd pe Murăș la deal ruinele acoperite cu mușchi ale cetății de la Șoimoș; în fața bisericii se întinde Radna cea frumoasă și peste Murăș e Lîpova cu turnul sclipicios și plin de zorzoane al bisericii românești, iar pe Murăș la vale se întinde șesul cel nesfârșit al Țării Ungurești. Mara însă le trece toate cu vederea: pentru dânsa nu e decât un loc larg în fața mănăstirii, unde se adună lumea cea multă, grozav de multă lume.

Cică e acolo în biserică aceea o icoană făcătoare de minuni, o Maică Precistă care lăcrimează și de a căreia vedere cei bolnavi se fac sănătoși, cei săraci se simt bogați și cei nenorociți se socotesc fericiți.

Mara, deși creștină adevărată, se duce și ea câteodată la biserică aceasta, dar se închină creștinește, cu cruci și cu mătănii, cum se cuvine în fața lui Dumnezeu. Că icoana face minuni, asta n-o crede; știe prea bine că o Maică Precistă nemțească nu e o adevărată Maică Precistă. E însă altceva la mijloc. Călugării, care umblă rași ca-n palmă și se strâmbă grozav de urât, au o știință tainică și știu să facă fel de fel de farmece pentru ca boala să-și vie la leac, săracul să-și găsească sprijoana și nenorocitul să se fericească. Bine face dar lumea care vine la Maria Radna să se închine, și Marei îi râde inima când pe la Sinte Mării timpul e frumos, ca lumea să poată veni cale de o săptămână de zile, cete-cete, cu praporele în vânt, cu crucile împodobite cu flori și cântând psalmi și litanii. Acum, când vin sutele și se adună miile pe locul cel larg din fața mănăstirii, acum e secerișul Marei, care dîmîneața iese cu coșurile pline și seara se întoarce cu ele goale. De aceea se închină Mara și în fața icoanei, apoi își ia copilașii, pe care totdeauna îi poartă cu dânsa, îi dă puțin înaintea și le zice: „Închinați-vă și voi, săracuții mamei!”

Sunt săraci, săracuții, că n-au tată; e săracă și ea, c-a rămas văduvă cu doi copii; cui, Doamne, ar putea să-î lase când se duce la târg? cum ar putea dânsa să stea de dîmîneață până seara fără ca să-î vadă? cum, când e atât de bine să-î vezî?!

Umblă Mara prin lume, aleargă sprintenă, se târguiește și se ceartă cu oamenii, se mai ia și de cap câteodată, plânge și se plânge c-a rămas văduvă, și apoi se uită împrejur să-și vadă copiii și iar râde.

„Tot n-are nimeni copii ca mine!”, își zice ea, și nimeni nu poate s-o știe aceasta mai bine decât dânsa, care zăua toată vede mereu copii și oameni și nu poate să vadă ființă omenească fără ca s-o pună alături de copiii ei. Mulți sunt sănătoși și rumeni, voinicici și plini de viață, deștepți și frumoși, răi sunt, mare minune, și e lucru știut că oameni de da!-Doamne numai din copii răi se fac.

Maî sunt și zdrențaroși și desculți și nepăptânați și nespălați și obraznici, sărăcuții mamei; dar tot cam așa e și mama lor ea însăși; cum altfel ar putea să fie o văduvă săracă? cum ar putea să fie copiii săraci, care își petrec viața în târg, printre picioarele oamenilor?

Muiere mare, spătoasă, greoaie și cu obraji bătute de soare, de ploii și de vânt, Mara stă zăua toată sub șatră, în dosul mesei pline de poame și de turtă dulce. La stânga, e coșul cu pește, iar la dreapta clocotește apa fierbinte pentru „vornoviști”, pentru care rade din când în când hreanul de pe masă. Copiii aleargă și își caută treabă, vin când sunt flămânzi și iar se duc după ce s-au săturat, mai se joacă voioși, mai se bat, fie între dâșii, fie cu alții, și zăua trece pe nesimțite.

Serile, Mara, de cele mai multe ori, mănâncă ea singură, deoarece copiii, obosiți, adorm, în vreme ce ea gătește mâncarea. Mănâncă însă mama și pentru ea, și pentru copii. Păcat ar fi să rămâie ceva pe mâine.

Apoi, după ce a mai băut și o ulcică de apă bună, ea scoate săculețul, ca să facă socoteala. Niciodată însă ea n-o face numai pentru zăua trecută, ci pentru toată viața. Scăzând dobânda din capete, ea pune la o parte banii pentru zăua de mâine, se duce la căpătâiul patului și aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrânețe și pentru înmormântare, altul pentru Persida și al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă

zí fără ca ea să pună fíe și măcar numaí câte un creítar în fíecare dín cei trei cíorapí; maí bucuros se împrumută pentru zíua de mâíne. Când poate să pună florínul, ea-l sărută, apoi rămâne așa, síngură, cu baníi întínși pe masă, stă pe gândurí și începe în cele dín urmă să plângă.

Nu doară că í-ar fí greu ceva; când sínte greu! vieții, Mara nu plânge, cí sparge oale orí răstoarnă mese și coșurí. Ea își dă însă seama cât a avut când a rămas văduvă, cât are acum și cât o să aibă odată. Și chíar Mara să fíi te moí când símți că e bine să fíi om în lumea aceasta, să alergí de dímíneață până seara și să știí că n-o faci degeaba.

Peste zí ea vede multă lume, și dacă-í íese-n cale vreo femeie care-í place și ca fíre, și ca stare, și ca ínfățíșare, ea-și zíce cu tainícă mulțumíre: „Așa are să fíe Persída mea!” Iar dacă bărbat e cel ce-í place, ea-și zíce: „Așa are să fíe Trícă al meu!”

Era una, preoteasa de la Pecíca, o femeie mínunată, și dulce la fíre, și bogată, și frumoasă: ar fí spart Mara toate oalele dacă cíneva s-ar fí încumetat să-í spună că Persída eí n-are să fíe tot așa, ba chíar maí și maí. Iar preoteasa aceea stătuse patru aní de zíle la călugărițele dín Oradea-Mare: era decí lucru hotărât că și Persída are să stea cel puțin cíncí aní la călugărițele dín Lípova.

A și făcut Mara ce-a făcut, și maíca Aegídía, econoama, í-a fágăduít că-í va lua copíla și pentru numaí 60 floríní pe an, căcí e văduvă cu doí copíi, sărăcuții de eí. Au trecut însă doí aní de atunci, Persída ímplíníse nouă aní, și Mara nu se putu hotărí să dea atâta bănet — pentru nímic. Ar fí putut să dea; avea de unde; asta ea însăși o știa maí bine decât oríșícine; dar n-o íerta fírea să rumpă dín níci unul díntré cei trei cíorapí.

Trícă íi făcea maí puțină bătaie de cap.

Era un om la Lípova, Bocíoacă, starostele cojocarílor, care lucra vara cu patru și íarna cu zece calfe, scotea la toate târguríle cele maí frumoase cojoace, ținea tăierea cárníi în arândă și avea

de nevestă pe Marta, fata preotului de la Cladova. Mînunat om! — așa trebuia să fie și Trică! Iar pentru aceasta nu era nevoie de multă școală: atât ca să-l primească ucenic.

Maica Aegidia cerea însă mult, șase florini pe lună, și pe deasupra mai erau și alte cheltuieli.

„Hm” zise Mara, încrețindu-și sprâncenele, și începu să facă în gândul ei socoteala cam câți oameni vor fi trecând în fieștecare an peste podul de plute de pe Murăș. Nimeni în lumea aceasta n-ar fi putut să facă socoteala aceasta mai bine decât dânsa, care atîta timp a stat pe țarmurii Murășului. Ce-ar fi fost adică dacă ar fi luat din ciorapul Persidei arînda podului? Putea să dea mai mult decât alții, fiindcă nu voia să câștige decât cei 60 florini și încă ceva pe deasupra. Apoi mai câștiga și dreptul de a-și pune masa și coșurile la capul podului, pe unde trecea toată lumea.

Stătea Mara, stătea și număra în gândul ei banii, câte doi creițari de om și câte zece de perechea de cai ori de boi, număra mereu și-i aduna de se făceau mulți, încât ochii ei se umpleau de lacrimi.

S-ar putea oare să fie văduvă săracă, să-ți vezi fata preoteasă, feciorul staroste în breasla cojocarilor și inima să nu ți se moaie?!

Că lucrurile ar putea să vie și altfel, asta Mara nu putea s-o creadă când vedea ca-n aievea cum atât de bine au să iasă odată toate.

II

MAICA AEGIDIA

Maica Aegidia era mititică, pășea mărunț, vorbea scurt și apăsat, avea nas nu tocmai mic și o căutătură aspră și scrutătoare, dar se muia când vedea lacrimi de văduvă: ea a stăruit ca maica priorita s-o primească pe Persida și pentru numai cincizeci de florini pe an, ba a mai și alergat pe la

dl Hubăr, economul oraşului, ca Mara neapărat să capete arânda podului.

Erau creştineşti faptele aceste, dar ea tot nu putea să fie mulţumită de a le fi săvârşit.

Sídí era, ce-í drept, foarte deşteaptă şi, dín clipa când se despărţise de Trică, se făcuse tăcută, aşezată, ascultătoare, aproape blândă; nu era însă chíp s-o desfaci de deprinderile ei urâte, s-o ţii pieptănată şi cu mâinile curate, níci s-o aduci la buna-cuviinţă. Apoi Mara venea mereu pe la mănăstire ca să se plângă că lumea nu mai trece pe pod níci de la Radna la Lípova, níci de la Lípova la Radna, încât maíca Aegídía, muíată de lacrimile ei, se mulţumea şi cu patru floríni pe lună, puneá al cincílea de la dânsa. Iarna, în sfârşit, după ce Murăşul a îngheţat şi nímení nu mai plătea cei doi creítari, maíca cea cu căutătură aspră puneá toţi cei cincí floríni de la dânsa şi era foarte mulţumită că Mara o maí ajută şi ea la îmbrăcămíntea copílei.

Seríle apoi Mara íşi făcea, ca de obicei, socotelíle şi tot í se maí umpleau, ba maí vartos íí erau plíní ochíi de lacrimí.

Un síngur lucru o puneá câteodată pe gândurí. Prea se făcuse blândă Persída: nu care cumva călugăriţa aceea s-o momească, s-o farmece şi s-o facă şi pe ea călugăriţă smerită. „Maí bine moartă!“ Dar nu! asta nu era cu putinţă: neam de neamul ei n-a fost om smerít; toţi creştíní adevăraţi! Apoi Trică se făcuse şi el băiat aşezat, ascultător şi bun şcolar. Asta véne cu vârsta la copíii care sunt răi de míci.

Aşa, câteodată, íşi maí aduc, nu-í vorba, şi ei amínte de tímpuríle trecute.

Într-o frumoasă zí de primăvară dl învăţător Blăguţă a venit maí târziu decât de obicei la şcoală. Íí plăcea mult să pescuiască, se topíseră cam íute zăpezíle, Murăşul se umflase şi apa era tulbure, cum e maí bună pentru pescuit. Şi era lucru ştiut că, în lípsa dluí Blăguţă, Costí Balcovící e acela care pune mâna pe nuía, ca să ţie buna-rânduială — nu poate pentru c-ar íi fost cel maí mare díntre şcolari, dar învăţa bine şi era băiatul turtelarului dín Radna.

Una e însă Blăguță și alta Costi, deși era băiat de turtelar. În fața dlu Blăguță, Trică stătea smirna, iar cu Costi se bătuse adeseori în piață, în zilele cele bune, când nu era singur, ci săreau amândoi, cu Sida, în capul lui, și rar scăpa Costi cu fața curată, fiindcă Sida avea gheare ca pisica și ar fi sărit și în foc pentru frățiorul ei.

Tocmai de aceea, poate, Costi era foarte aspru față cu Trică, pe care îl știa acum singur.

— Trică, strigă el răstit, stai frumos!

Trică se ridică îndrăzneț în picioare: i se făcuse o nedreptate.

— Șezi! strigă Costi.

— Dacă vreau șed; dacă vreau stau, răspuse Trică. Cine ești tu ca să-mi poruncești mie?!

Ceialți școlari începură să radă cu gurile întinse până spre urechi, căci copiii sunt oameni și ei și se simt mulțumiți când văd umilirea celor ce prea repede se înalță. Dar Costi, puî de om și el, nu voia să fie umilit.

— Afară! strigă el dăscălește, în genunchi! și, rostind porunca, se și duse ca să-l apuce pe Trică.

Trică, cu vreo trei ani mai mic decât Costi, nu se simțea destoinic să ție piept cu acesta: cu cât mai mic era însă omul, cu atât mai mare îi era hotărârea, și el știa să muște, să zgârie și să dea cu picioarele, ceea ce pe Costi îl umplea cu atât mai vartos de mânie, cu cât ceialți școlari se ridicaseră pe bănci și râdeau cu hohote de câte ori Trică îl nîmerea bine. Astfel învingerea nu putea să fie decât a lui Trică: bătaie, ce-i drept, a mâncat, părul i s-a cam rărit, gâtul îi era zgâriat, dar din bancă tot n-a ieșit și în genunchi nu l-a pus decât dl Blăguță, care ținea ca autoritatea lui Costi să rămână întregă.

Ieșind din școală, Trică a luat-o, ca de obicei, drept spre pod, unde mumă-sa aduna creștării și își vindea mărfurile. Cât s-a bătut cu Costi și cât a stat în genunchi, o singură lacrimă nu i se ivise în ochi, abia acum, după ce se văzu singur, începu să șteargă din când în când câte o lacrimă. Ah! cum

ar fi voit să-l poată mușca pe Costí, încât urma dínților să-í rămâie toată víața! Costí era însă maí tare decât dânsul.

„O să-l spuí eu mameí, íșí zíse băíatul, șí o să treacă el pe la pod!“

Când însă vorba era s-o facă, el n-o putea. Degeaba í-ar fi spus: o făcea numaí să se plângă, ca alte dăți, că e văduvă șí că toți íșí bat joc de copíií eí, fííndcă n-au tată, ca să-í ocrotească.

„Ah! zíse el suspínând, de ce nu maí e Sída aici?!“

Da! síngurá ea putea să știe ce va să zică a fi bătut de Costí.

El se strecură fără de veste pe lângă un car peste pod, apoi, trecut odată pe cellalt țármure, se duse ca dín pușcă până la mánăstírea de călugărițe, trase clopoțelul de la íntrare șí spuse, după ce í se deschíse, că mumă-sa l-a trímís să-í aducă soră-sí ceva.

La călugărițele dín Lípova nu puteaí să vorbești cu oríșícíne oríșícând șí despre oríșíce. Sídí nu era însă orícíne, șí maíca Aegídía cea aspră, fíínd totodată șí ínțeleaptă, țínea să nu răscoale íntreaga mánăstíre, ceea ce ar fi făcut dacá ar fi oprít pe Sídí, care íncepuse să se vaíete când í s-a spus că acum, asupra meseí, nu poate să-șí vadă fratele. Astfel Trícă n-a avut să aștepte mult.

— Ce e?! íntrebă ea rástítă.

— Uíte, zíse el íncet, ca să nu audă șí sora Marta, care se afla ín íatacul de alăturí, Costí m-a bătut.

— Te-a bătut el pe tíne, șí tu, prostule, te-ai lăsat să te bată!

— Dacá el e maí tare!

Persída rămase câtva tímp pe gândurí, cu rásuflarea oprítă șí cu ochíií țíntă la un colț.

— Haíde!... zíse apoi șí íl apucă de braț, ca să-l ducă spre íeșíre, unde cheía era ín ușă.

— Sídí, Sídí! strígă sora Marta speríată șí plecá s-o oprească.

— Haíde! grăí Persída maí tare. Ea n-are voíe să íasă după noí!

Íeșínd apoi ín stradă, eí o luară spre pod.

Da! Însă dîncolo era Mara, și ea n-avea să-í vadă, níci să-í știe.

Pe țarmurile despre Lípova, de la pod la deal, e Sărăria, o mare șură de scîndurí, în care se adună sarea adusă de luntri de la ocnele dín Ulíoara, ca să fie vîndută pentru satele de dímprejur. În fața Sărăriei sunt vara-íarna, zíua-noaptea o mulțime de care, iar dín sus de Sărărie e șírul de morí plutitoare de-a lungul țarmului. Persída și Trícă se strecurară prîntre care, ocolírá Sărăria și ínaíntară spre morí. De câte orí, vara, au trecut eí Murășul pe luntrița de la vreo moară!

Acum ínsă nu era vară, cí primăvară, și Murășul era lat, foarte lat, turbure-gálbuí și plín de spumă și de vultorí. Moríle, care alte dăți se aflau în apropierea țarmurelui, de care erau legate prín o podíșcă, acum rămăseseră departe spre míjlocul râului, de unde abía lí se auzeau tocáníturíle monotone. Cum să ajungă eí acolo, ca să roage pe vreuna dîntre calfele de morar să-í treacă?!

Nu era chíp! și totuși ceí doí copíi bălaní și cu obrájii rumení erau voíoși: mult era frumos și bine aici în fața valurílor ce se tãvăleau greoaie spre șesul depărtat. Venea cu ele și o adíere primăvăratică, iar dîncolo, pe coastele de la Radna și de la Șoímóș, se ívea pe ící, pe colo íarba crudă și verdeața de salcie și de rãchítă.

— Staí! strígă deodată Persída. Moraríi cum se duc eí la moríle lor? Trebuíe să fie pe aici pe lîngă țarmure vreo luntrița. N-ai să te temí! Tu ștíi că eu mă prícep la lopată.

— Eu să mă tem?! rãspunse Trícă. N-am vâslít vara și eu?!

Mare lucru níci n-ar fí fost, dacã aí fí putut, ca vara, să daí cu lopata de fund, ca să ducí luntrița precum íți place; acum ínsă Murășul n-avea fund, valuríle erau cu mult maí íuți decăt ți se păreau de la țarmure și luntrița-í ducea pe ceí doí copíi dupã cum voía bunul Dumnezeu.

Ochíi căpruí aí Persídeí erau plíní de vãpaie: era frumos și bine, mare mínune, maí ales pe la vultorí, când luntrița se ínvârtea. Oameníi de pe țarmurí se speríarã, cu toate aceste,

când văzură luntrița ușoară cu cei doi copii neajutorați în ea și începură să alerge, mai ales de la Sărările, spre mori, ca să ieie o luntriță și să le vie într-ajutor.

Ce ar fi putut adică să li se întâmple? Îi duceau valurile cât îi duceau și trebuia să-i scoată în cele din urmă la țarmure, cum scoate apa râului tot ceea ce plutește pe ea.

Mai era însă în drum și podul, de care nu o dată se izbesc și se sfarmă plutele aduse din Ardeal. Lumea alerga dar spre pod pentru ca de acolo să le vie cumva într-ajutor.

În același timp se dusese prin Lípova vestea că o fată a fugit de la călugărițe cu un băiat. O fată și un băiat! S-ar fi putut oare ca în gândul lumii fata să nu fie mare, când fuge cu un băiat? Degeaba i-ar fi spus că nu era, degeaba i-ar fi arătat perechea; ea tot n-ar fi crezut. Mai erau dar și alți oameni la pod, în fața mănăstirii, ca să afle cum s-au petrecut lucrurile cu fuga.

Mara, podărița, vedea că o mișcare neobișnuită s-a pornit de la Sărările și de la mănăstire spre pod. Sări dar de la locul ei și grăbi spre Lípova. Uitându-se apoi încotro se uitau și oamenii, zări deodată luntrița purtată de valuri și alte două luntrițe mânate de vâslași voinicici, care grăbeau să o ajungă.

— Vaí de míne! strigă ea, cuprinsă de spaimă.

La moarte s-ar fi gândit, dar nu că sunt chiar ai ei copiii din luntrița care venea, venea mereu și iute spre pod.

Mara începu să alerge și să cheme oameni ca să deschidă podul, ca de obicei, când trec plute ori luntre cu sare.

Díncolo, despre Lípova, se îngământă pe pod lumea adunată în pripă, iar în fruntea ei venea maica Aegidia, foarte grăbită, ca o păpușică trasă pe sfoară, cu ochii ridicați spre cer, cu mâinile încleștate și rugând mereu pe Maica Fecioară de la Radna, făcătoarea de minuni, să le vie copiilor într-ajutor.

Văzând pe maica Aegidia, Mara se opri.

De la călugăriță gândul ei trecu deodată la Persida, și ochii ei se îndreptară mai cu dinadins spre cei doi copii.

Ea rămase ca înfiptă, cu ochii mari, cu buzele strânse și strâmbate în jos.

— Sfînte Arhanghele! strîgă apoi crucîndu-se. Sfântă Marîe, Maică Preacurată! Bată-vă să vă bată, copii! Nu, grăi dânsa mîngăiată, copii ca ai mei nimeni nu are!

Şi adică ce li s-ar fi putut întâmpla? Prîntre pontoanele podului era loc de puteau trece şi o sută de luntriţe! Da! da! Lor nu li se putea întâmpla nimic: ea ar fi avut altfel vîsurî rele şi presîmţirî urâte.

Dar cum a ajuns Persîda dîn mănăstîre în mijlocul Murăşului?

Pornînd iar spre maîca Aegîdia, ca să afle cele petrecute, Mara era dîn ce în ce maî strâmtorată. Ştia un lucru: că aşa, numai dîn senîn, n-a plecat Persîda de la călugăriţe. Trebuia să fie la mijloc vreo nefăcută!

Mara era însă femele trăită în lume şi ştia că lucrurile o să meargă maî bine dacă se va ţînea dânsa deasupra.

— Bîne, maică, strîgă ea, aşa păziţi dv. copii!

Ce maî putea maîca Aegîdia să răspundă când ea sîngură era de vîna, ea, cu slăbîciunea ei cea mare?

Îşi frîngea mîinile şi nădăjduia în Dumnezeu cel prea mîlostiv.

— Las-acum, lasă! grăi dânsa căită. Iată, Maîca Domnului ne este într-ajutor; luntriţa a apucat-o bine, a luat-o spre locul dîntre pontoane şi trece, trece, îat-o, trece!

Toţi alergară să vadă cum luntriţa întră sub pod, apoi se-ntoarseră şi alergară pe-mbulzîte, ca s-o apuce ieşînd dîn jos pe pod.

Persîda şi Trică şedeau tăcuţi şi strâmtoraţi, căci ştia, ce-l drept, că de înecat nu se vor îneca, dar nîci cu faţa curată nu vor scăpa după ce au rîdicat atîta lume în picioare.

Peste puţin îi ajunseră apoi şi morarî ce plecaseră în calea lor; unul dîntre dînşii apucă lanţul luntriţei şi începură să vîslească spre malul de la Lîpova.

Lumea se pornî dar şi ea înapoi, cu Mara şi cu maîca Aegîdia.

Mult ar fi dat maica Aegidia ca toata aceasta lume neastamparata sa ramâie departe-n urma ei, ca sa poata vorbi ea singura cu Persida. Caci iubea maica adevarul, dar mai presus de toate ii era numele cel bun al manastirii, si toate i le-ar fi iertat copilei daca prin o minciuna bine potrivita ar fi scapat acest nume bun. Lumea nu era insa numai neastamparata, ci totodata si sprintena, si maica Aegidia cea cu pas marunt ramase ea departe-n urma.

Iara Persida nu stia sa spună decât adevărul.

Leşind din luntriţa, ea trecu iute, îndrăzneţă şi cu capul ridicat printre cei adunaţi pe ţarmure şi se duse drept la maica Aegidia.

— L-a bătut, grai dânsa iute, i-a scos păr din cap, l-a lovit cu pumnii-n coaste, i-a rupt gulerul de la cămaşă şi l-a zgâriat la gât.

— Cine l-a bătut? întrebă maica mai uşurată.

— Costi Balcovici, raspunse Trica rar si raspicat. Domnul invăţător s-a dus să prindă peşte, şi Costi Balcovici a fost obraznic, iar eu nu m-am lăsat bătut.

— Şi eu vreau să-i arăt, adause Persida, că n-are să bată pe fratele meu pentru că e mai mic şi n-are pe nimeni să-l ajute.

— Sărăcuţii mamei! grai Mara înduioşată. Se iubesc, maică, urmă ea ştergându-şi lacrimile; se iubesc unul pe altul ca doi copii săraci.

Maica Aegidia era şi ea înduioşată nu numai pentru că vedea lacrimi de văduvă, ci şi pentru că înţelegea pornirea firească şi bună a copilei, dar mai presus de toate pentru că era salvat numele cel bun al manastirii.

— Iată, zise ea cu linişte sărbătorească, în loc de a-şi vedea de şcoală, umblă să pescuiască, iar în vremea aceasta copiii se slujesc unul pe altul. Şi câte sunt nenorocirile ce s-ar mai fi putut întâmpla dacă n-ar fi paza Celui-de-Sus. La noi nu se întâmplă astfel de lucruri!

— Se-nţelege! grai Rosa, nevasta lui Hansler, cizmarul de peste drum. La noi e regulă! La români însă toate merg una peste alta!

— Aşa e, ziseră alţi câţiva, în vreme ce iar alţii râseră.

Lucrul ar fi fost bun şi minunat dacă n-ar fi fost de faţă şi câţiva români, ai căroro obraji se roşiră, fie de mânie, fie de ruşine.

— Aceasta n-am voit s-o zic, grăi dar maica Aegidia. E şi la români regulă, se vede însă că nu pretutîndenea.

— E un păcătos Blăguţa acela, adăugă Maria lui Ciondrea, care nu-l putea suferi pe învăţătorul din Radna.

Mara stătea ca pe spinii. Ştia că papistaşii sunt un neam de oameni duşmănoşi şi ţinea mult la Blăguţa, care era vestit cântăreţ de strană. Îi mai trecea apoi, parcă, şi un fier roşu prin trup când vedea cum trec peste pod oameni, ba până chiar şi care, fără ca să plătească creştarii cuvenii. Călugăriţa nu putea, în sfârşit, să aibă dreptate.

— Dar fata mea cum a ieşit din mănăstire? zise ea rostind vorbele cam rar. Tot învăţătorul nostru ar fi de vină dacă copiii s-ar fi înecat în Murăş?

Maica Aegidia se sperie şi începu să tremure. Nu era deprinsă cu lumea, în mijlocul căreia se afla, şi o trecură fiori reci când se gândi că oamenii aceştia ar putea să se pornească la ceartă. Îi era ca şi când dincolo, pe dealurile de la Radna, s-ar fi pornit o furtună cu puhoi, care în toată clipa putea să fie aici.

— Haide, Sidi, fata mea! grăi dânsa grăbită. Sărută mâna mamei şi vino!

Mara ar fi voit să aibă cel puţin o ulcică pentru ca s-o sfarme în miş de bucăţi.

Auzi vorbă! Să vie cineva, să leie fata ei, s-o ducă, şi ea să nu poată face nimic, iar peste pod să treacă oameni şi care, să treacă fără creştari.

— Fata rămâne cu mine! zise ea, deşi numai cam cu jumătate de gură.

— Nu, mamă! grăi Persida, care ar fi intrat în pământ de ruşine dacă nu s-ar fi putut întoarce chiar acum înapoi. Ce-ar fi zis celelalte fete? Eu, urmă ea, trebuie să mă întorc la lecţiune!

Maíca Aegídía era cea maí ferícítă dîntre călugărițele de pe țărmlul stîng al râului.

— Așa este, grăi dînsa. Te rog, adăugă apoi întorcîndu-se spre Mara, vîno și d-ta cu noi.

Patru care încărcate cu sare cotîră deodată spre pod, ca să treacă spre Radna, iar alte două veneau pe pod spre Lípova.

— Acum nu pot! răspunse Mara și o porní repede spre pod, ca să-și adune creîțarii, în vreme ce maíca Aegídía plecă cu Persída spre mănăstíre, iar Trícă se luă după mumă-sa prîntre lumea ce se rísípea.

III

FURTUNA CEA MARE

Nu-í nímíc maí íute decît gîndul, iar vorba poartă gîndul dîntr-un om în altul.

Peste jumătate de ceas toată Radna și toată Lípova știa cum s-au petrecut lucrurile pe țărmlul Murășului, ba știa chiar maí mult. Era lucru nemaípomenít! O adevărată răzmeriță!

Călugărița aceea a zís că românii sunt niște nemernici! Ba nemernic e Blăguță, care trebuie să fie alungat cu rușine de la Radna. Ba nemernice sunt călugărițele, care nu știu să păzească fetele pe care părinții le lasă în gríja lor. Ba o nemernică e Mara, care și-a vîndut fata. Știa călugărița cu ce drept nu í-o lasă, cí o duce înapoi!

Așa se vorbea la Lípova și la Radna, și nu se vorbea domol și cu bună chîbzuială, cí cu patímă, ca om pe om să se-ntărate.

Dîntr-un lucru de nímíc se-nvrăjbiseră fără de veste câteva mii de oameni, care trăiau maí naînte în bună înțelegere, iar zíua următoare vrajba s-a lățít, fííndcă era târg la Radna, și s-a-nrăít, fííndcă pornírea pătímașă trece crescînd dín om în om.

Cel maí amărât dîntre toți amărâții era însă Blăguță, nenorocitul pescuitor. Avea și el dușmaní, pízmuítorí, avea,

ca toți oamenii, răuvoitori, care se bucurau de-ncurcătura în care-l vedeau. Avea însă și prietenii și binevoitori, care-l muștrau că le-a mai făcut-o și asta. Se certa satul asupra lui, și el nu mai știa ce să facă.

Și toate acestea pentru copiii Marei, de care toți în atâte și atâte rânduri se-mpiedicaseră.

Om era și el; trebuia să-și verse focul asupra cuiva: l-a dat afară din școală pe Trică, fiindcă era leneș, neascultător, hărățagos și strica și pe ceilalți copii.

Trică nu plângea, ci stătea drept, cu capul ridicat și cu mâinile lăsate-n jos, apoi, plecat de la școală, trecea cu pas domol uitându-se drept înainte spre pod.

— Săracul mamei! zise Mara plângând la capul podului.

Ce putea dansa să-i facă? cum putea să-l ajute? Cerul li se surpa amândurora, parcă, în cap; dar cine asculta plângerea ei?

— Lasă, dragul mamei, grăi dansa în cele din urmă, îndârjită, căci am eu să te dau la o altă școală mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău și ca mama ta, ci să stea ei și copiii lor în fața ta cum noi stăm în fața lor! Eu pot, eu am, urmă ea avântată; mi-a dat Dumnezeu și are să-mi mai deie, fiindcă el nu face deosebire între oameni!

Fața lui Trică se însenină. Nu prea înțelegea, ce-i drept, vorbele mamei sale, dar știa că are să meargă la altă școală, că nu el, ci Costi Balcovici are să rămâie în cele din urmă de rușine.

Chiar acum însă Mara nu putea să-l ducă la școală. Era hotărâtă să-l ducă la Arad, fie mâine, fie poimâine, cât mai curând, îndată ce-și va fi făcut vreun rost pentru creșterii de pod. Deocamdată treceau oameni și care fiindcă era târg la Lípova: n-avea Mara timp nici măcar să se gândească.

Peste noapte trecea de tot puțină lume de la Radna la Lípova ori înapoi. Serile dar Mara lăsa podul în grija lui Gheorghe, un văr al ei, căruia îi dădea bilete pentru câte

doi și pentru câte zece creștari, ca să aibă un fel de socoteală cu el. Tot putea însă Gheorghe s-o înșele, și de aceea niciodată ea nu l-a lăsat și peste zi să adune creștarii. Atât era acum de hotărâtă să plece mâine la Arad, încât își călcă pe inimă și vorbi cu Gheorghe ca să rămâie în lipsa ei la pod.

Seara apoi, după ce rămase singură și-și făcu socoteala, ea stete foarte mult pe gânduri.

Era mare lucrul pe care voia să-l facă, mare și greu. Nu-i vorbă, câștigul podului ar fi fost destul de mare ca să plătească pentru Persida și să-i mai rămână și pentru cheltuielile ce voia să-și facă cu Trică. Ba mai și rămânea ceva pe deasupra.

Ea a luat însă arânda podului din banii Persidei: cum putea să-i facă parte și lui Trică? Își nedreptățea fata!

Nu-i vorbă, ar fi putut să ia arânda în socoteala amândurora... dar era atât de greu. Cum să dea dânsa atât amar de bani pentru un lucru care nu se vede?

Doamne, câți oameni sunt cu multă știință de carte care trăiesc ca vai de capul lor, luptându-se cu nevoile vieții și nebăgați în seamă, ba poate chiar disprețuiți de alții care nu știu carte, dar au bani?! În zadar! mai presus de bani nu e nimic decât sănătatea și voia bună. Cum să dai banul pe care-l ai în mâna ta, când nu capeti pentru el ceva hotărât, pipăit, neîndoios, ci numai o părere, o nădejde, un gând, care poate să te înveselească acum, dar nu știi dacă se va împlini ori nu?

— Ferit-a Dumnezeu! grăi dânsa hotărâtă. Ce-i în mână nu-i mînciună.

Nu! ea nu putea să se lepede de visul ei.

Ziua următoare n-a plecat dar la Arad, ci l-a îmbrăcat pe Trică mai curățel și l-a dus, peste Murăș, la Bocioacă.

Știa băiatul destulă carte ca să fie ucenic de jococărie, și mai învăța și de aici înainte duminicile și zilele de sărbători.

Nu era însă bine aleasă nici ziua, nici casa.

Ce-í drept, Bocíoacă, el însuși om așezat și scurt la vorbă, l-ar fi primit bucuros pe Trică, ai căruí ochí îi plăceau, precum zicea el. Íi părea băiatul sănătos, deștept, așezat și sprînten. Nevasta luí Bocíoacă era însă fată de popă; cum ar fi putut ea să sufere în casa eí, chîiar acum, după cele petrecute, pe băiatul Mareí, care, nespălat, nepieptănat, nu putea să fie decît un obraznic?

— O, Doamne! grăi Mara cînd Bocíoacă íi spuse cu mare înconjur că nu poate să-í primească băiatul ucenic. O, Doamne! zise íar și nu mai putea să zică nímíc.

Iar lí se surpa cerul, parcă, amîndurora în cap, și Trică íar stătea drept, cu capul rídícat și cu mîiníle lăsate în jos.

Carevasăzică, níci măcar ucenic de cojocărie nu mai putea să fie băiatul acesta sărac!

Șí toate aceste dín vína Persídeí! Nu! Persída nu putea să fie vínovată. Vínovată era numai maíca Aegídía, călugărița cea papistășească! Nu! nu! Dumnezeu a voit așa, pentru ca s-o întoarcă íar la gîndul cel bun.

— Haíde, dragul mamíi, íi zise ea băiatului; am să te dau, tot am să te dau, tocmai de aceea am să te dau să înveți carte!

Era în gîndul eí hotărâtă să n-o mai lase níci pe Persída la călugărițe. Nu se mai putea împăca cu gîndul că lumea zicea că și-a vîndut copíla, c-a înstrăinat-o, c-a lepădat-o.

Da! urât, nesuferít era gîndul acesta! Dar ce făcea apoi cu fata? unde o ducea? cum o ținea? ce rost íi făcea?

Mergînd cu Trică spre mănăstíre, Mara era dín ce în ce mai muíată.

Ce ar fi fost adícă dacă, după atâte nenorocírí, maíca Aegídía s-ar fi învoít să ție pe Persída și fără de plată, ca să rămână ceí 6 floríní pentru Trică? Avea atîta slăbícíune pentru copíla, și unde mănâncă o sută, mai poate să mănânce și încă unul, unde se adăpostesc o sută, mai e loc și pentru o bíată de fată săracă.

Era tare muíată Mara cînd a íntrat în mănăstíre, însă mai muíată încă era maíca Aegídía cînd a văzut ochíi ceí plînsí

ai văduvei, de care se despărțise în împrejurări atât de grele și de care se temea oarecum.

— Am să-î vorbesc maichii prioritei, zise ea strâmtorată. Persida e o copilă cu porniri sălbatice, dar bune, foarte bune. O iubește și maica priorita.

„Am să-î vorbesc“ avea pentru Mara înțelesul „lucrul e făcut“.

— Apoi, urmă călugărița, am să-ți dau o scrisoare către părintele guardian de la mănăstirea din Arad a minorității. Țin și părinții copiii săraci, care umblă din mănăstire la școală. Au, dacă îi scriu eu părintelui guardian, să-l primească și pe el.

Mara era foarte fericită și foarte grăbită, ca nu cumva să-și schimbe din nou gândul.

Plecând de la maica Aegidia cu scrisoarea, ea a alergat să-și caute căruța, ca să nu mai piardă și ziua de mâine, căci îi era foarte greu să-l știe pe Gheorghe adunând creștari la pod.

Pe la amiază era la Arad.

Își pusese-n gând să meargă fără întârziere la părintele guardian; acum însă parcă-î venea greu s-o facă și ținea să se mai gândească.

Îl vedea pe Trică școlar harnic; îl vedea ieșit din școli; îl vedea domn mare, om cu casa lui, cu masa lui, cu rostul lui. Iară ea era tot Mara cea veche.

— Nu! nu! zise ea — nu-mi înstrăinez eu copilul meu, căci acesta e singurul pe care-l am.

Erau și-n Arad cojocari, mai și mai decât Bocioacă de la Lîpova. Ea se duse cu Trică la Steva Clăici, sârbul cel bogat, care lucra iarna cu douăsprezece, iar vara cu opt calfe și era vestit în piața Aradului pentru cojoacele lui frumos împodobite.

În zadar! îi fusese ursit lui Trică să fie cojocar ca Bocioacă, starostele cojocarilor din Lîpova, dar mai bogat încă, fiindcă avea Mara și aduna mereu.

IV PRIMĂVARA

Omul vede cu ochii, aude cu urechile, dă cu socoteală și te scoate în cele din urmă cum ești, orișicât de mult te-ai sili să-î parî altfel.

Degeaba se mai plângea decî Mara c-a rămas văduvă cu doi copii, săracuții de ei.

Copiii, așa săraci cum rămăseseră, creșteau cum crește răchita-n prundișul apăsos, iară muma lor întinerea, parcă, adunând creștarî la capul podului.

Nu-î vorba, tot Mara cea veche era, tot soioasă, tot nepieptănată, și nici că í-ar í șezut bine altfel. Vorbea însă mai apăsos, se certa mai puțin, călca mai rar și se ținea mai drept decît odinioară. Se simte omul care are și-l vezî cât de colo pe cel ce se simte.

Și dacă n-ar í alta, e în lumea aceasta și bine, și rău.

Câtă vreme se află în largul lui, omul nu-și prea bate capul cu alții; când te aflí însă în strâmtoare, te uíți bine împrejurul tău, ca să vezî dacă nu cumva e prin apropiere cineva care poate să te scape.

Au simțit-o cei strâmtorați pe Mara că ar putea, dac-ar voi, să le vie într-un ajutor, așa, cu o sută, cu două, fie ca să-și cumpere o pereche de boi, fie ca să-și dreagă casa, fie ca să împlínească prețul unei vii orí al unui pământ scos în vânzare. Până la toamnă, cu camătă bună, se înțelege.

— N-am, zicea Mara. De unde aș putea să am eu?

Și asta í-ar í și rămas vorba dacă nu n-ar í la mijloc și camăta. Chiar mică fie, dar tot e ceva.

— Uíte! Am ceva, grăi dânsa, nu atâta cât cerí, dar știu pe cineva care are; să íeí jumătate de la mine și altă jumătate de la dânsul.

Acel cineva era domnul Anton Hubăr, economul orășenesc de la Lípova, prieten bun al tuturor beamterilor¹, al preotului nemțesc de la Lípova și al maichii Aegídiei.

¹ Beamter — funcționar (*germ.*)

Hubăr era măcelar, dar nu mai ştia ce se petrece în măcelărie. Asta era treaba nevestei şi a feciorului său Naşl, un băiat încă tânăr, dar deştept şi harnic, care purta gospodăria cu două calfe. Hubăr el însuşi petrecea toată ziua la casa oraşului, la cazino orî jucând cărţi cu popa şi cu directorul de la Steueramt¹, dl Líubícek.

Ca femeie cu minte, Mara ştia că n-are niciodată să-şi piardă banii dacă face tovărăşie cu Hubăr. Câştiga, ce-î drept, mai puţin; dar de asta n-o durea pe dânsa capul, fiindcă tot mai pişca câte ceva, pentru osteneală, când datornicul făcea plăşile, şi, lucru de căpetenie, nu se temea că Hubăr îi va urca arânda podului.

Creşteau dar şi cíorapii deodată cu copiii.

Tu, Doamne! cum cresc toate în lumea aceasta.

Era ca ieri când l-a dat pe Trică ucenic de patru ani şi se şi pomeni cu el calfă, un băietan de cincisprezece ani, cam deşirat, dar înalt ca un grenadír, cam motolog, dar cu virtute. Păcat numai că trecea şi acuma săptămâna fără ca el să se spele şi să se pieptene: aceasta nu se face, asta ştia el, decât duminicile şi zilele de sărbători împărăteşti, după-prânz, ba chiar şi atunci numai dacă nu e timpul ca să se scalde în Murăş.

Persída, sârmana, se speria când îl vedea aşa, din Paşti în Crăciun.

Se obişnuise atât de rău acolo, în mănăstire, ca toate să fie curate în preajma vederii ei, încât o apuca un fel de boală când venea de sărbători pe acasă şi trei zile depline rânduia mereu şi curăţea până şi prin podul casei.

Păcatul acesta căzu pe dânsa mai ales fiindcă în mănăstire nu mai stătea cu celelalte fete, ci cu maica Aegídia, pe care o apucau durerile de cap când vedea praf pe masă, orî când un scaun nu stătea tocmai la locul lui.

Mara era, cât stătea fata ei acasă, mereu cu ochii umezi, ea singură nu ştia de ce.

---

¹ Steueramt — percepţie, agenţie fiscală (*germ.*)

Prea í se făcuse fata fată, și nu mai știa ce să facă cu dânsa. Înaltă, lată-n umeri, plină, rotundă și cu toate aceste subțirică s-o frângi din mijloc; iar fața ei ca luna plină, curată ca floarea de cireș și albă de o albeață prin care numai din când în când străbate abia văzut un fel de rumeneală.

Nu! asta nu putea să rămâie așa. Știa Mara că vine frumusețea și se trece, și-í venea să geamă de durere și-ar fi vrut s-o poată fermeca, pentru ca așa să rămâie pe veci înmărmurită, ca veșnic oamenii, văzând-o, să strige cuprínși de mirare: „A fost odată o Mară și aceasta e fata ei: copii că dânsa nimeni n-a mai avut!”

Și totuși voia s-o țină ascunsă și tresărea adeseori cuprínșă de gândul că are să í-o răpească cineva, s-o íeie, s-o ducă, s-o înstrăineze, s-o facă muiere.

În zadar! Nici că se putea altfel: asta í-e rostul în lume.

Și iarăși altă groază o cupríndea, și sărea nopțile speriată din somn, ca să alerge peste Murăș și să-și aducă fata acasă.

Auzise atâte povești despre fete frumoase ademenite de călugărițe, ca să íeie vâlul și să rămâie viața lor toată între zidurile ce atâtea taíne ascund. Iar Persída íubea pe maíca Aegídía, Persída se simțea bine în mănăstire, Persída se simțea nenorocită când venea la casa ei cea săracă.

Sărmana mamă!

Cum să țină ea la casa ei asemenea fată?

Cât a ținut postul Paștilor, Mara a rânduít mereu, a curățít, a vărúit și răsvarúit, și-a dres casa, și-a îngřádít din nou curtea, și-a cumpărat mai întái masă, apoi și scaune, apoi și două paturí noi, un dulap, ba până chívar și trei ícoane. Íl sângera ínima când í se storceau banii adunați cu multă grijă pentru aceste nímícuri, de care dânsa nu simțea nici o trebuínță; dar băátul ei se făcuse calfă și-l aștepta ca să petreacă Paștile cu sora lui și cu muma lui; își aștepta copiii, care nu mai erau săraci ca odínioară, și ținea ca Persída să se simtă bine acasă.

Sărmana mamă!

Pe când ea se pregătea cu neastâmpăr să-și primească copiii, neastâmpărul vieții cuprínșese pe ííica ei.

La colț de uliță, peste drum de mănăstire, era măcelăria lui Hubăr.

Hubăroaie, o femeie scurtă și cam grasă, ședea, ca de obicei, pe un scaun din fundul măcelăriei, iară feciorul ei, Hubărnațl, tăia carnea și-o cântărea, apoi lua banii și îi dădea mumei sale, care ținea casa.

După ce cumpărătorii se răreau, Hubărnațl făcea rânduială, strângea fărâmăturile cu măturîșca, apoi, dacă timpul era frumos, ieșea în fața măcelăriei, ca să vadă mai bine lumea.

Deși măcelar, Hubărnațl era, așa, la înfățișare, om plăpând, parcă mai mult fată decât fecior. Om de vreo douăzeci și unu de ani, cu mustața puțină, cu obrații rumeni, cu șorțul curat, oarecum rușinos, el semăna mai mult a cofetar decât a măcelar. Ai fi crezut că nu e în stare să frângă gâtul unei vrăbii.

Așa și era în adevăr.

Lovea cu toporul în fruntea bouului și înfîgea cuțitul drept în inimă fiindcă asta îi era meseria. Nu era însă în stare să rostească o vorbă aspră și se-nduioșa până la lacrimi când vedea pe mumă-sa mâhnită.

Așa și l-a crescut Hubăroaie, care atâta copil, atâta om avea în lumea aceasta.

Șvăboaică de la Buda, ea se măritase foarte tânără după Hubăr, un vienez harnic și chefliu, dar cam iute la fire, și puțin în urmă veniseră aici, unde nu aveau pe nimeni. Lucrând cu zestrea ei, Hubăr a agonisit în câțiva ani, mai ales în timpul revoluțiunii de la 1848, o frumoasă avere. Încă mai bine le-a mers apoi după revoluțiune, când Hubăr a ajuns, ca neamț din Viena, la mare cinste, și casa lor era pusă în rândul celor de frunte. Dar tocmai aceasta era nenorocirea Hubăroaiei: rămăsese la măcelărie ea singură cu calfele, iară bărbatul și-l vedea aproape numai zilele de sărbători, când poftea beamterii la masă. Astfel mângâierea ei era Națl, care a crescut lângă mumă-sa mereu mâhnită și încă de copil simțise că nu merg lucrurile bine în casa lor.

Și dacă n-ar fi fost asta, el nici c-ar fi ajuns măcelar.

Îl dăduse tatăl său la gimnaziul din Tîmîșoara, unde patru ani de zile, cât a stat, a fost mereu între cei dintâi. Anul al cincilea, însă, după vacanța de la Paști, nu s-a mai întors, ci a rămas acasă, lângă mama lui, la măcelărie. S-a și făcut măcelar, însă firea nu i s-a înăsprit, și când ieșea cu șorțul lui curat în colțul străzii, îți venea să zici că nu e al lui șorțul, ci l-a pus numai așa, de încercare.

Ani de zile de-a rândul a stat el aici fără ca să fi văzut pe cineva la vreuna din ferestrele de peste drum. Și jos, și sus, ferestrele acelea erau date în alb, ca să nu se vadă prin ele, și nu se deschideau niciodată. Acolo dar el nu se uita, fiindcă știa că n-are ce să vadă.

Zidirea mănăstirii se sfârșea însă în fața măcelăriei, iar mai departe-nspre stînga era grădina mănăstirii, împrejmuită cu un înalt zid de piatră. Ferestrele despre grădină se deschideau, ba mai ales acum, primăvara, stăteau aproape toată ziua deschise. Nașl nu vedea, ce-i drept, de la măcelărie acele ferestre, dar putea să le vadă dacă trecea spre stînga, în fața grădinii.

Într-una din zile, ferestrele fiind deschise și izbînd o dată vîntul în ele, una, tocmai cea de la iatacul din colț, unde stătea maica Aegidia cu Persida, s-a sfărîmat.

Nașl s-a dus să vadă și a văzut — nu fărîmăturile de geam, ci o fată, care îi părea grozav de frumoasă.

Nu-i vorba, n-avea nevoie să și fie pentru ca să-i pară frumoasă. Ceea ce se ivește la fereastra unei mănăstiri de călugărițe are totdeauna ceva tainic și plin de farmec. Acolo, chiar bătrână fiind, femeia pare tânără, chiar urâtă, pare frumoasă; iară lucrurile sunt cum ele ne par.

Din întîmplare, însă, Persida, care alergase și ea să vadă ce s-a întîmplat, era chiar mai tânără, mai frumoasă și mai plină de farmec decât cum Nașl era-n stare să și-o închipuască.

El rămase uimit, cu inima încleștată și cu ochii oarecum împăienjenii.

Îi era parcă s-a rupt, s-a frânt, s-a surpat deodată ceva și o mare nenorocire a căzut pe capul lui.

Persida sta neajutorată în fața geamurilor sparte și nici nu-l băga-n seamă, când veni maica Aegidia, ca să vadă paguba.

Femeie mai așezată și mai cuminte, ba chiar călugăriță, maica Aegidia tresări când văzu, peste drum, pe Națl, băiatul Hubăroaiei, stând cu ochii țintă la fereastră. Îl știa de copil mic, îl socotise totdeauna cel mai bun băiat, și mîntea i se oprea în loc văzându-l atât de îndrăzneț.

— Sidi! grăi dânsa mahnită și apucă fata de braț, ca s-o dea din vederea tânărului.

Rău a făcut, căci acum se opriră și ochii Persidei asupra tânărului cu șorț curat, cu obrajii rumeni și cu mustața mică, acum își dete și ea seama de ce stă acel tânăr acolo.

Obrajii ei se umplură de sânge, și îi era parcă o săgetase ceva prin inimă.

Atât a fost, nu mai mult, și ea nu mai putea să fie ceea ce fusese.

Taine mari și nepătrunse de mîntea omenească!

Atât a fost numai, și gândul copilei era mereu la fereastră cea spartă, la frumusețea zilei de primăvară, la omul ce stătuse acolo, peste drum, cu ochii uimiți și cu răsuflarea, parcă, oprită. Se temea să mai între în casă, tremura când se apropia de fereastră, suspina greu când se uita și nu-l mai vedea acolo, și totuși nu mai avea astâmpăr, nu mai găsea loc de repaos, își făcea mereu de lucru în casă.

Nu i-a făcut și nu-i făcea, nu i-a zis și nu-i zicea nimeni nimic, nu știa nimic, nimic nu gândea și totuși, așa, ca din senin, se zbătea copila ca și când ar voi să scape, să fugă și să se ascundă în fundul lumii.

Iar două zile în urmă, când iar l-a văzut acolo peste drum, ea a rămas nemîșcată și cu ochii țintă la el. Era parcă pierdută, căzută într-un fel de leșin.

Oamenii treceau de-a lungul uliței, și dacă el nu și-ar fi tras seama, ea ar fi stat mereu acolo, în fața lui. El însă iar s-a întors în fața ferestrelor care nu se deschid niciodată.

Nu se deschíd, dar se pot deschíde. Da! da! nu e voie, dar cu puțință este!

„Dacă voiesc, pot, grăi dânsa, și puțin îmi pasă.“

Ce era adică? îi face vreun rău cuiva?! păcătuia dacă deschídea fereastra?

„Ca el să știe?“ grăi dânsa, apoi se duse cu pași hotărâți, deschíse fereastra din fața măcelăriei și rămase dreaptă, înaltă și cu fața deschísă în ea.

Pe Nașl, care stătea în ușa măcelăriei, cuprins de neastâmpăr, îl trecură fíoríi.

El rídícă fără de voie mâna stângă la gură și îi făcu semn să închídă fereastra, căci vedea lumea.

Íi era frícă de femeía ce stătea acolo sus în fereastră.

Nu era păcat, níci un rău nu í-a făcut Persída nímănuí, și totuși ea se símțea umílită, nu maí putea să privească în ochíi maíchíi Aegídíei și nu se maí ducea, nu maí voía să se ducă la fereastră.

Íi era parcă o apucase un fel de nebunie, care a trecut.

Da! a fost o nemaípomenită ștregărie, de care îi era rușíne, și mult ar fí dat ca níci el să nu fí băgat de seamă când ea a deschís fereastra.

Dar, la urma urmelor, de ce a și deschís-o? Numai și numai ca să-í arate că puțin îi pasă de dânsul, că poate, dacă vrea, s-o deschídă numai ca să rãdă de dânsul.

Ar fí voit să í-o scríe aceasta pe o bucată de hãrtíe și să-í arunce hãrtíia când îl va maí vedea stând ca un smíntít în fața ferestrei.

Dar îi era rușíne.

Era nesuferítă viața aici în mănăstírea aceasta, unde dânsa era atât de síngură, și ínima í se bătea maí íute și maí tare decât de obicei când se gândea că peste câteva zile va íeși și va sta iar acasă, cu fratele eí, cu Trícă al eí, care acum nu maí era ucenic, cí calfă, un adevărat flăcău, cu care poți vorbí.

S-a și bucurat Persída de sãmbãta Floríilor, când Trícă a venit s-o ía și s-o ducă acasă.

Ce om se făcuse! Era tuns abia acum și îmbrăcat în haîne noi-nouțe, din creștet până în călcâie toate noi. Nu-i vorbă, haînele îi erau cam largi și mânecile surtucului ajungeau până la degete, dar nimic nu era din târgul de vechituri, ca mai înainte.

Deși îmbrăcat însă în haîne noi, Trică se simțea foarte strâmtorat în fața surorii sale, care era și mai mare, și mai frumoasă, și mai nu știu cum decât Milena lui Clăici, cea logodită acum cu un teolog.

N-o văzuse de un an pe soră-sa și acum parcă nu îndrăznea s-o mai ia drept sora lui.

— Trică dragă! îi zise ea, întinzându-i mâna.

— Da, grăi dânsul tulburat, am venit să mergem acasă... și nu știa să-i sărute ori nu mâna, nu putea să-i zică „tu“, îi era greu să meargă, după ce ieșiră la uliță, alătura cu dânsa, ci rămase un pas în urmă.

Erau, spre pod, două drumuri: unul la stânga, iar cellalt la dreapta.

Persida știa că e mai scurt cel de la stânga, dar nu stete decât o clipă pe gânduri, apoi, fără de voie, apucă la dreapta, spre măcelărie.

O nouă ștregărie!

Tocmai în fața măcelăriei Persida trecu ulița ca să apuce colțul, și acum i se împălenjeniră ei ochii, și iar îi era ca și când un fel de leșin ar cuprinde-o. Îi era rușine, grozav de rușine, și își vedea, parcă, obrazii roșiți de năvala sângelui.

Nașl sfârâma tocmai cu barda încheietura de la un genunchi, și când Persida se ivi peste drum și apucă spre măcelărie, el rămase cu privirea pierdută și barda îi tremura în mână. Hubăroaie se ridică din jeț și înaintă până în ușă; servitoarea, care ținea coșul ca să i se dea carnea, se uita și ea mirată, iar dincolo, peste drum, la cellalt colț, se oprise un bătrân și stătea cu gura căscată.

Persida trecea ca prin văpaie mistuitoare, iară Trică venea doi pași în urma ei domol și cu capul ridicat.

— Trică, grăi dânsa după ce trecu de măcelărie, vîno mai iute, nu mă lăsa sîngură!

— Frumoasă e, șerpoaica! grăi Hubăroaie. A cui să fie oare? Mî-e ca și când aș mai fi văzut-o undeva.

Nașl dete dîn umeri! El știa, ce-î drept, unde a mai văzut-o, dar nu știa a cui este.

— E de dîncolo, dîn mănăstire, răspunse servitoarea; o vei fi văzut la fereastră.

Obrajii lui Nașl, și altfel rumenî, se făcură roșii ca bujorul.

— Nu, zise Hubăroaie; ferestrele nu se deschid.

— Aî văzut? întrebă dl Bereki, bătrînul dîn cellalt colț, care acuma trecuse ulița și stătea în ușa măcelăriei.

— A cui e?

— Se poate să mai întrebî? e leită muma eî!

— Așa e! Da, e fata Marei, grăi Hubăroaie mai întăi mirată, apoi dezamăgîta.

„Păcat“! îî venea să mai zică, dar n-a rostît vorba. Era oarecum înduioșată de gîndul că e mare nenorocire să fîi atît de fragedă, atît de frumoasă și să aî mamă pe Mara, precupeață și podăriță.

Cu totul altfel se înfățișau lucrurile în gîndul feciorului.

Era și el mai întăi mirat, în urmă însă îî venea să ridice barda și să arunce în lună cu ea, apoi să lase măcelăria în grîja mumei sale, să alerge după fata Marei și să sfărîme capul celui ce ar îndrăzni să se apropie de dânsa.

N-avea nevoie, deoarece Persida nu era sîngură, și băiatul, care acum mergea alătura cu dânsa, vedea foarte bine și știa, la nevoie, și el să sfărîme capete.

Un lucru era pe care nu putea Trică să-l înțelegă: că femeile pe lângă care treceau, toate, pînă chiar și fetițele mici se uîtau cordiș, cu coada ochiului, la sora lui și apoi își mai și întorceau capetele.

O înțelegea însă aceasta mama lui, care ardea de nerăbdare să meargă ca mâine cu fata eî la biserică, iar după-amiază să dea o raită pe la Lîpova, ba îî venise odată chiar

gândul de a-l însoți pe Trică la Arad, ca să stea o zi, două la casa lui Clăici.

De! e greu să ai fată mare, mai ales când trebuie să stai toată ziua la pod, ca să aduni creștari pentru ea. Fetele vor să fie purtate prin lume, ca oamenii să le vadă și să le ducă vestea, să umble mereu, ca să-și întâlnească norocul. Și parcă știa Mara că aici, unde a crescut și unde toată lumea o știa de mică, fata ei n-o să-și poată găsi norocul.

Dar a venit fata acasă, și acum mama nu mai știa cum să se gândească.

Lucrurile nu erau deloc cum ea și le închipuise.

Se bucura Persida c-a venit acasă și era voioasă, dar nu vedea schimbările ce se făcuseră în casă și primprejurul casei.

Degeaba au fost cheltuielile, degeaba osteneala și neliniștea, căci Persida ar fi văzut poate gardurile huluite și gunoiul prin curte, dar nu se uita nici la curtea cea curată și bine îngădită, nici la pereții de curând văruți. Ba după ce a intrat și a văzut lucrurile cumpărate cu atâta amar de bani numai de dragul ei, ea a strâmbat oarecum din nas, ca și când puțin i-ar fi păsat.

Mai rău a strâmbat însă când Mara i-a vorbit de biserică.

— O, Doamne, zise ea, dar ce să mai facem și la biserică?!
Marei îi trecu, parcă, un sloi de gheață prin inimă.

În mintea ei duminica și sârbătoarea erau zile în care omul merge la biserică. Mai ales acum, de când cu lumea nemțească, era lucru nestrămutat că coșurile se adună, piața se deșertează și dughenele se închid îndată ce clopotele sună de intrare. Iar pe când sună de a treia oară, bolnav pe moarte ar trebui să fii ca să lipsești de la biserică.

Nu-i vorba, s-a dus și Persida; era însă oarecum dusă cu gândul și strămtorată ca străinul între străini și tot ca niște străini se uitau și alții la dansa, încât Marei iar îi trecea sloiul de gheață prin inimă și nu-i mai prîia bucuria.

Se înșela, cu toate aceste, făcându-și gândul nesuferit, că i-au momit călugărițele fata.

Íi era frícă Persídeí de oamení. Vedeá, ba símþtea, oarecum chíar și pe nevăzute, că toți se uită cu ochii bine deschíși la dânsa, că toți o judecă, și íníma í se încleșta, ca și când tot în fața măcelăriei lui Hubăr s-ar afla. Íi era rușine ca și când toți ar putea să afle dín fața eí cele petrecute, se temea de ceva neștiut și nu știa cum să calce, cum să-și țină trupul, cum să-și poarte capul și ce să facă cu mâinile eí.

S-a dus, cu toate aceste, și după-amiază la Lípova, s-a dus cum merge omul osândít să-și ía pedeapsa, dar s-a dus rându, fiindcă era crescută de maíca Aegídía, care mereu íi zicea: „Să rându când îți vine să plângi și să plângi numai când vezi pe alții plângându“.

Cu íníma mereu încleștată și tremurându la fíecare răspântie unde putea să se pomenească în fața unui om pe care nu voía să-l íntâlnească, ea umbla dreaptă și cu capul rídícat, gata în toată cliþa de a ínfrunta privírile oríșicuí.

Era decí obosită când s-a întors acasă. Deși atât de mult s-a temut că nu cumva să-l íntâlnească, acum era máhnítă că nu l-a íntâlnít, ca să treacă dreaptă, cu capul rídícat, nepăsătoare prin fața lui.

Era obosită și í se ura, nu știa ce să mái facă acasă.

Erau Floríile pentru nemți; dumínica víitoare urmau Paștile nemților; abía peste două săptămâni aveau să fíe Paștile românești: íi era, parcă, groază când se gândea că abía joí după Paști se va íntoarce íar în mănăstire. Ce să facă ea până atunci aici, unde n-avea ce să facă?

Mara vedeá că fata eí n-are ce să facă și se símþtea nenorocítă că nu știe ce să-í facă. Se ducea cu ea la denii, o ducea și dímineþile la biserícă, dar degeaba í-a zís sâmbăta să meargă să vază Ínvierea la Lípova orí la María Radna, fiindcă fetei íi plăcea să stea acasă.

Și zilele erau, cu toate aceste, foarte frumoase. Murășul, crescut ca odínoară dín topírea zăpezilor, era plín dín mal în mal și se tăvălea alene spre șes. Pădurile nu ínverziseră încă, dar pruniștile erau în floare, íarba se íncheíase, sălcíile,

răchitele și plopii lăsaseră măturișori, vântul adia dinspre munți primăvăratice, răcoros.

— Să mergem să culegem viorele, grăi Trică, pe care nu-î ierta firea să piardă ziua cea frumoasă, mai ales că era luna Paștilor nemțești.

— Dacă îți... răspuse Persida alene.

Ei plecară la deal spre ruinele de la Șoimoș, locuri lor atât de bine cunoscute.

Era în adevăr frumos. Inima creștea de vederea mugurilor, care începuseră a crăpa, și sângele zvâcnea mai iute și mai tare în adierea vântului ce trecea peste florii proaspete.

— Știi ce? grăi deodată Persida. Să trecem la Lîpova. Îți aducî amînte, colo, deasupra vîilor, ce frumos era și cîtă mulțime de viorele!

Era, nu-î vorba, mai frumos aici; dar frumos era și acolo; pretutîndena era frumos și bine.

— Dacă vrei! răspuse dar Trică.

Apoi se întoarseră la vale, trecură Murășul, fără ca să-și mai pună viața în joc și fără ca să plătească creștarii, și o luară spre Sărărie, ca să iasă deasupra Lîpovei.

— Să trecem prin oraș, grăi Persida, că e mai aproape.

Nu era mai aproape, dar, la urma urmelor, și prin oraș tot acolo ieșeau.

Sărmana copilă!

A trecut cu inima încleștată prin oraș și era deznădăjduită când s-a văzut la cele din urmă case. Ar fi vrut acum să spună că rău au ales drumul și să se întoarcă iar prin oraș, ca să apuce drumul pe la Sărărie. Asta însă nu mergea.

— De, zise ea după ce sosiră între vii, tot e mai frumos la Șoimoș!

— Știu eu că e mai frumos! îi răspuse Trică, pe care inima îl trăgea acolo unde a petrecut atâtea zile de copilărie.

Da! însă deasupra vîilor mai erau și alții, care veniseră să caute florii și să vadă de acolo din deal Murășul și lumea cea mare și largă. Persida începu să urce mai cu virtute.

A urcat, a căutat și-a adunat florí, apoi s-a întors iar prin oraș la pod, obosită, frântă.

Hubărnațul se întorcea și el obosit, frânt de la Radna, unde e atât de frumos acum primăvara.

Dacă n-ar fi fost pe pod, el ar fi apucat fie la dreapta, fie la stânga: aici însă nu-í rămânea decât să meargă înaînte, drept în flacăra cea mare ce se íví fără de veste în calea lui. Era greu afară dín cale! Cum să treacă? cum să calce? cum să-și ție mâinile? cum să se uíte la ea? să-și rídice pălăria orí să facă ca și când n-ar cunoaște-o?

Persída tresări când îl zări, își îndreptă trupul și își rídică capul. Nu mai era obosită: íí venea să zboare de ușoară ce se símțea; era ca beată de gândul c-a fost și el la Radna — să caute florí de primăvară. Trecând pe lângă dânsa, el se uíta zâmbínd și cu fața deschísă, ca la niște vechí și buní prietení, la Persída și la fratele eí, apoi își rídică pălăria și salută ca un băiat bínecrescut, încât Persída, așa înțepată cum era, trebui și ea să dea dín cap.

— Cine e acesta? o întrebă Trícă cu glasul cam înfundat.

— Cine să fie? răspunse ea. Hubărnațul.

— De unde te cunoaște?

— Nu mă cunoaște, dar cunoaște pe mama!

Trícă se uíta înapoi.

— Așa-í! zíse el. Țsta e Hubărnațul.

Mara se símțise și ea foarte măgulítă când Hubărnațul a salutat-o, în două rândurí, la dus și la întors, mai altfel decât de obicei. Măgulítă se símțea dar și acum, când văzu dín capul podului cât de frumos a rídícat fecíorul lui Hubăr pălăria în fața copiílor eí.

N-avea, cu toate aceste, cuvínțe de a se bucura, fííndcă seara Persída era foarte neastâmpărată, nu-și mai putea găsi locul și a rămas în cele dín urmă dusă pe gândurí.

Avea în sufletul eí ceva ce nu putea să spună nímănuí, iar aceasta nu pentru că s-ar fi silit, cí pentru că nu știa níci dânsa ce are. Se temea ea însăși de síne, símțea c-o apucă dín când

în când o porníre năvalnică și-í vîne să se ducă, ea sîngură nu știa unde, și să facă, ea sîngură nu știa ce. Mii și mii de primejdii, nenorociri peste nenorociri, zbućumări peste zbućumări, o viață plină de nevoi și de dureri: le presimțea, le vedea, le știa parcă pe toate cum vîn.

— O, Doamne, zise ea cuprinsă de duioșie, ce bine e la mănăstire! Ce ferícite sunt maícile!

Mara se cutremură în toată fírea ei.

— Îți place ție fííndcă te-ai obișnuit cu maícile, răspunse ea. O să vezi, ínsă, că e bine și afară dín mănăstire.

Maí mult n-a zís Mara, dar acuma era hotărâtă să-și ducă fata la Arad, neapărat s-o ducă și s-o ție cât de mult acolo, ca să se obișnuiască cu lumea.

V

ANI DE TINEREȚE

„Iar s-a întâmplat ceva!“ își zicea Gretl, slujnica Hubăroaiei.

Stăpânul ei nu plecase, ca de obicei, îndată după masă, cí stătea de vorbă cu stăpâna, și stătea cam de mult, ceea ce nu era a bine.

A íntrat de câteva orí în casă pentru ca să rídice masa și í-a găsit mereu la fel, el cu pípa în gură la un colț de masă, íară ea în cellalt colț.

Deși ímplínise patruzeci și șase de aní și era om cu multă chíbzuială, Hubăr nu părea deloc a om care poate să-í fie tată lui Națl. Lasă că era om bălan, cam slab și cu obrajií roșii, după ínfățișare prea tânăr, dar era în tot felul lui de a fí ceva ușuratic, aproape ștregăresc. Gura íi era croítă pe răs, ochii íi jucau mereu în cap, și lucruri pentru alții mari íi păreau adeseori nimicuri. Deși ținea mult să aibă prietenie cu popa, cu beamterii și cu ofíterii, se pomenea adeseori la chefurí și cu oameni maí fără trecere,

până chiar cu calfele lui, un lucru pe care fecioru-său n-ar fi fost în stare să îl facă. Și mai ales asta l-a făcut să nu prea aibă trai cu nevastă-sa, care era așezată, cam țăfnoasă și neîngăduitoare.

Nu-i vorba, certuri nu prea erau între dânșii, fiindcă el râdea și făcea glume când ea îl muștra. Ea se necăjea, se înțelege, cu atât mai rău, se înțețea și de obicei începea în cele din urmă să plângă. Cu asta se sfârșea apoi vorba, deoarece el se ducea și o mângâia, îi zicea să nu fie proastă, căci tot n-are nimeni nevastă ca dansul, și toate erau bune deocamdată. Rar se întâmpla ca el, pierzându-și sărita, să spargă ceva ori să o lovească. Nici atunci nu era însă ceartă, fiindcă îl mângâia și îl împăca dansa pe el.

Niciodată el nu putea să plece de acasă mai înainte de a se fi ales lucrurile într-un fel ori într-altul. Nu putea să-și petreacă în tihnă și știa că va trebui să se întoarcă înainte de vreme.

De asta dată el tot râdea, iar nevastă-sa n-ajunsesse încă să plângă, deși tare îi venea s-o facă.

Avea două mari supărări deodată.

Ziua trecută, în duminica Floriilor, maica Aegidia, chiar maica Aegidia însăși, a oprit-o, când a ieșit din biserică, și i-a spus — ce rușine! — că Nașl stă gură-cască pe la ferestre, ca să dea ochi cu fata Marei.

Atât îi părea de mare lucrul acesta, încât n-a îndrăznit să-i vorbească despre el lui Hubăr, care ținea foarte mult la mănăstire și la maica Aegidia îndeosebi. A stat însă toată după-amiază ziua ea singură închisă în casă și s-a gândit cum și în ce fel să facă băiatului muștrări.

Spre marea ei mirare, spre îngrozirea din ce în ce mai mare a ei însă, băiatul nu s-a întors nici în amurg, nici seara, nici noaptea, ci abia în zorile zilei următoare.

A stat, a așteptat, s-a frământat, s-a gândit și răzgândit și a plâns, cum plâng mumele când își văd copiii porniți pe căi greșite și nu știu cum să-i oprească și să-i întoarcă.

Iară bărbatul eí, tatăl băiatului, om în toată firea, râdea, ba zicea că-í pare bine c-a început și băiatul lui să fie om ca toți oamenii.

Maí putea bíata femeie să se stăpânească și să nu í-o spună și cealaltă?

I-a spus-o chiar cu îndărătnicie, ca să-í arate că o să-í treacă și lui pofta de răs.

I-a și trecut.

Ce-í drept, păcatul că feciorul lui a căscat gura la ferestre nu-l prea scotea din ale lui. Fetele sunt fete, așa zicea el, ca băieții să alerge după ele. Dar fata era a Mareí! Puțin íi pasă! Nu era, la urma urmelor, decât o nebunie de tinerețe la mijloc. Asta vine și trece tot cum a venit, fără ca să știi când și de ce. Un lucru nu putea să-í treacă lui prin gând: că băiatul lui ar putea vreodată să nu fie om cuminte.

Era însă nevoit să se gândească la casa lui, și asta îl făcea totdeauna posomorât.

Se simțea foarte tihnit și ferit de griji de când lăsase pe feciorul său la măcelărie. Încă tot el însuși era patronul, iar Nașl era trecut în breaslă numai în rândul calfelor, și mult ar fi dat să scape de orice grijă lăsându-și feciorul patron la măcelărie.

Asta nu era însă deocamdată cu puțință.

Deoarece la Lípova erau numai doi măcelari, eí au intrat în breasla cojocarilor, care tăiau și eí primăvara mieí, toamna berbeci și iarna, pe ici, pe colo, câte un porc. Iar după rânduiala breslei nu putea să între în rândul patronilor decât acela care și-a făcut anii de ucenicie, a lucrat un an la patronul care l-a scos calfă și a mai făcut și doi ani de călătorie. Nașl făcuse anii de ucenicie și era de doi ani calfă; îi mai lipseau dar cei doi ani de călătorie.

Nu-í vorba, dacă starostele ar fi fost om de înțelegere, lucrurile mai ales pentru Hubăr s-ar fi putut pune la cale și fără de acești ani; Bocíoacă era însă foarte mândru de starostia lui și nu s-ar fi învoit odată cu capul ca cojocarii să fie mai

prejos de măceları și ca de dragul unui măcelar să se nesocotească rânduiala breslei, pe care toți cococarii o păzeau cu sfințenie. Apoi nu era nici Hubăr omul care e în stare să se căciulească în fața lui Bocioacă.

Dar nici nu-i strica băiatului să mai umble prin lume, să vadă, să învețe și să se deprindă a fi om de capul lui. Era și pentru Hubăr, dar mai ales pentru Hubăroaie foarte greu lucru să se lîpsească de feciorul lor; nu le rămânea însă decât s-o mai facă și asta.

Îndeosebi Hubăroaie se mai și bucura. Aveau prietenii la Arad, la Timișoara și la Lugoj; aveau rude — dânsa la Buda și Pojon, iar bărbatul ei la Viena: orișunde se ducea, băiatul găsea casă primitoare, ba chiar și mireasă potrivită cu starea lui.

De astă dată lucrurile s-au sfârșit cu bine, fiindcă una voiau amândoi.

Iară Națl era om tânăr și nimic nu e în tinerețe mai ademenitor și mai plin de farmec decât gândul de a trece așa — tu de capul tău — prin lume. Abia acum se simțea caldă adevărată, și nu-l mai ținea locul până după Paștile românești, ca să-și ia condica de călătorie de la Bocioacă și să plece cu ea în raniță.

Joi după Paști, Bocioacă puse pecetea breslei pe condică, apoi se îndreptă, înalt și subțire cum era, și grăi sărbătorește:

— Iată, băiete! cartea drepturilor tale, să nu uiți niciodată că trebuie să păzești cinstea breslei. Să fii harnic și ascultător, cinstit și vrednic de încredere; să nu pierzi timpul hoinăruind degeaba, căci în breasla noastră se primesc numai oameni cumsecade. Dumnezeu să te ajute!

Așa trebuia să vorbească starostele; așa i s-a vorbit lui când și-a luat condica de călătorie; așa le vorbea și el tuturor celor ce luau condica de la dânsul.

Hubăr era cu toate aceste foarte supărat că un om ca Bocioacă îndrăznește să-i vorbească astfel lui Națl, iar Națl stă umilit în fața lui, ba parcă ar voi să-i mai și mulțumească pentru sfaturile binevoitoare, ca și când ar fi avut nevoie de ele.

Dar au trecut și prin asta, și Nașl, plecând zîua următoare la Arad, se uita la trecători parcă a lui ar fi fost lumea cea mare în care se ducea.

Rămăsese vorba să se oprească deocamdată, pe timp de vreo două luni, aci mai prin apropiere, la Arad, ca să se deprîndă cu străinătatea.

Bani aveau destui. Adunase el, căpătase de la tatăl său și-i mai dăduse, așa, prin ascuns, și mumă-sa. Ar fi putut să tragă la orișicare hotel și să trăiască boierește.

Nu de asta îi era însă lui.

Calfă de măcelar, el se simțea mândru că poate să tragă la conacul bresleii, al bresleii adevărate, în care sunt numai măcelari, iar nu o amestecătură de fel de fel de oameni.

La conac a găsit alte trei calfe, un neamț de la Timișoara, un ungur de la Dobrița și un slovac de la Bichiș, iar calfele din aceeași breaslă, orișunde s-ar întâlni, sunt prieteni.

Prieteni se bucură, când se întâlnesc, că pot să stea de vorbă și să se cîntească, iar Nașl era și după fire, și după înfățișare, foarte bun de cînte.

Se cînteau dar prietenii, vorbind, ca oamenii plecați în lume, despre cele de acasă și ținând fiecare să arate deslușit că nu e nicăieri atât de frumos și de bine ca „la noi”.

Într-un târziu Nașl, care nu băuse mult, dar destul pentru dânsul, își rezemă capul pe cot, stete cîtva timp gînditor, în vreme ce prietenii lui vorbeau înaintea, apoi ochii îi se umplură de lacrimi.

— Ce e, măi? întrebă ungurul.

— Nu știți voi! răspuse el înduioșat. Degeaba v-aș spune, că nu puteți să mă înțelegeți. Dar nu pot nici eu să vă spun. Ar trebui să cunoașteți pe mama, ar trebui să știți ce fel e mama, și nici atunci nu m-ați înțelege deplin. Zicea că se bucură când am plecat, dar eu știu că ea plînge acum și are să plîngă mereu, grăi el și plînsul îi înecă glasul.

— Așa e, zise neamțul mișcat, e greu lucru să te desparți de mama ta.

— Mai ales când ai și tată ca mine: un om fără de inimă! adăugă Națl, oarecum fără de voie.

— Asta trece! grăi slovacul.

— Ce să zic eu, întâmpină unгурul, care mi-am lăsat acasă drăguța, un boboc de te cuprinde amețeala când îl vezi!

Națl își ridică capul și se uită drept în fața unгурului. Îi venea să apuce carafa și să-l lovească în cap cu ea. De ce trebuia să i-o aducă aminte și pe asta?!

— Eu, zise el vorbind rar, nu am drăguța, dar fete sunt și pe la noi. Ar trebui să vezi cu ochii tăi ca să știi ce va să zică fată. Ai înțeles? Sunt și la noi fete! strigă, apoi apucă carafa și o izbi pe pământ de se făcu miș-fărâmiș.

Era foarte îndârjit feciorul Hubăroaiei.

Ce-ar fi fost dac-ar fi știut că pe același drum și în același ceas venise la Arad și Mara cu copiii ei? Deosebirea era numai că Mara n-a tras la conacul măcelarilor, ci la casa lui Claici, unde a fost foarte bine primită.

Avea Mara gândul ei de mamă cu fată mare.

La călugărițe n-ar mai fi vrut s-o trimită pe Persida; acasă nu putea s-o ție; mare lucru ar fi fost dacă ar fi putut s-o lase în casa lui Claici — așa, cu plată mai puțină.

Milena era logodită cu un bogoslov. Persida era fată și ea, chiar mai frumoasă și mai deșteaptă decât Milena, ba putea să albă, la nevoie, și zestre mai mare.

Nu știe nimeni cum îi vine norocul!

Nevasta lui Claici n-avea nici un gând, dar i-a venit unul.

La Sân-Miclăuș, aci peste Murăș, era un loc de popă, și Munteanu, logodnicul Milenei, făcuse tot ceea ce trebuia să facă pentru ca să-l primească. Încă acum dar, până la Rusalii, trebuia să se facă nunta. Milena și sora ei, Anca, lucrau pe capete, ca să fie cât mai curând gata cu ale zestreii, iară Persida era o adevărată măiastră când punea mâna pe foarfece și pe ac.

Mare lucru ar fi fost dacă ea ar fi rămas până la nuntă, ca să le fie fetelor într-ajutor?

— Vaí de míne! nu se poate, grái Mara. Trebuie să se întoarcă la școală.

Tot așa zícea și Persída.

Nu era însă chíp să plece când fetele stăruiau atât de mult să rămâie, ba muma lor mai scăpase și vorba că o să-í fie Persídeí recunoscătoare.

Mara s-a întros dar síngură la Radna, ducând, se înțelege, cu dânsa și o frumoasă scrisoare pentru maíca Aegídía.

Acum nu se maí plângea Persída că n-are ce face. Lasă că fetele nu maí știau unde să-și pună capul, dară Claící avea patru uceníci și șapte calfe, díntre care numaí două erau oameni de casă. Seca Lena nu ținea, cu toate aceste, slujnică, cí se ajuta cu ucenícii și cu fetele eí. Era mínunat la casa lui Claící, și Persída, care atâta tímp fusese mâna dreaptă a econoameí de la Lípova, ar íí voit să se despartă în maí multe, ca să fie pretutíndenea, să pună lucrurile la cale, să facă rânduială, să le ție toate curate ca la mănăstire.

Un síngur lucru nu-í plăcea Persídeí: că trebuia să șadă la masă cu calfele, care se uítau la ea cu coada ochíului. Acesta era însă obiceiul caseí, și níci că í-ar íí putut trece cuíva prin mínte că s-ar putea și altfel. Ar íí plecat calfele toate dacă stăpânul nu le-ar íí făcut cínstea de a le pune la masa lui.

Le era cu toate aceste oarecum greu să vie la masă, și Bodroganu, cel maí sfâtos díntre dânșii, maí naínte de a vení, se spălă pe mâini, apoi se maí și píeptănă și puse alt surtuc. Ceílalți făcură și eí ca dânsul, încât era ca în zí de sărbătoare la masa lui Claící, și așa a și rămas de aici ínaínte.

Síngur Trícă n-a íntnat în acest obicei nou.

El înțelegea prea bine de ce se spelcuiesc ceílalți și era mândru de soră-sa. N-avea însă nevoie să facă tot ca dânșii, fííndcă și fără de asta tot frate íí rămânea Persídeí.

Dumínică s-a spelcuít însă și el.

Știa că are să vie Munteanu cu vreunul díntre prietenii lui să ducă fetele la biserícă și n-ar íí lăsat odată cu capul pe soră-sa să meargă síngură cu dânșii.

De! La biserică oamenii se duc să se închine, dar, aflându-se odată la un loc, ei se văd, se întâlnesc și stau de vorbă. Trică știa că fetele lui Clăici nu se întorc niciodată singure de la biserică, și ținea să fie și el în ceata celor ce le petrec acasă.

Doamne! ce mângâiată s-ar fi simțit Mara dac-ar fi putut să vadă pe fata ei așa înconjurată de bogoslovi, care nici nu îndrăzneau, parcă, să se apropie de dansa și rosteau vorbele numai cu jumătate de gură când îi vorbeau. Trică fîrbea cu toate aceste în el: prea îi păreau îndrăzneți, pe când ea mergea rușinoasă alături cu fratele ei.

Hubărnaț! ar fi fost și el, dacă ar fi văzut-o acum, de părerea lui Trică. El însă era dus la altă biserică și nu știa că n-ar fi avut decât să se uite bine împrejurul său pentru ca să vadă ceea ce-i dorea inima.

Fetele lui Clăici, deși sârboaițe, umblau mai bucurosi la biserică românească decât la cea sârbească, unde nu erau bogoslovi, și bogoslovii cântau foarte frumos. Iară biserică românească, totodată și catedrală episcopescă, se afla tocmai afară din oraș, pe țărmul Murășului. Trebuiau deci să treacă prin piața cea mare a orașului când se întorceau de la biserică, și chiar și numai atât ar fi fost destul pentru ca să facă drumul cel lung până la biserică românească.

Aici, în piață, e mănăstirea minorităților, cu o biserică frumoasă și mare, singura biserică catolică în tot orașul. Pe la douăsprezece, când lumea iese de la biserică, e o adevărată frumusețe pe piață, unde e adunat întregul oraș: să stai și să privești cum ies oamenii din biserică, și știi că e zi de sărbătoare.

S-au oprit fetele și acum, ca de obicei, și Persida se simțea ca la Radna, unde atât de adeseori văzuse lumea îndesuindu-se la ieșirea bisericii.

— Uite! Iată și Hubărnaț! strigă Trică, cum strigă așa, când vezi pe cineva la care nu te așteptaseși.

Persida tresări și începu să tremure din picioare.

Cine era acest Hubărnaț! Un om pe care-l văzuse, așa în treacă și pe furis, de trei ori în viața ei. Acum însă, aici, în mijlocul unei lumi de oameni pe care nu-i mai văzuse, el îi părea un vechi și bun prieten. Îi venea să plângă când vedea că el se duce, se depărtează, se pierde din vederea ei, și ar fi voit să-l cheme înapoi, să trimită pe Trică după dânsul.

N-a făcut nici una, nici alta, dar ochii ei erau furați, duși, pierduți în urma lui, și Trică, văzând ochii aceștia, se-ndușă de-și simți ochii muiați în lacrimi.

— Mă duc, zise el grăbit, să-i spun că suntem aici!

— Vai de mine! Ai înnebunit? răspunse ea. Ce avem noi cu el?

Doamne! Dacă i-ar fi păsut lui de dansa, ar fi simțit că ea îl vede și s-ar fi uitat înapoi și ar fi salutat, ca atunci pe pod, atât de cuviincios și cu fața atât de deschisă și de veselă.

— Cine e acela? întrebă Milena.

— Un măcelar de la Lîpova, răspunse Persida cam peste umăr, feciorul unui prieten al mamei. Noi nici nu-l cunoaștem decât din vedere!

Ce-i păsa ei de el?! căile lor erau atât de deosebite!

Așa era în gândul, dar nu totodată și-n inima ei.

Omul acela o prinsese în o clipă de slăbiciune; el știa ceva ce singur el știa, singur el putea să știe: ea se rușina de câte ori se gândea la el. Îi erau nesuferiții oamenii ce o însoțeau: ar fi voit ca lumea să o lase în pace, să rămâie ea singură: n-avea dansa nimic cu alții!

Aveau însă alții cu dansa, și casa lui Claici era mereu plină de prieteni de ai lui Munteanu, ceea ce nu supăra nici pe seca Lena, nici pe Mara, care țineau mult la bogoslovi.

Vorba era de nuntă, de veselie, de zile ferice, și serile fetele învățau cu tinerii să joace, spre marea supărare a lui Trică, care era și el nevoit să ia parte la petrecere.

Părintele episcop hotărâse că în ziua de Rusalii îl va hirotoni pe Munteanu de diacon; cununia dar trebuia să se facă neapărat duminică înainte de Rusalii.

Anca și Persida erau surori de mîreasă, și seca Lena le făcuse haîne la fel.

Frații de mîre erau unu Codreanu, cel mai curățel dintre prietenii lui Munteanu, iar cellalt, o, Doamne! chiar Trică. El nu voia, dar așa dorea Milena, așa seca Lena, așa porunca Persida, iar Mara, când a aflat-o aceasta, a dat dîn toată sărăcia ei să-și cumpere un rînd de haîne negre și o pereche de mînuși în fața gușei de porumbel.

Cînd s-a văzut sărmanul de băiat, gătit astfel, îi venea să se ascundă, ca nimeni să nu-l vadă, și a început să rîdă ca un nebun.

Mara a început și ea, dar nu să rîdă, ci să plîngă ca o nebună.

Cum, Doamne, să nu plîngă, cînd își vedea copiii mari, atît de frumoși, atît de spelcuți, atît de cumsecade, și Bîrzovanu, fie iertat, era în pămînt și nu putea să-i vadă și el, căci și ai lui erau.

— Săracul! zise ea ștergîndu-și lăcrimile, mult a fost bun și vrednic! Azi nu mai trăiesc oameni ca dînsul. Nu era lumea asta pentru el!

Cum ar fi putut Persida ea sîngură să rămîie tot cu gîndul ei cel vechi, cînd Bîrzovanu îi fusese tată, Mara îi era mamă, Trică îi era frate și toți ceilalți umblau în voile ei?

Înîma tînară e făcută să stea deschisă, și tînară era și înîma Persidei. Da! așa rîzînd dîn gură și dîn ochi, așa îndrăzneată ca un copil răsfațat n-a mai văzut-o pe ea decît un sîngur om, Nați, atunci cînd stătea în fața ferestrei deschise.

Cum n-ar fi alergat el la biserica de pe țarmul Murășului, dacã ar fi știut că iar putea s-o vadă tot ca atunci?

El însă n-avea de unde s-o știe aceasta.

Abia după biserică, în piața cea mare, cînd nuntașii, un lung șir de trăsuri, se întorceau la casa mîresei, s-a oprit și el, cum toți se opriseră, și a văzut mai întai pe Trică, apoi pe Mara, nu însă și pe Persida, care trecuse înainte.

— Vă rog, întrebă el pe un domn ce se afla în apropiere, cine se mărită aici?

Ăla dete dín umerí.

— Vă rog, întrebă el pe altul, unde se duc nuntaşii?

Şí ăsta dete dín umerí.

El nu mai întrebă pe nímení, cí porní dus şí ca ieşít dín fíre în urma trăsurílor. Acolo unde se duceau trăsuríle, acolo le afla şí le vedea el toate.

Le-a şí aflat, căcí nuntaşíi se dăduseră toţi dín trăsurí pe când el a sosít, trăsuríle erau ieşíte în uliţă unde stăteau ca să mai răsuflé caíi şí în poarta deschísă se înghesuíá o lume de oameni, care le ştíáu toate.

Era nuntă de vară la casa lui Claící.

În curtea cea largă era un mare cort de verdeaţă, acoperít cu frunziş de stejar, împodobít la ínrare cu ghírlande de florí.

Casa se întíndea la stânga până în uliţă.

În cort, prín curte şí în faţa caseí nuntaşíi roíau în voíe bună, dar încă nu veselí.

Uníi se aşezau pe la mesele întínse în cort, spre fund, la dreapta şí la stânga; alíi stăteau de vorbă în locul larg ce rămăsese la mójloc, între mese; cei mai mulţi, însă, tíneretul, se aflau în faţa cortului, unde cânta muzíca încă tot obíşnuítul marş de nuntă.

Aící era şí Trícă, tot lung şí deşírat, dar mai altfel decât atunci, cu mâíníle, parcă, mai lungí şí împíedícându-se mereu când de unul, când de altul.

Mara era şí dânsa la masa dín fund, dar pe Persída n-o vedea nícăíerí.

Şí totuşi ar fí putut să fíe!

El ştíá acum că fata lui Claící e cea care s-a măřítat, că Trícă e calfă şí a fost şí uceníc la Claící; era însă lucru fíresc ca Persída să nu fí venít şí ea la nuntă, fííndcă se afla la mănăstíre.

Ar fí putut, cu toate aceste, să fíe şí ea aici.

El însă nu mai putea să aştepte. Stăpâna sa îl aştepta cu masa. Ce păcat! Trebuía neapărat să se ducă.

Dar ea putea să fíe aici.

Nu! Era peste puțință: el trebuia să meargă la masă.

Aha! Ochii tuturor se îndreptază spre casă. Vine mîreasa cu mîrele, iar după dânșii...

El se dete la o parte, ca să nu fie văzut. Nu-î ședea bine să stea așa, gură-cască, în poarta unei case străine.

„Hm!” făcu el cu fața deschisă.

Nu era tot cum o știa el, mândră și oarecum încruntată, dar era drăgălașă, rușinoasă, neajutorată, nu știa cum să-l ție de braț pe tânărul acela — cine-o fi.

Era de toată frumusețea, dar puțin a fost, căci ea s-a pierdut peste puțin în fundul cortului.

Na! se întoarce și, grăbit și în silă, se urcă într-una din trăsurile acum slobode și apoi, iute! ca stăpâna să nu se supere.

După-masă? Da! fără îndoială! Ar fi voit s-o vadă mai bine. Dar adică de ce? Ce folos? Nu! el nu putea să stea în poartă.

Dar nici acasă nu putea să stea.

A ieșit, ca de obicei, la plimbare.

Ce ar fi fost dacă trecea, ca din întâmplare, pe acolo?

Asta da!

Vai ce gălăgie, ce amestec, ce neastâmpăr: era parcă se înzeciseră oamenii. Unii jucau în curte, alții în cort, pretutîndena era plin, și el nu vedea nimic.

Trecu și se întoarce peste câțva timp și iar trecu și iar se întoarce.

Nu mai putea! Îi era parcă mumă-sa stă de pîndă colo, la răspântie, și-l vede și se mîhnește. Ba Persida îl vedea, parcă, și ea cum umblă s-o vadă pe furis, și rîdea de prostia lui.

El plecă hotărât și iute, dar cu pas din ce în ce mai rarit, apoi de la colț se întoarce: acum încă, cea din urmă dată.

Muzica nu mai cânta; jocul încetase; bătrânii se ospătau pe la mese, iar tinerimea era răsfîrată prin curte, cavalerii ștergându-și frunțile cu batistele, iar damele făcându-și vînt fiecare cu ceea ce avea la îndemână.

Persida se plimba și ea printre ceilalți, tot cu acel tânăr, dar acum știa cum să-l ție de braț și era voioasă și îndrăzneță.

Hubărnațul simți în el ceva ce-l apucă și-l ía și-l ínvârte, își potriví surtucul pe trup, își răsucí o dată mustața, apoi, fără ca să mai ție seama de mumă-sa, trecu prin mulțimea adunată în poartă și ínaíntă rîzînd spre Persída.

Persída, când dete cu ochíi de el, se făcu dreaptă ca lumînarea.

Íi venea ca íeșít dín pămînt și íi părea, cu toate aceste, lucru foarte fíresc ca el să vie și să se apropíe așa rîzînd prietenește, ca atunci pe pod.

Aceste erau dín altă lume, ca díntr-aíurea, unde toate sunt de síne ínțelese.

— Așa-í că te mírí? zíse el fără ca să-și mai rídíce păláría. Am văzut, când vă íntorceați de la biserícă, pe fratele și pe muma d-tale și am dat cu socoteală că trebuíe să fíi și d-ta aici. Ne cunoaștem, adause apoi íntorcîndu-se spre Codreanu, care era cam mírát, de acasă.

— O! grái Persída dezmetícíndu-se, eu te-am văzut pe d-ta demult, odată, când íeșeaí dín biserícă, dar nu te-aí úítat la noí și nu ne-aí văzut.

— Păcatele mele! zíse el. Ímí pare foarte rău! Carevasăzícă, nu acum aí venít!

— Sunt de la Paști aici și am să stau pînă la toamnă.

— Cum? Nu te mai íntorci la mănăstíre?

— N-o lăsăm! grái Codreanu, ca să zícă și el ceva.

Națul nu putea să-și dea seama dacă rău orí bíne íi pare. Acum, în prípă, símțea numai că îl zguduíe ceva și se află în mare strâmtorare.

Trícă, depríns a fí cu ochíi mereu la sora lui, era foarte voíos și a alergat, când l-a zărít pe Națul, la mumă-sa cu vorbele:

— Maícă! úíte și Hubărnațul! a venít și el!

Șí Mara era foarte voíoasă, dar nu ínțelegea, adícă parcă ínțelegea, dar nu voía să știe, cum a venít Hubărnațul aici și cum s-a pomenít el vorbínd, așa dín senín, cu fata eí. Carevasăzícă, eí se cunoșteau, așa, fără de ștírea eí, prin dosul eí.

— Sărac de sufletul meu! grăi dânsa; se ridică înaltă, spătoasă și greoaie, cum era, și se uită acolo cum se uită cloșca la pui când simte că nu li-e a bine.

Iară Mara era dintre oamenii care nu vorbesc numai cu gura, ci și cu ochii și cu sprâncenele, și cu creștele de pe frunte, și cu mâinile descleștate; ochii tuturor se cârniră după ai ei, și Nașl era ca strivit de multele priviri, care îl întrebau: „Cum ai cutezat tu să vii nepoftit de nimeni aici?”

Acum, acum iar îl vedea mumă-sa?

Era o nemaipomenită obrăznicie; a vorbit prostii de necrezut.

Ce caută el aici? Ce vrea? Ce l-a adus? O să mai vie și mâine? Și poimâine?

El se îndreptă și înfruntă privirile ațintite spre el, apoi se duse drept spre Mara, care era închisă în dosul mesei.

Ajuns în fața ei, el ridică zâmbind pălăria.

— Am văzut, zise, trecând din întâmplare pe aici, pe domnișoara, fiica d-voastră, și am dat cu socoteală că sunteți și d-voastră aici. Aș avea să vă fac o rugămintă.

Mara se însenină.

— Așaa! zise ea.

Era lucru fîresc! Cum să nu cunoască feciorul lui Hubăr pe fata ei?

— D-sa, urmă, îndreptându-se spre nunul care ședea al treilea de la dânsa, e feciorul unui bun prieten al nostru.

Nunul dete din cap, iară Nașl se închină, apoi se întoarse spre Mara.

— Mama, grăi dânsul, era să vie săptămâna viitoare aici, fiindcă rămăsese ca după Rusalii să plec la Buda. Vă rog să-i spuneți, dacă vă întoarceți, să nu mai vie, căci eu plec mâine. Îi scriu și eu, dar prinde mai bine dacă i-o mai spune și cineva cu grai viu. Să-i spuneți, vă rog, că m-ați văzut și sunt bine, dar n-am mai putut aștepta!

— Bine, bine! răspunse Mara, o să-i spun. Păcat! o să-i pară foarte rău! Hei! urmă ea peste pușin, greu se desparte mama de copilul ei, mai ales când unul singur are!

— Vă mulțumesc! grăi dânsul încet.

Apoi strânse mâna Marei, se închină și se întoarse iar cu capul ridicat și cu fața deschisă la Persida, care vorbea cu Codreanu parcă puțin îi pasă.

— Domnișoară, grăi el întinzându-î mâna, rămas bun! Eu mă duc mâine mai departe.

Ea își lăsă mâna moartă în a lui.

— Unde?

— Mai întâi la Buda, apoi la Pojon, la Víena și Dumnezeu mai știe unde. Doi ani fără cincii săptămâni am să tot umblu.

Ea dete dîn cap. Ce putea să-î răspundă? Păcat numai c-a venit acum aici!

Níci măcar în ochii lui nu s-a uitat, níci în urma lui n-a privit.

Și el s-a dus fără ca să se uite-napoi.

Ce aveau, la urma urmelor, ei doi unul cu altul?

VI

ISPITA

Norocul nu umblă târâș, cí zboară pe arípi íuți și-ți íese, când îi vine rândul, fără de veste-n cale: degeaba îl cauți când nu-l găsești; degeaba fugi când el aleargă după tine; norocul tău e numai al tău, și chiar dacă nu l-ai cunoaște tu pe el, te cunoaște el pe tine și nu te părăsește.

Te miri însă de unde íese, și de aceea stai mereu gata, ca să-l apuci precum rândunica prinde musca dîn zbor.

„De!... de!... zicea și Mara în gândul ei, când vedea pe Codreanu învârtindu-se mereu împrejurul Persidei. Mai știi?! Fata e fată; iar feciorul e curățel și deștept, fíu de popă, nepot de protopop și peste câteva luni de zile bun de popie.“

Nu mai era Mara podăriță, níci precupeață, níci mai ales văduvă rămasă cu doi copii săraci: gătită de nuntă, ea se ținea drept, vorbea rar și chibzuit, ba, pentru ca lumea să afle, mai scăpa și câte-o vorbă despre supărările pe care îi le fac datornicii.

Cam la fel era și gândul celorlalți.

Oamenii văd și dau cu socoteală și înțeleg și-și fac în cele din urmă părerea, care le ține loc de adevăr neîndoios: era lucru hotărât că Persida și Codreanu se potrivesc ca făcuți anume unul pentru altul.

Cu cine adică să se fi potrivit Persida dacă nu cu Codreanu?

Deoarece parohiile nu sunt la fel, bogoslovii erau și ei fel de fel de oameni. Ceii mai mulți erau foști cântăreți de strană, care veniseră la preparandie ca să se facă dascăli. Din preparandie au intrat apoi în școala teologică. Alții se făcuseră dascăli, se însuraseră și veniseră acum cu neveste cu tot la Arad, ca să se pregătească din ale socrilor pentru preoție. Puțini numai trecuseră și câteva clase gimnaziale și abia câte unul, doi de curs. Viitorii protopopi aveau toate cele opt clase. Pentru toți însă lucrul de căpetenie era să scape de cătanie, care pe timpul acela ținea doisprezece ani.

Nu-i vorba, puteai să te răscumperi ori să-ți plătești vreun obșitar ca să-ți fie locul: aceasta însă numai oamenii bogați puteau s-o facă; cei mai săraci ieșeau mai bine cu socoteala dacă intrau în școala de teologie.

Pe Codreanu vârsta de douăzeci de ani îl apucase în clasa a șasea; nu i-a rămas dar decât să între numai cu șase clase în rândul bogoslovilor scutiți de cătanie.

Deși nu era însă între cei dintâi, el se ținea în rândul lor, căci nu degeaba era nepot de protopop. Lasă că era băiat țanțoș și bun de petreceri, dar îi dădea mâna să fie. Apoi nici nu-și bătea capul cu viitorul.

Oamenii sunt precum i-a lăsat Dumnezeu: fiindcă popa e sufletul și cârma și cinstea satului, ei țin să aibă popă dintr-ai lor.

E dar lucru de sine înțeles că, murind un popă, fie feciorul, fie ginerele, fie vreun nepot îi ia locul.

Și cine oare ar fi putut să știe mai bine decât protopopul unde a murit popa și n-a lăsat fecior, ci fată, și frumoasă, și cu zestre bună?

Doi ani de-a rândul Codreanu petrecuse vacanțele și sărbătorile la Buteni, unde citea *Apostolul* și cânta în strană, ca poporenii să-l cunoască, și stătea în gazdă la preoteasa, unde se simțea foarte bine.

Asta se știa, dar omul chibzuieste și Dumnezeu potrivește, și n-aveai ce să-î faci lui Codreanu dacă se simțea mai bine aproape de Persida decât departe de dânsa.

Ciudat lucru!

Persida, fată tânără și întrată de curând în lume, se uita la el cu un fel de sfială și se simțea foarte măgulită când el se apropia de dânsa și îi vorbea. Deși dânsul era numai de douăzeci și trei de ani, ea îl socotea om deplin, foarte așezat, foarte cuminte, foarte învățat și-l punea sus de tot în gândul ei, încât ar fi fost în stare să-î sărute mâna.

Codreanu o vedea aceasta, se simțea și el măgulit și înălțat în gândul lui, se apropia cu toate acestea numai cu un fel de frică de dânsa. O vedea așa înaltă, trupeșă, frumoasă și deșteaptă, se mira adeseori cât de bine știe dânsa să judece pe alții și nu se mai îndoia că-l va judeca și pe el mai curând ori mai târziu cu totul altfel. Era însă oarecum legat de dânsa. Trei săptămâni de zile, în timpul pregătirilor de nuntă, ei s-au văzut în toate seriile, și lumea îi lua totdeauna pereche, parcă fără de dânsii lucrurile nici n-ar fi putut să meargă bine. Iar acum, în timpul nunții, tocmai fiindcă era lume multă, ei au stat foarte adeseori singuri, nebăgați în seamă de ceilalți și oamenii tineri, fecior și fată, nu știu niciodată unde vor ajunge cu vorba când se află singuri.

Târziu, pe la miezul nopții liniștite, senine și răcoroase, ei ședeau pe o laiță din grădina de flori ce se întindea în fața casei, dincolo de cortul de verdeață. Jocul încetase deocamdată, jucătorii se răcoreau plimbându-se prin curte, muzicanții odihnneau, iar în cort era o zgomotoasă și veselă învălmășeală.

Persidei îi venea să plângă. De când se înserase, el o necăjea mereu cu Nașl. Iar el o necăjea fiindcă era un farmec

nespus în necazul ei. Cu toate aceste, dânsa nu se putea stăpâni, căuta dinadins să fie cât mai des singură cu dânsul: era cuprinsă de un fel de beție, í se răscolise, parcă, toată fírea și ar fi voit ca așa să și rămâie.

— Eu am văzut, zise el rîzînd, că schimbaí fețe, că glasul îți era înecat și tremura, că nu mai știaí ce să faci și ce să zici.

— Doamne! răspuse ea, m-am speriat. Cum să nu mă sperii, când mă pomenesc deodată că un om cu care n-am mai vorbit în viața mea vine la mine și-mí vorbește ca și când am fi copilărit împreună?

Luí Codreanu lucrul acesta íi părea peste putință.

— Eu nu cred că n-ați mai vorbit, zise el.

— Eu ce să-ți fac dacă nu mă crezi?! răspuse ea dînd din umăr.

Șí íar se vedea stînd în fereastra deschísă, uitîndu-se îndrăzneată și ca un copil rîsfățat la Nați. Asta ínsă nímănuí în lumea aceasta n-ar fi fost în stare să í-o spună.

El apucă amîndouă mîinile ei și se simți cuprins de un fel de îndărătnicie. Erau, parcă, de lemn, mîinile acelea, carne moale și rece, buștean fără de viață, încât ar fi voit s-o zguduie strîngînd-o de mîini.

— Și, cu toate aceste, îți pare rău c-a plecat, grăi dânsul, și ai pierdut voia bună de când a fost el aici.

— De ce să zic nu? íi răspuse ea. Nu știu níci eu de ce, dar ímí pare rău. N-am nímic cu el, dar m-a cuprins un fel de întristare, fíindcă-mí părea mîhnit, ca și când eu aș fi de vînă.

Codreanu începu să tremure.

— Și mí-o spuí mie asta așa, parcă puțin ímí pasă!

— De ce să-ți pese?!

— Pentru că mă doare, zise el luat pe dinaînte de o pornire pîn-acum luí necunoscută.

Ar fi voit s-o tragă la síne și s-o strîngă-n brațe, apoi să se ridice și să fugă, ca să n-o mai vadă-n ochi.

„Mă doare!“ Vorba aceasta era rostítă așa, că orișicare femeie, chíar și o copilă mică, trebuía s-o înțeleagă. Persida

se simțea foarte strâmtorată. Ar fi voit să-și scoată mâinile din ale lui, dar nu îndrăznea, se temea că el se va mâhni. Mâinile ei începură și ele să tremure.

— Doamne! zise ea, ce să fac dacă nu știu să spun ce vreau și vorbesc prostii? Să nu mai vorbim despre dansul. Eu n-am nimic cu el, nu vreau să știu de el! Nu vreau, îți spun, și trebuie să mă crezi!

Codreanu era muțat, scos din sărite.

La asta nu se gândise. O luase așa în glumă, pe tândălite, ca să-și petreacă timpul, și din glumă în glumă el s-a pomenit în cele din urmă într-o încurcătură din care nu mai putea să iasă. Îi părea rău c-a apucat-o de mâini, îi era rușine c-a scăpat acele vorbe, dar nu mai putea să dea înapoi. Era-n vorbele rostite de dansa o atât de gîngașă părere de rău, încât el se simțea umilit, vinovat și, fără ca să-și mai dea seama despre ceea ce face, ridică una din mâinile ei și o sărută.

— Vaí de míne! zise ea speriată. Cum poți d-ta să faci asemenea lucruri?!

Îi era parcă stelele cad de pe cerul senin, îi venea să plîngă, dar nu era-n stare să se ridice și să-l părăsească.

— D-ta ești de vînă! răspunse el strâmtorat.

Persida, deși tânără încă, era femeie și simțea înțelesul acestor vorbe.

— Să mergem, te rog, îi zise ea încet și stăruitor. Să mergem! zise iar hotărâtă de a nu mai rămâne niciodată singură, fie cu dansul, fie cu altul.

Întorcându-se-n curte, era și el hotărât să nu mai rămâie singur cu dansa. Îi era ca și când s-ar fi jucat cu focul și s-ar fi ars.

Nici c-au mai rămas singuri, dar vrînd-nevrînd erau mereu împreună, se gîndeau mereu unul la altul, se simțeau foarte apropiați și nu se puteau împăca cu gândul că în curînd, poate chiar mâine, va trebui să se despartă.

Persida era cu toate aceste mâhnițe când a aflat că seca Lena și Mara au luat înțelegere ca ea să mai rămână până

după hírotonírea lui Munteanu, apoi să se ducă pe vreo două săptămâni cu însurăţeií la Sân-Miclăuş. Acasă la Radna tot n-avea ce să facă.

A rămas dar, a stat, s-a dus, s-a întors şi iar a stat.

Maí rău níci c-ar fi putut Mara să potrívească lucrurile, fiíndcă prea mult stă síngură şi la prea multe se gândeşte fata tânără când rămâne în casa cu însurăţei.

Apoi Codreanu venea şi el să-şi vadă prietenul, şi Persída nu putea să fugă de dânsul.

Nu-l maí punea, ce-í drept, tot atât de sus ca maí-naínte în gândul ei, dar îi era maí presus de ceílalţi, símţea că poate să facă ce vrea cu el, îl ştia că e foarte símţitor şi n-ar fi fost în stare să facă orí să zică ceva ce-l supără, s-ar fi símţit nenorocítă dacă l-ar fi mâhnít.

Cum, Doamne, să maí rămână el străín de dânsa când o vedea atât de cumínte, atât de dulce la fíre, atât de îndemânatícă şi atât de dorítóare de a íntra în voíle lui?

Nu încăpea în míntea lui gândul că s-ar putea ca el să nesocotească voínţa păríntílor săi şi maí ales pe a bunícului său, care era protopop. Nu maí încăpea níci o îndoială, asta o ştia şi Persída, că la toamnă el are să se însoare, să se popească şi să fie om cu rostul lui. Pân-atunci însă? De ce oare să se lípsească de mulţumírí, pe care numaí acum poate să le albă şi apoi nu le maí găseşte toată víaţa lui? Ce ar fi putut să-l despăgubească? Ce píerdea dânsa?

Nímíc! Aşa gândea şi Persída ea însăşi. Deşi era însă lucru neíndoíos, ea se îndoía díń zí în zí maí mult că el se va însura la toamnă, aşa cum ştia el. Judeca nu cu míntea, cí cu ínima ei, şi-í părea peste putínţă ca el să-şi poată călca pe ínímă.

Ceílalţi, care judecau cu míntea, erau şi ei de aceeaşi părere, căci oamenii judecă după ceea ce vād cu ochíi lor. În gândul lumíi nu maí încăpea níci o îndoială că nu are Codreanu să fie gínerele preotesei de la Butení, şi Mara făcea în toate seríle socoteala, se tânguía mereu ea síngură cu síne şi chíbzuía cum s-o apuce ca să scape cu puţin de astă dată.

S-ar fi putut oare să nu meargă vestea și până la părintele protopop?

Trecuseră examenele, se-implíniseră două săptămâni din vacanțe, dar băiatul tot nu se întorsese acasă. Tocmai acum întârzia, când ar fi trebuit să alerge, cum au alergat ceilalți, care știau să spună ce-l face să-ntârzie.

Părintele protopop era om mărunț și uscat, cu barba creță și de tot albă, dar iute, țeapăn și foarte sprînten pentru vârsta lui. El nu știa ce va să zică răbdarea; viața lui toată a grăbit, acum însă ședea foarte liniștit în jețul lui și se scărpină din când în când la ureche. Tare ar fi voit să plece la Arad, ca să-și aducă nepotul, cum l-a mai adus și alte dată, dar nu putea să se dumerească cum ar fi mai bine. Îi era greu, de tot greu, și de câte ori venea să ia vreo hotărâre, se ridica puțin din jeț, apoi iar se lăsa înapoi.

„Cum or veni lucrurile, așa să vie! zicea el în gândul lui, tot nu pot eu să știu cum e mai bine!“

Ar fi voit să vadă fata și să se încredințeze, dacă e adevărat, că ea are, precum i s-a spus, zestre frumoasă.

Dar nu! Cum or veni, așa să vie!

Așa au și venit.

Băiatul s-a întors în cele din urmă acasă și era, parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, tot ca mai înainte. La Buteni însă el n-a grăbit, și nici popa, nici protopopul nu-l zoreau să meargă. Voia să se ducă, dar au trecut trei săptămâni și nu s-a dus. Săptămâna a patra, în sfârșit, a plecat, dar nu la Buteni, ci la bunicul său și de acolo la Arad.

„N-ai ce să-ți faci!“ zicea protopopul, care era om bătrân și slab la fire.

Popa însă, care era mai tânăr și mai cu vârtute, s-a făcut foc și ar fi plecat în urma lui dacă nu l-ar fi oprit preteasa, care era mamă și fiica protopopului.

Nici că era nevoie să plece.

Feciorul lui n-a stat decât o zi la Arad, apoi s-a întors foarte mulat la bunicul său, unde era tot acasă.

S-a dus fííndcă voía s-o vadă și să-í spună că n-a fost la Butení și că nící n-are să meargă. După ce a văzut-o, însă, nu í-a spus nímic.

Ea știa că el are să vînă; îl așteptase, și după ce s-a uítat în ochíí eí, íí era rușine că n-a fost la Butení și a luat hotărârea de a se duce. De aceea s-a întors atât de curând. Pe drum însă íar a început să símtă că nu poate să se ducă.

Nu mai știa nící el ce vrea și ce are să facă; ar fí voít ca cíneva să-l síluíască, să-l despartă de Persída, care íí părea prea multă femeíe pentru dânsul, prea stăpână pe síne și pe voínța luí.

Șí era, în adevăr, stăpână Persída. Încă dín noaptea în care el íí sărutase mâna, ea îl socotea om slab, pe care poate să-l poarte după bunul eí plac, și totodată om de o rară bunătate de ínímă, care țíne mult la dânsa. Íí íntrase încetul cu încetul în mínte gândul că el nu poate să trăíască fără de dânsa, și o dulce mângâiere sufletească o cupríndea când íși dădea seama cât de ferícít poate să-l facă, fără ca să-și dea măcar sílínța. De aceea știa că el are să vie și íarășí, și íarășí... și aștepta în líníște cum așteptí răsáriea soareluí și coacerea fructelor bătute de razele luí.

Toamna târzíu, după ce bruma píșcase frunzele, ea ședea cu Anca la fereastră, amândouă cu cusătura în mână.

Trícă íntrose în două rândurí la ele. Era cuprínș de un fel de neastâmpăr. Voía să-í spună ceva, degrab', cât mai curând, dar numai eí, ca să nu afle și Anca.

Persída íeșí, ca dín íntâmplare, după el.

— A venít Naș! zíse el. L-am văzut! Íar e aici!

— Ce-mí pasă míe?! răspunse ea supărată și se íntoarse în odaíe.

Cu toate aceste, ea se uíta des pe fereastră, în stradă.

Dac-a venít, el nu putea să nu treacă pe aici!

Tot ar fí voít să-l vadă.

Dar el nu trecea și nu trecea. Se apropía tímpul prânzului, și el nu se ívea nící de la dreapta, nící de la stânga.

Poate că nu ştia că dânsa se afla tot aici.

Când le poftiră la masă, ea se depărtă cu anevoie, ca sîluită, de la fereastră. La masă stătea ca pe spinii, căci s-ar fi putut ca el să treacă tocmai în timpul când ea nu se afla la fereastră.

Era lucru de neînţeles!

Ce avea dânsa cu el? Stând, după-masă, iar la fereastră, ea-şi reamîntea cele petrecute, se vedea stînd în fereastra deschisă, trecînd prin faţa măcelăriei, întîlnîndu-se cu el pe pod, vorbînd cu el în mijlocul nuntaşilor, şi iar o treceau fîorii, iar o cuprîndea ameţeala, iar se simţea sleită de puteri, încît nu mai putea să-şi dea seama despre ceea ce face orî vorbeşte. Se temea ea însăşi de sine.

„Doamne! zise în gîndul ei, de ce vîntul a trebuit să izbească atunci fereastra?!“

Toate n-ar fi fost dacă fereastra aceea s-ar fi spart altă dată.

Era lucru de neînţeles!

Dar el nu se îvea nici de la dreapta, nici de la stînga, şi cu cât mai mult se apropia seara, cu atît mai viu îi era neastîmpărul.

„Uite, îşi zise ea, aşa ca mine acum trebuie să se simtă Codreanu cînd vine să mă vadă... Ah! Doamne, ce-ar simţi el cînd ar şti ce simt eu acum?!“

Ea tresări şi se cutremură în tot trupul, apoi se ridică şi se depărtă de la fereastră, cuprînsă de simţămîntul unei grele vînovăţii.

„Nu vreau!“ grăi ţînîndu-se iar drept şi cu capul ridicat.

Nu mai voia să-l vadă, vrea să nu mai voiască a şti dacă el trece orî nu; îi era greu să se stăpînească, dar durerea pe care o înfrunta îi părea dulce ca jertfa de spăşire, şi n-a mai mers la fereastră.

Şi totuşi sufletul îi era cuprîns de o lînă şi adîncă mâhnire. Pierduse parcă ceea ce era mai frumos în viaţa ei, gîndul că nu se poate ca el să nu vie. S-a putut!

Seara, după ce s-a aşezat la odîhnă şi nu putea să doarmă, ar fi voit să poată plînge. Dar de ce adică să plîngă, cînd

n-a fost nimic, n-are, nu poate să fie nimic între ea și el? Și-a făcut ea așa, din senin, un gând și l-a pierdut.

Ziua următoare era duminică.

Dimineața a căzut brumă groasă, după răsărirea soarelui s-a lăsat negura, iar înspre amiază soarele a risipit ceața și cerul s-a înseninat. Era una din zilele de toamnă în care mereu îi vine omului să plângă. Prin văzduhul curat și proaspăt fluturau căzând alene spre pământ lungi fire de păienjenis, iar de pe duzi se scuturau din când în când frunzele brumate.

— Hai să mergem la Păduriță, zise Anca după-masă, că n-o să ne mai ducem anul acesta!

— Să mergem, îi răspunse Persida. Dar adause peste puțin, în silă, fără ca să voiască: Să mergem numai noi.

Era departe pân-acolo, aveau să treacă tot orașul, deoarece crângul orășenesc se afla tocmai la cealaltă margine.

Dar nu voiau nici ele decât să se plimbe, și le era destul să se ducă și să se întoarcă pentru ca plimbare să fie.

În crâng era multă lume, ca-n timpul răcoroaselor serii de vară, și era ceva nespuse de dușos în fâșâiala frunzelor de plop de curând căzute.

Venise și el, și umbla așa singur pe una din cărările mai dosnice.

Era tot el, dar cu fața oarecum buhăită și bătută de vânt, cu părul lung și încâlcit și îmbrăcat în haîne vechi și soioase.

Persida, zărindu-l de departe, îl cunoștea numai de pe umblet și după făptură, dar nu-l vedea cum este, ci cum îl știa. Pe o clipă inima îi se strânse; în clipa următoare însă ea și ridică capul și-și urmă drumul înainte ca și când nimic nu s-ar fi ivit în calea ei. Puțin îi păsa dacă el o va vedea ori nu, ba voia ca el s-o vadă, ca să știe că puțin îi pasă de dansul.

Mergând însă și apropiindu-se și văzându-l mai de aproape și tot mai de aproape, ea a început să se moaie, să se înduioșeze, să slăbească și mult ar fi dat să fie singură.

„Ah! săracul de el! zise ea în cele din urmă. Săraca de mama lui, ce-ar zice dacă l-ar vedea ce-a ajuns!”

Şí era parcă ea şí numai ea íi purta vína.

„Eu nu maí pot!” zíse ea, apoi íar íşi rídícă capul.

— Uíte! urmă apoi adresându-se la Anca, e şí Naşl de la noí aici.

Anca ştia foarte bine cine e Naşl, fííndcă mult s-a vorbít despre dânsul atât în zíua nunţíí, cât şí maí în urmă, dar n-ar fí fost în stare să-l cunoască şí era foarte mírată că Persída poate să stea de vorbă cu un om cum îl vedea acum pe Naşl.

Naşl se dete un pas înapoi când se pomení fără de veste în faşa Persídeí, care se uíta cu ochí míraţi la dânsul. Íi era greu, şí-í părea bine, şí-í venea să fugă, şí-l năpădeau lacrímíle.

— Eí comedíe! vezí d-ta comedíe! zíse el în nemţeşte, râzând cu toată faşa luí cea atât de schímbată.

— Te-am văzut, grái dânsa tot în nemţeşte, şí te-am cunoscut de departe!

— Şí eu te-aş fí cunoscut dacă te-aş fí văzut, orícât de departe aí fí fost.

Apoi nu maí ştíau ce să zícă şí rămaseră uitându-se ea la dânsul, şí el în pământ.

Doamne! de ce nu erau síngurí!

Acum ştia şí dânsa de ce n-a trecut el pe sub fereastră, şí se uíta la părul luí, care parcă atât de bine íi şedea aşa încálcít cum era, şí la haínele luí, care parcă nu maí erau soíoase.

— Rămái acum aici? întrebă ea.

— Se ínţelege! răspunse el. Adícă nu, cí trec la Tímíşoara, dar maí stau pe aici!

Doamne! De ce nu erau síngurí!

— Adío! zíse ea, întínzându-í mâna.

El se întoarse strâmtorat spre Anca, care nu ştia, precum se vedea, nemţeşte, şí, rídícându-şí cuvíincíos pălăria, íi zíse în româneşte:

— Iertaşí, domníşoară. Ne cunoaştem cu domníşoara de acasă şí am fost foarte mírat s-o văd aici.

— Adío! grái dín nou Persída şí-í întínse încă o dată mâna.

El o luă, o strânse și rămase tăcut și nemîșcat ca parul bătut în pământ; abia după ce ele se depărtară, a pornit încet în urma lor, mergând cu ochii îndreptați mereu spre făptura ei înaltă și mlădioasă.

Trecând peste piața cea mare, ea încă de departe își îndreptă privirea spre biserica minorităților. Era tocmai timpul vecerniei.

— Să intrăm, te rog, pe o clipă, grăi dânsa.

Intrară apoi cu Anca în biserică, ea se stropi cu apă sfințită, lăsă pe prietena ei într-o bancă și se duse umilită în fața unui dîntre altarele mici, în care un preot citea missa; tăcută, căzu în genunchi și-și plecă cu inima căită capul.

Iară Națl, văzând că ea intră în biserică, nu mai îndrăzni să-și urmeze drumul.

VII ZBUCIUMARE

— Ce stai așa smerit ca Sfântul Ion de Nepomuc în capul podului? Ori du-te de te culcă, ori bea dac-ai venit la birt!

— De mine să nu vă doară capul! răspunse Națl. Mă uit la voi, vă văd voioși și-mi trece timpul bine... Aș vrea și eu să beau, că vinul nu e prost, dar dacă nu pot? dacă firea nu mi-l primește? Beți numai înainte, că eu plătesc! Are Hubăr de la Lîpova și are și Hubăroaie, adause el cu jumătate de gură, așa, mai mult pentru sine.

Păcat că nu erau pe aci prin apropiere și lăutari. I-ar fi chemat, ca veselă să fie deplină. Nu e lucru mai frumos decât să stai și să privești cum oamenii se veselesc. Și atât e de ușor să-î faci pe oameni veseli!... Un pahar și încă unul... câteva sunt destule.

Păcat că nu ține nici asta cât lumea. De la un timp unul se moaie, altul începe să plângă, iar altul se face hărțăgos și răstoarnă mese... Înspre miezul nopții Națl nu mai putea să stea, dar nu-î venea nici să se ducă, precum îi zise prietenul, să se culce.

Păcat de așa noapte liniștită, păcat de cerul cu stele și de luna plină, păcat de tinerețile lui să le petreacă dormind! Era un atât de dulce neastâmpăr în inima lui, și-l pierdea dormind, iar mâine, poate, nu-l mai putea găsi.

Prea era mult frumoasă noaptea.

Și câte s-au schimbat în lume!

Atunci, în ziua de nuntă, noaptea era tot frumoasă, dar sufletul lui se zburcuma în dureri grele. Se cutremura și acum când își aducea aminte de ele. Prostii! Închipuirii de copii nepriceput!

Atât îi părea dânsa de frumoasă, și de ademenitoare, inimii lui atât de dorită, încât se-nțepenise-n mîntea lui gândul că nu e pentru dânsul cu puțință repaosul sufletesc decât în apropierea ei, și știind că nu poate să fie mereu aproape de dânsa, că trebuie să-și rupă gândul de la dânsa, s-a silit pe sine și s-a dus departe, ca să n-o mai vadă, să se piardă prin lumea cea mare și s-o uite.

Sărac de sufletul lui! cât s-a mistuit el însuși din sine.

Inima i se încleșta de câte ori se gândea la condica lui de călătorie.

Îl vedea pe Bocioacă, înalt și uscat, stând cu condica în mână și zicându-i cu asprime părintească: „Să nu umblî hoînar! să păzești cîntea breslei!”

De! altfel era scris în condica lui. A stat mai mult așa în plimbare decât pe la stăpân.

Degeaba! N-a fost el născut să fie măcelar. Și nici n-ar avea, dacă e vorba, nevoie să fie. Are el și altfel din ce să trăiască. Mare nedreptate i-au făcut când l-au luat de la școală: ce ar fi el acum!

Săraca de mama lui!

A vrut, ce-i drept, de dragul ei, să meargă pe la rude, dar n-a putut să-și calce pe inimă. Ce are el cu ele? Ce să se mai lege de oameni, când e atât de bine să fii singur tu, de capul tău?

Greu de tot a fost, și atât era acum de bine.

În turnul de la biserica minorităților și dincolo peste Murăș, în cetate, sunase de mult un ceas, și el se plimba înainte pe țărnul Murășului, mergând cu apa, care, scaldată valurivălurile în revărsatul lumini de lună, pleoșcăia mereu în liniștea nopții.

Mult era frumos și bine!

„Da! își zise el, e mai frumoasă chiar de cum fusese, mai matură, mai altfel, nu știu cum, dar nu e, la urma urmelor, decât o femeie care-ți place fiindcă e făcută ca să-ți placă.”

Îi era parcă nu mai poate să înțeleagă cum a putut s-o urgisească.

„Tu m-ai nenorocit! Tu m-ai făcut din om neom!” De câte ori, umblând răzleț prin lume, i le-a zis în gândul lui aceste. Nu! ea nu! Dânsa era duioasă și se uita la el cu ochii scldați în lacrimi și cu buzele pe jumătate deschise: era întâmplarea nenorocită la mijloc!

Asta trebuia să i-o spună ei.

Mumă-sa i-a trimis, ce-i drept, banii, ca să treacă pe la Sighidina la Timișoara, dar dacă s-a nimerit să treacă pe aici, mai putea să stea câteva zile, așa, în călătorie. Trebuia neapărat s-o mai vadă. Cum și când? Asta numai dânsa putea s-o spună.

Pe la două ceasuri el se plimba prin fața casei lui Clăici și era-n aer atât de nespunsă dulceață, încât nu-i mai venea să se depărteze. Parcă dânsa știa că el se află pe aici prin apropiere și se zbate în culcușul ei ca pasărea prinsă în vâsc.

Nu! Persida dormea liniștită, pierdută în visuri văratice.

Și bine i-ar fi fost să doarmă mereu așa și să nu se mai deștepte decât după ce vor fi trecut toate.

Nu că era nenorocită, ci era o nenorocire pentru alții, asta o muncea pe dânsa când își dădea seama cum s-a pomenit deodată între doi oameni, care ar trece voioși prin lume dacă ea nu le-ar fi ieșit în cale.

Îi venea să fugă, să se ascundă, ca să i se piardă urma, și iar vedea pe Nați cu părul lung, cu subțirele, crețele

și-ncâlcítele fire de păr în barbă, îmbrăcat în haîne soioase, și inima ei sângera.

Știa ce trebuie să facă, fiindcă știa ce voiește Mara, muma ei!

Îi venea dar să între în pământ când vedea că Anca a simțit, a-nțeleș parcă slăbiciunea ei și se uita cu ochii scrutători și mișoși la dansa; un fior rece o cuprîndea când se gândea că de la Anca vor afla toți ceea ce nimeni în lumea aceasta n-ar trebui să știe.

Și cu cât mai mult se silea să se ascundă, cu atât mai vartos se dădea de gol!

— Ce e cu tine, Persido? Ce s-a întâmplat? întrebă Trică cam mirat.

— Ce să fie? Nîmic! răspunse ea speriată.

El se uită lung în ochii ei.

— Tu ai văzut pe Nașl, Persido, ai vorbit cu el, îi zise apoi încet.

Ea se îndreptă și-și ridică capul.

— Da, răspunse, l-am văzut și am vorbit cu el, dar asta nu e nîmic!

— Lasă-l dracului pe neamțul acela! grăi Trică îndârjit. Tu o știi pe mama! Să nu-l văd pe aici, că dau de păcat.

— Nu fi nebun! zise ea. Ce am eu cu el?! Lasă-l să se plîmbe; fă-te că nu-l vezi. O să vie o dată, de două ori, și n-o să mai vie dacă va vedea că nu-l bagă nimeni în seamă.

Așa trebuia să fie, și așa era și-n gândul ei. Cu o singură vorbă Trică îi lumînase mîntea și-i întărise inima; putea să doarmă liniștită când atât de bine știa că fratele ei și mama ei priveghează și n-o lasă să iasă din căile cele bune.

Ziua următoare era cu toate aceste neliniștită. Tot ar fi voit să știe dacă el trece ori nu, și o adîncă întristare o cuprîndea când se îvea în mîntea ei gândul că el ar putea să plece mai departe fără ca să treacă pe aici. Era îndărătnic, un adevărat măcelar, care e în stare să taie-n carnea sa și să se laude că nu-l doare. Cum s-ar fi putut să nu-l bage în seamă, când atât

de mare era mulțumirea de a-l vedea trecând prin fața casei?! Da, să vie, să treacă, dar fără ca Anca, fără ca Trică să-l zărească și fără ca el să vadă că ea îl vede.

A și trecut.

Dímíneața, pe la nouă ceasuri, a venit și s-a dus mergând liniștit, cu țigara-n gură, cu pălăria turtită-n cap, uitându-se drept înainte, ca și când n-ar fi știut că trece pe lângă casa în care se afla ea.

Iar peste vreun ceas s-a întors tot așa.

Apoi nu s-a mai ivit decât abia pe la trei după-prânz și s-a întors pe înserate.

Așa azi, așa mâine și pomâine ca ieri, într-o zi ca în alta: Persída știa când și dîncotro vine și când și dîncotro se întoarce, știa că el, sărac sufletul lui, numai la ea se gândește, numai de dragul ei trăiește și rabdă zi și nopte ca să poată trece în patru rânduri pe zi prin fața casei în care se află ea.

Până când așa?! Cum, Doamne, să n-ajungă din om neom? Cum să nu se prăpădească?

Joí era joí, și vineri în zori de zi Mara avea, ca de obicei, să sosească la târg.

„Trică, dragă, ieși, te rog, și spune-í ca să nu mai vie pe aici, mai ales mâine să nu treacă!“

Așa ar fi voit Persída să-í zică fratelui său joí după-prânz, dar băiatul avea de lucru, fiindcă așeza în lăzi marfa pentru ziua de mâine, și nu putea să-l apuce singur, iar când l-a apucat singur, n-a mai putut să-í zică nimic.

Pe înserate, ca nealte dată, a sosit și Mara, foarte voioasă, foarte țănoșă, cu nasul, cum se zice, pe sus. Se vedea cât de colo că í s-au întâmplat lucruri cu care poate să se fălească.

Nu-í vorbă, de fete se cam ferea, dar seca Lena putea, trebuia chiar să știe că e în târg cu protopopol și că nu mai e mult la mijloc ca să s-ajungă cu vorba. Popa, ce-í drept, nu vrea odată cu capul, dar mai pune ea o mie, două și se dă și popa învins, când toți ceilalți sunt învoiți. Chiar ieri fusese

pe la dânsa părintele Isai, preotul de la Șoimoș, care e prieten din tinerețe al protopopului.

O! tare îi era Marei dragă fata ei!

Fata ei, săraca!

Vineri dimineața Mara, Clăici și Trică, cu alte două calfe, au ieșit la târg. Puțin în urmă a ieșit și seca Lena cu Anca și cu doi dintre ucenici, ca să cumpere varză și verdețuri pentru iarnă.

Persida rămase singură, nepăzită, neajutată de nimeni, părăsită ca vai de ea, și se plimba prin casă și-și făcea de lucru și se zbuciuma, și inima îi bătea din ce în ce mai tare, sângele îi zvâcnea din ce în ce mai des prin vine.

Erau opt ceasuri, opt și un pătrar, opt și jumătate, opt și trei pătrare...

„Doamne! zise ea ridicând amândouă mâinile, dar oamenii suntem cu toții. Aceleași ne sunt durerile: cum să n-avem milă unii de alții?!“

Ea își luă cârpa cea mare și-o aruncă în cap, apoi, liniștită și cu pas neșovăitor, ieși din casă, din curte și apucă la stânga, de unde știa că are el să vie, ca să-și iasă în cale.

Sosind la colț, ea îl zări în depărtare venind despre stânga, pe ulița Morarilor, care taie pe cea din care dânsa venise și trece la dreapta înainte, spre Murăș.

Zărind-o, el se înveseli și își iuți pasul, iară dânsa o luă în pas lîn spre Murăș ca să-l scoată în răchitișul de la capul uliței, de unde se auzea tocănierea morilor.

Pașii lui răsunau tot mai cu apropiere în dosul ei, căci tot mai încet mergea dânsa și tot mai zburîș venea el.

La marginea răchitișului el o ajunse, o luă de mână și, așa ținându-se de mână, înaintară în crângul desfrunzit.

— Eu nu mai pot! zise ea frântă.

— Ce nu mai poți? întrebă el voios.

Persida se uită lung la el.

— De ce te-ai făcut atât de jerpelit? îl întrebă ea, cuprinsă de un fel de frică.

— Hmh! răspunse el râzând din toată înîma. Ştii că e bine?! Jerpelît! Asta nu mí-a mai zís-o nímení.

— Fííndcă altora nu le pasă!

— Apói tocmai asta e, grăí dânsul. Ce-mí pasă mie de toată lumea aceasta, căreía nu-í pasă de míne?!

— Dar, zíse ea mâhnítă, omul trebuíe să ţíe la síne.

— Nu ţíu deloc! íi răspunse el uşuratíc. N-am la ce să ţíu! De míne însumí ímí pasă chíar mai puţín decát de alţíí. Umblu aşa rázleţ prín lume, şi oamenii, vâzându-mă cum sunt, trec pe lângă míne fără ca să mă bage-n seamă.

Persída íar se uítă lung la el.

— De ce vorbeşti aşa! grăí dânsa înduíoşată. Uíte! pe míne mă doare când te vād aşa, şi-o mai fí-n lumea aceasta încă cíneva pe care-l doare!

— Draga mea! grăí dânsul míşcat, apói începu să se joace cu mâna eí, în vreme ce ea-şi stăpânea plânsul.

Doamne! atât de multe erau în míntea lor gânduríle, pe care nu puteau să şi le spună unul altuíá.

— E de mult, urmă el într-un târzíu, abía-mí mai aduc amínte, de când am plecat de acasă, şi tot n-a trecut încă decát abía jumătate de an. Un an şi jumătate mai am încă să umblu aşa degeaba prín lume, numai şi numai pentru că aşa vor tata şi mama, sāraca, dacā mai vrea şi ea ceva. I-am scrís că trec la Tímíşoara prín Síghídín, fííndcă ştíam că víne să mă întâlnească dacā-í spun că am să trec prín Arad. Iar acum mí-e frícă să mă duc la Tímíşoara, fííndcă ştíu că víne şi acolo să mă vadă.

— Eu te rog să te ducí cât mai curând, íl rugă ea stăruítor. Uíte! urmă apói deznădăjduită, eu nu mai pot; dacā te vād mereu trecând, nu mai pot s-o duc aşa... şi nu e bine!... e o nenorocíre pentru noí toţi!

— Am să mă duc, zíse el grăbít, dar nu la Tímíşoara, cí undeva mai departe, fíe la Vârşeţ, fíe la Síghídín. N-are asta să ţíe tot aşa, nu se poate să ţíe, căcí ar trebuí să mă prăpădesc. Are să treacă, şi atuncí o să mă întorc la Tímíşoara.

Persída începu să tremure în tot trupul.

— Eu trebuie să mă întorc acasă, zise ea, și te rog să mă lași să merg singură.

Nașl era om de stat mijlociu; acum însă el se îndreptă în fața ei și părea cu un cap mai mare decât dânsa.

— Poftim! pleacă! grăi dânsul rece și aspru, arătându-î drumul.

— Nu! nu! zise ea gemând, nu așa! Vîno, dacă vrei, cu mine, căci mie nu-mi pasă de nimeni!

— Nu! Te rog să plec!

— Așa nu pot pleca, grăi dânsa deschis.

— Știam eu că nu poți pleca, zise el rîzînd.

Persída simți ca și când i s-ar fi oprit deodată și bătaile inimii, și curgerea sîngelui prin vîne și i s-ar fi înseninat toată firea.

— Știaî?! grăi dânsa cu glas lîmpede. Te-nșelî! Adică ce crezi d-ta și ce vrei cu mine? Că am slăbiciune pentru d-ta, asta o știi: ai putut s-o vezi și tu-o spun și eu, fiindcă nu e vîna mea. A venit așa fără de veste, cum vîn toate nenorocirile. Atît e însă tot, și mai mult nu poți să știi. Mî-a fost milă de d-ta; dar dacă d-tale nu tu-e milă de mine, fă ce vrei, că și eu tot numai ceea ce eu voiesc am să fac!

Grăind aceste, ea a plecat, tot cum ieșise de acasă, cu pas lîniștit și neșovăitor, iară el a rămas drept, cu capul rîdicat, cu ochii țintă-n urma ei, dar nemîșcat din loc.

Și mergînd înainte, ea nu se uita înapoi, dar urechea ei era ațintită îndărăt, că doară va prînde pașii ce se apropie și tot mai mult se apropie.

„Grozavă femeie!“ zise el venîndu-și într-un târziu în fire.

„Urât om!“ zise ea după ce sosi acasă, apoi își acoperi fața cu amîndouă mîinile și lacrimile o năpădiră, plînsul o înecă.

„Doamne! strigă ea încleștîndu-și mîinile, ajută-mă, că eu singură nu mai pot!“

Apoi se îmbracă în pripă și ieși din nou, ca să meargă în târg, la mama și la fratele ei.

— Mara —

VIII
DATORIA

Măruntă și ușurică, smerită și umblând ca dusă pe sfoară, totdeauna aspră la vorbă și la căutătură, dar blândă și duioasă la fire, Persida și-o reamíntea, o vedea în gândul ei, o auzea ca în alévea zícând:

„Nu, fata mea, lumea aceasta nu e pentru ca poftele ínímíí, cí pentru ca datorííle să ní le facem într-ínsa“.

Șí ștía Persida care íí este datoria: asta o ștíu toți oamenii în toate împrejurările.

„Maí întâi Dumnezeu, apoi părinții tăi și după aceștia ceilalți binefăcători ai tăi.“

Așa zicea maica Aegidia.

Ștía Persida; e ínsă atât de greu a-ți face datoria când nímení nu te ajută, nímení nu te sílește, nímení nu îți-o aduce mereu amínte.

Era, sármana de copilă, cuprínsă de spaímă aici în mijlocul acestei lumí, unde nímení nu í se punea împotrívă. O, Doamne! câte n-ar fí făcut ea dacá n-ar fí fost în apropierea ei Trícă? și ce a făcut când s-a văzut síngură, de capul ei?

Nu! omul nu trebuíe să fíe níciódată síngur.

Voía să meargă acasă, unde toți o cunosc, toți se símt în drept a-í sta în cale, unde prívíríle tuturor a o muștră, unde nu maí poate să umble de capul ei.

Șí acum acolo în piață voía s-o spună aceasta, pentru ca muma ei să nu-și poată da sílínța de a o îndupleca să rămână.

„Acum! neapărat acum!“ zicea și mergea cu pas bine apăsát și cu ínima încleștată.

Era o nespusă ráutate în ínima omului aceluía, care rămăsese îndărătníc acolo pe țármul apei: ar fí voít și ar fí fost parcă în stare să sară cu ghearele în fața lui, ca să-í vadă obrájíí plíní de sânge roșu. Și, totuși, dacá acum, în clípele aceste, l-ar fí văzut, nu și-ar fí putut stăpâni lacrímíle, și símțea c-ar fí căzut în genunchí la pícióarele lui, ca să-í ceară

ea lui, celui atât de vinovat, iertare, căci durerea de sine o muia, dar gândul durerii lui o sfâșia și o seca de puteri.

Trebuia să plece, să fugă, să scape.

Iar muma ei ședea țațoșă și voioasă, cu masa plină de grămezii de struguri înaintea ei.

Putea să fie și țațoșă și voioasă.

Lasă că marfa ei, două care de prune brumării, un car de pere iernatice, optsprezece coșuri de struguri și nouă ciubere de lictariu de prune, toată era vândută, dar își găsisse cumpărători pentru lemne și pentru plute.

A pus-o Hubăr să ieie, mare vorbă, pădurea împărătească de la Cladova. Ce-i drept, Hubăr avea și el tovarăș pe prietenul său Liúbícek; deoarece însă el era în slujbă, iar Liúbícek era chiar beamter, numai ei singuri știau de tovărășie și sarcina cădea întreagă asupra Marei.

Nu-i vorbă, știa dânsa că n-are să rămâie în pagubă când Hubăr îi este tovarăș; ba Liúbícek îi făcuse și contractul așa ca să scape ușor cu el. Avea să plătească treizeci și patru de mii de florini în patru ani. Zece mii plătise la încheierea contractului, și ceilalți avea să-i plătească tot câte șase mii pe an. Mult bănet îi mai trebuia însă ca să taie pădurea, s-o facă stâneni, să care stânenii la Murăș și să cumpere plute venite cu sare, ca să ducă lemnele la Arad. Mult bănet și multă bătaie de cap pentru o biată femeie ca dânsa, mai ales că Hubăr îi dădea banii numai cu împrumutare, și luase de la el unsprezece mii pe lângă șapte mii cheltuite de la dânsa.

Când s-a dus în pădure, a cuprins-o deznădăjduirea. Erau acolo lemne ca să scoată din ele și de patru ori cele treizeci și patru de mii; dar cum să le taie? cum să le care? cine să cumpere atâta păcat de lemne?

Acum, după ce-și găsisse cumpărătorii, știa și dânsa cum și cine.

A adunat lemnele, pe care le găsisse tăiate, le-a amestecat cu altele tăiate de curând și a făcut nu mai puțin decât opt sute treizeci de stâneni, pe care-i avea aduși pe cincisprezece

plute aci la țarmure. A luat de la Hubăr o scrisorică pentru căpitanul Mareck dîn cetate, de la Líubícek alta pentru Steueramt, de la maíca Aegídía a treia pentru părintele guardían și de la părintele Isai a patra pentru Consistoriu; a dat lemnele cu opt floríní și cincízecí creítarí, pe când alții le vínneau cu nouă, și dac-ar maí fí avut o mie de stânení, í-ar fí vândut și pe aceia.

Iară plutele? Ce păcat că cumpărase numái atâte!

— Am, zícea Mara, să-l plătesc pe Hubăr, și gríja mea e ce fac maí departe!

De aceea era țanțoșă și voioasă.

Sprâncenele í se încrețíră cu toate aceste când zărí pe fata eí.

Nu-í venea deloc la socoteală ca lumea s-o vadă aici, apoi era ceva nu a bine în felul Persídei de a păși și de a-și ține capul.

— Ce cauți aici? Ce vrei?

— Mamă, vreau să mă duc acasă.

— Cum acasă?

— Astăzi, cu tine.

— Aí nebunít? Nu se poate. De ce? Ce s-a întâmplat?

— Nu întreba, că aici nu pot să-ți spun. Trebuie: cealalte am să ți le spun acasă.

Persída, chíar dacă n-ar fí fost cum era, în starea în care se afla, tot n-ar fí putut să treacă prin târg fără ca oamenii să se uite după ea. Erau mulți ochii ce-o urmăriseră, și acum ochii aceștia toți erau îndreptați asupra mesei, unde dânsa schimbă vorbe ce păreau foarte aspre cu muma eí cea de mulți cunoscută.

— Pleacă de aci! grăi Mara aspru. Nu vezi că toți se-nhoalbă la tine!

— Lasă-í să se uite, răspunse Persída, căci ochii sunt ca oamenii să vadă cu eí! Eu trebuie să plec.

— Nu se poate! Cum să vii tu în căruța cu mine?!

— Mă duc!

— Dar nu te íau eu!

Persída se apropíe de muma eí, apoi grăí încet, rar și apăsát:

— Nu maí stau, că te certí cu míne. Eu íți spun un síngur lucru: Hubărnațl s-a întors íar aici și nu mă lasă-n pace. Cândește-te!

Grăínd aceste, ea se întoarse, ca să plece.

Mara apucă masa cu amândouă mâíníle și o zguduí de se răsturnară toate grămezíle de strugurí.

— Rămâ! zíse ea. Spurcatul de neamț!

— Nu pot să rămân: d-ta vezí cum se uită lumea la noi.

— Síngură nu te las! grăí Mara și începu să facă íar la loc grămezíle de strugurí.

Șí totuși nu putea să plece cu fata eí. Nu s-a maí pomenít ca ea să plece ínainte de spartul târgului: aici o știa lumea; aici o căuta cíne voía s-o găsească.

Ceva maí sus erau șatrele cojocarílor.

— Du-te la Trícă, zíse ea, și spune-í să meargă cu tíne.

— Cu cât daí grămada de strugurí? întrebă o jupâneasă, uitându-se cu coada ochíului spre Persída, care plecase spre șatrele cojocarílor.

— Zece creítarí, răspunse Mara.

— Să mí-í lași cu opt.

— Ia-í și adă baní!

Nu-í maí era eí acum să se târguíască. Încă atunci, pe pod, símțise că băíatul lui Hubăr a pus ochíi pe fata eí; încă la nuntă o apucase ceva ca și când ar fí o mare prímejdíe la míjloc; acum íi venea să rãcnească de durere și de necaz că nu poate vorbí, ca să-și verse amarul.

Abía seara, după ce, sosítă acasă, a rămas síngură cu Persída, ea începu să se plímbe neastâmpărată prín casă, în vreme ce Persída íși făcea de lucru punându-și haínele-n rânduía.

— Maí bine moartă! zíse ea în cele dín urmă, opríndu-se în fața Persídeí.

Persída tresări ca speríată dín somn.

Plecase fără ca să știe ce s-a făcut el, cu inima îndoită și cu capul buimăcit, și venise tot drumul de la Arad până la Radna într-un fel de amețală, iar acum îi venea să se întoarcă înapoi și nu mai știa ce vrea.

— Nu-ți face, mamă, gânduri rele, grăi dânsa, că n-ai de ce să ți le faci. Nu e nimic, și de puțin cât a fost eu singură sunt vinovată.

— Nu-i adevărat! răspuse Mara. Îl știu eu pe tatăl său, care face tovărășie cu mine ca să ia parte la câștig, dar mă lasă singură la pagubă. Ești proastă tu și te-a scos din minți.

— Nu! grăi Persida, dând deznădăduita din cap. Greu mi-ar fi dac-așa ar fi; dar mai greu îmi este că l-am scos eu pe el din minți. Eu nu l-am lăsat în pace! Ce aveam eu cu el?

Mara fusese pornită pe ceartă și n-avea cu cine să se certe. Da! fata ei avea dreptate; cum să nu-l scoată din minți când era atât de frumoasă, atât de deșteaptă și atât de cuminte?

— Măine dimineață, zise ea, ai să te duci la maica econoama. Se cuvine. Ea e cea dintâi: te iubește și ți-a făcut mult bine.

— Da, mamă.

— Și să ascuți de ea.

— Da, mamă.

— Eu, zise Mara umilită în ea, sunt femeie proastă și nu știu ce să-ți fac, nici cum să te povățuiesc. Am făcut ce am putut și după cum mi-a fost priceperea, acum însă mi-a venit rândul să mă uit în gura ta. Am și eu gândurile mele; dar tu n-ai să cauți mulțumirea mea, ci fericierea ta, care mie-mi este mai dorită.

— Nu vorbi așa, mamă, grăi Persida înduioșată.

Ar fi voit să se apropie de dânsa, ca să-i sărute mâinile, să o îmbrățișeze și să-i sărute tâmplele, dar nu era obișnuită să facă asemenea lucruri.

Ar fi voit să-și dea pe față inima și gândurile, dar se sfia.

Era muma ei femeia aceasta, și parcă abia acum ajunsese a-și da seama că nu-i este străină și că nu din simțământ de datorie numai, ci din iubire curată umblă în voiele ei.

— Eu nu pot să fac ce nu vrei și tu. Dacă-știi că mor, tot nu fac, zise ea cu ochii plini de lacrimi.

— Nu plânge, grăi Mara punându-îi lina mână pe umăr, nu plânge, că mă împingi la păcat... Afurisit să...

— Nu! nu! strigă Persida și-î luă mână și o sărută. Să nu rostești vorba, că e și el om cu durere în suflet și are mamă, care ar putea și dânsa s-o rostească.

Ea își închise ochii și rămase câțva timp dusă pe gânduri.

— Într-o zi, urmă apoi liniștită, o suflare de vânt a izbîit una din ferestrele de la chilia maicii Aegidiei și a spart câteva geamuri. Am alergat acolo și l-am văzut pe el uitându-se uimit la mine. M-am uitat și eu la el, fiindcă nu-l mai văzusem, și mi-a venit mai întâi să râd, apoi să plâng de necaz. Maica Aegidia, intrând și ea și văzându-l, m-a dat ăute la o parte. Acum știu de ce, dar atunci mi-am făcut de lucru prin casă și, după ce maica Aegidia a ieșit, am deschis, ca să-î fac lui în pizmă, fereastra din fața măcelăriei și am stat în ea, ca să-l văd și să mă vadă. Iară el, mamă, mi-a făcut semn să închid fereastra: tu vezi că el nu e de vină.

— Nici tu nu ești, o molcomi Mara. Prea eraî copilă fără pricepere ca să știi ce faci.

— Nepriceperea, întâmpină Persida, este și ea o vină dacă alții suferă pe urma ei. Dar nu era numai nepricepere; fiindcă îl văzusem mai cuminte decât mine, îmi era rușine de mine însămi și mi-am călcat pe inimă de nu m-am mai apropiat de fereastră. De Paști, însă, când a venit Trică să mă ia, m-a apucat iar ciuda și, ca să-î fac în pizmă, n-am ținut drumul drept, ci am ocolit prin fața măcelăriei, ca să mă vadă.

Mara începu să râdă. Degeaba: Persida era tot ca în copilăria ei; avea cu cine să semene.

— A doua zi, de Paștile lor, urmă Persida, ne-am dus cu Trică să culegem viorele. Plecaserăm spre Șoimoș; eu însă am schimbat drumul și l-am luat pe Trică pe la Lîpova, că doară-l voi întâlni pe Nașl pe undeva. L-am și întâlnit, precum știi, pe pod, când ne întorceam acasă.

Mara începu să se neliniștească.

— Dar cum v-ați înțeles, întrebă ea, ca să plece și el la Arad?

— Nu ne-am înțeles. Eu nu știam că e și el la Arad; el nu știa că am venit și eu acolo: s-a nimerit să te vadă când ne întorceam cu nunta de la biserică, a dat cu socoteală că sunt eu cu d-ta și a venit, precum știți, și el — așa nepoftit — la nuntă.

— Ce va să zică întâmplarea! Vine așa câteodată de nici n-o bagă de seamă, și abia târziu te pomenești că e lucru mare.

— Când a văzut că te superi, și-a luat inima în dinți și a plecat de la Arad...

— Sărmanul băiat!

— Îl uitasem aproape, când Trică a venit să-mi spună că iar s-a întors. Uite! el n-a vent să mă vadă; eu însă nu m-am putut stăpâni și duminică, ziua fiind frumoasă, am ieșit cu Anca la plimbare, că doară-l voi întâlni...

Mara se făcu mai neliniștită. Sărmana ei fată: ce păcat a căzut pe capul ei.

— De unde știai tu unde ai să-l găsești? întrebă ea.

— De unde știam? răspunse Persida. Nu știam, dar m-am dus așa la un noroc în Pădurică și l-am văzut acolo plimbându-se singur. El nu m-a văzut; aș fi putut dar să trec înainte; m-am dus însă la el, ca să vorbesc cu dânsul. D-ta vezi, eu sunt de vină!

— Nu ești, zise Mara, cum să fii? S-a întâmplat să-l vadă Trică și să-ți spună. S-a întâmplat să fie zi frumoasă; s-a întâmplat să-l întâlnești: așa au venit lucrurile, și tu n-aveai ce să faci.

Persida dete din cap.

— Nu! am voit cu tot dinadinsul, zise ea. Asta eu o știu mai bine decât orișicine. Tu-l știți cum era la casa părinților lui: cu obraji rumeni, cu mustăcioara linsă, cu părul neted de i se vedea de departe cărarea, cu șorțul totdeauna curat. Acum era cu părul lung și nepieptănat, cu barba încălțită,

cu fața buhăită, cu o pălărie turtită în cap și cu hainele purtate și soioase, un om care petrece nopțile prin birturi și adoarme îmbrăcat. Alta ar fi fugit, poate, de el: eu am alergat la dânsul.

— Săracul băiat! grăi Mara înduioșată.

— Luní apoi, urmă Persída, a trecut în patru rânduri prin fața casei lui Claící, marți tot așa, tot așa miercuri și joi. Eu voiam să nu-l bag în seamă, dar astăzi, după ce ați plecat cu toții la târg, nu m-am mai putut stăpâni, i-am ieșit în cale, ca să-l întâlnesc. Nu mai pot, mamă: mi-e milă de el și mă muștră cugetul!

— Vai de sufletul lui! grăi Mara suspinând.

— Cum a rămas el? urmă Persída deznădăjduită. Ce face el acum? Ce are să facă mâine? Cum are să-și petreacă zilele vieții? O să afurisească ceasul rău în care m-am ivit în calea lui, ca să stric tot rostul vieții lui!

— Nu, fata mea, zise Mara liniștită. Așa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neștiute și te miri unde ajungi; te-apucă — așa din senin — câteodată ceva, și te miri la ce te duce. Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce ți-e scris are neapărat să ți se întâmple; voința lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe.

Persída își ridică capul și, răsuflând ușor, se uită cu ochi înveseliți la mama ei.

— Lasă-l, urmă Mara, nu te gândești la el, nu-ți munci sufletul pentru dânsul; cum i-ar fi, așa să-i fie; tu cu norocul tău, și el cu al lui: Dumnezeu a vrut să te lase cum ești, și, dacă nu te-a făcut Dumnezeu pentru dânsul, e nenorocirea lui, dar nu și a ta!

— Dar dacă m-ar fi făcut, mamă?! strigă Persída.

— Nu! nu! răspunse Mara cu hotărâre îndârjită. Asta nu se poate! Dumnezeu știe, urmă ea mișcată, cât m-am gândit eu la voi, cât am ostenit pentru voi, cu câtă inimă v-am purtat de grijă, și nu poate să mă pedepsească atât de aspru. Dacă te-aș vedea moartă, ar fi pierdută toată bucuria vieții mele, dar aș zice c-au mai pățit-o și alte mame ca mine și m-aș

mângâia în cele din urmă. Neam de neamul meu nu și-a spurcat însă sângele! strigă ea cu ochii plini de lacrimi. Și mie mi-e milă de el și de mama lui, dar îmi ești dragă tu și nu se poate!

Grăind aceste, ea își îmbrățișă fata și-i sărută ochii și fruntea și părul din creștet, ca odinioară, de mult, acum, când era copilă mică.

— Iartă-mă, mamă, mama mea cea dragă și scumpă și bună, iartă-mă, zise Persida cu glasul înăbușit de plâns, și spune-mi tu ce să fac.

IX

INIMA, SĂRACA

E mare stăpân rușinarea, și om să fii ca să nu îți te pleci dacă o cunoști.

Codreanu crescuse ca vițelul ce sughe la două vaci, Pavel la casa părinților săi și Păvăluț dincolo, la bătrâni, n-avuse dar cum și când să învețe a-și călca pe inimă, ca să mai facă și ceea ce vor alții. Tatăl său, popa, se plângea adeseori că bătrânii îi strică copilul, o făcea însă și el mai ales pentru ca să se dezvinovățească pe sine că prea îl lasă în voile lui.

— De! ce să-ți faci, dacă l-au năvălit bătrânii!

Așa zicea el și acum. Era foarte supărat, dar nu atât pe fiul său, cât pe socrii, care prea erau slabi, și dacă era vorba, nici că se simțea el destul om ca să-l scoată pe Pavel din ale lui. Ar fi trebuit s-o înceapă mai de curând: acum era prea târziu.

Era însă în lumea aceasta ac și pentru jocul lui Păvăluț.

Protopopul, deși se zicea al Butenilor, nu era cu șederea la Buteni, ci în satul lui, unde avea casă și avere frumoasă, pe care de dragul protopopiei n-ar fi părăsit-o.

Acolo trebuia să te duci dacă aveai vreo treabă cu protopopul.

— Eu zíc, grăi Gheorghe al luí Baltă, că ar fí cu cale să mergem la protopopul, ca să vedem ce-í și cum.

Gheorghe al luí Baltă era jurat în Butení și om cu multă greutate: când vorbea el, aveaí pe ce să te întemeiezi.

— De! răspunse lovíța al luí Borleu, tocmai afară dín cale n-ar fí, asta o zíc și eu. Oamení suntem și noi și trebuie să ne ștím la un fel.

— E tunsă, orí e rasă! îl întrerupse Gheorghe, rostínd vorbele rar și domol.

— Tunsă, orí rasă: s-o ștím, urmă lovíța. Dar e lucru cam greu să te ducí așa — țop! — în casa omulú.

— De ce-ți vorbesc eu tocmai ție? grăi Gheorghe. Tu ești ctítor biserícesc și aí totdeauna câte ceva de pus la cale cu protopopul. Noí mergem în altă treabă.

— Așa mai da!

— Vom vedea noi apoi cum și în ce fel, urmă Gheorghe. Să fím odată acolo, apoi grija noastră: te mai uíți în ochíi omulú; íți mai daí seama cum te poștește să șezi și cum te întreabă de cei de acasă; n-aí nevoie de vorbe ca să te înțelegi, când te poți înțelege, iar dacă nu te poți, aí înțeles destul și știi cum stai.

Așa au și făcut.

S-au îmbrăcat amândoi de sărbătoare, Gheorghe a ales doi curcaní frumoși, iar lovíța a pus în fundul căruței un butoaș de rachíu de prune, dar rachíu cum numai la dânsul puteaí să-l găsești, și au plecat la protopopul, ca să ceară voie pentru împrejmuirea cu scândurí a címítíruí.

Protopopul vedea bucuros oamení la casa luí, deși acum mai ales dacă nu erau de la Butení: asta a símțít-o Gheorghe îndată ce-a dat ochíi cu stăpânul casei și mai ales cu stăpâna, care le-ar fí dat, dacă ar fí atârnat de dânsa, voie să-și împrejmuíască címítírul fie chíar și cu zidurí de piatră, numai să plece cât mai curând.

Prea îi păreau așezați, cumpănítí la vorbă, oarecum călare pe Ducípal oamení aceștia.

Ar fi și plecat fără multă zăbavă dacă nu s-ar fi nimerit ca nepotul protopopului să fie și el aci.

Era Păvăluș al moșului și stătea ca pe spinii.

Nu era chîp să se mai stăpânească Gheorghe, care-l vedea și i se uita în ochii și dădea cu socoteală că nu se simte în largul lui.

— Eii! întrebă el, când mai vii pe la noi? E cam de mult de când n-ai fost, și oamenii se uită toate duminițiile în strană, ca să te vadă.

Păvăluș era om, cum se zice prin partea locului, cam albineț și avea subțire de tot pielita pe obraz: când roșea, se vedea rău de tot că se cam rușinează.

— Am să viu, zise el. S-a nimerit așa că nu m-am putut duce până acum, dar am să merg.

Nu era în gândul lui să meargă, dar acum, în fața acestor oameni, era peste putință să spună că nu se mai duce.

— Uite, grăi Gheorghe, să vii acum cu noi. Poimâine e duminică și-o să se bucure toți poporenii dac-or ști că ai venit.

O să se bucure toți poporenii! Mare lucru! El știa că-n adevăr o să se bucure: îi cunoștea bine pe oamenii aceia, și acum, în clipa aceasta, îi părea peste putință să nu se ducă.

— Acum nu pot, răspunse el.

— De ce adică să nu poți dacă vrei? îi zise lovîță.

— Uite! adăugă iar Gheorghe, îmi faci mie cîntea să stai câteva zile la casa mea.

Păvăluș se uita strâmtorat la moșu-său, ca să spună el de ce adică nu poate chiar acum să se ducă. Bătrânul însă era slab în fața nepotului său, care era un singur om; cum oare ar fi putut să fie tare în fața unui sat întreg? De! așa numai, cu una, cu două, nu se câștigă inimile oamenilor: el știa cât le-a umblat în voie, și nu putea să și-i înstrăineze acum, după ce vedea că e ișin, dacă e vorba, mai mult la nepotul lui decât la fata preotesei.

— Să te duci! zise el. Când om ca dumnealui te poștește-n gazdă, ai să le lași toate la o parte și să te duci.

Gheorghe zâmbí pe sub mustață: vedea că bine-a apucat-o și bine-a adus lucrurile, iar mai departe grija lui era.

Păvăluț a plecat cu dânșii, s-a dus, a tras la casa lui Gheorghe al lui Baltă, și parcă toate erau cum altfel nici că s-ar fi putut. Încă pe drum se obișnuise cu gândul că nu se poate parohie mai frumoasă decât cea din Buteni, mai ales când poporenii te vor și fără de fata preteseí. Nu-í vorbă, când aí moș protopop și nu ești de acasă tocmai sărac, poți ajunge popă și fără ca să te vrea satul, dar tot e mai bine să te voiască, fiindcă cu poporenii-ți petreci zilele vieții și vlădica ține și el să fie într-un gând cu poporul.

Era, cu toate aceste, foarte greu să te știi în același sat cu preteasa și cu María, fata ei, și-í venea lui Păvăluț să fugă de câte ori se gândea că are-n biserică să dea ochii cu ele.

Asta o știa și Gheorghe.

— O să se supere, îi zise el sâmbătă pe la prânz, preteasa pe mine că mi-ai făcut cînstea de a veni la casa mea. Nu-í vorbă, puțin îmi pasă. Supărarea vine și trece, iar noi tot oamenii rămânem. Dar tot n-ar fi rău să mergem și pe la ea, ce zici?

Ce putea Codreanu să zică!?

Știa și el că trebuia să meargă; așa, de capul lui, n-ar fi fost însă-n stare să se ducă: îi părea dar bine c-a dat de cineva care-l duce cu de-a síla.

Și nici c-avea, dacă e vorba, de ce să se sfiască.

Preteasa era numai preteasă și nu putea să vorbească decât umilită cu nepotul protopopului; iar María, fata ei, era o găscă, de care pe el puțin avea să-l doară capul.

Ce-í drept, de la Crăciun n-o mai văzuse, dar de atunci și pân-acum tot nu s-a făcut ea femeie deplină. O fetișcană cam răsărită, dar subțire ca un șarpe, cam oacheșă, cu ochii mărunți, care râd și plini de lacrimi, în vreme ce preajma gurii e croită pe plâns.

Ce știa, ce putea dansa să înțeleagă? Era destul să te uii în fața ei pentru ca s-o faci să plângă, și nu o dată a glumit

el cu lacrimile ei. Acum însă n-ar fi voit să le vadă, și numai de ele se temea.

Când colo, ce să vezi?

Pe când el întra cu inima încleștată la casa pretesei, Maria cânta veselă de răsuna toată curtea, și nu cânta rău. Ce va fi visat, ce nu va fi visat peste noapte, era foarte voioasă, parcă a ei era lumea toată, încât preteasa se simțea oarecum rușinată și mult ar fi voit să îi poată zice lui Codreanu: „Iart-o, că ea nu știe nimic“.

Fiind însă că asta nu putea s-o facă, a grăbit la ușa odăii, ca să-i spună fetei cine vine, apoi și-a pus hainele-n rânduială și a ieșit în capul scării, ca să-și primească oaspeții — foarte umilită, așa cum o știa Codreanu.

— Frumos lucru! strigă Maria, care se ivi în dosul ei. Noi te așteptam cu plăcinte, și d-ta cine știe pe unde vei fi umblat!

Preteasa simți că i se ridică sângele în obraji.

Tot așa și Păvăluț, cel cu obrazul subțire.

Degeaba! nu știa ce să-i răspundă.

— De! grăi Gheorghe, pe oamenii buni și aici, și aiurea tot cu plăcinte-i așteaptă!

Apoi intrară în casă, se întrebară de sănătate și Maria se duse ca să aducă rachiu și pâine, după cum e obiceiul de primire în partea locului.

Preteasa nu putea să-și dea seama cum vin lucrurile și cum are să prindă vorba. Știa că Gheorghe a fost cu loviță pe la protopopul și dădea cu socoteală că ei l-au adus pe Codreanu, dar nu putea să înțeleagă cum stau lucrurile.

Codreanu tot ca dânsa.

Ochii lui și mîntea lui erau numai la Maria. Nu poate că cine știe ce, dar se mira și se minuna cum poate cineva să se schimbe într-un timp așa de scurt așa de tare. Nu-i vorbă, ochii îi râdeau și acum și preajma gurii îi era croită tot pe plâns; pare însă că acum tot n-ar fi putut s-o facă să plângă. Prea era voioasă, și oarecum nu tocmai proastă.

E însă lucru știut că femeile se schimbă foarte ușor, nu numai așa din Crăciun până în toamnă, ci până chiar și din o clipă în alta.

Când ea află că Codreanu e în gazdă la Gheorghe și n-a venit ca să stea, ca alte dată, ci numai ca să dea bună ziua, gura ei se croi pe râset, iar ochii ei erau puși pe plâns.

— Asta nu se poate, zise ea. Te știu eu pe d-ta: iar mă minti, ca să mă necăjești și să mă faci să plâng. Să nu mă crezi însă că sunt acum tot atât de proastă ca atunci. Ei bine! nu te cred și n-am să plâng! zise ea cu îndărătnicie, și lacrimile, păcatoasele de lacrimi, o năpădiră, încât nu-i rămase decât să iasă rușinată din casă.

Preoteasa ar fi voit să între în pământ.

Tot așa Codreanu.

În zadar! Fata avea dreptate: ce-o să zică lumea dacă el nu stă la dânsii?!

Gheorghe ședea țeapăn și tîhnit în scaun și zâmbea așa pe sub mustață, uitându-se când la el, când la ea.

— Dacă-i așa, zise el în cele din urmă, apoi să mai treacă și de la mine; n-ai ce să-i faci; are întâietatea: eu te las aici.

A și rămas Codreanu, ca alte dată: așa trebuia să fie.

Nu e lucru mai urât decât femeia plângăreață: dac-o ieși cu binele, se înduioșează de o trec lacrimile, iar dacă-i vorbești verde fățiș, vai de lume. Nu mai știu cum s-o ieși și cum să umblă cu ea: te moaie-n lacrimi de-ți pierzi tot rostul.

Era rușinat de silințele ce-și dădea preoteasa ca toate să i le facă pe plac și de bucuria copilărească ce se oglindea-n ochii plânși ai Mariei, iar ziua următoare îi venea să plângă în fața bisericii pline de oameni, care se uitau la dansul râzând cu părere de bine.

Doamne! ce fericit ar fi putut el să fie dacă n-ar fi fost acea noapte de nuntă! Și totuși...

Aici, în biserică plină de oameni, în fața altarului, căruia-și închinase viața, făptura cea înaltă a Persidei se ridica deasupra tuturor și pretutindenii se iveau ochii ei deschisi

și lîmpezí. Era în ochíi aceia ceva atît de lînîștít și de senín, o voíre atît de neîndoioasă, încât sub privírea lor trebuía, parcă, să se alíne furtuna măríi, să se potolească para místuitoare a focului: cum ar fí putut el, om neajutorat, să íasă de sub stăpînírea lor?

După Heruvím, când preotul a íeșít cu daruríle, el și-a plecat maí umílit decît de obícei capul spre pămînt și a stat cu ochíi închíși, píerdut oarecum în síne însuși.

Símțea, ca níciodată maí înaínte, că el nu maí poate să facă ceea ce dânsa nu voíește, și o nespusă înduíoșare îl cuprínse când se gîndí la María, care era atît de subțírícă, de fragedă, atît de dulce la fíre și de obídoasă.

„Nu! íși zíse el, nu te lega la nímic, că nímic nu maí poți.“

Era o míșelíe c-a venít aici când se știa legat încât nu se maí poate dezlega. Dacă Persída ar fí știut că el a venít fără de voía luí aici și n-are în el destulă vîrtute ca să se hotărască la un fel, l-ar fí dísprețuít ca pe un nemerníc.

Șí totuși María era aici, íar Persída departe, și el nu era în stare să plece de la Butení, așa cum voía, cât maí curînd: íi sîngera ínima când vedea cum tremură María când stă aproape de dânsul și cum ochíi eí se croíesc în toată clípa pe plâns și íar rîd în răsfățare.

„Orí sunt, orí nu sunt om!“ íși zíse el luní după prînz.

Trebuía să plece la Arad.

Nu! Nu la Arad!

Peste dealuríle care despart valea Críșului de a Murășului nu era drum de care, dar oamenii treceau pe potecí bătute, și el putea să facă pe un cal bun în tímp de vreo patru ceasurí drumul pe la Chísíndía și peste Văsoaía la Conop, în valea Murășului, de unde nu maí avea decît un ceas bun pînă la Șoímoș.

Iar cal găsea el la Butení.

Așa trebuía să facă dacă era om: la părínțele Isaí, cu părínțele la Mara și cu Mara la Arad. Să se aleagă odată într-un fel.

Nu mai erau, când el a plecat, decât vreo trei ceasuri până în seară, dar ziua era frumoasă, luna, deși pe scăzute, se ivise pe cer, și nu apunea decât după miezul nopții, iar calul era puternic și iute: omul adevărat vrea și face.

Dus de gândul acesta, el trecea grăbindu-și calul printre pădurile cu frunziș pișcat de brumă, ici verde de stejar, colo galben de tei și apoi roșu ca sângele de taur, iar după ce s-a întunecat, aceeași lună, în razele căreia se plimbase Națl pe țărnul Murășului, îi lumina și lui calea.

Lungă, cotită și anevoioasă cale.

Nu e lucru mai urât decât să treci așa singur și călare pe un cal iute prin mijlocul unei lumi pustii: îți se răscolește oarecum tot sufletul și îți-e în cele din urmă parcă nu-ți mai poți da seama dacă e în aievea ori vizezi numai ceea ce îți se întâmplă. Obosit de drum și de singurătate, el nu mai știa deslușit unde și cu ce gând se duce și toate i se păreau ca prin minune. Auzise de atâte ori vorbindu-se despre farmecele babelor, care te fac să zbori călare pe ujug unde te cheamă ursita, și acum simțea că nu se duce nici el, ci e dus.

Cuprins de simțământul acesta, el se simțea atât de ușor, încât îi părea oarecum rău când a început să audă lătratul câinilor din Șoimoș.

În fire nu și-a venit însă decât la casa părintelui Isai; abia acum s-a incredințat că degeaba a făcut drumul cel lung, căci el și aici tot el însuși rămânea: nu era în stare să bată la poartă, și-i părea bine că e noapte și nu-l vede nimeni.

„Nu! zise el. Treaba aceasta pot eu s-o fac și fără de părinte-le Isai.“

Fără de Mara nu-i venea să meargă la Arad; dar fără de părintele Isai putea să vorbească cu Mara. Nu era nevoie să mai știe și el.

Porni dar înainte spre Radna, ca să stea peste noapte la vreunul din birturile din apropierea mănăstirii și să meargă apoi, ca mâine dimineață, el singur la Mara.

La birt, unde nimeni nu-l cunoştea, putea să între fără de sfială, să lase calul în grija vreunui argat şi să ceară ceva de mâncare, căci era flămând hămesit.

— Cunoşti d-ta pe Mara? întrebă el pe slujnica ce-i aşternea masa.

— Cum să n-o cunosc? Şade numai aici, a patra casă.

— Nu ştii, e acasă?

— Alaltăieri s-a întros cu fiica ei de la Arad, răspunse slujnica.

Codreanu simţi că-i trece ca un fel de junghi prin inimă şi că i se taie vinele de la picioare.

— Cum? întrebă el. Persida e aici?

— Nu, răspunse slujnica, s-a dus chiar alaltăieri la călugăriţe.

Era o adevărată făcătură: Persida aici! De ce a venit? De ce n-a rămas acasă, ci s-a dus la mănăstire? Ce s-a întâmplat?

Era flămând şi s-a sculat nemâncat de la masă; era obosit de drum şi s-a dus să se mai plimbe pe ţărnul Murăşului.

Fusese, de când ştia că dansa se afla prin apropiere, cuprins de un fel de fierbinţel, şi plimbându-se cu paşii iuţi pe ţărnul râului, resimţea mulţumirile fără de seamă pe care le avuse în apropierea ei. Ah, ce femeie!... ce fiinţă! Ce ademenitor îi era zâmbetul, ce dulce supărarea, ce ușor curgeau vorbele de pe buzele ei, ce nesecat îi era sufletul! Şi totuşi abia acum îşi dădea seama că el n-a vorbit niciodată deschis cu dansa. Se deprinsese, încetul cu încetul, cu gândul că are să-şi petreacă toată viaţa în apropierea ei, că altfel nu este cu putinţă, şi a şi voit în nenumărate rânduri să i-o şi spună aceasta. Era însă în tot felul ei de a fi ceva ce te stăpânea, încât nu puteai să-i spui decât ceea ce dansa voia. Te-nţelegea de mai înainte şi-ţi răspundea fără de vorbe. Astfel el nu se mai îndoia că şi dansa voieşte, şi totuşi acum simţea că nu e în stare să-i vorbească fără de înconjur: ar fi trebuit să fie la mijloc cineva care să-i vie-ntr-ajutor şi să deschidă vorba.

Avea tată şi mamă, bun şi bunică, rude şi prieten, era iubit de o lume întreagă, şi acum se simţea singur şi părăsit de toţi

și stătea sperios în drum ca puilul care s-a pierdut de cloșcă; el însuși rupsese toate legăturile, se desfăcuse de toți ai lui și nu mai era cine să-i vie într-ajutor.

Dîmíneața s-a sculat pe cînd se mîjea de ziuă. Știa că Mara pleacă foarte de dîmíneață și ținea s-o găsească acasă; și totuși el își făcea de lucru și parcă ar fi dorit în fundul ínimii lui ca să vie prea târziu la casa ei.

Așa a și fost: portița era încuiată.

S-a dus cu ínima încleștată la pod, unde știa c-ar putea s-o găsească. Nu era níci aici. El o vedea însă dîn jos de pod, la depărtare de câteva sute de pași, unde oamenii încărcau lemne pe plute, dar nu s-a dus la ea. De ce să meargă? Tot era mai bine, mai ușor, mai firesc să vorbească mai naînte cu Persída.

A plătit dar omului pe care l-a găsit acolo creițarii și a trecut podul.

Iar acum îi venea să se întoarcă iar înapoi la Butení.

Trecuseră opt ceasuri. Cum putea el să sune acum, la un timp atât de nepotrivit. Era peste puțință să i se dea voie de a vorbi cu dînsa.

El își luă ínima în dînt și sună.

— Ce doriți? îl întrebă sora bătrână, înaltă și slabă, care se ívi în ușă.

— Aș putea, vă rog, să vorbesc cu domnișoara Persída Bârzovanu? întrebă el.

— Domnule, acum nu se poate, îi răspunse sora. Și, adause ea, níci nu știu cine sunteți d-voastră.

El scoase dîn portofelul său un bilet de vizită și í-l dete.

— Să spuneți, îi zise, domnișoarei c-o rog să mă vestească dacă și cînd voi putea s-o văd.

Sora îl pofti să se așeze și să aștepte, apoi încuie ușa și se depărtă.

Persída se afla în bucătărie.

Ea nu venise la mănăstire cu gândul de a rămînea aici, dar a găsit-o pe maica Aegídia făcînd proviziune de comoturi

pentru iarnă și era peste putință să nu pună șorțul ca să-î dea ajutor. Seara apoi, când era vorba să se întoarcă acasă, îi era foarte greu să plece. Se simțea atât de bine aici, unde a crescut și unde toate o potoleau și-î dădeau tărie.

A iubit totdeauna pe maica Aegidia, dar încă nu știuse c-o iubește: acum ar fi voit să șadă la picioarele ei și să-î sărute mâinile. Nu mai era cum a fost, și parcă se lumina toată mănăstirea când ochii lor se întâlneau.

„O adevărată minune“, așa zicea maica Aegidia în gândul ei. Se potolise neastâmpărul copilăresc și năvălnicia adeseori sălbatică, și fata ei era așezată, înțeleaptă și duioasă, un adevărat giuvaier de femeie. De aceea nici nu mai putea să-î vorbească în felul de mai înainte și Persida se simțea înălțată în gândul ei când vedea că o ia parcă i-ar fi soră ori prietenă.

Sâmbătă seara au stat până spre miezul nopții deștepte și au vorbit despre toate, afară de un singur lucru. De ce să vorbească și despre acesta? Ea știa cum gândește maica Aegidia, și mai ales aici, între zidurile mănăstirii și sub ochii maichii Aegidiei, nu putea nici dansa să gândească altfel. Era de sine înțeles că nimic nu e mai presus de dorința părinților, mai ales când ei trăiesc, ca Mara, numai pentru copiii lor.

Și totuși Persida tresări cuprinsă de un fel de spaimă când citi numele: Pavel Codreanu.

— Ce e? întrebă maica Aegida cu o asprime care reamîntea timpurile trecute.

— Domnul acesta, răspunse Persida dându-î biletul, e un absolvent de teologie, pe care îl cunoaștem din Arad.

— Dar tu știi...

— Trebuie să-l văd, o întrerupse Persida, altfel s-ar mâhni mama.

Obrajii călugăriței se roșiră. Îi era parcă se dărmă casa în capul ei. Grozav gând! Încă un suflet pierdut! Cea mai iubită dintre fetele ei se ducea și ea, ca să-și petreacă viața în ticăloșie omenească.

— Du-te, fata mea! grăi dansa cu blândețe umilită. Dacă e dorința mumei tale, trebuie să-l vezi chiar acum.

Persída-și dezlegă șorțul, sărută mâna maichii Aegídiei, apoi se depărtă ducându-și șorțul în mâna stângă, ca să-l atarne la locul lui și să meargă-n sala de așteptare.

Íi era însă greu să meargă așa, fără de veste, și ar fi voit să-și mai facă timp de răzgândire.

„Nu! Íși zise peste puțin, rídícându-și capul. Să vad ce voiește.“

La ușa sălíi de așteptare íar se oprí și stete pe gândurí.

— Te rog să ne lași síngurí, grăi întorcându-se spre sora ce-o însoțise și era datoare să stea și dânsa-n sală în vreme ce Persída vorbea cu tânărul.

Sora se plecă umílită.

— Aceasta eu nu pot s-o fac! răspunse ea. Ștíi prea bine că n-aș putea s-o fac fără ca să-mí mărturísesc păcatul, și ștíi și pedeapsa.

Persída-í apucă mâna și se uítă stăruitor în ochíi eí.

— Te rog să suferí pedeapsa, căcí Dumnezeu íți va íerta alte păcate în schímbul eí. Te rog, zise ea, căcí n-ar íi cu putínță să vorbím deschís dacá n-am íi síngurí!

Sora-și plecă mai umílită capul și-í făcu semn să se ducă.

Codreanu se cutremură și sărí-n picíoare când Persída se íví voioasă-n ușa.

— Așa-í că te míri? zise el mergând spre dânsa.

— Nu, răspunse ea întínzându-í mâna. Văzând bíletul d-tale, mí-am închípuít numaídecât c-aí fost pe la mama și ea te-a trímís aici.

— N-am văzut-o, grăi el. Am căutat-o, ce-í drept, dar n-am găsit-o níci acasă, níci la pod. Am aflat însă íerí seară că ești aici, și am venít.

— Așa! zise ea, oarecum ușurată. Carevasăzícă, nu aí vorbít cu mama.

— Nu încá!

Ea-l poftí să se așeze, se așeză și ea, apoi rămaseră câtva timp strâmtorați: el nu știa cum să înceapă, íară ea aștepta să vadă ce vrea el.

— Am fost foarte mirat când am aflat că ai plecat de la Arad, începu el în cele din urmă.

Persida zâmbi, stete puțin pe gânduri, apoi obrazii i se umplură de sânge.

Era hotărâtă să-i spună fără de înconjur cum s-au petrecut lucrurile, de ea s-a hotărât deodată să plece: așa trebuia să facă, și ea nu putea să facă decât cum trebuie. Acum însă, când se afla față în față cu el, ea nu putea — nu! — mai bine moartă!

Gândul omenesc străbate într-o singură clipă și timpul, și depărtările, și acum, în clipa aceasta, ea vedea în gândul ei toate cele petrecute și-l vedea și pe el umblând răzleț prin lume, ajuns din om neom, nenorocit fără de vina lui. Se împăcase cu gândul că ea nu poate să-l ajute și că nu le rămâne amândurora decât să uite cele petrecute, care nu erau, la urma urmelor, decât o nebunie de tinerețe. Îi era însă rușine c-a crezut că poate să-l mai și batjocorească spunând altui bărbat ceea ce numai ei amândoi știau.

— Mi s-a urât de învălmășeala și de zgomotul lumii, îi răspunse ea, și mi-a venit dorul de liniștea acestei case!

— Și ai să rămâi aici, se înțelege, zise el râzând.

Ea stătu puțin pe gânduri, și sufletul parcă i se înălța.

— D-ta răzi, grăi dânsa; nu trebuie însă să scapi din vedere că eu aici am crescut și că sunt femeie. D-voastre, bărbatii, vă avântați cu inimă îndrăzneță în toitul lumii și totuși nu o dată sunteți cuprinși de dorul singurătății; dar noi, femeile, care numai rezemate de alții putem să trecem prin lume?

Codreanu iar zâmbi.

— D-ta n-ai decât să vrei pentru ca să-ți găsești reazem, zise el.

— Știu, întâmpină ea tot zâmbind cu ironie. Sunt tânără, frumoasă și deșteaptă: nu-mi mai lipsește decât inima ușoară pentru ca să-mi iau avânt. Eu mă înspăimânt însă când mă gândesc la mulțimea datoriilor pe care le iau asupra mea când

ies de aici, și sunt cuprinsă adeseori de simțământul că nu pot să le împlinesc pe toate.

— Dar, zise el, datorii avem cu toții.

— Și foarte rar avem și mulțumirea de a le împlini, îl întrerupse ea.

— Aș! zise el. Dar atunci cei mai mulți dintre noi s-ar fi simțit foarte nenorociți.

— Nu, zise ea; suntem, dar nu ne simțim, fiindcă omul se deprinde cu toate. Închipuiește-ți că eu nu rămân aici. N-aș putea să stau așa... fată mare. Ar trebui să mă mărit. Să zicem că-mi găsesc un soț mai presus de toate așteptările mele. De unde pot eu să știu dacă nu voi prinde mai târziu slăbiciune pentru altul? Ce fac atunci? Sunt ori nu datoare să-i mărturisesc soțului meu adevărul?

— Da! zise el cu toată hotărârea.

— Dar dacă aș fi avut mai naște slăbiciune pentru altul? urmă ea, tot sunt datoare să-i mărturisesc adevărul?

El tresări.

— Da! zise iar, însă de astă dată cam cu jumătate de gură.

— Și-o să se bucure dânsul?

— Nu tocmai.

— Atunci, grai dânsa râzând, e parcă mai cuminte să nu-mi fac datoria. De ce să-i spun când îl mâhnesc prin aceasta? Am să mă deprind încetul cu încetul cu gândul că datoria mea e să tac, să fiu fățarnică și să-mi fac de-a sila celelalte datorii... pe cât le pot. Urâtă viață!

El se uită nedumerit în fața ei.

— Bine, domnișoară, zise el strâmtorat, dar d-ta tot n-ai putea să rămâi aici.

— De ce nu?

— Fiindcă nu e cu puțință.

— De ce să nu fie cu puțință?

— Pentru că ești, dacă nu mă înșel, ortodoxă.

— Să trecem peste aceasta, grai dânsa așezată. Când e vorba de viață și de moarte, nu ne mai uităm la asemenea

lucrurí mící. Oamení suntem, la urma urmelor, cu toţií, şi Dumnezeu e unul şi acelaşí pentru toţi.

— Eu tot nu cred că ai să rămâi aici, zise el iar în glumă.

— Níci eu nu cred, răspunse ea. Voiesc numai să zíc că cel puţin acum nu e pentru míne gând mai ademenítor decât să rămân aici, şi m-aş simţi foarte nenorocită dac-aş fí nevoită să plec. Mă simt atât de bine aici, şi mai am încă tímp destul pentru zbućumăriíle vieţii.

Codreanu începu să tremure.

— Carevasăzică, grăi dânsul cu glas înăbuşit, eşti hotărâtă să rămâi aici?

— Nu, răspunse ea, eu n-am níci o hotărâre, şi dacă mama astăzi va zíce să íes, voi íeşí mâíne. Răspund numai la întrebarea pe care mí-ai pus-o rázând. M-aş simţi nenorocită dac-ar trebui să íes acum. Peste un an, peste doi — nímení nu ştie ce are să simtă — voi íeşí cu ínima uşoară; acum mí-ar fí foarte greu!

Codreanu o înţelega deplin şi nu mai ştia ce să-í zícă, cí se uíta numai cu ochíi şíntă la un colţ al odăíí.

— Şí dacă eu te-aş ruga? întrebă el sfíos şi cam cu jumătate de gură.

Ea se ridícă şi rămase stând dreaptă şi cu ochíi în jos.

— D-ta ştii că ţíu mult la d-ta şi n-aş putea să zíc nu! răspunse ea încet. Dar ţíi şi d-ta la míne şi nu eşti în stare să-mí faci sílá. Mai târziu! Nu-í aşa?

— Da! răspunse el ridícându-se.

— Íţi mulţumesc, grăi dânsa întínzându-í mâna.

El apucă mâna şi o sărută.

— Aí să mai trecí pe la mama? întrebă ea.

— Nu! răspunse el hotărât.

— Íţi mulţumesc, grăi iar dânsa, şi la revedere!

El íi sărută încă o dată mâna, apoi dânsa se retrase şi peste puţin íntră sora bătrână, ínaltă şi slabă, ca să descuíe uşa pe care avea să plece Codreanu.

X

CINE CE POATE

Mare lucru târgul de toamnă de la Arad!

Tîmp de câteva săptămîni drumurile de țară toate sunt plîne de care încărcate, care aduc bogățiile din șapte țînuturî, ca să le desfășure prin piețele și prin ulițele Aradului și pe câmpia de dîmprejurul lui, unde s-adună care cu poame de pe Crișurî și din valea Murășului, cu lemnărie din munții Abrudului și cu bucate de pe câmpia mănoasă, se-nșiră butoaiele cu vîn din Podgorie ori cu rachiu de pe Murăș și se îngămădesc turme de oi venite din Ardeal, ciurde de porci aduse de pe luncî, herghelii de cai crescuți pe poienele munților și cirezî de vite mînate de jeleparî umblați prin lume.

Ce mulțime de oameni și ce amestecătură de tipurî și de porturî și de limbî! E parcă aici e mijlocul pămîntului, unde se întîlnesc toate neamurile. Pe-nserate s-aprînd împrejurul orașului mîi de focurî, la care stau de vorbă ori își petrec cîntînd aici români, colo ungurî, mai departe șvabi ori sârbi, iar prîntre aceștia slovaci, ba pînă chiar și bulgarî.

Dar tot românul, săracul, e și aici cel mai de frunte, căci vine iarna geroasă și ajunge la preț cojocul călduros, la care nimeni atît de mult ca românul nu țîne.

Și nu e numai că tot românul vrea să-și albă cojocul, dar țîne să-î mai fie și frumos împodobit cu flori tăiate de carmajîn ori cusute-n fire de ibrișîn. Nu-î cojocul, ci podoaba de pe el ceea ce-î aduce câștig cojocarului: atît se plătește, dacă e frumoasă, cu mîna largă și pe întrecute.

Nici că se poate pentru un cunoscător mai mare mulțumire decît să treacă prîntre șatrele cojocarilor din Arad, ca să vadă unul câte unul cojoacele de probă. Frumosul e frumos, nu-î vorbă, pretutîndenea, dar cojoace frumoase ca la Arad nicăieri nu se găsesc, fiindcă mai rar găsești alurea oameni care pot să le plătească.

Trică-și împlinise de mult anul, dar tot mai rămăsese la Clăici, fiindcă îi era greu să plece ca să-și înceapă cei doi ani de călătorie.

Nici că intră însă calfele de cojocarî la stăpân decât de două ori pe an: fie la Sf. Gheorghe, fie mai ales la Sf. Dîmîtrie, pe cînd cojocarîi au mult de lucru. Apoi o calfă trebuie, mai naînte de a ieși în lume, să-și arate destoinicia, pentru ca stăpînii să știe ce poate și cum au să-l plătească. El s-a învoit dar cu Clăici ca să coase pentru tîrgul de toamnă o *bundă*, adică o blană de mîel, lungă pînă la pămînt, albă și împodobită cu flori cusute-n ibrișîn. A lucrat patru luni de zile la ea, dar și era frumoasă, încât Clăici n-o lăsa mai jos de două sute de florini și li se lăuda tuturora că el l-a scos calfă pe Trică.

Iar Trică stătea rușinos în dosul bundei de probă, ca să fie la îndemîna cînd vin stăpînii care caută calfe. Era tot lung și deșirat, tot motolog și gură-cască, dar mai nespălat și mai nepieptănat decât odinioară. Se împlinise aproape un an de cînd plecase soră-sa de la Arad, și de atunci pierduse obiceiul de a se pieptăna cînd merge la masă.

Deoarece breasla cojocarilor din Arad ținuse morțiș ca cojocarîi din alte părți să nu-și poată scoate marfa la vânzare decât în ziua a treia, Bocioacă-și avea și el, ziua-ntai și ziua a doua, lăzile-nchise și se plimba printre șatrele cojocarilor din Arad, ca să vadă ce lucruri frumoase au mai scos în tîrg.

— Cine a făcut bunda asta? întrebă el uitîndu-se cu de-amănuntul la cusături.

— Eu! răspunse Trică, făcînd un pas înaînte.

Bocioacă, tot înalt și subțire și el, se uită de jos pînă sus la Trică. Îi era parcă nu se poate ca acele mîini mari să fi cusut florile cele atît de curat scoase.

— Eî bine, băiete! zise el. Cînd ai ieșit calfă?

— De Sf. Gheorghe.

— Vrei să vii la Lîpova? Eu sunt Bocioacă, starostele.

— Știu, că și eu sunt de pe acolo.

— De unde?

— De la Radna.

Bocioacă se uită din nou în fața lui.

— Doară nu ești fratele Persidei? grăi el. Parcă-mi semeni și tu cu mă-ta.

— Asta e! răspunse Trică râzând.

— Ce-a avut mă-ta cu neamțul? întrebă starostele, schimbând vorba.

— Care neamț?

— Hubăr. Care altul?

— Eu nu știu nimic, răspunse Trică, cu atât mai mirat cu cât mumă-sa era și ea aici în târg și nu-i spusese nimic.

— Bine, grăi Bocioacă, a luat podul de la dansa și pare-mi-se c-a înșelat-o și cu pădurea de la Cladova.

— Eu, zise Trică râzând, nu cred că poate cineva să-nșele pe mama.

Bocioacă iar se uită la băiat. Era parcă ceva foarte deștept în ochii lui.

— E! vîi? întrebă el din nou.

— Vîn.

— Ce ceri?

— Nu mai cer nimic, răspunse Trică. Nu mi-e destul că stau la casa d-tale?! O să-mi dai ce-î socoti.

Bocioacă era încântat.

— Când vîi?

— Chiar acum, după târg!

— Vorbă încheiată! grăi Bocioacă și-i strânse mâna, apoi se duse mai departe.

Iar Trică nu mai avea astâmpăr. Voia să vadă pe mumă-sa, ca să afle ce s-a întâmplat cu Hubăr și să-i spună că s-a-nvoit cu Bocioacă, același Bocioacă în casa căruia nu fusese primit ucenic.

— Auzi vorbă! strîga Mara, punându-și mâinile în șolduri.

Se bucura cum de mult nu s-a mai bucurat. Lasă că-i părea bine că Trică a intrat caldă tocmai la Bocioacă, dar avea și mare trebuință să-î fie feciorul prin apropiere.

De când afluase că Codreanu s-a-nsurat și s-a popit, ea își pusese de gând să n-o mai lase pe Persida la călugărițe. Nu era însă chip s-o scoți din mănăstire. Ea zicea, nu-î vorbă, că nu mai stă, dar potrivea mereu lucrurile așa ca să mai rămâie, și nu mai știa ce să-î faci ca s-o scoți.

Duminicile și zilele de sărbători Mara o lua și-o ducea la biserică de la Lípova. Foarte adeseori însă Mara era dusă pe la târguri, și atunci Persida lua pe vreuna din fetele de român ce se aflau la călugărițe și tot se ducea. Le părea foarte rău călugărițelor, căci era, dacă-î vorba, chiar mai frumoasă biserică acolea în mănăstire, dar Persida ținea să meargă la biserică ei și nu putea nimeni s-o oprească. Ba s-a făcut încetul cu încetul obicei că Persida lua toate fetele de român cu dansa, încât era o frumusețe să le vezi, și lipovenii țineau mult la fata Marei.

— Mînutat lucru! grai dar muma. O să te duci duminicile și zilele de sărbători s-o ieii pe Persida, ca s-o duci la biserică. Nu le prea place călugărițelor că duce fete cu dansa. Apoi să facem ce-om face ca s-o scoatem de acolo.

— Da! răspunse Trică voios. Dar cu Hubăr ce-ai avut?

— Ce să am? grai Mara. Nu cumva sunt proastă ca să alerg și să muncesc, apoi să împart câștigul cu dânșii? Nu câștig nimic și n-am nimic de împărțit!

— Bine, dar aud că ți-a luat Hubăr podul.

— Nu-mi mai trebuie mie podul acela! Stau toată ziua pentru câțiva creștari, când am atâta treabă în altă parte.

Luî Trică îi părea cu toate aceste foarte rău. Nu se putea împăca cu gândul că muma-sa nu mai e podăriță, când toată lumea îi zicea „Podărița„. Apoi îi era parcă i-ar fi venit lui să ia podul în arândă, fiindcă grozav îi plăcea să vadă creștarii adunați grămadă și nu se putea împăca cu gândul că o să dea și el creștari când va trece de aici înainte podul.

— Și, uite, zise el, mie îmi venise gândul să stau acasă cu voi, să mă duc dîmînețile și să mă întorc serile.

— Să stai, dragul mamii! grai Mara înduioșată, ca să fim odată oameni adunați și noi.

— Dar o să dau prea mulți creițari.

— De asta să nu-ți pese, zise ea încet, căci tot ai noștri sunt creițarii. Gheorghe a luat podul în tovărășie cu mine.

Pe drum apoi, de la Arad până la Radna, le-a mai înțeleș Trică și celelalte.

Se plângea Mara că-î merg treburile rău de tot. Ar fi fost în stare să jure că pierde cu pădurea și ar ajunge în sapă de lemn dacă nu s-ar ajuta cu plutele, pe care le vinde cu preț bun după ce descarcă stânenii.

— Numai eu știu, dragul mamii, zicea dânsa suspinând, cât mă frământ ca s-o scot la capăt. Mi-au scos vorba că am adunat bani mulți și toți mă fură, toți umblă să mă înșele. Ba mai vine și popa Isaia de la Șoimoș și zice cui numai vrea să-l creadă că sunt zgârcită și că numai eu sunt de vină dacă n-a luat Codreanu pe Persida. Drăguța mamii! Las' c-o să găsească ea altul și mai și decât dânsul. Voia să scoată sufletul din mine și să-mi ia cel din urmă ban. N-am, dragul mamii: de unde să dau mai mult decât ceea ce pot? Tu știți că puțin a mai rămas de la fiece ertat tatăl vostru: las' că nu m-am atins de al vostru, dar am mai și adăugat puțin câte puțin, cum biet am putut, ca să aveți și voi câte ceva. Aveți! Ai și tu, are și Persida; popa cerea însă marea cu sarea!

Spunea Mara, spunea mereu și nu mai sfârșea, iar Trică nu putea decât să le creadă toate. Când vorba era însă de Codreanu, trebuia să zică și el o vorbă, căci îl cunoștea mai bine și ținea mult la el.

— Să crezi, mamă, gândi dânsul, că Codreanu nu cerea nimic.

— Feri-a Sfântul! răspunse Mara. El nu, dar s-a vârat la mijloc popa Isaia și le-a stricat toate. E însă mai bine așa! N-a fost să fie! Fiecare cu norocul lui! Nici nu era el om pentru față ca Persida; pe unul ca dânsul l-ar bate Persida în fiecare zi de două ori.

Cam așa gândea și Trică.

Nu-î vorbă, acum, după un an, se făcuse mai înaltă și părea mai subțire soră-sa; și-ar fi venit să-î zică c-o clatină vântul;

călca însă țeapăn și mărunț ca maica econoamă, încât parcă se scutura pământul sub picioarele ei, și era în căutătura ei și împrejurul buzelor ei ceva îndărătnic, aspru și nemilos, parc-ar fi voit în toată clipea să strige: „Trebuie!”

Era cu toate aceste foarte voioasă și ar fi voit s-adune toată lumea, ca să-i spună că fratele ei a venit s-o ia la biserică și are să rămâie aici.

— Dar, zise el, mergem la noi la biserică.

Ea stete puțin pe gânduri.

— Nu, grai apoi, rămânem tot la Lîpova și ne ducem după biserică acasă.

În zadar, femeia tot femeie! Se uita la fratele ei cel înalt și lat în umeri, care își pusese hainele negre și trecuse pe la bărbier mai înainte de a fi venit la dansa. Ea-i potrivea legătura la gât și-i scutura pe ici, pe colo haina atingând-o ușurel cu vârful degetelor; voia să meargă cu el la biserică de aci, unde toți o cunoșteau.

Iară el voia numai ceea ce vrea dansa.

O luară dar, tot ca odinioară, la dreapta, ca să treacă prin fața măcelăriei.

Ce deosebire însă!

Atunci ea știa că Nați are s-o vadă trecând, și totuși era cuprinsă de un fel de leșin; acum nici prin gând nu-i trecea că are să dea ochii cu el, și totuși n-a tresărit când l-a zărit la ușa măcelăriei, ci s-a uitat lung și fără de sfială la el.

Ce schimbare într-un timp atât de scurt! Nu-i vorba, șorțul îi era și acum curat și cărarea i se vedea, ca odinioară, prin părul neted pieptănat, dar era măcelar adevărat: om cu fața plină și mai mult roșie decât rumenă, cu brațele puternice strânse de mâneca suflecată și cu pieptul ieșit înainte.

Și se uita și el tot lung și fără de sfială la dansa și la fratele ei, care nu voia, parcă, să-l vadă și ar fi dat mult dacă soră-sa nu l-ar vedea nici ea.

Un lucru nu-i era nici Persidei cu puțință: să treacă ulița, ca să apuce pe la colț. Ea clătina zâmbind voioasă din cap,

dar își urmă drumul înaînte, rămânând în partea despre mănăstire a uliței, încât Nașl se uită dezamăgit în urma ei și răspunse la salutare abia după ce ea trecuse.

Lucrurile veniseră fără de veste și s-au petrecut atât de iute, încât el stătea buimăcît și nu-și dădea seama decât că mai naînte ea avuse pe frunte și mai ales pe tâmpile fire de păr creș și răzleș, iar acuma părul îi ședea neted pe frunte.

— Când s-a întors Nașl acasă? întrebă Persida după ce se mai depărtară.

— Tu trebuie să știi mai bine decât mine, răspunse Trică îndârjit.

— De ce să știu?

— Ești mai de mult aici.

— Duminea trecută nu era acasă, grăi dânsa. L-ai mai văzut tu la Arad după ce am plecat eu?

— Nu știu, răspunse Trică mai îndârjit. Nu-mi mai aduc aminte. Nu, nu l-am mai văzut. Dar ce ai tu cu el?

Persida se uită rîzînd la fratele ei.

Un lungan, ce-î drept, dar un băiat care abia peste două luni împlinește șasesprezece ani: ce putea el să înțeleagă?

— Fii băiat cuminte, Trică, zise ea; tu știi că nu am nimic cu el și nici nu pot avea. Tocmai de aceea îmi pare însă bine că i-au ieșit prostiile din cap.

— De unde știi că i-au ieșit?!

— Văd eu, răspunse ea.

Așa și credea fata Marei, deși nu era tocmai așa.

El n-a alergat, ce-î drept, nici la biserică, nici la Radna după dânsa, dar munte cu munte nu se întâlnește, însă om cu om da — mai ales acum toamna, în timpul culesului de vii.

De la Radna înaînte, spre apus, se întinde podgoria cea vestită a Aradului, un lung șir de dealuri acoperite cu vii. Cale de o zi bună, până la Măderat, la poalele dealurilor, sat se înșiră de sat, iar printre vii sunt risipite cramele, pe care nimeni n-a încercat încă să le numere.

Ce-î aci în timpul culesului, pe la începutul lui octombrie, aceasta nu poate s-o știe decât cel ce a văzut cu ochii lui.

Seríle, venínd despre Arad pe șesul neted, vezí în fața ta parcă un alt cer, un fel de negreață întínsă în fața ta și nenumărate lumíní rísípíte pe ea — focuríle ce ard la crame, prín paghíní și pe fânețele acum cosíte și lăsate de pășune. Dín când în când răsună prelung câte o pușcă descărcată orí se rídícă pe ící, pe colo câte o rachetă, încât símți pe nevázute că e lume, multă lume rísípítă pe colo pe dealurí și prín vái.

Săptămâni de zile de-a rândul vín mereu și de la deal, și de pe șes, uní ca să lucreze, alții ca să petreacă câteva zile bune, toți veselí, toți gata de a se bucura de víață.

O dată numai pe an e culesul víilor, și păcat ar fí să petrecí și astă síngură dată dormínd noptíle când ele sunt atât de líníștíte și de răcoroase, iar luna níciódată și nícăleri nu-și revarsă lumína așa dín plín ca acum și aici, unde razele eí se răsfrâng oarecum dín coastele dealurílor spre șesul întíns ca o mare.

Ící fluíer, colo címpoi, maí departe o chítară, o víoară, o harmonică și iar un taraf de lăutarí, pretutíndenea câte o descărcătură de pușcă, o rachetă orí cel puțin câte un chíot de fíecare vadră turnată în butoi, și toți stau la povești, cântă, joacă, petrec în zburdalnică învălmășeală.

S-alergí cale de două zile pe nemâncate, ca să íeí parte, iar Nați nu era decât ací la Lípova: cum ar fí putut să stea acasă când aveau și eí víe la Păulíș și veníse anume de cules acasă?

Luní dímíneața el știa că Persída nu s-a întros la călugărițe și nu se maí îndoía c-a rămas și ea de cules acasă.

Celelalte veneau de la síne.

Plecí în tímpul culesului de cu seară cu un prieten așa la un noroc, trecí dín cramă în cramă, și numai bunul Dumnezeu știe unde și cu cíne te pomenești în zorí de zí, căcí oríunde sosești, oamenii sunt bucuroși de oaspeți și cu plín te prímesc, oríunde ajungí, găsești orí îți faci prietení.

Luní după-amíazăzi el știa că Mara e și ea cu aí săí la víe, cale de vreo jumătate de ceas maí spre Radna; iar pe

înserate el a luat puşca pe umăr şi a urcat voios şi căpreşte spre culmea de unde putea să vadă când şi încotro pleacă fata Mareí.

O vedea, şi ce n-ar fi dat ca şi ea să-l zărească pe el sus în culme!

El descărcă deodată amândouă ţevile puştii; însă era sus în deal şi descărcătura pierdută în vânt suna ca în sec.

Persída şi Mara, care se aflau în faţa cramei acoperite cu trestie, cu toate aceste se întoarseră spre culme.

Era departe pân-acolo, încât abia se mai vedea omul care descărcase. Persída însă tot îl recunoscuse şi, în semn că-l cunoaşte, ridică mâna în sus.

— Cine-í acolo? întrebă Mara mirată că fiica ei îl cunoaşte.

Persída se uită râzând la ea. Ştia că e certată muma ei cu Hubăr, dar acum era culesul viilor.

— Cine să fie? răspunse ea. Nebunul de Naţ!

Mara rămase câţva timp buiguită. Naţ!? Iar Naţ!? Parcă-í venea şi tot nu-í venea să se supere. În zadar! era femeie şi mamă, şi mare lucru ar fi ca o mamă să se supere când vede că fata ei ia minţile flăcăilor.

— Curat nebun! zise ea uitându-se cu ochii scrutători la fiica ei.

— I-a mai trecut, mamă, grăi Persída, care-í înţelese gândul, şi o să-í treacă de tot când va vedea ce e şi cum.

Mara era cea mai fericită din toate mumele: nu vorbele Persídei, ci felul în care ele fuseseră rostite o încredinţau că fata ei e cea mai cuminte din toate fetele.

— Te pomeneşti că nebunul acela, zise ea, o să ne stea până la miezul nopţii în vârful dealului.

De asta se temea şi Persída.

Se înşelau însă amândouă.

Naţ descărcase, ce-í drept, puşca pentru ca Persída să se uite spre dânsul. Când a văzut, însă, că ea se uită, îi face semn, ba se mai uită şi Mara, el ştia că ele vorbesc despre dânsul, simţea că de bine nu pot să-l grăiască şi-í era ruşine.

„Ce fleac de om! își zise el necăjit pe síne, își aruncă pușca iar pe umăr și porní mai departe. Îndrăcítă femeíe!“ adăugă apoi într-un târziu.

Iară Persída se uítă lung după dânsul și se bucura în gândul eí.

Nící că l-a mai văzut trei zile de-a rândul, deși fetele ca dânsa multă lume vād în tímpul culesului de víi.

Joí pe înserate ea a plecat cu nevasta lui Bocíoacă, cu vărul lui Bocíoacă, Andreí, care era scrítor la notarul dín Míniș, cu notarul de la Șoímoș și cu domnișoarele Emília și Nína, nepoatele părintelui Isai, ca să meargă la crama părintelui Ioan de la Míniș.

Trecând așa, príntr-o crame, s-au mai oprít ící, s-au mai oprít colo, încât au petrecut peste două ceasuri pe drum și s-au sporít la patrusprezece ínși pe când au sosít.

Să vezí apoi părere de bine și chíote de veselíe și tuș dat de lăutaríi fără de care părintele Ioan n-ar fí putut să-și facă culesul.

Șí ce mare era mírarea Persídeí când s-a pomenít că íese dín învălmășeala aceasta la íveală Nașl și víne la dânsa cu mâna întínsă și rāzând ștregărește.

— Dar d-ta cum ai ajuns aici?

— Mare lucru! Parcă n-ai nící un prieten care are un prieten ca să te aducă aici? Nu cumva credeaí c-o să scapí de míne?

— Nící nu voíam să scap; ímí pare bine că te vād și mai de aproape.

— De!... o să vedem!... grái el cu îndoială și rupse vorba fííndcă se puseră alții la mójloc.

Lucru neînțeleș de míntea omenească!

Persída era fată cumínte și pusese în gândul eí toate lucruríle la cale: ochíi eí însă erau duși mereu după dânsul și rādeau când se întâlneau cu ai lui. Parcă-í era frate, parcă-í era copíl, parcă-í era rupt dín suflet, atât de mult se bucura când îl vedea voíos, vorbăreș, și ínima í se strânse când el vení s-o poftescă la joc. El juca atât de frumos, íară ea nu ștía să joace valsul.

Nu era făcută bătătura dîn fața cramei pentru vals și nu erau nici jucătorii deprinși a juca nemțește, dar la cules de vii joacă lumea și pe iarbă verde, și cele opt perechi zburau cum da Dumnezeu, ca pe podele lucii.

— Tare ești ușoară! grăi Nașl peste câțva timp.

Persida învățase, când cu nunta, să joace valsul, dar era de mult de atunci.

— D-ta vezi că nu știu să joc, răspunse ea.

— Deloc nu știi, zise el, dar ești ușoară și merge bine.

— Mă duci d-ta, întâmpină ea.

— Vorbă să fie! șopti el încet. Te-aș duce eu dacă te-ai lăsa... Am ce să prind în brațe. Să te iau pe sus și să te duc, încât să ni se piardă urma!

Persida ar fi voit să se desfacă dîn brațele lui și să-i dea brânci, ca să-l arunce cât colo. Era de necrezut îndrăzneala lui.

El însă o ținea ca-n clește de fier și o ducea dîn ce în ce mai zburîș, încât era o frumusețe să-i vezi și, încetul cu încetul, privirile tuturor se îndreptară asupra lor.

— Mă obosești de-mi scoți sufletul, șopti ea supărată acum și de privirile îndreptate asupra ei.

— Nu-i adevărat, răspunse el, d-ta nu obosești nici până mâine dimineață, dar ți-e greu că lumea te vede jucând cu mine.

Apoi el o lăsa de unde o luase, îi mulțumii frumos și își căută altă pereche.

Persida, roșie ca floarea de mac, ar fi voit să fugă, să se ascundă, să scape fără de veste dîn această societate neînfrântă, dar în clipa când el se depărtă, alți trei săriră s-o poftescă la joc.

Așa e la joc: cine a intrat o dată e bine prins, și cu cât mai mult joacă, cu atât mai vartos se simte pornit a da înaintea. Era cuprinsă de un fel de beție și, deși ar fi voit mai înaintea să plece, peste puțin o neliniștea gândul că seca Marta, nevasta lui Bocioacă, ar putea s-o ia ca s-o ducă iar înapoi.

Marta nu era însă din cele ce grăbesc acasă.

Avea, ce-î drept, trei copii, dar era frumoasă, durdulie și tânără încă și nu venise ca să stea. Cu Bocíoacă al ei, care era om bogat și foarte cumsecade, dar cu vreo doisprezece ani mai bătrân decât dânsa și prea de tot sfătos, stătea dânsa în toate zilele; mai rar însă cu scriitorul, care era mai tânăr și mai spornic la vorbă, știa să-î toarne glumele pe plac și să-î șoptească din când în când câte ceva la ureche. Era, nu-î vorbă, cea mai cumsecade femeie, dar n-ai fi zis-o aceasta dac-ai fi văzut-o: prea mult îi plăcea să stea, ba chiar să se și hârjonească cu oamenii tineri. Păcat ar fi să nu între și ea în joc, deși nu prea știa nici ea cum merge valsul.

„Păcat!“ zicea în gândul ei Persida, care era, la urma urmelor, fată tânără și plină de viață. Nu-î vorbă, jocul nu mergea ca mai înainte, dar capul îi era amețit și ochii ei se furîșau din când în când spre Nașl, care era tot voios, tot neobosit, dar nu se mai uita la dânsa, nu se uita și nu se uita...

Lucru firesc! El avea, în cele din urmă, dreptate; ea se purtase ca o copilă răsfățată, rău-crescută.

După ce jocul s-a curmat, ea ar fi voit să se apropie ca din întâmplare de dânsul și să facă ca și când nimic n-ar fi fost; pe când însă ea nu putea să scape de dl Brădeanu, un tânăr avocat, el avea de lucru în altă parte.

Dl Boggy Feri, pădurarul împărătesc, făcuse prinsoare cu părintele Ioan că are să ridice el singur butoiușul cu must de boabe alese, care se afla sub streșină, și să-l așeze în car. L-a și așezat, spre marea mirare a tuturor.

— Puțină treabă! grăi Ignat, vecinul părintelui, apoi luă butoiușul din car și îl ridică pe umărul său, spre mai marea uimire a celor de față, care se adunaseră împrejurul lor.

Nașl nu era nici el dintre cei ce nu se miră. De! ușor nu era butoiușul acela.

El se plecă, puse mâna, ca să-ncerce, ridică butoiușul o dată până spre genunchi, încă o dată până spre mijloc, apoi

își încordă puterile și-l puse și el, întocmai ca Ignat, pe umărul său.

Obrajii îi erau, ce-î drept, înroșiți de sânge, ochii îi ieșeau mai tare din cap, picioarele îi stăteau ca înfîpte în pământ și partea de sus a trupului tremura sub povara cea grea, dar el rîdîcase butoiașul și-l ținea pe umăr.

Persida tresări cuprînsă de frică, făcu un pas spre dînsul, apoi se oprî cu inima încleștată.

— Ce glumă proastă! zise ea așa pentru dînsa, dar nu destul de-nctet ca să n-audă și cei de prin apropierea ei, care se uită fără de voie la dînsa.

El luă butoiașul de pe umăr, îl lăsă încetul cu încetul spre pământ, apoi îl duse la picioarele ei.

— Pune, te rog, mîna, îi zise, și veî vedea că nu e atît de greu ca să te temî că-l voî scăpa. Dau rămășag că-l rîdîci și d-ta de o palmă de la pământ.

Persida ar fi voî ăar să fugă: se dăduse de gol, și prîvîrile celorlalți o ardeau oarecum.

— Ce-mî pasă mie dacā e orî nu greu! răsponse ea înțepată. El se uită rîzînd la ceilalți.

— Auzi?! grăi. Zice că nu-î pasă! De ce spuî lucruri care nu sunt adevărate? Zî mai bine că nu vreî să-l rîdîci!

Persidei îi venea să plîngă. El era grozav de îndrăzneț, dar avea dreptate, și ea era umîlîtă.

— Te-nșeli, zise ea cu îndărătnicie, apoi se plecă, apucă butoiașul cu amîndouă mîinile și-și încordă toate puterile, ca să-l rîdîce. Mult ar fi dat acum să-l poată lua și dînsa pe umăr.

Nu l-a putut, dar l-a rîdîcat pînă în preajma genunchilor, ba l-a mai și dus trei pași.

— Bravo! strîgară ceilalți.

— Dar tot e foarte greu, le răsponse Persida.

— Pentru d-ta, întîmpînă Națl, nu însă pentru noi, ceilalți, care punem umărul și la poveri mai grele.

Nu era nîmîc în această cumpînire a puterilor, și totuși ceilalți, și mai ales celelalte, sîmțeau că e ceva între feciorul lui Hubăr și fata Marei, care era foarte strîmtorată.

Lăutarii începură să cânte „Mărunțeaua”, jocul pentru care podgorenii au o deosebită slăbiciune, și dl Brădeanu sări iute, ca să nu vie prea târziu, și o luă pe Persida la joc.

Nașl, crescut între români, vorbea românește tot atât de bine ca nemțește, dar la „Mărunțeaua” nu se pricepea, fiindcă pe acolo pe unde umblase el în timpul celor din urmă doi ani nu se juca „Mărunțeaua”.

El se trase decî deoparte, ca să privească. Îi era parcă „Mărunțeaua” aceasta nici nu e joc, ci un fel de țopăială; din ce în ce însă jucătorii se înfierbântară și era o frumusețe să vezi pe Brădeanu cu Persida. Pe când el, om scurt și cam gros, juca ușor, dar pîțigăiat, dansa, înaltă și mlădioasă, sălta ca o codobatură, ținându-se drept și cu capul dat puțin înapoi.

Era mînutat și jocul acesta, și el începu să miște din ce în ce mai neastâmpărat din picioare.

Îi părea rău că n-a luat-o el pe Persida la joc și-i venea să-l apuce de urechi pe Brădeanu, care nu se mai depărta de dansa.

— Apoi, zise el plecându-se puțin când ei trecură prin fața lui, să mă-nveți și d-ta pe mine.

I-au scăpat vorbele aceste fără de veste și-i venea să-și tragă palme după ce le-a grăit, deoarece Persida, roșită iar ca floarea de mac, s-a uitat cu ochii ei rotunzi atât de aspru la dansul, încât el începu să tremure din picioare.

Și totuși Persida, întorcându-și capul spre Brădeanu, iar zâmbea. Auzise și Brădeanu acele vorbe îndrăznețe, și el nu trebuia să afle adevăratul lor înțeles.

— M-a învățat, grăi dansa, valsul lor; i-am făgăduit c-o să-l învăț și eu „Mărunțeaua” noastră.

— Atunci, răspuse Brădeanu, voind s-o ducă la Nașl, m-am prea grăbit eu.

— Aș! zise ea. Mai avem timp și astăzi, și altă dată.

Ei jucară mai departe, nu însă ca mai înainte. Persida, deși zâmbea, era foarte supărată și tare hotărâtă de a se feri de aci înainte ca de foc să nu mai ajungă la același loc cu Nașl.

Era grozav de năvalnic și de nechibzuit omul acesta, se temea de dânsul, nu mai cuteza să i se pună împotriva, și Brădeanu simțea că dânsa e strâmtorată. Peste puțin dar, ajungând la locul de unde o luase, el îi mulțumii și se depărtă.

Ea se duse drept la Națl.

— Bine, domnișoară, grăi acesta rușinat, dar eu am glumit.

— Iau gluma în serios, răspunse ea luându-l de mână ca pe un copil și intrând cu el în rândul jucătorilor.

— Sunt un măgar! șoptii el peste puțin pe nemțește, un mare măgar, un măgar de frunte!

Persida, muiată ca ceara lăsată-n bătaia soarelui, se uită cu duioșie la el.

— Nu, zise ea tot pe nemțește, ești numai un copil răsfățat și nechibzuit.

— Tot d-ta ești de vină, urmă el peste puțin. Dracul s-ar face și el blând cu oala dacă te-ai iuta la el cum te uitași acum la mine: de ce nu te uii totdeauna așa? Mă faci să turbez când te uii aspru la mine.

Persida iar se simțea stăpână pe sine și pe el: ea-i strânse mâna și se uită stăruitor în ochii lui, rugându-l să tacă.

— Măgar de frunte! zise el iar și începu să se frământa-n joc, în vreme ce Persida sălta ca pe spinii.

După ce jocul se curmă, ea rugă pe Marta să plece-napoi, fiindcă era târziu.

Națl se legă și el de ele. Persida nu zisesese, ce-i drept, să vie, dar el se uitase în ochii ei și știa că dânsa are să-i spună ceva.

Fetele o luară cu Brădeanu înainte, iar Marta rămase cu scriitorul și cu Națl în urmă. Marta știa însă că Națl nu de dragul ei a plecat cu ele și o chemă peste puțin pe Persida, ca să-i spună ceva. Au mers apoi câțva timp așa patru împreună. Printre vii însă drumul e pe ici, pe colo îngust, încât patru înși nu pot să meargă pe el alături.

— Tinerii să poftescă înainte! grăi Marta în cele din urmă. Văd eu că după asta umblați voi. Băgați numai de seamă ca nu cumva să vă sărutați pe la cotituri, căci eu tot vă văd!

Persídeí íí venea să leşíne, dar nu putea să răspundă nímic! Aşa era! voía în adevăr să fie síngură cu el. Íí era parcă se avântă în o prăpastíe adâncă şi întunecoasă, dar íşí íuţea pasul, ca Marta să rămâie dín ce în ce maí departe în urmă.

Iar Naţl mergea ameţít alătura cu dânsa şi nu ştia ce să-í zică şi ce să-í facă.

La o cotítură el apucă mâna eí.

Ea-şí lăsă mâna în a luí şi se duseră câţva tímp aşa şínându-se de mâná ca doí copíi.

— Ce vrei d-ta cu míne? întrebă ea în cele dín urmă.

— Ce vor toţi oamenii când le place o femeie! răspunse el dezgheţat.

— Crezí d-ta că poţi să mă íeí de nevastă? urmă ea úitându-se aspru în ochíi luí.

El dete dín umerí.

— Puţin ímí pasă! grăí apoi. De íubít ne putem íubí şi fără ca să ne luăm, ba ne íubím şi fără ca să voím.

— Şí ce-ar putea să íasă dín íubírea aceasta?

— Nu-mí pasă, grăí el. Mă lepăd cu ea şi de mama, şi de tata, şi chíar de Dumnezeu.

— Eu nu mă lepăd, zíse Persída hotărâtă, şi n-am să mă arunc cu ochíi ínchíşí în braţele nenorocííi!

— Pentru că nu mă íubeşti cum te íubesc eu!

Persída se úitá íar aspru-n ochíi luí.

Íl íubea, dar nu-í spusese nícíodată că-l íubeşte şi n-avea, în gândul eí, de ce să-l íubească.

— Cíne ţí-a spus, grăí dânsa, că te íubesc? Am slábícíune pentru d-ta fííndcă te văd zbucímându-te pentru nímic. Cum aş putea să íubesc pe un om fără de mínte, de care trebuie să mă tem în toată clípa? Chíar acuma-mí spuseşí că te lepezí de mamă, de tată, ba chíar şi de Dumnezeu: ar trebui să fíu foarte proastă ca să cred că de míne n-ai să te lepezí!... D-ta nu eşí om; mí-e mílá de d-ta!

El íí lăsă mâna.

— Te-nşelí, zíse cu îndărâtnícíe; pot şi eu să mă stăpânesc dacă vreau, dar e o prostíe să voiesc când ştiu că o síngură

viața am și n-am în viața aceasta să mai iubesc pe nimeni cum te iubesc pe d-ta.

Apucară iar pe la o cotitură, încât nu putea să-î vadă nimeni.

— Nu mă stăpânesc au acum? urmă el. Uite, suntem singuri, nu ne vede nimeni, și eu tot nu fac nimic. Îmi vine să te ridic în brațe și să fug cu d-ta. Puțin îmi pasă ce are să fie mai departe. Cine știe dacă voi mai ajunge vreodată în viața mea să te apuc așa ca acum! Tot nu fac nimic!

Persida se oprî în loc și rămase ca-nfiptă în pământ. Intrase, parcă, în cușca unui leu, dar nu se temea și o cuprinsese un fel de pornire nebunească.

Ea-l apucă de mână și-l duse la dreapta, pe un răzor din vie, apoi, după ce Marta trecu cu scriitorul înaintea, ea se oprî cu mâinile în șolduri înaintea lui.

— Iată-mă, îi zise liniștită; vezi că nu mă tem de d-ta; vezi că nu-mi pasă de nimeni: poți să mă ieși, să mă duci și să faci ce vrei cu mine. Haide! Ia-mă în brațe!

El stătea buiguit în fața ei.

— Nu-î adevărat că d-ta te stăpânești, urmă ea liniștită; știu că eu nu vreau și nu cutezi să te apropii de mine. Știu că mi-ai fi urgisit, că m-ai nenoroci, că te-aș blestema viața mea toată, că te-ar bate Dumnezeu dacă mi-ai face silă, și știu că am să mă gândesc totdeauna cu drag și cu durere la d-ta dacă vei înțelege că n-a voit Dumnezeu să fim unul pentru altul și mă vei lăsa în pace.

— Ce să fac eu, domnișoară?! grăi el muțat și umilit.

— Să te porți așa ca să ne putem întâlni între oameni, răspunse ea; să nu-mi fie frică de d-ta, să nu mă mai dai pe gura oamenilor, că-mi strici norocul, și am mamă, ale cărei zile nu trebuie să le amărăsc.

El tăcu; iară ea-l apucă de braț și porni cu pas grăbit pe răzoare, ca să iasă iar înaintea Martei, apoi să le ajungă pe fete.

— Domnișoară, domnișoară! zise el într-un târziu, suspinând din greu, aș putea eu să mor, dar tare mă tem că n-o să se poată așa cum zici d-ta.

— la noapte bună și părăsește-ne! îi răspunse ea când se apropiară de fete și de Brădeanu.

Și totuși îi era foarte greu, și când el s-a depărtat, se simțea foarte nenorocită și stătea la îndoială dacă nu cumva el e mai cuminte decât dânsa.

„O viață, zicea dânsa în gândul ei, una singură are omul, și e nespūsă durerea ce te cuprinde când îți dai seama că o petreci și pe aceasta chinându-te tu însuși pe tine. Ah, sărac de sufletul meu!“

XI ALTĂ LUME

Luna intrată în al doilea pătrat se ridicase până în culmea acoperită cu pădure și se ívea pe ícî, pe colo prîntre copacii deși; pe șesul de la dreapta însã ea era de mult răsărită, peste puțin începură și în satul de la poalele dealului să latre cãinii stãrnîți de ea, și noaptea era dîn ce în ce mai lumînată de zarea ei.

Abia acum începea frumusețea serii de toamnă.

Marta se uita de-a lungul drumului care apucase la deal. N-o mai văzuse de mult pe Persida. Departe, înainte, se mișca, urcând la deal, o negreață, fără îndoială Brădeanu cu fetele.

— Știi că e frumos! grăi dânsa cam speriată. Persida a apucat cu neamțul ei alt drum.

Ea își íuți pasul, ca să ajungă pe Brădeanu, și peste puțin íeși apoi la íveală și făptura cea înaltă a Persidei.

— Știam eu! grăi scriitorul. S-a dus cu el până la fete și apoi í-a dat drumul.

Tot așa dăduse cu socoteală și Brădeanu când Nați sosise cu Persida la dânsii.

Mai la deal, spre stînga, se înălțară fâșfâind și pocniră în văzduh, una după alta, trei rachete.

— Ce-í acolo? strígă Marta.

Brădeanu se oprí și se întoarse spre dânsa.

— E la víe la Corbu, răspunse el. Să trecem și noi pe acolo.

Marta și fetele îl știau pe dl Andreí Corbu, nobíl de Cărpeneș, care nu era, ce-í drept, nímíc, dar umbla cu patru cai și fusese închís în tímpul revoluțiunii; ele însă nu-l cunoșteau.

— N-are a face! întâmpină Brădeanu. Îl cunosc eu și vă încredințez c-o să-í pară foarte bine dacă ne oprím la dânsíí.

Pe Marta o ademenea gândul că poate să facă cunoștință cu Corbuleștií.

Persída, care numai ca prin vís văzuse cele trei rachete, se uită maí cu dínadíns în partea de unde ele se înălțară. Era multă lumină acolo sus în deal și trebuía, așa íși închípuía dânsa, să fie și multă lume, mult zgomot, zburdálnicã veselie.

— E cam târzíu, grăí dânsa, stând la îndoială.

— Aș! De unde târzíu!? zise scriítorul, scoțându-și ceasornícul. Nu sunt încã níci zece, și abía acum răsare luna. În tímpul culesului níci pe la miezul noptíí nu e târzíu.

— Nu-mí pasă! răspunse Persída și se avântă oarecum cu ochíí închíși la deal, ademenítã de gândul c-o să stea până în zori de zí, petrecând ca alți oameni și gata de a se lăsa să facă cíne ce vrea cu dânsa.

Ieșínd decí la locul larg dín fața crameí, ea se oprí dezamăgítã dín drum.

Sub víe, zídítã în mal, era colna, o zídíre mare, cu două rídícături despre vale, cu un turnuleț, dín care se deschídea vedere largă spre șes, și în fața cu un cerdac întíns, în care ardeau două lămpí, una atârnatã, iar alta pe masã.

La dreapta colneí, depărtare de vreo douăzeci de pași, pãlpãía focul de víță uscatã, împrejurul căruía erau adunați culegătorií, bărbați, femeí, copii, uní culcați, alți stând de vorbã.

La stânga, sub un mare șopron deschís dín toate părțile, se afla bádania cea mare și lângã ea cada, în care un voinic

juca pe sacul cu strugurí. Mai încolo, tot sub șopron, doi flăcăi învârteau teascul, în vreme ce alți doi cărau mustul scurs cu vadra la buțile înșirate în dosul șopronului.

La masa dín cerdac, în sfârșít, stăteau de vorbă trei domni, unul mai în vârstă, Corbu el însuși, și doi oameni tineri, unul Aurel, băiatul lui Corbu, iar cellalt Símion Burdea, un prieten de la Uníversitatea dín Víena al lui Aurel.

Doamna Corbu era dusă la Arad, de unde avea să se întoarcă mâine cu oaspeți.

„Aici nu prea avem ce să facem“, voia să zică Persída, când Corbu, recunoscând glasul lui Brădeanu, se rídică de la masă și coborí scările cerdacului, ca să poftescă sus pe cei sosiți, cărora nu le rămase decât să stea puțin.

Dnul Burdea, un om scurt și lat în spate, aproape cocoșat, rău îmbrăcat, cu părul lung și lăptos, cam spân și cu nasul turtit, nu se mișcase dín loc după ce Corbu coborâse scările; când însă Persída se íví în cerdac, el se uítă la dânsa cu niște ochi de díhor, care íntrau parcă în carne și străbăteau prin oase, încât Persída se oprí șperiată în loc.

În vreme ce apoi Corbu își făcea de lucru cu Marta și cu fetele, pe care le rugă să vie iar mâine seară, fiindcă așteaptă mulți tineri dín Arad, care toți vor să aibă jucătoare, Burdea se apropie pas cu pas, ca un păianjen, de Persída.

— Domnișoara Persída, fiica Marei de la Radna? întrebă el într-un glas subțire și oarecum sfâșietor.

— Da! răspunse ea.

— Aí fost la călugărițele dín Lípova și aí stat la Arad?

— Da!

— Te știu, domnișoară, și ímí pare bine că am ocaziunea să te cunosc.

— De unde, dacă ímí dați voie? întrebă ea sfícioasă.

El se uítă râzând în fața ei.

— De la Víena, răspunse apoi.

Persída dete mirată dín umeri.

El rídică mâna stângă, puse arătătorul ei pe buze și se apropie oarecum tainic și pitiș de dânsa.

— Îți mai aduci aminte, zise el încet, când vântul a spart una din ferestrele de la mănăstire?

Persida rămase ca împietrită. Știa acum cine i-a vorbit acestui om străin despre dânsa și îi venea să plângă de necaz și de rușine.

Era lucru de nesuferit!

Tăinele mari ale vieții ei fuseseră date de gol: omul acesta le cunoștea și putea să le spună mai departe. De ce să n-o facă! Zadarnice erau toate silițele ei: ea vedea în gândul ei cum toată lumea vorbește despre dânsa, cum oamenii fac mult din nimic și cum toți își bat joc de dânsa. Se simțea ca pierdută, și Națl era în gândul ei cel mai nemernic om din lume.

— Te înșelî... zise ea, dar nu putu să-și urmeze vorba, deoarece Corbu se întoarse acum spre dânsa, ca s-o poftescă din nou și mai stăruitor pe seara de mâine.

Ea făgădui, pentru ca să scape, că va veni, apoi, când plecară mai departe, îl târi așa-zicând pe Burdea după dânsa și potrivii lucrurile astfel ca să rămâie singură cu el. Omul acesta, pe care acum îl văzuse întâia oară în viața ei, îi părea cel mai apropiat din toți oamenii, și aceasta se vedea din căutătura și din purtările ei, încât Marta, pusă pe gânduri, dădea din cap și nu se putu stăpâni să nu-i facă scriitorului semn cu cotul când Persida o porni înainte cu Burdea.

— De unde cunoști d-ta pe Hubăr? întrebă Persida.

— Suntem prieteni din copilărie, răspunse Burdea, am stat la Timișoara cinci ani de zile în aceeași bancă, iar la Viena am locuit împreună.

Persida se mai potolii. Înțelegea cum Națl a putut să vorbească despre cele petrecute și-l socotea foarte fericit. Stătuse și ea ani de zile de-a rândul pe aceeași bancă cu alte fete, dar n-a ajuns niciodată să stea o jumătate de ceas singură cu vreuna din ele și nu era nici una căreia ar fi putut să-i împărtășească tăinele vieții sale.

— Eu, zise ea, nu-l cunosc pe domnul acela: l-am văzut așa, din întâmplare, de câteva ori, dar n-am vorbit cu el decât

în treacăt. Mí-e, pot să zíc, tot așa de necunoscut cum ímí ești d-ta, și nu știu ce-și va fí închípuínd despre míne.

— E un nebun, domnișoară, răspunse Burdea. Nenorocírea lui e că părinții nu l-au lăsat la școală. Nu e făcut el pentru măcelărie, și în loc de a-și căuta de meserie, se reazemă pe averea părinților și-și petrece viața cítínd fel de fel de cărți, care-l amețesc. L-ai mai văzut de când s-a întors de la Víena?

Persída rămase câtva tímp dusă cu gândul.

Naț! í se ínfățíșa cu totul altfel de cum și-l închípuíse dânsa.

— L-am văzut, răspunse ea, acum e anul, la Arad, dar n-am vorbít decăt foarte puțin cu dânsul. Mí s-a părut, urmă uítându-se cu coada ochíului la Burdea, nu știu cum, foarte prăpădít, un fel de om care petrece noptíle prín bírturí, iar zíua doar me nedezbrăcat.

— Mínutat! strígă Burdea rāzând dín toată ínima cu glasul lui subțíre. Aí dreptate!... Așa ne petreceam noi viața: zíua dormeam ímbrăcați, adícă nedezbrăcați, cum zící d-ta, iară noptíle ne plímbam, orí stăteam prín cafenele dacā tímpul era urât. Dar nící că se poate altfel, urmă el așezat. Zíua e urată, zgomotoasă, plínă de íntâmplări, care ne abat de la noi ínșíne: ín amurgul seríi íncepe viața să aibă farmec.

— Bíne, grăí dânsa, dar noaptea e lăsată de Dumnezeu pentru ca omul să se odíhnească și să-și íntremeze puteríle pentru munca zíleí de mâíne.

— Prostíi! íntâmpínă el aprínzându-se. Nu se poate prostíe máí mare decăt să petrecí dormínd partea cea máí frumoasă a víeții. Uíte acum ce líníște, ce răcoare, ce lumínă tainícă și blândă: nu te símți ademenítă să stai până ín zorí de zí? n-ar fí oare păcat să dormí?

Persída, crescută sub purtarea de gríjă a maíchíi Aegídieí, nu ștía ce să răspundă, era ínsă tare ín credínța că el n-are dreptate.

— Mă símt, răspunse ea, ademenítă, dară ar fí păcat să stau toată noaptea, fííndcă mâíne n-aș fí bună de nímic.

— Prostíe! strígă iar Burdea, care nu putea suferí păreri deosebite de ale lui și se símțea nenorocít dacā nu reușea să

convíngă și pe alții cum el era convíns. Domnișoară, urmă el în ton dăscălesc, admítí d-ta că în om sunt două fíințe, una trupească și alta sufletească?

— Așa cred.

— Crezí fííndcă ți s-a spus, orí te-ai gândít asupra lucrului?

— Nu pot să-mí dau seama, răspunse ea cu sfíală; nu mí-am pus încă întrebarea, dar símt că altfel n-aș putea să înțeleg lucrurile.

— Prea bine! zise el mulțumít. Atât mí-e destul ca să văd că te-ai gândít. Te rog acum să-mí spuí: cíne trebuie să stăpânească viața mea: trupul meu? orí sufletul meu?

— Fără îndoială că sufletul.

— Dar dacă el e maí slab decât trupul?

— Trebuie să vrei, răspunse ea strâmtorată.

— De! grái el rászând, multe o fí voínd omul, dar puține poate. Domnișoară, urmă iar dăscălește, dímineața, după o noapte bine dormítă, trupul e întremat și tare, el vrea să alerge, să lucreze, să se hrănească, să se místuíască, să aibă mulțumírí, și degeaba veí fí voínd d-ta altfel, căcí el te stăpânește și te poartă după porníríle lui. Pe înserate, însă, după ce trupul s-a obosít, începe sufletul să se rídíce deasupra, și noaptea e zíua sufletului, pe care lumína soarelui îl întunecă. Acum ne símțím maí ușorí, maí fără de gríjă, ca scăpați díń o grea robíe, și noptíle petrecem cípele de veselíe, noptíle avem cele maí plăcute ceasurí díń viața noastră. Și dacă e adevărat că zíua după o noapte nedormítă suntem obosítí, cu atât maí bine, căcí repaosul nu-l cere sufletul, cí trupul cel netrebńíc. E orí nu așa?

Persída era ínvínsă, dar fírea n-o íerta să se și dea ínvínsă. El nu putea să aibă dreptate, și chíar dac-ar fí avut, nu putea dânsa să recunoască c-o are.

— Nu este așa! răspunse ea cu îndărătńícíe.

Burdea nu prea știa să facă deosebíre între bărbat și femeíe și ar fí fost în stare să-í tragă o palmă.

— Bine, domnișoară, grái el stăpâníndu-se, dar te faci de răs...

— Nu mă fac, întâmpină ea zâmbind, fiindcă nu e cum zici d-ta. Când e bolnav ori obosit, omul e și sufletește mai slab și nu-și poate stăpâni pornirile. Omul trebuie să fie sănătos, cumpătat și mereu treaz dacă e vorba să-și poată face datoria, și mulțumirea cea mai mare a vieții este de a-ți fi făcut datoria!

— Ce datorie?! strigă Burdea, scos din țâțâni. O singură datorie are omul: să nu fie prost.

— Ia lasă, domnule, întâmpină dânsa nerăbdătoare; nopțile nedormite ale d-voastre sunt un fel de beție, care ne face nepăsători față cu ziua de mâine și ne aruncă în desfrâu.

— Apoi tocmai aceasta e, domnișoară, răspunse el mai potolît. D-ta vorbești ca Hubăr, care viața lui toată se plânge de datoriile pe care nu și le face și-și petrece viața făcându-și mereu muștrări. Tocmai în beția aceasta iese la iveală firea cea adevărată a omului.

— Asta da! zise ea. Recunosc și eu că noaptea poți să cunoști pe un om mai bine decât ziua, fiindcă noaptea firea lui cea adevărată iese mai nesfîit la iveală, și bunătatea, dar și răutatea lui.

Ea se cutremură în tot trupul cuprinsă de fiori care o trecuseră când se văzuse singură. Simțea că nu vine bine să stea atâta timp singură cu acest om, pe care acum îl întâlnise întâia oară în viața ei, știa că Marta, fetele și mai ales Brădeanu își vor fi făcând cele mai urâte închipuiri despre dânsa, și totuși nu putea să se despartă de dânsul. Nu mai stătuse încă cu nimeni astfel, ca acum cu dânsul, de vorbă, nu intrase încă nimeni, ca el acum, în sufletul ei, și se simțea ademenită de întregul lui fel de a fi.

— Noaptea, urmă ea, e ziua ispășirilor și a păcatului. Eu mă tem de nopțile petrecute în nedormire. Pentru zilele mele parc-aș fi gata să iau toată răspunderea: pentru nopți nu cutez s-o primesc!

Ei sosiră la cramă, unde Mara, ea singură trează încă, ședea moțâind pe un sac cu frunze la foc și-și aștepta fata.

Nu erau încă unsprezece ceasuri, dar fetele și Marta, duse cu gândul la ziua de mâine, se grăbiră, și Persida rămase peste puțin cu Burdea și cu muma ei la foc.

Era un farmec nespus în această noapte petrecută la focul aproape stins, un mare vraf de jărat, din care numai din când în când mai ieșea câte o lumină de flacăra albăstrie. Sub vie, la depărtare de vreo zece pași, dormeau câțiva culegători, în satul de la poalele dealului lătrau câini și începuseră cocoșii să cânte de miezul nopții, mai la deal cânta o flașnetă, din când în când se descărca câte o pușcă, vântul tomnatic fâșăia prin frunzișul aproape uscat, lilioci fluturau mereu pe deasupra focului, iar în sufletul Persidei creștea mereu neastâmpărul de tinerețe.

Mara era de părerea lui Burdea, dar și fata ei avea dreptate. Da! noaptea e, așa zicea și dansa, mai plăcută: ea noaptea și-a născut copiii. Dar ziua e și ea binecuvântată: ea ziua și-a agonisit puțințică avere.

Astfel apoi, din vorbă în vorbă, ea a fost în cele din urmă biruită de somn, și Persida iar a rămas singură cu Burdea. Ea nu mai putea să stea așa singură cu el, se ridică dar încet de la foc, ca să-l ducă și să scape de el. Burdea însă ținea să mai stea, și ei începură să se plimbe, vorbind pe șoptite prin fața cramei.

— Carevasăzică, chiar astă-seară v-ați întâlnit?

— Da, din întâmplare.

— Și unde s-a dus el?

— Nu știu. Dau cu socoteală că la via lor, care se află din vale de via lui Corbu.

— Nu înțeleg. Cum se face că el nu te-a însoțit?

Persida se oprî în loc. Îi era foarte greu de ceea ce făcuse și parcă acum, în clipa aceasta, ar fi fost în stare să se ducă să-l caute și să-l mângâie.

— Doamne! zise ea. Eu mă tem de dansul. E om pătimaș.

— Hm! pătimaș?! zise Burdea mai mult pentru dansul și rămase câțva timp pus pe gânduri. Fără îndoială că e

pătimiș, urmă apoi oprindu-se în loc și uitându-se cu ochii lui de dîhor la dînsa. Crezi d-ta că în adevăr numai dîn întîmplare v-ai întîlnit?

Persida începu să se neliniștească. Era târziu după miezul nopții, muma ei, obosită de munca zilei, adormise, șezând pe sacul cu frunze, iară omul acesta nu mai voia, parcă, să plece, și ea nu știa cum să scape de dînsul.

— Nici prin gând nu mi-a trecut că-l voi găsi la părintele Ioan, răspunse ea nerăbdătoare.

— Dar el? Ce crezi? Nu știa nici el c-o să vii acolo?

— Nu știu.

— Nu știu. Dar ce crezi?

— Cred, răspunse ea cu îndărătnicie, că el a aflat că am să mă duc acolo și a venit dînadins să mă vadă.

— Bun! zise el rîzînd în bătaie de joc. Și d-ta, dac-ai fi știut că el are să fie acolo, te-ai fi dus ori nu?

— Da!

— Dar ziceai că te temi de el!

Persida își ridică capul. Ii venea să-i întoarcă spatele.

— D-ta îți vei fi închipuind ce vrei, răspunse ea. Mă tem, fiindcă e om pătimiș și nesocotit, cum m-aș teme de un om beat, care nu-și dă seama despre ceea ce face.

— Pare-mi-se, întîmpină el cu răutate, că nu de el, ci de slăbiciunea d-tale te temi.

Persida simți cum sângele-i năvălește spre cap.

— Nu! zise ea scurt. Dacă e vorba, puțin îmi pasă!

— Prea bine! strigă el cu un fel de mulțumire diavolească. Măine seară am să-l duc și pe el la via lui Corbu: vom vedea dacă vei veni ori nu!

— Am să viu, ca și când aș ști că el n-are să fie acolo, răspunse ea înțepată.

— La revedere! grăi el luînd mîna ei. O să am măine o mare plăcere! Domnișoară, omul vrea să aibă femeia pe care o iubește, s-o strîngă în brațe, s-o sărute, s-o dezmierde: așa vrea firea, și e nebun cine se pune împotriva firii. Am să-l lecuiesc pe nebunul acela: ori te lași, ori te lasă. La revedere!

Persída rămase mută și nemîșcată, se uită lung în urma lui, apoi își acoperí fața cu amîndouă mîinile.

Se sîmțea ca și când ar fi căzut, încât n-ar mai putea îndrăzni să iasă în fața lumii, și începu să tremure când își dete seamă că nu-i rămîne decît să meargă mâine seară la via lui Corbu.

Trebuía neapărat să meargă!

Și ce adică ar putea-o face să nu se ducă?! Ce ar fi putînd să i se întîmple? De ce ar fi avînd să se teamă?

„Da, zise ea, trebuie să vadă că nu sunt femeie slabă, să-și rumpă o dată gîndul și să mă lase în pace!“

Și totuși...

Era foarte hotărâtă fata Marei, dar era femeie, știa că este iubită cum n-are să mai fie și e greu afară din cale să fi femeie și să te împaci cu gîndul că o să te urască bărbatul care te iubește, c-o să iubească, poate, pe alta...

Ea vedea în gîndul ei pe Codreanu. Ce deosebire! Om și om, și ce deosebire! Nu! cu Nașl nu putea să facă ceea ce a făcut cu Codreanu.

Luna apucase spre asfîntit și-și urma calea pe cerul senin, dar acum, spre zorile de zi, noaptea nu mai era liniștită. Se făcuse rece, și vîntul bătea cu tărie în frunzișul tomatîc.

Persída ar fi voit să se ducă, să alerge, să se urce-n culme unde el descărcase pușca, ar fi voit să nu mai voiască nimic, ci să se lase cu ochii închiși în voile altora.

Grozav de lungă, o viață întregă, fusese noaptea aceasta, și urcînd pe răzor la deal, sărmana copilă abia își mai aducea amînte când a fost că ea se ducea cu Marta la via părintelui Ioan, și parcă era pe când el se afla în culme.

Mara nu o dată în viața ei dormise, în drum spre Arad, șezînd în căruță, și nu o dată fusese bîruiță de somn la masa ei cu poame ori la capul podului. Dormea dar și acum, așa chinuită, ca într-un culcuș moale. Răceala zorilor de zi și vîntul aspru îi sperie însă în cele din urmă somnul.

Ea tresări, se uită buimăcită împrejurul ei, apoi, dîndu-și seamă că fiica ei rămăsese stînd de vorbă cu acel om, sări

ca o leoaică în picíoare și se duse în cramă, unde așternuse culcuș de fân pentru Persida.

Nu era!

Nu íntra, nu putea să íntre în míntea eí gândul că fata eí s-a dus cu omul acela.

Nu! asta nu era cu putínță!

Dar era dusă! Unde era dusă?

Oríunde, a bíne nu era această rătăcíre în cap de noapte.

leșínd afară, ea se uíta cu tot dínadínsul ímprejur, zărí, parcă, ceva ce se míșca deasupra víeí și porní cu pas lung și tare călcat la deal.

— Ce e cu tíne, fată? strígă ea după ce se maí apropíe.

Persida se oprí speríată-n loc și așteptă pe muma eí ca pe mántuírea eí.

— Ce e cu tíne? întrebă íar Mara încet și cu glas ínecat.

— Nu e bíne, mamă, răspunse Persida umílită. Eu nu maí stau: mă-ntorc la mánăstíre.

— De ce?

— Nu întreba, grái fata, că nu știu ce să-ți răspund. Mí-e frícă și mí-e urât să maí stau aici.

XII

DOUĂ PORUNCI

Nu poate, așa zícea rânduíala breslelor, să íntre în rândul stăpânílor decât acela care, pe lângă toate celelalte, a maí făcut și doí aní de călătoríe. Așa e bíne! Numái încetul cu încetul, sub bună pază, prín multe íspítírí, numái după ce s-a loví cu capul de toate zíduríle și a dat destule dovezí că e destoíníc de a se povățuí însuși pe síne, are s-ajungă omul stăpân de capul său și povățuítor pentru alții.

O ștía și Hubă aceasta și țínea ca fecíorul lui să treacă și el prín toate íspítíríle.

Hubăroaíe ínsă nu maí putea să aștepte.

Lasă că atâta om avea și ea pe lumea aceasta și viața îi era numai o tânjire fără de dânsul, dar vedea cu ochii că i s-a strîcat băiatul de când umblă răsleț prin lume. Nu mai era ca mai înainte, parcă l-aî scos din cutie, își pierduse voia bună, petrecea nopțile numai el știa pe unde, și le făcea pe toate cu de-a sila. Apoi feciorul ei nici n-avea nevoie să-și risipească zilele vieții lucrând pentru alții când putea să lucreze într-al său și să-î fie mumei sale de ajutor. Gaură-n cer nu se făcea dacă Bocioacă, starostele, închidea un ochi și nu băga de seamă că mai lipsesc vreo șase luni din cei doi ani de călătorie. Legile, dacă e vorba, oamenii le fac și tot ei le împlinesc, după cum le vine la socoteală, și mai presus de porunca împărătească e porunca lui Dumnezeu, care rânduiește ca copilul să-î vie la nevoie părintelui într-ajutor.

Era destul o vorbă pusă de Hubăr, pentru ca dorința ei să se împlinească; Hubăr însă nu voia să pună vorba aceasta.

Nu-î ședea lui bine și nu-l ierta firea să se umilească cerând de la Bocioacă un lucru pe care acesta era dator să nu-l facă. Apoi el nu putea să se uite cu ochi bunî la feciorul său. Nu-l mulțumea deloc, ba îi era adeseori rușine că are asemenea fecior. Cu totul altfel și-l dorea și și-l închipuise. Lasă că nu mai era bun de nimic în măcelărie, dar îi venea, când i-a văzut cartea de călătorie, s-o arunce-n foc, ca să n-o mai vadă și alții. Timp de un an și jumătate, cât a călătorit, n-a lucrat decât vreo opt luni; de aici înainte a umblat hoînar, trăind din banii pe care îi trimisese mamă-sa. Cum putea el să-și dea măcelăria pe mâna unui asemenea om? Trebuia să mai umble, să se mai frece prin lume, să-și stâmpere valurile tinereților, ca să-și vie în fire și să se facă om așezat.

Și totuși părintele e părinte! Era voînic băiatul și deștept, fusese atâta timp chiar prea cumînte: poate că rămânând acasă, între ai săi, iar se făcea cum a fost.

Nu voia Hubăr să se umilească, dar, vrînd-nevrînd, era mai prietenos decât mai înainte cu jocarii, ba o rumpea pe românește când se întîlnea cu Bocioacă, deși Bocioacă știa nemțește mai bine decât el românește.

N-ar fi fost Bocíoacă vrednic de starostie dacă n-ar fi înțeles unde bate gândul neamțului și n-ar fi știut ce trebuie să facă.

Hubăr era bine cu toți beamterii și putea, când voia, să facă mult bine, dar și mult rău: de ce adică cojocarii din Lípova să nu se pună bine cu el?

Dac-ar fi fost vorba de vreun altul, ar mai fi stat, poate, pe gânduri; fiind însă vorba de feciorul lui Hubăr, nu băgau nici beamterii, nici cojocarii de seamă că nu s-au împlinit încă cei doi ani.

— Ți-am văzut feciorul, îi zise dar într-un rând lui Hubăr. Voinic om și bun băiat! Când îl scoatem stăpân?

— Mai are încă vreo șase luni, răspuse Hubăr.

— Aș! Parcă-î mai ține cineva socoteala? Rânduiala asta e făcută pentru hoínari fără de căpătâi, iar nu pentru oameni ca feciorul d-tale. Nici rușine n-o să ne facă, nici pâinea de la gură nu o să ne-o ia: punem pecetea cu inima liniștită.

— Nu! întâmpină Hubăr. Să-și facă și el rândul, ca orișicare altul.

— Ți-e ușor d-tale, grăi Bocíoacă; bătrâna o duce însă greu de tot fără de dânsul. Am să vorbesc cu ai noștri, și-l scoatem, vreî orî nu vreî, stăpân, chiar acum, de vinul nou.

Așa a rămas vorba, și Bocíoacă s-a și înțeles cu Gherghîță, care era cel mai colțos dintre cojocarî, ca duminica viitoare, când aveau să se adune oamenii de încredere ai breslei, să pună tot lucrul la cale, ba í-a mai șoptit și Hubăroaiei o vorbă, ceea ce era de prisos.

Bocíoacă nu era însă numai staroste al cojocarilor, ci totodată și vestit cântăreț de strană, care știa să facă deosebire între oameni.

Joí seara, întorcându-se din plimbarea făcută până la via părintelui Ioan, Marta îi spuse, ca de obicei, pe unde a umblat, ce-a văzut și cu cine ce-a vorbit.

— Știi că e grozavă muiere Persída Mareí, grăi dânsa. Când o vezi așa, îți vine să crezi că e sfântă, nu alta; aleargă însă după bărbați de ți-e greu s-o vezi.

Bocioacă își cunoștea nevasta și nu prea punea mult temeii pe vorbele ei. Era femeie și-i plăcea să vorbească despre altele mai mult rău decât bine. N-aveai ce să-i faci! Din firea lui nu poți să scoți pe nimeni. De astă dată însă el se uită cam aspru la nevastă-sa. Ținea, lucru mare, la Persida. Lasă că era o mulțumire să te uii la ea cât de cuvioasă stătea în fundul bisericii, dar îi ședea bine să iasă din mănăstire și să vină la biserică, după ce lumea atâta timp zisese că și-a vândut Mara fata.

— Mie poți să-mi spui ce-ți trece prin minte, zise el așezat, te rog însă ca-n fața altora să n-o spui aceasta.

— Parcă sunt oarbă și proastă ca să nu văd și să nu înțeleg, răspunse Marta necăjită. Se vedea cât de colo că e încurcată cu feciorul lui Hubăr. De unde s-or fi cunoscând, nu știu, dar sunt încurcați, nu-i mai poți despărți.

— Lasă-i să fie! ce-ți pasă? grăi el și trecu înaintea. Fă ca și când n-ai fi văzut și n-ai fi înțeles nimic.

Nu credea Bocioacă. Îi părea peste putință ca gândul unei fete ca Persida să nu se înalțe mai sus decât până la feciorul lui Hubăr. Cu totul altfel și-o închipuia dansul pe Persida.

Și totuși peste putință nu era lucrul: Nașl era băiat curățel, voinic și bine făcut, deștept și umblat pe la școlii, iar Hubăr era om bogat și n-avea alt copil. Mînune n-ar fi fost dacă fata Marei și mai ales Mara s-ar fi oprit cu gândul la averea cea frumoasă a lui Hubăr.

Cu desăvârșire peste putință nu era lucru acesta.

Sâmbătă dimineața el află de la nevastă-sa c-a fost multă și frumoasă lume la via lui Corbu, că Nașl a trecut și el pe acolo, dar Persida nu venise și ea. Se întorsese iar la mănăstire.

Acum Bocioacă simțea că e parcă ceva la mijloc și nu-și mai ținea locul. Om era și el, și nu-i ierta firea să stea nepăsător când te miri cu ce mari nevoi se luptă sărmana aceea de văduvă. Cine adică să-i vie în ajutor dacă nu el, starostele jocarilor și totodată stăpânul fiului ei? El era cel mai apropiat: era în drept, ba chiar dator să cerceteze și să facă

ce poate pentru ca femeia aceea să vadă că nu e nici ea singură în lume.

Pe la amiază el trecu așa, ca din întâmplare, pe la via Marei.

Mara alegea strugurii, îi lega perechi cu fire de tei și-i atârna pe prăjinile întinse în crama.

Era destul s-o vezi pentru ca să simți că e frământată de ceva. Nu știa, ce-i drept, ce s-a petrecut, că fata ei s-a hotărât așa deodată să se întoarcă iar la călugărițe; n-a mai stăruit ca Persida să-i spună. Bănuia însă că Nați n-o lăsa nici acuma în pace, și era mulțumită că-și vede fata atât de hotărâtă și de înțeleaptă.

Că i-o fi greu? Să-i fie! N-ai ce să-i faci. Trebuia să treacă și prin asta! Dacă e vorba, mai bine să piară decât să se facă de batjocura lumii!

Și totuși... din când în când ea se oprea în loc, cu capul ridicat, și-și sufleca mânecile.

Îi era parcă fiica ei suferă de o grea boală, pe care numai timpul și firea cea trainică pot s-o lecuiască, încât nu-ți rămâne decât să suferi și să aștepti. Dumnezeu însă n-o făcuse pe Mara să aștepte: firea ei o mâna mereu înainte; ea trebuia să urnească din loc, să facă ceva.

Cum adică? Fata ei să stea toată viața în mănăstire, ca să scape de neamțul acela? Nu e alt chip de scăpare?! Nu poate ea să-l apuce pe neamțul acela de piept și să-l învețe minte? Nu poate ea să-l ia pe Hubăr de scurt, ca să-și pună la rânduială feciorul?!

Dar strugurii întinși pe rogojină nu puteau să aștepte, și Mara iar se punea să-i lege perechi și să-i atârne pe prăjină.

— Bun lucru, grăi Bocioacă, și spor! Dar cum? Așa singură? Unde ți-e fata cea harnică?

A ținut Mara totdeauna la Bocioacă, pe care-l socotea cel mai chibzuit om în valea Murășului; acum însă, de când el luase pe Trică la casa lui, ea se uita la el parcă i-ar fi și ei stăpân. Cu toate acestea, despre Persida n-avea nici el să-i facă întrebări la care nu putea să-i dea răspuns.

— De! răspunse ea punându-și haînele în rînduială, au și ele de lucru acolo în mănăstire, și nu putea s-o lase pe maica econoamă sîngură tocmai acum, când í s-au îngrămădit toate pe cap.

Sîmțînd că Mara nu vrea să între în vorbă despre fata ei, Bocíoacă o apucă mai pe departe.

— Mai ai mulți atît de frumoși? întrebă el arătînd la struguri.

— Sunt, răspunse Mara, s-au copt bine anul acesta, și abia pe ícî, pe colo e cîte-o boabă strîcată. Apoi am mai cumpărat, așa pe ales, și de pe la vecinî. O s-adun vro două mîi de perechî, și dacã dă Dumnezeu, o să scot cea mai mare parte dîn íarnă.

— Dar cu pădurea cum stai?

Nîcî asta nu era întrebare la care Mara putea să răspundă deslușît.

— Cam greu, grăi dînsa. Bîtată de femeie ce sunt, m-am apucat de prea mare treabă.

— Sunteți, așa se zice, în tovărășie cu măcelarul, urmă Bocíoacă, apăsînd vorbele.

— Ferît-a Dumnezeu! răspunse Mara. Fîîndcã nu prea aveam banî ca să íntre într-o negușătorie atît de mare, m-am împrumutat de la el cu zece la sută pe trei luni de zile. S-a supărat d-luî acum cã am plătît rata fãrã ca să mă mai împrumut; ar fî voit ca eu să alerg, eu să port paguba dacã lucrurile nu ies bine, iar la cãștig să fîe și el pãrtaș.

— Eî! cam tot acolo vine! grăi Bocíoacă în glumă. Mai ștîi ce se poate-ntâmpla? d-ta ai fată și el are fecior.

Mara se uita speriată la el, apoi se plecã iar spre rogojină, ca să ía strugurî și să-í lege cu tei.

Íi era grozav de greu și nu știa ce să-í răspundă.

Dacã vreun alt om í-ar fî zis aceste vorbe, ea l-ar fî ocãrît de și-ar fî adus amînte toată viața luî; Bocíoacă însã avea, parcã, un fel de drept de a se amesteca în treburile ei, și ea se bucura cã dînsul se și folosește de dreptul acesta și n-o lasă sîngurã la nevoie. O durea însã cã poate chîar și el să creadă așa ceva. Și totuși ea nu putea să zică ba!

— Îmí pare foarte rău, grăi dânsa mâhnită, că mă socotești atât de slabă de înger. Dumnezeu el síngur știe cum vrea să ne mângâie și cum să ne certe, și voînța lui are să se împlínească. Eu mí-am tras seama cu míne: dac-ar fí pe voía mea, maí bucuros í-aș sucí gâtul ca unuí puí de vrabíe; dar nu mí se cuvíne, deși-í sunt mamă, s-o stăpânesc, fííndcă e maí cumínte decât míne.

— Carevasăzícă, ea-l voiește? întrebă Bocíoacă cu îndoială. Mara dete dín cap.

— Nu! zise ea hotărâtă și mândră, deloc nu-l voiește, dar umbă el după ea, și nu știi níciodată când íi vîne femeii clipa de slăbiciune. Eu stau, săraca de míne, adăugă ea suspínând, pe gândurí, mă tem și mă tem și nu știu ce să fac!

— Apoi nu-í așa, grăi Bocíoacă așezat. Aí să știi ce trebuie să faci. Tíneretile sunt návalnice și slabe și trebuie să fie păzíte și feríte de íspítírí. Las' că-l mătur eu de aici. El n-are ce să caute la Lípova: orí se duce să-și facă rândul de călătorie, orí rămâne toată víața lui calfă proastă!

— Vaí de míne! să nu faci lucrul acesta, strígă Mara, c-o să fie și maí rău!

— N-am eu s-ascult de d-ta, răspunse el. Sunt staroste și am să-mí fac datoría. Era, urmă apoi maí mult așa pentru dânsul, să închíd un ochí fííndcă o vedeam strâmtorată pe muma lui; dar când e la mójloc și altă poruncă maí tare, la asta mă supun. Are să se ducă, iar gríja noastră e s-o găsească pe Persída măritată când se întoarce. Íí găsesc eu bărbat, zece la fíecare deget.

Nu dorea níci dânsa ca altfel să fie.

Dumínică apoi, când oamenii de încredere aí bresleí s-au adunat, starostele a tăcut, iar în urmă, când Gherghíță a adus vorba de băiatul lui Hubăr, el a zís numai:

— S-o lăsăm asta! Maí are vreme! Să se maí coacă.

Șí tot cam așa se gândea și Națl el însuși.

Nu maí avea el ce să căute aici.

Atunci noaptea, după ce s-a despărțít de Persída, el a alergat pe dealurí, ușor, parcă n-ar fí având pământul sub

picioare. Îi venea să se ducă și tot să se ducă, încât să i se piardă urma și toată lumea să-l uite, numai ea singură să-și aducă în toată clipa aminte că el a voit și a putut, dar s-a stăpânit fiindcă atât de mult a iubit-o, încât s-a dus pribeag în lume, numai ca dansa să poată trăi nesupărată.

Atât simțea, atât știa, atât îi era gândul!

După grele și îndelungate frământări, sufletul îi era ajuns, în sfârșit, la o hotărâre, care-l înălța la o senină liniște, căci nimic nu-l ridică pe om mai sus decât gândul că poate însuși să se biruască pe sine și să lepede de la sine ceea ce îi este mai dorit în viață.

De aceea ziua următoare, când a dat față cu Burdea, îi era ca și când un demon ispășitor i-ar fi ieșit în cale.

— Nu! strigă el scrâșnind din dinți. Lasă-mă în pace! Știu, nu mă îndoiesc că ea are să se ducă, dar eu nu mă duc!

— Ai să te duci și tu! răspuse Burdea râzând. Am văzut-o acum eu însumi cu ochii mei, am vorbit cu ea și știu că ai să te duci. Vine așa deodată o clipă în care ți-o aduci aminte parc-ai fi văzut-o aievea, și atunci nu mai poți. Sunt om și eu, și nu poți nici tu să fii mai altfel decât mine, iară eu aș da tot ceea ce îmi este mai scump și sfânt pe lume pentru o clipă în care aș putea să cred, nu să știu, ci să cred numai că o femeie ca dansa mă iubește. Mă cutremur, îmi dau seama ce-nfricoșat fior trebuie să te cuprindă pe tine când îți zici în gândul tău: Și tot mă iubește!

— Dar nu mă iubește! strigă Nați. Nu poate, nu are de ce să mă iubească!

— Minci! îi zise Burdea liniștit. Atât de bine știi că te iubește, încât te minți tu însuși pe tine, numai ca să nu-mi mărturisești mie adevărul. E o prostie nemaipomenită! urmă el râzând. Eu am văzut-o, am vorbit cu ea și știu că te iubește. Toți care v-au văzut împreună știu și ei, dacă au ochi, că vă iubiți. Și vrei ca eu să cred că voi singuri, anume voi nu știți nimic, stați la îndoială, nici nu credeți măcar că vă iubiți unul pe altul? Vezî, dansa e mai cinstită decât tine: știe și nu se

sfiște să mărturisească! Dar de ce vă íubíți? Asta nu se întrebă! Au în lumea aceasta toate lucrurile câte un „*pentru că*”: íubírea e dín altă lume și se ívește dín senín, fără ca să știí de ce, se dă pe față, fără ca să știí cum, și te duce, fără ca să știí unde. Aí să víí astă-seară cu míne, aí să mă rogí să te duc cu míne la vía luí Corbu! Aí! Uíte!! víne așa deodată, când níci cu gândul nu te gândești.

— Símt și eu, răspunse Națl, că e un fel de soartă ne-ndurată la mijloc. Mí-e adeseorí parcă stau la margínea unei prăpăstíi și știu că am să mă prăpădesc dacă nu mă duc înapoi, dar adâncímea mă ademenește, capul mí-e amețít și sunt în toată clípa gata să închíd ochíi și să mă arunc — íie ce-o íí! Nu e pentru míne femeía aceea; nu sunt eu pentru dânsa; e o nenorocíre că ne-am văzut, și síngura noastră scăpare e să nu ne maí vedem!

— Parcă de la bunul vostru plac atárnă! grái Burdea râzând íar în bătaie de joc. V-ați văzut pentru că trebuíe să suferíți și vă veți maí vedea câtă vreme nu s-a ímplínít măsura suferínțelor!

Națl dete cu îndărătnícíe dín cap.

— Ar trebuí, zíse el cupríns de adâncă amărăcíune, pentru ca să poți judeca, să știí ce fel de om e tatăl meu și ce fel de femeie e muma eí! Nu! urmă luându-și avânt, ínsoțírea noastră n-ar putea să ducă decât la moarte de om: prea mult a suferít sármana mea mumă, și n-aș putea să văd ca încă maí mult să sufere. Uíte! víne o clípă că nu maí știí ce să fací, și aí barda în mână și-í daí în cap cu ea. N-ar íí trebuít, dacă n-ar íí fost el cum este, să părăsesc școala, și aș íí azí om de dânsa.

— Ești un nebun! îl ínterupse Burdea. Ce-ți pasă?! Parcă ínsoțíre omenească e ceea ce căutați voi? Parcă popa și părínții au să-și maí vâre și eí nasul în treburíle voastre? Aí s-o prínzí odată într-un colț, și oamení sunteți amândoi.

Națl se cutremură în tot trupul; íí venea să-l apuce de píept și să-l scuture, încât să-í clănțânească oasele.

— Icoană sfântă din altar! strigă el ridicând mâna. Mai bine îmi rup carnea de pe oase decât ca să sfărâm idolul la care mă închin.

— Așa ziceți voi cu toții până ce nu vă saturați de a vă închina, apoi luați icoana și o terfeliciți pentru ca să scăpați, grăi Burdea, în vreme ce Nați făcea mereu semn cu degetul că nu și nu și nu!

Seara, el, cu toate acestea, s-a dus la via lui Corbu, și-i era parcă nu mai e om pe lume când a aflat că dansa n-a venit, nici n-are să vie, că s-a întors iar în mănăstire.

— Mai zici și acum că nu te iubește?! îl întrebă Burdea cu răutate. Ai să faci pe dracu în patru ca s-o scoți din mănăstire.

Nați nu-i răspunse nimic; un singur gând îl stăpânea; să fie singur și să meargă, s-alerge, să cutreiere văi și dealuri.

Și o vedea mereu pe mumă-sa stând singură în măcelărie, și inima-i sângera, încât îi venea să răcnească tare, ca să răsunе toate văile, și să se cutremure tot ceea ce are viață și simte durere.

Nu! El nu putea să plece, nu putea și nu putea!

Sărmana lui mumă! atât mai rămânea în lume, atâta reazăm, atâta mângâiere, și lumea i se lumina când se gândea că poate să îndulcească viața ei.

„Celelalte vin, își zise el, și trec în cele din urmă, încât numai din când în când îți mai aduci ca prin vis aminte de ele.“

Zilele veneau însă și treceau una după alta, și nici o știre bună de la Bocioacă.

Și cum zilele treceau, Hubăr se făcea tot mai posac, iar nevastă-sa tot mai neliniștită.

Om trăit în lume, Hubăr știa prea bine cum trebuie să fi venit lucrurile că Bocioacă nu mai vine, și ar fi voit mai bucuros să fie palmuit în fața lumii decât să pată rușinea de care se temea. Și totuși el nu era supărat pe Bocioacă, nici pe jocari: ei aveau dreptate; ei făceau numai ceea ce erau datorii a face. Nevasta lui însă l-a pus să se umilească, iar fecioru-său l-a făcut de batjocura lumii.

— Aí vorbít tu cu Bocíoacă, întrebă în cele dín urmă Hubăroaía, orí mí-ái zís numai, ca să mă amăgeşti, că aí vorbít? Hubăr se uită lung la dânsa.

— Ba în adevăr am făcut prostía aceasta, îi răspunse el. Ca să scap de gura ta, adause apoi peste puţin, cu amărăciune.

— Nu ştiu cum veí fí vorbít, dar vād că n-o să íasă nímíc dín toată treaba.

— Adică ce vreí să íasă?! grái el. Tu vezí că de câteva zile nu maí dă pe acasă: numai el ştie pe unde o fí umblând şi cum şi-o fí petrecând noptíle. Şí dacă vezí tu, nu sunt nící alţii orbí. Cum să scoată eí stăpân pe un asemenea nemerníc? Mare ruşíne!

— Dacă îi eşti tată şi nu-í porţi de grijă! întâmpínă dânsa necājítă. Le ştii toate, dar nu te-am văzut şi pe tíne o dată să faci ca alţi părinţi, să-l íeí de scurt şi să-l întorcí în calea cea bună. N-a fost el așa! Tu ştii prea bine că n-a fost; dar ce poate o femeie ca míne dacă...

— Tu să tací! o ínterupse el cu aspríme. Tu şi numai tu l-ái strícat, îndopându-l cu baní! Nu așa m-am făcut eu om; uite așa cum oí fí, cu toate păcatele mele, stau pe amândouă picioarele, fííndcă n-am aşteptat ca alţii să ímí aştearnă culcuşul: trebuie să-l laşí şi pe el să se lupte cu nevoíle vieţii. Cum l-ái făcut, așa să-l aí: eu nu maí vreau să ştiu de el, nící să-l vād în ochí!

Nu maí voi Hubăr, dar tot tată îi era fecíorului său şi nu maí avea astâmpăr, nu íşi maí găsea tíhna obişnuită şi clocoatea parcă ceva în sufletul lui; şi chíar nevrând trecea maí des decât de obicei pe la măcelărie.

Dumínică, în sfârşít, ştiínd că lumea se íngrămădeşte, Naţi era la locul lui şi cântărea carne pentru o slujnică când tatăl său íntre tácut şi se aşeză pe un scaun dín fund, lângă nevastă-sa.

— Dar tu ce te-ái făcut? întrebă el după ce slujnica plecă în urmă cu carnea.

Era pe sfârşíte. Nu sunase încă peste drum de íntrare, dar lumea íncepuse să vie la biserica, şi Naţi luă măturişca şi

începu să adune fărâmaturile de pe butuc, ca să le arunce, ca de obicei, în coșul de lepădături.

— Unde ai fost de n-am mai putut de câteva zile să punem ochii pe tine? întrebă iar Hubăr.

Nașl dete fărâmaturile în coș, apoi luă cârpa și începu să șteargă cuțitele unul câte unul și să pună apoi pe fiecare la locul lui.

— M-ai auzit tu pe mine? strigă Hubăr răstit.

Nașl lăsă pe butuc barda pe care o ștergea și se întoarse cu o cârpă-n mână și râzând spre tatăl său.

— D-ta știi foarte bine că te aud, răspunse el, dar nu-ți răspund fiindcă nu pot să-ți spun unde am fost și ce am făcut.

— E foarte rău!

— Nici eu nu zic că e bine! răspunse Nașl și se întoarse iar, ca să șteargă barda și s-o pună la locul ei.

E foarte greu să cerți pe un om care-și mărturisește vinovăția; Hubăr însă ținea să-și certe feciorul, și nepăsarea acestuia îl scotea din răbdare.

— Nemernicule! zise el cam tare, să nu mă ieși în bătaie de joc, că de ți-ar fi barba de un cot, tot îți trag palme și te dau afară. Aici eu sunt stăpân!

Nașl așeză barda ștearsă la locul ei și se întoarse iar spre părinții săi.

— Drepturile de părinte și de stăpân nu poate, zise el, nimeni să ți le ia; dar te rog să nu te folosești de ele aici, fiindcă trec oamenii și rușinea nu cade numai asupra mea!

— Rușinea mi-ai făcut-o tu cu prisos, grăi Hubăr încet, aproape șoptind.

— Tocmai fiindcă ți-am făcut-o eu, nu mai adăuga și d-ta la ea.

— Nu! urmă Hubăr tot încet. Vreau să știe lumea că știu ticăloșiile tale și nu le trec.

— Tată, grăi Nașl așezat. Știu ce te mârnește și-ți dau dreptate. Am să plec mâine dacă vrei, chiar astăzi, și n-aș voi să ne despărțim certăți.

— Eu vreau să știți, răspunse tatăl său cu asprime, că n-ai ce să mai cauți la casa mea dacă nu te faci om cumsecade.

— Fă ce vrei, răspunse Nașl, întorcându-se iar la cușitele lui. Nemții bețivi, adăugă apoi peste puțin pe românește, se ceartă ca niște orbeți. Da! urmă apoi iar pe nemțește, ei au dreptate dacă ne iau în bătaie de joc!

Asta a prins. Hubăr se ridică și se uită mânios la feciorul său, dar nu mai urmă înainte, ci se depărtă fără ca să se mai uite-napoi.

Hubăroaie, care stătuse tot timpul cu inima încleștată, rămânând acum singură cu feciorul ei, începu să șteargă lacrimile ivite una câte una în ochii ei, în vreme ce el își făcea de lucru cu închiderea măcelăriei.

El n-o vedea plângând, dar știa că plânge orî are să plângă și-î era foarte greu să se întorcă spre dânsa. După ce încuie dar ușa despre uliță, el se așeză, tot cu spatele spre dânsa, pe scaunul de lângă butuc și rămase cu mâinile pe genunchi, cu ochii-nchiși, și cu capul plecat în jos. Nu mai simțea, nu mai gândea nimic: era istovit și toate îi păreau a pustiu.

Ea începu să plângă pe-năbușite.

— Mamă! zise el în cele din urmă, întorcându-se spre ea. Nu plânge, că o să ai de aici înainte de ce să plângi. Pe mine nu mă mai vezî! Nu plânge, că se-ntâmplă o nenorocire îngrozitoare! Eu nu știu ce fac dacă mai dau ochii cu el!

Ea-și șterse lacrimile, apoi se ridică și se uită cu un fel de frică la el.

— Nu e lucru curat, zise ea, și Dumnezeu știe dacă nu e cineva care s-a vârat la mijloc, ca să tulbure liniștea casei mele... știe, urmă ea, cu asprime, și nu iartă, fiindcă e mare păcatul!

Nașl se uită câțva timp tremurând la ea, apoi își luă pălăria și se depărtă, cuprins de simțământul că de aici înainte el stă singur în lume.

XIII

DATORII VECHI

Datoría sǎ ȕí-o plăteşti la tímp, căcí are ȕí ea rostul eí ȕí nu stǎ, dac-o laşi nebǎgatǎ-n seamǎ, ín amorfíre, cí míşcă ȕí creşte de n-o maí poȕí stǎpǎnǐ ín cele dín urmǎ.

Naȕl se temuse că n-are sǎ fíe bíne dacǎ se va íntǎlnǐ cu tatǎl sǎu ȕí a potrvít lucruríle anume aȕa ca sǎ nu rămǎie síngurǐ. Luǎnd apofí hotǎrǎrea de a nu maí da ochí cu el, avea de gǎnd sǎ cearǎ baní de cǎlǎtoríe de la muma sa ȕí sǎ plece cǎt maí curǎnd. Vorba despre pedeapsa luí Dumnezeu í-a cǎzut ínsǎ atǎt de greu, íncǎt n-a maí putut sǎ stea cu mumǎ-sa. Se temea că nu se va putea stǎpǎnǐ ȕí n-ar fí voít odatǎ cu capul sǎ-í zícǎ vreo vorbǎ asprǎ.

El a crescut, aȕa-zícǎnd, ín braȕele mumeí sale ȕí nu íntǎra ín míntea luí gǎndul că poate sǎ fíe ín lumea aceasta ceva ce el sǎ nu-í spuie ȕí eí. Íníma íí da decí ȕí de astǎ datǎ brǎncí ca sǎ-í spunǎ tot. Ştía că dǎnsa-l va íntelege, se va muía ȕí-í va fí de mare ajutor ín greaua luptǎ sufleteascǎ. El ínsǎ o ştía ȕí aceea că dǎnsa íí va spune bǎtrǎnuluí tot, ȕí aceasta n-o voía.

Avea cuvínte de a se plǎnge de tatǎl sǎu. E ínsǎ ín fírea omuluí sǎ treacǎ cu vederea pǎcatele pǎrínȕilor sǎí, ȕí nu o datǎ el íşí zícǎ: „ȕí-e tatǎ ȕí n-afí sǎ-l judecí!“ De aceea íşí făcea muştrǎrí totdeauna când scǎpa vreo vorbǎ maí asprǎ despre tatǎl sǎu. Şí nu e íntr-adevǎr lucru maí dureros decǎt sǎ nu poȕí avea o bunǎ pǎrerǎ despre pǎrínȕíí tǎí. Aceasta o símȕea acum Naȕl ín toatǎ clípa.

Lasǎ că tatǎl sǎu era, ín gǎndul luí, vínovat de toate, dar el se maí ȕí temea ca nu cumva acesta, aflǎnd ceva, sǎ facǎ, om ímbǎtrǎnít cum era, vreun scandal, sǎ se certe cu Mara orí s-o opreascǎ pe Persída dín drum. Astfel se stǎrníse ín ínima luí o adevǎratǎ duşmǎnie faȕǎ cu tatǎl sǎu, ȕí adeseorí íí venea sǎ se ducǎ, sǎ-l caute, sǎ-l apuce, unde-l va fí gǎsínd, ȕí apofí ce va voít Dumnezeu. Se símȕea că nu s-ar maí putea stǎpǎnǐ

dacă ar mai vedea pe mumă-sa plângând orí dacă acesta í-ar mai zíce vreo vorbă aspră. El nu mai putea să dea ochí níci cu mumă-sa. Íí era grozav de greu, dar nu mai putea.

Cu atât mai rău, căcí prín asta lucruríle nu se împăcau, cí numai se amânau şí mai vârtos se încurcau.

Fííndcă așa cu mâna goală n-ar putea să plece, el s-a împrumutat de la Gríner, neguțătorul de pieí, cu trei sute de floríní. Ovreur nu numai că í-a dat bucuros, dar l-a mai şí rugat să-í spună când va mai avea trebuínță: ştia el că plătește Hubăroaíe, numai să nu afle Hubăr, ba plătește chíar Hubăr, numai să nu afle lumea.

Așa au şí venít lucruríle.

Hubăroaía era nemângâiată că fecíorul eí a putut să supere atât de greu pe tatăl său, dar íí dădea, la urma urmelor, dreptate: tot era mai cumínte așa decât ca lucruríle să fí ajuns la ceartă. Că n-a luat rămas bun níci de la ea, asta-í părea lucru fíresc: ea nu l-ar fí lăsat să plece fără ştírea bărbatului eí. l-a mai şí mulțumít dar luí Gríner când acesta a venít peste câteva zile să-í spună în toată taina că í-a dat luí Națl baní de drum.

Hubăr era parcă l-ar fí cíomăgít cíneva când a aflat că fecíorul său nu şí-a luat zíua bună de la mumă-sa. Ştia că țíne la dânsa, şí astfel dădea cu socoteală că mare trebuía să fí fost mâhnírea luí ca să-í poată face eí o atât de mare supărare. În zadar, nu e în lumea aceasta nímic mai tare decât durerea de părinte: nu zíceu Hubăr nímic, nu se plângea, dar era muíat, şí acum, când ar fí fost să-şí osândească fecíorul, íşí făcea el însuşí muştrări, fííndcă țí-e parcă tot ale tale sunt şí păcatele íeşíte la íveală în copílul tău.

Íşí făcea Hubăr muştrări şí-şí dădea sílínța să mângáie pe nevastă-sa.

În tăcerea sufletului său, el tălmăcea mereu vorbele pe care í le grăíse Națl.

„Țí-e ușor țíe, parcă-í zísese Bocíoacă, dar e greu penru nevasta ta.“

Era aspră afară dîn cale mustrea cuprînsă în aceste vorbe, și încă mai aspru se sîmțea mustrat când își aducea amînte vorbele: „Ei au dreptate când ne iau în bătaie de joc!”

Îi era greu lui Hubăr să dea ochi cu oamenii; parcă toți știau cum s-au petrecut lucrurile și se temea ca nu cumva să-l întrebe ce i s-a făcut feciorul. Era mai bine să stea pe acasă, să caute de treburile lui, să mai ia și asupra sa o parte dîn sarcina pe care nevasta sa o purta acum ea singură.

Astfel, fără multă vorbă, oarecum pe nesimțite, se schimbase casa lui Hubăr: era ca și când soț și soție, după o lungă despărțire, s-ar fi însoțit dîn nou la o viață mai strînsă decît în tînetele. N-o știau la început aceasta decît cele două servitoare și calfele; vestea însă, și cea rea, dar și cea bună, trece dîn om în om, și în curînd lumea toată a ajuns să afle că nu mai e cum atîta tîmp a fost la casa lui Hubăr.

Peste vreo trei săptămîni, în sfîrșit, Hubăroaie a primit mult așteptata scrisoare, prin care feciorul ei vestea c-a sosit la Buda și a fost pe la Hansler, unul dîntre verii ei. Ei îi cerea iertare pentru c-a plecat așa fără de veste și s-a împrumutat de la Grîner, dar despre tatăl său nimic.

Ea-ncepu să plîngă.

— Ei, lasă! grăi Hubăr. E mai bine așa! Să se zbućume și el, să-și verse focul tînetelor: de nemernicit tot n-are să se nemernicească. Cu cine ar putea să semene!

— Trebuie, zise ea amărâtă, să fie la mijloc vreo slăbiciune, vro femeie care l-a scos dîn mîni.

— Asta nu-mi vine să cred, răspunse el. Asemenea lucruri se află.

— Va fi știînd toată lumea, întîmpină Hubăroaie, dar nu ne spune nimeni nimic.

Hubăr nu credea, dar cu puțință era și lucrul acesta, și mult ar fi dat dac-ar fi putut să afle adevărul.

N-avea însă de la cine să afle.

Trecuseră douăzeci și șase de ani de când trăia la Lîpova, și abia acum sîmțea că tot străin a rămas între străini. Avea

cunoscuți, avea chiar prieteni, cu care juca cărți și care veneau bucuroși la masa lui, dar nu era într-aceștia nici unul care ar fi fost în stare să-i vorbească cu inima deschisă.

Vina, la urma urmelor, a lui era, deoarece prieteni are cel ce știe să și-i facă; el însă era supărat pe toată lumea și se închidea din zi în zi tot mai mult în casa lui.

Dar supărat era Hubăr mai ales pe jocarii și îndeosebi pe Bocioacă, care avea multă trecere și ar fi putut, dac-ar fi voit, să pună lucrurile la cale ca Națl să rămâie acasă.

Mai supărat încă era Bocioacă. Lasă că e lucru urât să fâgăduiești și să nu împlinești, dar el nici nu putea măcar să spună de ce anume n-a împlinit ceea ce fâgăduise.

Nu! aceasta nici chiar nevestei sale n-ar fi putut să i-o spună.

Se încarcase omul cu Doamne-ajută.

Nu zicea Persida că n-are să se mărite.

Știind prea bine că muma ei dorește s-o vadă cât mai curând cu bărbat, ea, deși abia împlinise optsprezece ani, se simțea fată bătrână și hotărâtă-n gândul ei să se mărite după cel dintâi care o va peți.

Din întâmplare acesta a fost Brădeanu.

Într-una din zile, după ce se acrise vinul, Marta a luat-o pe Persida din mănăstire și a dus-o la dansa acasă. Timp de vreo zece zile, cât a stat apoi la casa lui Bocioacă, Persida l-a văzut aproape în fiecare zi pe Brădeanu, și Bocioacă râdea în el. În urmă Persida s-a dus acasă, la mama ei: era lucru de sine înțeles că are să facă pregătirile de nuntă.

Deocamdată însă toate s-au schimbat: fără ca să-și poată da seama de ce, Persida s-a întors iar la mănăstire, unde maica Aegidia o aștepta cu brațele deschise.

O apucase ca atunci când Codreanu venise la mănăstire, un fel de spaimă, și nu mai cuteza să ia asupra ei sarcini pe care nu se simțea destoinică a le purta.

Și astfel s-a petrecut viața ei de aici înainte: trăia pe apucate, când ici, când colo, azi la casa mamei sale, mâine la a lui Bocioacă și apoi iar la mănăstire, în o necurmată frământare.

Dîn când în când o cuprîndea un sîmțămînt de deznădăjduire. Îl vedea parcă în fața ei pe Burdea, care rîdea de zbućiumăriile ei și-i spunea mereu că zadarnic se opîntește; îl vedea pe Națl umblînd rîzleț prîn lume și-i venea să plece pe urma lui, să-l caute și să se ducă amîndoi, ca să lí se piárdă urma. Atuncí se ducea în mănăstíre și iar se líníștea, iar lua hotărârea de a nu face decît ceea ce dorește muma ei, iar era stăpână ea însăși pe síne.

Stăpână ar fí și rămas dacă lumea ar fí lăsat-o în pace. Bocíoacă însă făcuse legătură cu Mara și trebuía cu oríce preț s-o mărite maí naînte de a se fí întors fecíorul lui Hubăr, și dându-i zor, o alungă-n mănăstíre.

Dar supărăriile omenești trec și ele cum toate trec în lumea aceasta.

Era foarte supărat Hubăr când s-a pomenít că Mara nu maí voește să facă tovărășie cu el la pădurea dîn Cladova, și-n supărarea lui luase hotărârea de a se pune în înțelegere cu Líubícek, ca să-i facă Mareí greutăți. „Am să-i arăt — își zicea el — că nu poate fără de noi s-o scoată la capăt!“ S-au și înțelese ca așa să facă, dar a trecut o zí, au trecut două, au trecut multe, și în trecerea zilelor lí s-a muíat și supărarea și în cele dîn urmă n-au maí făcut nímic. Le era parcă puțin le pasă...

Tot așa trecuse supărarea și cu Bocíoacă. Când cu plecarea fecíorului său, Hubăr era tare hotărât să le arate cojocarilor că poate să le facă multe neajunsuri. Au trecut însă zilele și nu le-a făcut níci unul, și cu cât maí mult se apropía tímpul în care fecíorul lui trebuía să se întoarcă, cu atît maí bine îi părea că n-a făcut nímic. La urma urmelor, tot era maí bine așa.

Bocíoacă a uítat încetul cu încetul și el făgăduínța de a o mărita pe Persída și puțin îi păsa în cele dîn urmă când și cu cine are să se mărite fata Mareí.

Chíar Persída s-a depríns încetul cu încetul cu viața ei fără de rost și n-ar fí dorít níci ea decît s-o lase lumea-n pace.

Mara ea sîngură era mereu neastîmpărată, mereu cuprînsă de grijî şi nu putea să doarmă nopţile lîniştită, ca alte dăţi. Îi era parcă o mare şi nemaîpomenită supărare o aşteaptă, şi nu ştie cum să scape de ea. Zilele alerga, se bălăbănea cu oamenii, zilele dădea şi lua banî, zilele avea mulţumiri, seara însă, după ce-şi făcea socotelile, o cuprîndea o nespasă înduioşare. Îi era parcă nu mai poate să se bucure de roadele ostanelilor ei. Ce folos că adunase, când copila ei n-avea nici o nevoie de zestrea pe care i-o făcuse?!

Şi avea dreptate Mara.

Crescută sub purtarea de grijă a maichii Aegidiei, Persida nu ştia ce va să zică a avea orî a nu avea. În gîndul ei toate veneau de-a gata de la Dumnezeu, şi omul n-avea decît să-şi facă datorîa, să ostenească şi să se roage pentru ca să le albă cu prisos toate cele ce-i sunt de neapărată trebuinţă. Averile îngrămădite erau de prisos, ba un fel de dovadă despre lipsa de încredere în purtarea de grijă a lui Dumnezeu.

Nu ştie să preţuiască averile agonisite decît acela care cunoaşte nevoile vieţii.

Persida trebuia să le cunoască şi ea pentru ca să poată măsura iubirea cu care muma ei a agonisit şi agonisea averi.

De Paşti, Naţl s-a întors acasă voios, cu capul ridicat, plin de încredere în sine, ca tot omul care se simte ieşit la lîman.

În zadar, nu era în el nimic mai tare decît slăbiciunea pentru muma lui, şi inima îi sălta când se gîndea cum are să se bucure când îl va vedea ieşit stăpîn de capul lui şi pus în fruntea gospodăriei.

Se şi bucura muma lui cu atît mai vîrtos cu cît nu se mai bucura acum numai ea sîngură. Chiar din zîua sosirii lui la Lîpova a simţit Naţl că s-a petrecut o schimbare la casa lor: era parcă n-a fost niciodată vreoa supărare în casa aceasta şi parcă nici n-ar mai fi cu putinţă vreoa supărare în ea, atît de bine se-nţelegeau cu toţii.

Mai erau însă la mijloc şi cîteva datorii vechi, pe care le uitaseră cu toţii.

După Paști, Hubăr s-a dus iar la Bocíoacă, starostele, dar de astă dată nu pe ușa dîn dos, cí pe poarta cea mare, ca omul care se sínte în dreptul lui.

Boícíoacă, tot cel vechí, se bucura că poate să-l mulțumească, și încă în Dumíníca Tomíi a și adunat pe oamenii de încredere aí bresleí.

Dumínică-í dumínică, iar sâmbătă după-amíazăzi Bocíoacă a trímís pe Trícă, mâna lui cea dreaptă, pe la oamenii de încredere aí bresleí, ca să le spună că au ca mâine după líturghie să se adune.

De ce? Aceasta Trícă nu mai avea nevoie să le-o spună.

Hubăr nu era oríșícine, și în tímp de trei săptămâni, de când fecíorul lui se întorsese, uníi își dăduseră seama, iar alții aflaseră dîn zvon că í s-au împlínít cei doí aní de călătorie și că în curând va avea să facă tăietura de măiestru.

Iar ásta era un lucru care numai rar de tot se poate vedea, un fel de sărbătoare pentru lípovení.

După rânduiala breslelor, calfa de măcelar, care avea să treacă în rândul măiestrílor, trebuía să facă în fața starostelui și a oamenílor de încredere aí bresleí tăietura de măiestru.

Însoțít de un zăvod și ajutat numai de uceníc, el trebuía să ducă la tăiere un juncan de trei aní, frumos împodobít cu florí, cu panglící și cu cârpe, pe care, după tăiere, starostele și oamenii de încredere le luau drept semne de aducere-amínte.

După ce starostele se încredínța că juncanul nu e amețít cu spírt, ucenícul îi dădea lovítura în frunte, iar víitorul măiestru trebuía să-l înjunghie așa, ca până ce numerí zece să nu se mai míște, și să-l jupoaie íute și curat, apoi să-í scoată măruntaiele încă calde, toate aceste fără ca panglícíle și cârpele să se păteze de sânge.

Urmează apoi prețuírea și măcelărirea.

Víitorul măiestru trebuía, înaintea de toate, să-și dea părerea cât cântărește carnea și cât îndeosebí seul pe care-l scoate, apoi să facă măcelărirea în șasesprezece felurí de

cărnuri, fără ca să-și păteze mâinile și șorțul alb și fără să lase fărâməturii pe butuc.

Drept încheiere se făcea cântărirea.

Cel dintăi starostele lua mușchiul din spínare și măiestrul trebuia să-l cântărească din ochi. Apoi urmau oamenii de încredere, care cereau fiecare cât îi venea la socoteală, și măiestrul avea să măsoare cu ochii și să-i taie fiecareia dintr-o singură bucată cât a cerut.

Nu-i vorba, nu se nímerea totdeauna ca bucata să fie tocmai pe tocmai: o dată ea ieșea prea mică, și atunci cumpărătorul se plângea c-a fost înșelat la cântar; altă dată ea ieșea prea mare, și toți râdeau în hohote. Cu alte cuvinte, lucrul se sfârșea cu veselie.

Veselia cea mare era însă la ospetia dată de noul măiestru, masă întinsă și încărcată, la care se știau de mai înainte poftiți toți oamenii de casă, rude și prieteni, fruntași și tovarăși de meserie.

Era lucru mare, despre care vorbeau și copiii pe ulițe și pentru care se pregăteau toți cei mai de aproape.

Hubăroaie numai la asta se gândea, Hubăr pusese ochii pe juncan, pe care-l ținea la îngrășare, iar Națl făcea mereu junghierii și cântăririi de probă. Atât timp se plânsese că părinții l-au făcut măcelar, iar acum se simțea oarecum mândru de gândul că n-a mai văzut încă Lípova măcelar care junghie, taie și cântărește ca dânsul.

Vedea parcă în fața lui lumea adunată, căci nu numai starostele cu oamenii lui de încredere aveau intrare la tăietura de măiestru: putea să vie orișicine și să între pe poarta deschisă pentru toți, și mâna parcă-i tremura când se gândea că ar putea să vie și dânsa.

Doamne! Ce neînțeleasă e legătura lucrurilor din lumea aceasta!

Luni de zile au trecut, și el încetul cu încetul iar a ajuns la liniștea sufletească, încât ar fi putut să o vadă fără ca să se uite la ea și să treacă pe lângă dânsa fără ca să se oprească.

De trei săptămâni s-a întors și nici n-a văzut-o, nici n-a avut nevoie de a-și da silința să n-o vadă. Îi era totuna. Acum însă, când se gândea că ar putea și dansa să fie printre ceilalți, îl treceau un fel de fiori.

Și avea omul dreptate.

El se afla la Lípova, iar dansa trecuse încă înainte de Florii Murășul și se afla la Radna, și e departe de la Lípova până la Radna; era, cu toate acestea, un fel de legătură de la casa Marei până la casa lui Hubăr, și fiorul care-l trecea pe el pornise oarecum de la casa părinților săi, inima i se încleșta cu toate acestea de câte ori se gândea la el. Acum dar, când a aflat că el s-a întors și că e bine, voinic și voios, ea se simțea ușurată, scăpată oarecum de o mare greutate.

Atât de mult se temuse că din cauza ei, deși fără de vina ei, omul acela își va pierde rostul, se va nenoroci și va strica viața părinților săi, și acum era scăpată de temerea aceasta.

Sâmbătă seara, când Trică i-a spus că mâine se va hotărî când Nașl va face tăietura de măiestru, ea a început să tremure în tot trupul, iar după ce a rămas singură, ea a început să plângă, a căzut în genunchi și a mulțumit lui Dumnezeu, care toate le-a scos bine.

Acum, în această clipă de ușurare și de mulțumire sufletească, era cuprinsă cu desăvârșire de simțământul că nu e în lumea aceasta nimeni pe care poate să-l iubească deopotrivă cu dansul, că el e om în puterea cuvântului, că are de ce să-l iubească. Ea singură știa prin ce grea luptă sufletească a trecut el și a trecut și a ieșit întreg din ea.

Era o înspăimântătoare nedreptate că nu poate să i-o spună aceasta și lui.

O! cum ar fi voit să meargă, să-l caute, să-l vadă, să-l vorbească, să-i spună ce simte, ce gândește, să-i mulțumească.

Mîntea i se oprea în loc când se gândea că toți vor putea să-l vadă, toți vor putea să-i strângă mâna, numai dansa nu.

Și totuși, ce mulțumire ar fi pentru el și pentru ea dacă atunci, la tăietura de măiestru, s-ar vedea față-n față și și-ar strânge mâna!

Fírea eí návalnică ieşea dín ce în ce tot mai mult la íveală, şi mereu vedea-n faţa eí pe Burdea râzând în bătaie de joc.

„E o míşelie nemaípomenită, íşi zise ea în cele dín urmă, să aí o síngură vítaţă şi să amărăştí în vítaţa aceasta zílele altora, lípsíndu-te şi pe tíne de cele mai marí şi mai curate mulţumíri!“

Şí totuşi ea nu putea să-l vadă, nící mai ales să vorbească cu dânsul.

Íí venea să stríge tare, ca să se audă până la Lípova. N-a strígat, dar e peste putínţă ca o doríre atât de fíerbínte să nu pătrundă tainíc la oríşicare depărtare, şi pe când ea se zbătea pe ţármul drept al Murăşului, díncolo, pe ţármul stâng, el era cupríns de un neastâmpăr ívíť ca dín senín.

„Ce folos de mulţumírea pe care o am dacă nu e împărtăşítă de cel míe mai íubít în lume? Durere nespusă e bucuría de tíne síngur símţítă.“ I-a fost destul să-şi aducă amíte de ea, pentru ca să-í pară pustíe şi fără farmec vítaţa fără de dânsa.

Câťa zbucíumare aşa numai în sec!

Nu mai încăpea, ce-í drept, nící o índoială că are fecíorul lui Hubăr să facă táietura de măíestru. Starostele, oamenii de íncredere, breslaşíí toţi aşteptau cu oarecare nerăbdare prívelíştea şi masa de ospetíe: zíua ínsă nu era hotărâť, şi multe se mai puteau încă íntâmpla până atunci.

Dumínică după sfânta líturghíe s-au adunat la casa starostelui unsprezece díntré oamenii de íncredere aí bresleí. Lucru nemaípomenít: nu lípseau decât treí dín patru sprezece, iar unul dín aceştía era Hubăr el însuşi.

După ce se aşezară cu toţi ímprejurul meseí, Bocíoacă, om al buneí rânduieí, se rídícă în pícióare şi puse cartea de călătoríe a lui Hubăr în míjlocul meseí.

— Veţi fí şťíínd, zise el sárbătoreşte, de ce ne-am adunat astăzi, şi nu mă índoiesc că puţin o să stăm de sfat. Eu ínsă, după cum cere rânduíala, vă fac ímpărtăşíre că unul díntré fruntaşíí bresleí noastre, măcelarul Anton Hubăr, cere să hotărâm zíua pentru ca fecíorul său Ignatíe să facă táietura de măíestru.

Toți deteră zâmbind din cap, ba Oancea, măcelar și el, nu se putu stăpâni și strigă: „Vivat!”

— Lucrurile sunt, precum știți, urmă starostele, în bună rânduială. Anii de ucenicie și i-a făcut băiatul chiar în casa tatălui său, unde a stat apoi un an și mult pe deasupra calfă. Anii de călătorie de asemenea i s-au împlinit zilele acestea. Nu e dar nici o piedică la mijloc: nimic n-avem să-i iertăm, nici să-l trecem cu vederea. Când socotiți să-i punem ziua?

Gherghiță cel mărunțel se ridică.

— Pentru ca rânduiala să fie deplină, zise el iute și cam bolborosit, și pentru ca nici de ici, nici de colo să nu ni se poată face vreo muștrare, să se citească, după obicei, și cartea de călătorie, ca să vedem pe unde a umblat și la cine a lucrat.

Bocioacă cel lung și subțire începu să schimbe la fețe.

Asta el însuși și-o făcuse.

Vorbise atunci, pe la culesul viilor, cu Gherghiță, ca să-l scoată pe Naș măiestru, iar în urmă, după ce-și schimbase gândul, îi spusese că nu se poate, fiindcă nu prea îi este cartea în bună rânduială. El uitase supărarea lui de atunci, dar Gherghiță, om prepuelnic, nu uitase vorba ce-i spusese. Ce mai putea Bocioacă să-i facă?

— Se poate și asta, grăi el și începu să citească adevărurile scrise de stăpâni în carte, și cu cât mai mult citea, cu atât mai rău i se innoda glasul.

Adevărurile nu erau, ce-i drept, rele, dar băiatul stătuse câte patru-cinci săptămâni la un stăpân, și apoi treceau câte două și chiar trei luni până ce intra la altul.

— Pare-mi-se, grăi Gherghiță uitându-se pe sub sprâncene, că tot avem ce să-i trecem cu vederea.

Bocioacă înghiți un nod, iar Oancea nu se putu stăpâni:

— Ei, zise el, asta se întâmplă. Trece vremea până ce mergi dintr-un oraș în altul.

— Apoi, adăugă Bârzău, avea băiatul din ce să trăiască.

Celălți deteră din cap.

— Putem, grăi Bocioacă, să-l chemăm în fața noastră și să-i facem muștrare.

— Eu cred, întâmpină Gherghiță, că nu e nevoie de asta. Băiatul e tânăr și ne-nsurat, tatăl său nu e nici el neputincios: poate să mai aștepte.

Bocíoacă înghiți mai multe noduri unul după altul. Putea, nu-í vorbă, să-l scoată chiar azi măiestru pe feciorul lui Hubăr, fiindcă ceilalți erau de un gând cu dânsul și se uitau și altfel în gura lui; se temea însă de gura cea rea a lui Gherghiță. Nu-í vorbă, puțin í-ar fi păsut dacă Nașl va face acum orí mai târziu tăietura de măiestru; apucase însă odată să zică ceea ce a zís și ținea ca pe a lui să rămâie. Și n-ar fi fost vrednic de starostie dacă n-ar fi știut să íasă și din strâmtorarea aceasta.

Sfântul Ilie e patronul cojocarilor, și-n ziua de Sfântul Ilie cojocarii au praznic mare, merg cu steagul și cu muzica la biserică, se adună la masă mare și joacă până în zorile zilei următoare sub cortul de verdeață. Acesta e un lucru la care nimeni nu ține mai mult decât Gherghiță, și Hubăr nu putea nici el decât să se simtă măgulit dacă feciorul lui ar avea să-și facă tăietura de măiestru tocmai în ziua când breasla-și ține praznicul.

— Știți ce? grăi Bocíoacă voios, să ne facem o ziuă bună de Sfântul Ilie: să prăznuim la casa lui Hubăr.

— Amín! strigă Gherghiță dând cu pumnul în masă și sărind în picioare.

Era lucru minunat, și nu se putea mai minunat! Auzi d-ta! Neamșul să dea praznicul de Sfântul Ilie!

— Amín! strigară și ceilalți, și lucrul era hotărât atât de bine, încât Bocíoacă el însuși a plecat deodată cu ceilalți, ca să se ducă la Hubăr și să-l vestească, așa cum știa el, despre hotărârea luată de fruntașii breslei.

Hubăr și mai ales Hubăroaie se așteptaseră la o zi mai apropiată, știau însă să prețuiască cînstea ce lí se făcea și erau mulțumiți de împărțășirea pe care le-o făcuse Bocíoacă.

Mulțumiți ar fi rămas dacă n-ar mai fi fost la mijloc și gura lumii și răutatea omenească.

Buna rânduială cere, ce-í drept, ca despre cele ce se petrec în sfatul bresleí să nu se mai vorbească. E însã foarte greu să ştii ceva şi să nu le spui şi celor mai de-aproape ai tăi, şi încă duminică după-prânz nu numai Marta, ci şi nevestele celorlalţi cojocarí ştiau şi spuneau la toată lumea că erau p-ací-p-ací să-l amâne pe fecíorul lui Hubãr, fiindcă în timpul călătoriei a umblat mai mult hoínar decât prin măcelăriei.

Luni, nu mai departe, í-a şoptit-o unul dintre oamenii răi de gură şi lui Hubãr aceasta.

Hubãr ar fi primít mai bucuros o palmă în faţa măcelăriei.

Carevasăzică, nu cínste, ci un fel de dar de milă í s-a făcut.

Şi aveau dreptate cojocaríi: fecíorul lui umblase în adevãr hoínar.

Deodatã, fãrã de veste, ca din senín, s-a reívít în sufletul lui toată amãrăciunea de odinioară, şi dacã atunci, când fecíorul lui a plecat fãrã de veste de acasă, íşi făcea el însuşi mustărí, acum nu mai putea să-l íerte pentru ruşinea pe care í-a făcut-o.

Trebuía să se rãsufla, să-l mustre pe fecíorul său, să-şi facã datoria de părinte.

Trebuía şi totuşi era mai bine dacã nu-şi făcea datoria chiar acum, când fecíorul său era foarte simţitor.

Puţin íi pãsa, ce-í drept, lui Naşl de pãrerile ce-şi vor fi făcând frunţaşii bresleí şi lípoveníi despre purtãrile lui în timpul celor doi ani de călătorie. El ştia, dar nu putea să spunã nímãnuí cât de greu í-au fost acei doi ani şi ce mare lucru a făcut el în curgerea lor. Iníma í se umplea de cea mai neagrã amãrăciune când íşi aducea amínste toate suferínţele prin care a trecut şi se gândea că în zadar au fost toate: nu era bine ca tocmai tatăl său să-í mai aducã amínste de acei doi ani.

Duminică dímíneaşa nu s-a mai putut stãpãni.

Ştia unde poate s-o vadã pe Persída şi ar fi fost cea mai mare nemernicie dacã s-ar fi lípsít el însuşi pe síne de mulţumirea de a o vedea. S-a dus dar la biserica românească de la Lípova, şi după ce aici n-a gãsít-o, a trecut la cea de la Radna.

Gândul lui era s-o vadă așa ca să nu fie văzut de dânsa. S-a și strecurat printre oameni și s-a oprit în dosul unui scaun; biserica de la Radna nu e însă atât de mare ca să poți intra în ea fără ca să fii văzut de toți, mai ales când ești neamț.

Dacă n-ar fi fost atât de zăpăcit, ar fi avut și el atâta minte ca să înțeleagă că în clipa când intră în biserică, toți se uită la el și se întrebă: „Cum vine neamțul acesta aici? ce caută? ce vrea?”

Așa a fost! Ba ceva mai mult: oamenii au aflat ce caută el.

Intrând de la dreapta în biserică, el s-a uitat spre fundul bisericii, unde știa că e locul femeilor, și a rămas uimit, pierdut, cu ochii țintă la Persida, care nu-l băgase în seamă.

Și cum oare să nu rămâie uimit și pierdut?!

Așa n-o mai văzuse niciodată și nici că și-ar fi închipuit-o vreodată.

Nu mai era fata cea plină și rotundă ca luna: slăbise, fața îi era mai lungă, umerii obrazilor ieșeau la iveală, pieluța obrazilor era mai albă, subțire și oarecum întinsă, sprâncenele păreau mai lungi și mai dese, iar ochii erau parcă mai mari și plini de o tristețe care se revărsa peste toată fața ei.

Simțind că deodată toate privirile se îndreptează asupra ei, ea se uită speriată împrejur, ca omul care se-ntrebă: „Ce-am făcut? Ce mi s-a întâmplat?” și ochii ei se întâlneau deodată cu ai lui.

Sunt lucruri care se văd cu ochii, se pot simți cu inima și închipuie cu gândul, dar în graiul omenesc nu se pot spune.

Să ne închipuim că zile de-a rândul cerul a fost posomorât, întunecat, acoperit de o ceață deasă, și deodată, pe neașteptate, fără ca să știi cum, soarele străbate prin ceață și-și revarsă lumina plină asupra lumii, încât toate se înseninează și tot ceea ce viețuiește tresare cuprins de o pornire veselă.

Așa s-au luminaț fața ei și fața lui în clipa revederii și așa au tresărit înveseliți ca din senin toți cei adunați în biserică.

Era parcă un suflet străbate prin toți și un singur fior de bucurie trece prin acest suflet.

Numai o clipă însă. Clipa următoare, mai înainte de a-și fi dat oamenii seama despre cele petrecute, Persida rămase cuvioasă și cu ochii întinși spre pământ la locul ei.

Era o atât de aspră muștrare în fața ei, încât el își plecă ochii rușinat și porni spre strana din partea lui. Abia acum simțea că prea a luat-o oblu înaintea și că trebuia să le facă toate ca și când ar fi venit aici ca să se întâlnească cu altcineva. Intrând dar în strană, el dete mâna cu bătrânul Blăguță, apoi — peste puțin — îi spuse pe șoptite că are o vorbă cu părințele Andrei. Iar după sfânta liturghie, când Bocioacă se sfătuia cu oamenii de încredere ai breslei, Nașl și Țiricea de la părințele Andrei la cine ar putea să găsească aici la Radna viței de tăiere.

Atât de bine le potrivește toate, încât până chiar și Persida ea însăși, întorcându-se acasă, stătea la îndoială dacă el a venit ori nu pentru dansa la biserică.

Singur el știa și acum cât de greu i-a fost să nu meargă-n urma ei, ca s-o vadă cel puțin din depărtare, și întorcându-se spre Lipova, era și el pătruns de simțământul că ar fi o nemaipomenită mișelie să-și calce pe inimă când atât de mult o dorea.

Ce-i pasă lui acum de hotărârea breslei? Totuna îi era când și cum va face tăietura de măiestru. Un singur lucru știa: că e o grozavă nenorocire pentru dansul de a fi fost născut din părinții lui și, lucru înspăimântător, că el n-ar putea să fie fericit decât după ce ar fi murit tatăl lui și muma ei.

Ah! ce urât gând, ce nesuferit simțământ, și el nu mai putea scăpa de simțământul acesta.

Luni pe-nserate el lucra la tocilă când tatăl său se întoarse cu fața întunecată acasă.

— Ai văzut? grăi Hubăr rece și aspru.

— Ce să fi văzut? întrebă Nașl, uitându-se lung la el.

— M-ai băgat în gura lumii, m-ai făcut de râsul tuturor, răspunse tatăl său. Prin toate colțurile se vorbește c-ai umblat hoinar în timpul călătoriei și că numai de milă te-au amânat

până la Sf. Ilie. Erau să te trimită iar în călătorie. Ruşine. Să-ţi crape obrazul!

Na! se făcu alb ca varul, apoi picioarele începură să-î tremure, încât abia se mai ţinea pe ele.

— Aşa e! zise el stăpânindu-se şi adunându-şi toate puterile. Eí au dreptate! Am umblat ca vai de capul meu, şi pot să gândească ce vor. Eu ştiu de ce, dar nu pot să le spun şi lor, şi dacă le-aş spune, n-ar mai zice nimic, cí mí-ar plânge de mîlă. D-ta însă ímí eşti tată şi trebuie, dacă aí ínimă de părinte, să simţi că trebuie să fie ceva la mijloc, şi să mă lertí, să-mí ţii parte, să mă aperi, cel puţin în gândul d-tale, iar nu să-mí mai faci şi muştrări, când eu însumí mă mărturisesc vînovat! Lasă-le, tată, să nu mai vorbím despre aceste. Orişice ar fí între noi, adause el muíat, să trăím în pace, fie chíar şi numai de dragul mamei, care d-tale íti este nevastă bună, iar mie mai bună mumă.

Hubăr era destul de deştept ca să înţeleagă muştrarea aspră care era cuprînsă în aceste cuvînte şi destul de cumsecade pentru ca să se simtă atîns de ea.

— Eu cred, zise el mirat, că-ţi mai sunt şi eu tată şi pot să ştiu ce este, dacă e ceva la mijloc.

Na! rămase cuprîns de tulburare în faţa lui.

Ce putea el să-í zică? Cum, Doamne, putea să spună în câteva cuvînte ceea ce-í zguduía toată fírea?

— Eu, zise el oarecum îmbrîncít de gândurile ce-l stăpîneau, eu, aşa cum sunt, n-aveam nevoie să mă fac măcelar.

— Carevasăzică, întâmpínă Hubăr apríns, asta e la mijloc: ţi-e ruşine de meseria mea!

— Nu e asta! îl ínterupse fecíorul íute. Nu aşa trebuie să mă înţelegí.

Hubăr însă nu ţínu de ínteruperea aceasta. Încă de mult simţise că nu prea e fecíorul lui făcut pentru măcelărie şi nu o dată se muştrase că nu l-a lăsat la şcoală. Se bucura deci că vorba a venit aşa, ca să se poată dezvînovăţi.

— Tatăl meu, urmă el dar, a fost și el măcelar, tot măcelar a fost și tatăl lui, măcelari au fost toți din neamul nostru de când ne știm: ce sunt eu vinovat dacă mie Dumnezeu mi-a dat inimă pentru meseria părinților săi!

— la lasă, tată, răspuse feciorul, că am cu cine să seamăn: multă inimă n-ai nici d-ta pentru tocatul de oase și-ți mai place să stai de vorbă cu oamenii deștepți decât să tai carne și să sfărâmi oase pe butuc. Mama să trăiască!... și merge și măcelăria lui Hubăr.

În gândul lui Nașl vorbele aceste erau grăite mai mult a laudă decât a mustrare; Hubăr însă vedea în ele muștrările ce el însuși atât de adeseori și le făcuse, și obrajii lui se umplură de sânge.

— Să nu te obrăznicеști cu mine, strigă el ca ieșit din fire, încât ucenicul și una dintre calfe ieșiră speriați din tocătoare, unde aveau de lucru. Ți-am spus o dată că-ți trag palme, și nu are nimeni să ți le ia de pe obraz.

— Ba asta să n-o faci, îi răspuse feciorul rece, că mă pu la grea încercare. Atunci era atunci, iar acum e altfel.

Hubăr, măcelar din bun-străbun, înaintă hotărât spre el.

Nașl ținu în fața sa cuțitul pe care-l avea încă în mână.

— Te rog pe toți sfinții, nu te apropiă! strigă el.

— Lasă cuțitul! strigă calfa, care se repezi apoi spre dânsii, ca să-i despartă.

Era prea târziu.

Simțind pe tatăl său în apropierea sa, aruncă cuțitul departe de la dânsul.

— După ce m-ai nenorocit, n-ai să mă mai batjocorești, zise el apoi și îi dădu brânci, încât căzu pe spate de se lovi cu ceafa-n tocila din dosul lui.

Așa, cu capul gol și cu mânecile sumese, cum era, el se depărta cu pași repezi și ieși din curte fără ca să se mai uite înapoi.

XIV ROSTUL LUI BANDI

Sâmbetele după-amiazăzi sărăcímea, orbeți, ologi, bătrâni neputincioși, copii fără de căpătâi se adunau venind unul câte unul la porțița mănăstirii și așteptau, certându-se între dânșii, până după vecernie, când maica econoama ieșea, ca-n fața lumii să le împartă mîlă, pâine, câte o bucată de carne, câte un săculeț de cartofi, de fasole ori de mălai, câte un braț de lemne în timp de iarnă și câțiva creștari, toate adunate de maicile cerșetoare de prin piață, de prin oraș și de prin împrejurime.

Pentru ca binecuvântările miluțiilor să nu se reverse numai asupra mănăstirii, maica econoama lua cu dânsa totdeauna pe câteva dintre fetele cu purtări mai bune, ca aceste să împartă darurile de mîlă, și multe daruri a împărțit Persida, mult a fost binecuvântată de săracii al căror glas străbate de-a dreptul la cer.

Afară de aceasta, mănăstirea avea săracii ei, unii căroro li se dădea joia și duminica, iar alții care căpătau în toate zilele prânzul în mănăstire. Între aceștia din urmă era și Reghina cu copilul ei, Bandi.

Când a venit la mănăstire, Persida a găsit-o pe Reghina, cu copilul ei, atunci băiat de vreo patru ani, la ușa bucătăriei. Ani de zile de-a rândul le-a dat mâncarea și niciodată n-a putut să se uite la ea fără ca să tremure cuprinsă de frică.

Maicile o știau pe Reghina, care fusese servitoare la Radna, femeie voinică, frumoasă și în toată firea. Când a născut însă pe Bandi, ea a rămas paralizată de o mână și de un picior, strâmbă de gură și cam smintită, încât abia te mai puteai înțelege cu dânsa. Degeaba ai fi întrebat-o cine e tatăl lui Bandi, căci zicea totdeauna că nu știe, și totuși își iubea copilul atât de mult, încât îl ținea, chiar și băiat de șapte ani, în brațe și nu voia niciodată să mănânce mai naînte de a se fi săturat el. „Eu mănânc ce rămâne!“ zicea dânsa.

Câteodată, așa din senin, o apuca ceva de rămânea ca-nțepenită, cu ochii sticliți, și vorbea într-aiurea. Atunci spunea cum a fugit și a rătăcit zile și nopți prin pădurea de la Cladova și cum n-a mai voit să moară când și-a văzut copilul voinic și frumușel.

Și în adevăr Bandi era băiat voinic și destul de frumos la chip, dar fricos, liniștit și atât de tăcut, încât rar ieșea vorbă din gura lui. N-ar fi fost chip ca cineva să-l depărteze de la mumă-sa; ședea lăpât de dânsa ori o ținea de poale când ea se ducea pe chinuite undeva.

Bandi era băiat de vreo opt ani când Dumnezeu s-a îndurat de a chemat la sine pe muma lui. De aici înainte el se ținea ca un cățel după maica Aegidia, care peste câțva timp l-a dat ucenic la un cizmar.

Deprins a se alipi de cineva, Bandi n-a putut să rămâie la stăpân și a fugit, dar nu s-a mai întors la mănăstire, ci a rămas așa răzleț, trăind din mila oamenilor și adăpostindu-se azi ici, mâine colo. Când vedea vreo călugăriță, și mai ales pe maica Aegidia, el fugea cuprins de frică și se ascundea. Astfel la mănăstire i s-a pierdut încetul cu încetul urma și nimeni nu se mai gândea la el.

Abia acum, în Săptămâna Patimilor, întorcându-se de la Lipova, Persida l-a zărit stând cu undița pe țărmul Murășului din jos de pod.

Trecuseră vreo trei ani de când nu l-a mai văzut și băiatul crescuse în timpul acesta peste vârsta lui, dar tot îl recunosc după prima ochire și îi trecu parcă un fel de săgeată prin inimă. Vedea pe Reghina slabă, numai piele și oase, cu fața galfadă, cu gura strâmbă, cu ochii sticliți, și iar o vedea rătăcind singură, deznădăjduită, cu moartea în suflet, prin pădurea de la Cladova. Îi venea să fugă și să nu se mai uite înapoi, îi era însă milă de sărmanul Bandi și ar fi dorit să afle ce s-a făcut el de când nu l-a mai văzut.

Bandi, văzând că se uită mai întins la el, s-a speriat ca făcătorul-de-rele care se vede față în față cu urmăritorii lui, apoi recunoscând-o, își adună undița, gata de a o lua la fugă.

Ea-í făcu semn să vie la dânsa, și el se apropie umilit, fricos și supus ca un câine chemat de stăpânul său.

— Bine, Bandí, í zise ea, dar tu ce faci?

— Prind pește, răspunse el.

— Dar unde ai umblat de atâta timp?

— Pe aici, pe la Lípova și pe la Radna.

— Dar din ce ai trăit?

— Din ce am căpătat.

— Nu vrei tu să vie cu mine, la mama? îl întrebă ea înduioșată.

Era în fața ei, în ochii ei și mai ales în glasul ei atâta dragoste, încât fața băiatului se lumina.

El dete din cap, era însă atât de mișcat, încât nu putu să-î răspundă și marí stropí de lacrími se ivírá în ochii lui și se strecurară peste obrajií lui bătúți de soare și de vânt.

— Nu plânge, Bandí, í zise ea; de ce plângi, că n-am să-ți fac níci un rău?

— Dar, răspunse el, ai cunoscut pe mama și ai fost atât de bună cu ea.

Persída se cutremură.

Mergând apoi spre casă, ea se încredință că băiatul, rămas singur din capul lui, se deschisese. Vorbăreț nu era níci acum, dar părea foarte cuminte și răspunsurile lui erau bine gândite, oarecum bătrânești.

Viața lui sufletească era însă tot cea de mai înainte, și în curând Persída a ajuns să se căiască de a nu-l fi lăsat să-și prindă peștii înaintea. Í era oarecum frică de el. Alípírea către dânsa era la dânsul un fel de boală sufletească, și ea nu mai putea să scape de prívírea lui, care mereu í reamíntea ochii stíclíți ai Reghínei.

Ducea, nu-í vorbă, coșurile Mareí în piață și, pe înserate, le aducea acasă, dar le făcea toate în grabă, se-ntorcea în fuga mare și se uita, întors acasă, cu un fel de îngrijire la Persída, ca și când s-ar fi temut că în lípsa lui í se va întâmpla ceva. Astfel dânsa nu mai putea să scape de ochii lui.

Duminica Tomii, dimineata, cand a dat ochii cu dansa, el era foarte nelinistit, iar dupa ce dansa s-a intors de la biserică, el gemea, parcă le-ar fi stiind și simtind toate, întocmai ca dansa.

Marți după-amiază Mara s-a întors acasă înaintea de vreme și cu fața oarecum sperioasă.

Hubăr, așa ziceau toți, s-a certat cu feciorul său, care l-a rănit la cap și era să-l înjunghie cu un cuțit mare dacă una dintre calfe n-ar fi sărit la timp, ca să-l scape.

N-o privea lucrul acesta, și totuși ea tremura cuprinsă de simțământul că o mare nenorocire i s-a întâmplat, și a grăbit acasă, pentru ca nu cumva fiica ei să afle de la alții cele petrecute.

Persida o ascultă râzând cu ironie.

— Minciuni! zise ea. Minciuni nerușinate! strigă mai tare. Nu e Hubărnaț în stare să facă lucrul acesta! Să mor eu dacă-i adevărat! Nu crede!

Nici nu credea Persida, dar ceva tot trebuie să fi fost la mijloc, și începu și ea să tremure.

Ochii ei se opriră asupra lui Bandi, care, auzind-o vorbind mai tare, se ivi în pragul casei.

— Am să mă duc, urmă ea cuprinsă de o pornire covârșitoare, și să aflu adevărul de la oamenii care nu mint. Maica Aegidia trebuie să știe.

— Dar ce te privește pe tine?! întâmpină Mara, cuprinsă de grijă.

Persida se oprî în fața ei și se uită lung la ea.

— Dă-ți, te rog, seama, îi zise apoi, ce-ar trebui să simtă el dac-ar afla că eu m-am certat cu d-ta și eram să sar cu cuțitul asupra d-tale. Ori nu este adevărat, și atunci trebuie să-ți scoți cât mai curând gândul acesta din cap, ori e adevărat, urmă ea îngrozită, și atunci sunt și eu vinovată!

— De ce să fii tu vinovată?! strigă Mara ca scoasă din fire.

— Pentru că niciodată nu și-ar fi pierdut rostul dacă n-ar fi avut nenorocirea de a da cu ochii de mine!

Mara se crucí de trei orí, una după alta.

— Sfântă Maríe, Maică Preacurată! strígă Mara. Ajută-ne, că eşti mílostívă. Nu mai sunt oare şi alte femeí pe lume?! Dacă n-ai fí fost tu, ar fí fost alta. Dacă n-are mínte, nu are! De ce nu şi-au íeşit şi alţii dín fíre?!

— Pentru că numaí pe el l-am ademenít! íi răspunse Persída deznădăjduítă şi-şi luă mantela ca să plece, însotítă de Bandí.

Mareí íi venea să í se pună în cale şi să stríge că numaí peste trupul eí poate să íasă dín casă. Dar de ce s-o oprească?!

— Haíd'! zise, lasă, c-o să-ţi scoată maíca econoama prostíile aceستا dín cap.

Persída dete cu îndărătnícíe dín cap şi plecă cu pas íute şi apăsát.

Nu! nímení nu putea să scoată dín ínima eí símţământul că a fost nenorocítă pentru casa luí Hubăr cípa în care ea s-a născut.

Pe drum spre pod ínima í se bătea dín ce în ce mai tare. Dín ce în ce tot mai mult o cupríndea símţământul că acum, acum se hotărăşte víaţa eí, şi iar íi era parcă se află la margínea unei prăpástíi şi nu se mai poate ţínea, trebuie neapărat să-şi ía avânt spre adâncíme, iar vedea în faţa eí pe Burdea râzând în bătaíe de joc.

Sosítă pe celălalt ţármure, în apropierea mănăstíríi, ea se întoarse spre Bandí care alerga după dânsa. Plecase cu el de acasă, şi totuşí acum íi era ca şi căzut dín cer.

— Íl cunoştí tu, întrebă ea, pe fecíorul măcelaruluí Hubăr?

— Pe Hubărnaşl, care a bătut pe tatăl fííndcă a fost rău cu mumă-sa? grái el cu ochíi plíní de vâpaíe.

— De unde ştíi tu? întrebă dânsa, cuprínsă de fíorí.

— Ştíu, răspunse el. Am văzut-o plângând şi ştíe lumea. Acum Hubărnaşl s-a întors acasă şi l-a bătut pe el. E om rău Hubăr.

Era parcă vorbeşte într-aiúrea băíatul şi Persída nu mai cuteza să urmeze vorba cu el.

— Íl cunoştí dar pe Naşl? urmă ea, schimbând vorba.

Bandí dete dín cap.

— Poți tu să te duci să-l cauți, oríșíunde ar fí, și să-í spuí să mă aștepte azí, când mă întorc de la mănăstíre, în dosul Sărării?

Bandí dete dín cap.

— Dar să nu spuí nímănuí nímíc și să mă așteptí și tu acolo.

Bandí dete dín cap.

— Du-te, Bandí, și umblă íute! zíse ea, apoi íși urmă cu íníma încleștată drumul spre mănăstíre, iar Bandí porní zăpăcít ca omul grăbít care nu știe încotro să apuce.

Nící nu era lucru ușor să-l găsească pe Nați.

Leșínd atuncí, după nenorocíta ceartă cu tatăl său, dín curte, Nați a stat și el zăpăcít.

Văzându-l, trecătoríi s-au oprít dín drum, și lumea, dorítóare de a afla ce s-a petrecut, a început să se adune în fața caseí. El nu maí putea să stea pe gândurí: trebuía să scape de prívíríle scrutătoare și, fără de a se maí gândí, plecă spre casa luí Oancea, care fusese calfă la dânsíi pe când el era ucenic și țínea la el și la mumă-sa.

Aící a stat până pe-nserate, când s-a dus la Gríner, ca să se împrumute cu câteva sute de floríní și apoi să plece și să se ducă departe de lumea aceasta, în care nu maí avea ce să caute.

Puțin în urmă Oancea a plecat și el la Hubăroaie.

Nu íntre în mínrea luí gândul ca Nați să părăsească pe mumă-sa. Degeaba íi spunea Nați că el cu tatăl său nu se maí poate împăca și că mare nenorocíre s-ar íntâmpla dacă eí s-ar maí íntâlní: Oancea țínea să-í împace, orí s-o facă pe Hubăroaie să-și părăsească bărbatul, care atât de mult íi amărăse víața.

Șí Nați avea dreptate.

Lovíndu-se în căderea luí de masa tocílei, Hubăr se răníse la cap și zăcea în pat. Tocmaí grea nu era rana; bolnavul ínsă, rău cătrănit, era cupríns de fierbínțelí și stăruía cu îndărătnícíe ca fecíorul său să fíe fără de íntârzíere arestat și tras în judecată pentru că a rídícat cuțítul ca să-l omoare.

Hubăroaie plângea și nu mai putea să vadă pe nimeni în ochii ei. Îi venea să între în pământ de rușine și era în gândul ei hotărâtă să vândă casă și măcelărie, și vie, și pământuri, și pruniști, tot ceea ce a agonisit, și să se ducă undeva unde nimeni n-o știe. Și iar stătea la îndoială, îi părea peste putință ca Nașl, copilul ei cel duios și atât de blând, să fi făcut ceea ce toți spuneau.

Oancea i-a venit dar ca trimis din cer. El știa adevăratul adevăr și inima ei de mamă simțea că numai așa cum spune el s-au putut petrece lucrurile.

— Da! zise ea cu fața înseninată, Nașl n-a putut să ridice cuțitul asupra tatălui său; el nu putea să nu arunce cuțitul când a văzut că tatăl său se apropie. Minte bărbatul meu; minte calfa; minte ucenicul; du-te, Oance, te rog, du-te și le spune că au mințit, ca lumea să știe adevărul!

Ea era împăcată, ea-l ierta, ea îi dădea dreptate și-l plângea; când însă Oancea aduse vorba la împăcaciune, ea dete adânc mâhnită din cap.

— Nu, zise ea, o minune ar trebui să se întâmple pentru ca tatăl său să-l poată ierta: s-ar învînovăți însuși pe sine și asta nu-i în stare să o facă.

— Atunci lasă-l în știrea Domnului, grăi Oancea. Destul te-ai chinuit, și tot îți este feciorul mai mult decât el!

Hubăroaie se uită mirată la el.

Nu-i venise niciodată gândul acesta, și îi părea peste putință ca cineva să-l aibă.

— Asta, zise ea, e o nebunie. El este bărbatul meu!

Vorbele acele erau grăite cu atâta lepădare de sine, cu atâta umilință creștinească, încât Oancea rămase cuprins de sfială.

— Dacă Dumnezeu va voi să mă mângăie, urmă ea peste pușin, îi va împăca și pe ei.

Știusese Nașl că așa au să iasă lucrurile, ochii i se umplură cu toate aceste de lacrimi când Oancea îi spuse că mumă-sa n-a fost în îndoială asupra lui.

Marţi seara, când Persída stătea cu Bandí în capul podului, Naţl şedea cu capul rezemat în pumní şi frământat de grele zburciúmări sufleteşti în faţa lui Oancea.

Luase cínci sute de floríní de la Gríner şi era hotărât ca, îndată după înserare, să plece la Arad şi de acolo la Víena.

Era hotărât şi nu putea să plece.

Încercase în mai multe rândurí să scrie şi nu era în stare să înşíre zece vorbe. Atât îi păreau de secí, atât de mínciunoase vorbele puse pe hârtie, încât a rupt în cele dín urmă hârtia, cupríns de gândul că puţin îi pasă dacă ea nu sínte că nu poate să fie adevărat ceea ce lumea spune.

— Oance, grăi el în cele dín urmă cu glasul înecat, aş mai avea să te rog ceva, dar să nu spuí nímănuí în lumea aceasta. M-ai înţeles? Nímănuí în lume!

— Mă ştii, răspunse Oancea, ca şi când ai spune unui mort.

— Tu cunoşti pe fata Mareí? întrebă Naţl.

— Cum să n-o cunosc?! răspunse Oancea mírat.

Auzíse, ce-í drept, şi el ceva, dar era de mult de atunci şi o uítase.

— Ai vorbít vreodată cu ea? urmă Naţl.

— Nícíodată!

— Nu face nímíc. Te rog să cauţi a te întâlní cu ea, ca dín întâmplare, m-ai înţeles? — ca dín întâmplare, ca nící ea, nící alţii să nu bănuíască că eu te-am trímís, şi să-í spuí cum s-au petrecut lucruríle.

Oancea ştia că Naţl e hotărât să plece peste câteva ceasurí; el însă nu credea că va pleca, ba chíbzuía fel de fel de chípurí de a-l oprí. Ar fí putut dar să le lase deocamdată toate încurcate, nu se putu însă stăpâni şi fără de veste í scăpară vorbele:

— De ce să-í spun?

— Nu mă întreba de ce, grăi Naţl, fííndcă nu pot să-ţi spun şi nící tu n-ai fí în stare să mă înţelegí. Eu nu pot să vorbesc cu ea, şi mí-ar fí foarte greu dacă şi dânsa ar crede c-am săríi cu cuşítul la tata.

Oancea nu mai zise nimic, deși numai cu mare nevoie se putea stăpâni, și astfel rămaseră iar tăcuți, fiecare cu gândurile sale, în odaia pe jumătate întunecată.

În vremea aceasta Bandi alerga știricind din băiat în băiat și dăduse de urma căutată cu atâta neastâmpăr.

— Carevasăzică, o să mi-o faci și asta? întrebă Nașl în cele din urmă.

— S-ar putea să n-o fac! răspuse Oancea când capul lui Bandi se ivi în ușa crăpată și doi ochi căprui se îndreptară țintă spre Nașl.

Nașl tresări, cuprins de un fel de spaimă, și se ridică în picioare.

Îi era, cum s-a uitat așa prin amurg, parcă vede ochii tatălui său și fără de voie se dete un pas înapoi. Uitându-se apoi mai cu dinadins la băiatul de care nu-și mai aducea aminte, el făcu iar un pas înainte și întrebă:

— Ce e?

— Să vii cu mine, răspuse băiatul.

— Unde?

— Vîno numai, că vei vedea, grăi iar băiatul.

Era de necrezut, era peste putință, și totuși Nașl știa unde se duce, cine-l cheamă și nu mai era în stare să-și dea seama despre ceea ce face, ci porni, fără a se mai uita la Oancea, după Bandi, ca dus să-și ia osânda de moarte.

Și mult a trebuit să stea cuprins de zbuciumări sufletești în dosul Sărăriei, știind acum pe cine așteaptă și așteptând în zadar.

Prea se petrecuseră repede lucrurile, și Persida, cea altfel atât de chibzuită, n-avea timp să-și dea seama despre ceea ce voește, să-și croiască un plan și să-și adune puterile. Stăpânită numai de gândul că toate sunt minciuni și că lucrurile trebuie neapărat să se pună iar în calea cea bună, ea nu băga de seamă că trecătorii se uită îngrijați după dansa, iar sora care îi deschisese ușa rămase cuprinsă de spaimă când a dat cu ochii de ea.

Maíca Aegídía se afla síngură în chílía eí.

— Ce e? ce s-a întâmplat? strígă ea speriată de fața Persídeí și de míșcările eí.

Persída se oprí în fața eí, înaltă, plínă de putere, dar tremurând dín ce în ce maí tare.

Nu ștía ce să-í răspundă, cum să-nceapă... Se dăduse de gol, se uíta în ochíi maíchíi Aegídía și nu putea decât să spună adevărul. Adeseorí a símțít acum în tímpul dín urmă că-l íubește, níciódată însă símțământul acesta n-a cupríns-o cu putere atât de covârșitoare ca acum, sub ochíi scrutătorí aí maíchíi Aegídeí.

Ea-și acoperí fața cu amândouă máiníle și se lăsă în genunchí la pícióarele maíchíi.

Maíca Aegídía se plecă adânc înduíoșată spre ea; deodată însă tresări ca lovită de un junghí, se îndreptă și rămase rece și cu fața aspră.

— Ah! ce urâtă nenorocíre, grái dânsa încet și gemând. Carevasăzică, e adevărat? Tu, Persída, tu, fata mea, aí putut să te uíți cu ochíi doritorí la acel om despuíat de toată símțírea bună!

— Nu-í adevărat! strígă Persída rídícând ochíi spre dânsa. Nu se poate! Și dacă el a rídícat mâna asupra tatálui său, mă omor cu zíle, mă îngrop de víe. Nu crede, maică! Sunt mínciuní gráite de gurí pízmătărețe și ráuvoitoare!

— Nu te înșela, fata mea, tu însăși pe tíne, întâmpínă călugărița. Hubăr zace greu rănít la cap, și el n-a putut să se ránească însuși pe síne. Oríșicum s-ar fí petrecut lucruríle, chíar și dacă-ar fí mínțít tatăl, e o grea pedeapsă de la Dumnezeu ca tatăl să-și învínovățească, fíe chíar și pe nedrept, fecíorul, și tu, copilă nevínovată, trebuíe să fugí și să te depărtezí cu gândul de această famílie atât de greu certată. Dumnezeu cel atoateștiutor nu pedepsește fără de vínă, și greu afară dín cale trebuíe să fíe păcatul pe care au să-l spășească eí; nu te face și tu părtașă la această spășíre apropiíndu-te cu ínima și cu gândul de aceia pe care Dumnezeu í-a depártat de la síne.

Închide-ți ochii, ca să nu-ți vezi, depărtează-ți gândul, stăpânește-ți inima!

Persida rămase timp îndelungat nemîșcată și cu ochii ținți la fereastra din care prima dată în viața ei îl văzuse.

— Nu pot și nu pot! grăi dânsa în cele din urmă încet și ca aîurînd prin vis. E un blestem pe capul meu și-mi e adeseori ca și când chiar mai naînte de a mă fi născut aș fi fost osândită să sufăr împreună cu dânsul. Maică! urmă apoi rîdicându-se în picioare și înșirînd vorbele cu vioiciune. Mi-e, când îmi dau seama, nesuferit acel om pătimaș și pornit mereu spre viață fără frâu și știu că nu putem să ne apropiem fără ca să ne izbîm unul de altul. Îndată însă ce-l știu suferînd, mă simt dusă de o putere covârșitoare spre dânsul. Ce să fac, maică?! Cum să scap de îspîtire?

— Du-te, fata mea, răspunse maica înduioșată, închide-te, când te cuprînd asemenea porniri, în biserică, îngenunchează la icoana Maicii Preacurate, rîdică-te cu inima și cu gândul spre Dumnezeu, roagă-te și mereu te roagă, căci nimic nu poate covârși puterea rugăciunii pornite din inimă curată! Altă scăpare nu ai!

Persida încetul cu încetul se potolî și o liniște senină se revărsă în cele din urmă peste fața ei.

— Sărmana mea mamă! grăi dânsa în cele din urmă. Mult s-a temut dânsa... și atît de adeseori mă cuprînde simțămîntul că repaosul sufletesc numai aici, între zidurile aceste, aș putea să-l găsesc.

Maica Aegidia făcu un pas spre dânsa și, cu ochii muiați în lacrimi, îi apucă cu amîndouă mîinile capul și o sărută pe frunte.

— Acesta să fie, zise dânsa, cel din urmă al tău gând de scăpare, și atunci când nu-ți va mai rămîne nimic, să-ți aduci amînte că sfînta noastră biserică primește în sânul ei pe toți cei ce caută mîngăiere și adăpost.

Persida îi sărută în mai multe rînduri mîna, apoi se depărtă cu pas ușor și astîmpărat.

Se înserase când ea începu a trece podul, o seară lîniştită şi călduroasă. Apa Murăşului, lîniştită şi ea, se revărsa oarecum pe furişate şi numai pe la pontoane pleoşcăia abia simţit. Dîn când în când se arunca pe ici, pe colo câte o mreană peste luciul ei şi cădea iar pleoşcăind în valuri. Lîlécií íeşití de la Sărările fluturau mereu pe deasupra podului, iar díncolo, peste Murăş, cânta o privíghetoare.

Bandí nu se vedea nícălerí.

Persída se oprí nelíniştită.

Nu maí încape îndoială că băiatul a găsit pe Naşl şi că amândoi o aşteaptă în dosul Sărăriei.

Ea răsuflă o dată dín greu; íí era parcă o-neacă ceva şi nu maí găseşte aer.

— Nu se poate! şoptí ea. N-aş fí vrednică de lumina zíleí dacă l-aş părăsí şi eu când toţi îl nedreptăţesc... Ce face el în deznădăjduirea lui?! Da! are maíca Aegídía dreptate, maí bine ar fí pentru míne să fug de el, dar nu m-aş íerta, urmă ea luându-şi avânt, níciodată nu m-aş íerta şi viaţa întregă mí-ar fí o necurmată muştrare.

Ca dusă apoi de o putere tainică, ea se-ntoarse şi o luă cu paşi marí, hotărâţi şi íute călcaţi spre Sărările.

Naşl, care aştepta chinuit de îndoielí, tresări când o zări în depărtare, apoi rămase ca înfípt în pămînt, iară Bandí făcu învíorat câţiva paşi, arătând spre ea.

— Ce e, Ignatíus? grái dânsa? Ce s-a întâmplat? Cum a căzut o atât de groaznică nenorocíre pe capul tău?

Era în acel „Ignatíus“ pe care nu-l maí auzíse de la nímení, în tonul cu care vorbíse ea, în întreaga ei fíre atâta căldură, atâta ínimă deschísă, o atât de curată íubíre, încât el rămase cupríns de uímíre şi uitându-se la ea ca la o ívíre maí presus de fíre.

— Tu nu aí rídícat cuţítul asupra tatăluí tău! urmă ea.

— Nu! răspunse el uşurat. Íl aveam dín întâmplare în mână şi l-am aruncat când el s-a apropiat de míne.

— Cum, atunci, s-a rănit el? urmă ea.

— Nu știu! răspuse el strâmtorat. A voit să mă pălmuiesc și eu l-am depărtat de la mine. Se vede că s-a împiedicat de tocila care se afla în dosul lui și s-a lovit cu capul de piatră!

Persida-și acoperi fața cu mâinile și tot vedea parcă în fața ei sângele țâșnit.

— Ah! ce nenorocire! strigă ea îngrozită. Cuprinsă apoi de o pornire neînțeleasă, ea făcu un pas spre el ca și când ar voi să-și scoată ochii cu ghearele. Nemernicule! șopti cu patimă. obrazul tău n-ar fi fost el oare mai curat dacă, fie chiar și pe nedrept, ar fi suferit cu fiiască răbdare palmele? Trebuie să-ți fi zis ceva, ca să-l scoți din răbdare, și păcatul de-a fi scos din răbdare pe părintele tău e destul de mare ca să fie răsplătit cu palme.

— Am făcut rău, răspuse el tare și fără de șovăire, și mă căiesc.

Persida era învinsă și muțată. Era cu totul altul omul pe care-l vedea în fața ei, blând, duios, purtat de cele mai bune porniri.

— Câtă durere mie și ție și sărmanei tale mume și câtă mulțumire diavolească oamenilor răi din fire dintr-o singură clipă de nechibzuință, urmă ea înduioșată. Tu să te duci să-ți ceri iertare, să i-o ceri mereu până ce nu ți-o dă...

— Știu că în zadar mă voi umili, grai dânsul întristat, dar din iubire către mama și către tine am s-o fac și asta!

— Are să se moaie, zise dânsa înviorată. Maica Aegidia și părintele pleban îl vor îndupleca după ce vor fi incredințați că ești năpăstuit!

El se uită lung la ea, mai întâi cu un fel de mirare, apoi cu milă și răsând în cele din urmă cu amărăciune.

— Sărac de sufletul tău! grai el încet. Curat și pornit spre bine, el vede lumea sub cer senin; eu însă, tulburat din mine însumi, nu mai pot vedea în viață decât furtună și zbuciumări. Nu te amăgi însăși pe tine, urmă el mai tare, și

nu mă íspítí pe míne. Se poate că tatăl meu se va muía orí va face, pentru ochíí lumíí, ca şí când s-ar fí muíat. Eu mă-ndoiesc, dar cu putínţã este. Míe însã tot nu mí-ar fí datã pacea, cãcí sunt certat însumí cu míne, şí-n toatã clípa ar trebui să mă tem că-mí voi píerde íar sãríta, şí grozavã nenorocíre mí se poate întãmpla. E înspãímãntãtor gãndul că nu poţi să trăieşti în pace cu pãrintele tãu, dar mă stãpãneşte gãndul acesta şí mí-e adeseorí parcã nu maí sunt în toatã fírea. Un demon nevãzut mă urmãreşte şí-mí reamínteşte mereu suferínţele pe care muma mea şí eu le-am avut şí le vom avea pe urma lui: mă înspãímãnt când mă gãndesc la el, tremur când îl vãd şí-mí víne să fug cu ochíí închíşí când ajung a fí síngur cu dãnsul. Asta e o boalã fãrã de leac, un blestem greu pe capul meu: nu-mí maí sta în cale; lasã-mã să mă duc gonít de soarta mea şí fugí de míne şí nu te maí uíta-napoí şí-nchíde ochíí, ca să nu mă maí vezí, şí alungã-mã dín gãndul tãu. Tu eşti prea bunã pentru míne, strígã el deznã-dãjduít, şí sufletul tãu cel curat se spurcã însuşí pe síne prín gãndul de míne! Fugí!

Uítãndu-se cu ochíí marí şí înduíoşaţí la dãnsul, Persída príndea una cãte una vorbele de pe buzele lui, şí cu cât maí mare era deznãdãjduírea lui, cu atãt maí senínã se fãcea faţa eí.

— Nu! grãí dãnsa în cele dín urmã cu líníştítã hotãrãre. N-am să mă înspãímãnt, n-am să fug, n-am să te pãrãlesc, zíse şí-í apucã mãna şí se alípí de el şí-şí trecu gíngaş braţul peste gãtul lui. Ah! urmã apoí ca dusã-n altã lume, ce ademenítor e gãndul că am să te scot dín întunerícil în care aí cãzut, sã-ţi lumínez víaţa, sã te vãd... íarãşí voíos ca odíníoarã. Am eu, eu am să te scot, sã te lumínez, sã te vãd. Uítã-te la míne şí rãde cum aí rãs atuncí când ne-am íntãlnít pe pod, Ignatíus! uítã-te! adause prívínd cu nebírútã stãruínţã în ochíí lui.

El se uíta rãzãnd cu ochíí scãldaţí în lacrímí în ochíí eí plíní de vãpaie.

Plecându-se apoi puțin, el atinse încet și sfios cu buzele tâmpla ei, o sărută și o depărtă încet de la dansul aruncând o căutătură de ochi la Bandi, care se uita cu mirare la dansii.

Persida tresări ca deșteptată din somn.

— Măine, tot aici, tot pe timpul acesta, zise ea, apoi se depărtă cu pas grăbit, făcându-î băiatului semn să vie cu dansa.

XV

ISPRĂVILE LUI TRICĂ

Marta avea trei copii, doi băieți mai mici și o fată mai măricică, Sultana. Era trecută Sultana de unsprezece ani, adică fată aproape mare, dar mama ei, măritată mai-nainte de a fi împlinit vârsta de cincisprezece, se simțea încă femeie de tot tânără și era mereu gătită, mereu voioasă, aproape zburdalnică, doritoare de petreceri și ușoară, așa se zice, și de inimă, și de minte.

Adevărul e că Marta numai de inimă era ușoară. Având bărbat pe Bocioacă, ea se deprinsese ca toate să vie de-a gata și n-a ajuns niciodată să afle ce sunt grijile vieții. Se bucura dar de ziua de astăzi, aștepta cu părere de bine pe cea de mâine și căuta totdeauna și în toate împrejurările numai ceea ce îi făcea plăcere: celelalte erau în grija bărbatului.

E deci lucru firesc că dansa, femeie adevărată, o singură grijă statornică și neadormită avea: să-și păzească bărbatul. Ținea să între în voile lui și să-l placă, ținea însă mai ales să-l ferească de ispățiri. De aceea se simțea mai bine între bărbați decât între femei, îi erau nesuferite femeile frumoase, nu putea să le vadă în ochi pe cele care plăceau și lua drept dușmancă neîmpăcată pe nevasta despre care bărbatul ei scăpa vreo vorbă bună. Femeia cea mititică, durdulie și blajină se făcea într-însa leu-paraleu când bărbatul ei își dădea pe față slăbiciunea pentru vreo altă femeie.

Degeaba au fost dar sîlînțele lui Bocioacă de-a o pune bine cu Persida.

Lasă că-í părea prea aşezată Persída, prea sfătoasă, prea înfumurată şi bătrânicioasă, dar ea nu putea să-nţelegă ce adică le place bărbaţilor în acel muieroi, cum îi zicea dânsa, şi simţea o mulţumire diavolească dacă putea să-í găsească Persídeí vrun cusur şi s-o grăiască de rău.

Atât í-a trebuit apoi lui Bocíoacă pentru ca să nu-şi mai dea sílínţa de-a mărita pe fata Mareí. Om cu slăbiciuni, el se simţea măgulit când vedea că nevasta lui le place şi altora, şi era mângâiat în suflet când simţea că dânsa nu lasă pe alte femeí să se apropie de dânsul; ţinea însă mai presus de toate să n-o mähnească şi nu era în stare să grăiască de bine pe vreun om care îi era eí nesuferit.

Ştia Bocíoacă prea bine că í se face Persídeí o mare nedreptate: tocmai de aceea însă el răsplătea nedreptatea aceasta prin o neobişnuită bunătate faţă cu Trícă, fratele eí. Trícă era omul lui de încredere, mâna lui cea dreaptă, al doilea stăpân la casă, cum n-ar mai fi putut să fie decât feciorul orí gínerele lui. Lasă că Trícă era vrednic de toată încrederea, sprînten, ísteţ şi gata la oríşice, dar când era vorba de dânsul, era şi Marta de un gând cu bărbatul eí.

Nu trece-n lumea aceasta nimic peste prevederea femeii care e mumă şi are fată. E broască mítitică fata, încât abia poate să alerge de ící până colo, şi muma începe a se îngrijí ca nu cumva să rămâie fată bătrână şi chibzuieşte cum are să o mărite; iară Marta avea fată măricică, pe care peste trei-patru aní putea s-o mărite. Era hotărât în gândul eí că un bărbat mai bun decât Trícă n-ar putea să-í găsească. Era ca făcut anume pentru fata eí, voinic, deştept şi harnic, plín de ínimă şi supus, tocmai potrivit la vârstă, bărbat mai bun decât Bocíoacă şi mínunat gínere în casă.

Atât era de ínfiptă Marta în gândul acesta, încât ea nu băga de seamă că Trícă nu se simţea deloc şi era cel mai nespălat şi mai nepieptănat, cel mai soíos dintre calfe şi că foarte uşor s-ar putea întâmpla ca Sultana, fată curăţică, să aleagă mai târziu, după ce í se vor fi deschís ochii, vreun alt flăcău, mai

potrivit cu dânsa. Chiar acum ea-l socotea mai puțin decât celelalte calfe și-l lua drept un fel de slugă proastă, căreia poate să-î poruncească orișicine.

Mai puțin încă decât ei îi trecea lui Trică prin mînte gândul că are vreodată în viața lui să-și bată capul cu Sultana. Ținea la ea, fiindcă era fata lui Bocioacă și a nevestei lui, și-î făcea toate voile, dar, luat de scurt, n-ar fi putut să-ți spună dacă e oacheșă fata ori bălană, ci ar fi zis numai, așa, pe nimerite, că e mai mult oacheșă și cu ochii albaștri, fiindcă așa era și muma ei.

Pe muma ei o știa Trică foarte bine. Și cum, Doamne, să n-o știe, când îi era stăpână atât de bună?! Dacă avea să mute vreun dulap din casă, să urce vreun coș ori vreun sac în pod, să coboare vreo puțină în pivniță ori să ia ceva din cămară, pe el îl chema, și tot pe el îl lua cu dânsa și când avea, fie peste zi, fie seara, să meargă undeva. Nu simțea Trică deloc că, ajuns calfă în toată firea, nu-î prea șade bine să fie mereu în coada stăpânei sale, ci se bucura că poate să-î facă voile și se uita și-n ochii, și-n gura ei, încât ar fi fost, de dragul ei, în stare să se pună-n harță până chiar și cu soră-sa. Ba s-a și pus, fără ca să-și dea seama.

Marta n-o grăia, ce-î drept, în fața lui nici de rău, dar nici de bine pe Persida: lui îi era însă destul și atât ca să știe că stăpână-sa nu are tocmai cele mai bune păreri despre soră-sa. Iar stăpână-sa nu putea să n-aibă dreptate; simțea și el că Persida e, în adevăr, prea sfătoasă și prea încăpățânată. Dar tot sora lui era.

Acum, cu cele petrecute la casa lui Hubăr, Marta a scăpat vorba că Persida a putut să aibă slăbiciune de un om ca Națl.

Obrajii lui Trică se făcură roșii ca bujorul.

— Nu, zise el, ea s-a ferit de dânsul, dar el umbla după dânsa.

Asta n-o știuse Marta.

— Unde? întrebă Marta.

Trică simțea că asta n-avea s-o spună, dar nu putea să nu răspundă când stăpână-sa-l întrebese.

— De mult acum, răspunse el cu anevoie, când ne aflam la Arad.

— Aşa?! grăi Marta, care abia acum începu să-nţelegă cele petrecute toamna trecută.

Şi multe poate să înţelegă femeia deşteaptă când începe să înţelegă.

Mare lucru tot n-ar fi fost însă dacă nu s-ar mai fi nimerit la mijloc şi Oancea.

Oancea era cel mai bun om din lume şi mai ales pentru Hubăroaie şi pentru feciorul ei ar fi fost în stare să sară şi-n apă, şi-n foc.

El avea însă păcatul că nu ştia să se stăpânească. Stând la lucru orî mergând în căile lui, el vorbea singur, adeseori atât de tare, încât oamenii se uitau dând din cap după el, iar nopţile bolborosea întruna prin somn. Cum ar fi putut el să tacă?!

Naţl nu i-a spus, ce-i drept, atunci seara, unde l-a dus Bandí şi ce-a pus la cale; prea ar fi trebuit însă Oancea să fie prost ca să nu-şi dea cu socoteală că Bandí numai de la Persida putea să vie. Naţl s-a ntors apoi cu totul schimbat acasă şi n-a mai plecat, cum fusese vorba, iar zilele următoare maica econoama şi popa cel nemţesc umblau cu capete să-l împace pe Hubăr cu feciorul său. N-au putut, ce-i drept, să-i împace, dar încetul cu încetul tot oraşul a aflat cum s-au petrecut lucrurile, iar Hubăr nu mai stăruia ca feciorul său să fie tras în judecată. Se vedea cât de colo mâna Persidei.

Pe-nserate Naţl pleca fără ca să spună unde se duce: asta-l ardea pe Oancea; trebuia să spună, fie chiar şi numai nevestei sale, ceva, nu însă vorbind singur, nici bolborosind prin somn, ci de la rost la rost, cum vorbeşte omul când vrea să se uşureze. Nu-i vorbă, tot acolo venea, fiindcă nici aşa Oancea nu vorbea, ci scăpa vorbele de se vorbea dintr-însul.

— Pare-mi-se, i-a zis el nevestei, dar nu ştiu, ba nici nu cred.

Nevastă-sa însă ştia hotărât şi credea neîndoios că serile Naţl se duce să se întâlnească cu Persida, şi când o nevestă ştie şi crede ceva, puţin mai trece până ce ştiu şi vecinele.

— Aha! zise Marta, când vorba ajunsese până la dânsa. Și: Ce îți-e femeia?!

Parcă se bucura c-a prins-o pe Persida cea smerită. Zicea, fără îndoială, că nu crede și era foarte supărată că alții cred; trebuia deci să-i spună și lui Trică o vorbă, ca să știe băiatul și să-i spună mamei cam ce fel vorbește lumea.

Trică s-a făcut foc, nu însă pentru că soră-sa se întâlnește cu Nați, ci pentru că-i era rușine de stăpână-sa.

Nu! Era peste putință! Nați a fost totdeauna și era, mai ales acum, în gândul lui, cel mai nemernic om, și nu putea să se uite Persida decât cu groază la un asemenea om.

El, cu toate acestea, se temea, și cu cât mai mult se gândea, cu atât mai vie îi era temerea.

Omul acela turbat, mai ales acum, era în stare să le facă toate ca s-o scoată din mîni pe Persida, s-o ademenească, s-o înșele, s-o prostescă.

Și nu-i făcea bine lui Trică să se gândească la asemenea lucruri. Era tocmai la vârsta când e mai nebunatic flăcăul și, gândindu-se așa, el vedea mereu în fața lui pe stăpână-sa și se înspăimânta... Ce-ar zice ea dacă Persida în adevăr ar fi, în cele din urmă, destul de slabă ca să între în voiele neamțului?! Grozavă rușine!

El trebuia să facă ceva!

Dar ce să facă?

Lucrul cel mai firesc era să se ducă și să-i spună mamei sale, ca să bage de seamă, s-o închidă pe Persida în mănăstire, ori s-o păzească într-alt fel mai bine. Așa și era hotărât să facă. N-a putut însă. Când era să se ducă, îi venea greu, îi era rușine.

„Am, își zise el, să vorbesc cu Persida deschis, cum am mai vorbit, și să-i spun, cum i-am mai spus, că are să fie rău dacă nu se ferește de neamțul acela.”

Nici asta nu-i venea însă s-o facă. Sîmțea acum, ceea ce atunci încă nu putea să simtă, că degeaba-ți dai sîlînța să păzești pe un om când el însuși nu se păzește. Ce ar fi făcut adică el dacă cineva i-ar fi zis să nu se mai uite la stăpână-sa,

să nu se mai apropie de dânsa, să nu mai vadă brațele ei și carnea cea moale de pe gâtul ei?! S-ar fi supărat foc și tot ar fi făcut cum îl trage inima. Știa și el însuși și nu mai era nevoie să-i mai spună și alții că e primejdios lucrul acesta și se ferea de el: tot așa știa și Persida că trebuie să se ferească de neamțul.

Maí bucuros ar fi fost Trică să nu facă nimic, să nu se amestece, să lase lucrurile în mersul lor; era însă la mijloc stăpână-șă, care parcă nu se mai uita la el ca mai înainte.

Trebuia să facă ceva, să arate că e om și el.

Trebuia, dar nu știa ce, iar omul se supără când nu știe ce să facă, și supărarea te pune în cele din urmă la cale.

Frământându-se așa din el, Trică a ajuns în cele din urmă de-ar fi fost în stare să se arunce ca un leu asupra lui Națl, care atât de mult îl supăra.

Pe-nserate decí el s-a dus spre casa lui Oancea, și sângele i s-a oprít în vine când a văzut că în adevăr Națl ieșe, pleacă și se duce undeva așa singur.

S-a luat după el, așa pe departe, ca să-l urmărească nebăgat în seamă, apoi să se apropie când vor putea să fie singuri și să-l ia de scurt. Pe când însă Națl își căuta de drum liniștit, ca omul care știe unde se duce, Trică era galben la față și la fiecare pas se înfígea tot mai tare în gândul că are să-l apuce pe neamț și să-i sucească gâtul.

În dosul Sărăriei, când el se apropie, Națl se oprí tulburat în loc. Nu știa ce să-i facă și cum să se poarte. Vedea deslușít că Trică a aflat ceva, și singurul lui gând era să-l ducă de aici, ca nu cumva Persida, care putea să sosească în toată clipa, să dea peste el.

Trică nu prea știa níci el cum are să-nceapă.

Au stat dar câțva timp uitându-se unul la altul, și cum se uitau așa, Trică nu mai vedea, parcă, pe omul pe care-l știuse el. Era-n ochii lui Națl, împrejurul buzelor lui, în trăsăturile feței lui, era în tot felul lui de a fi ceva ce te muía.

De! pe om n-ai să-l judecí mai-naínte de a te fi uitat bine în ochii lui.

— Uíte, grăi Trică în cele din urmă, tu umblí, așa se zíce, după soră-meal

— Dar de ce să te mînt? răspunse Națl așezat. Nu mai ești copil acum și veí întelege că n-am încotro. Am umblat, urmă apoi plecând spre Murăș, și mí-e dragă și acum, mai dragă decât orișicuí în lumea aceasta, chiar și decât ție: mai departe însă nu e nimic... nu e, adăugă îndurerat, și n-are să fie. Ea nu-í femeie ca altele, iară eu m-aș omori mai bucuros decât să-ncerc a-í face vreun rău. Lasă-í pe oamenii să vorbească: sunt răi și níci nu știu ce zíc!

Vorbele aceste erau grăite cu o líníște atât de tânguioasă, încât Trică, îndurerat și el, nu-și mai dădea seama că lucrurile au ieșit cu totul altfel de cum și le închípuise și el ar fi voit să-l mângâie.

— Dar acum, íi zíce, unde ai plecat? unde te duci?

Națl se uită cu coada ochíului înapoi, ca să vadă dacă nu cumva s-a ívit Bandí, care venea totdeauna înaintea Persídei. Gîndul lui era că băiatul, văzându-l cu cíneva, va vestí pe Persída, ca să mai aștepte. Tocmai de aceea nu voía să se depărteze prea tare, fííndcă se temea că Bandí nu-í va mai vedea. Se oprí dar strâmtorat pe țarmul râului. Íl era greu să mîntă și tot trebuía să facă ceva ca să-l depărteze pe Trică.

— Mă duc, íi răspunse, să mai răsufu cel puțin acum seara, când oamenii nu mă văd și copíi nu arată cu degetul după míne. Tu du-te acasă și nu-ți mai bate capul cu lucruri în care tu nu poți să schimbí nimic!

Grăínd aceste vorbe, el porní de-a lungul țarmurelui la deal.

— Uíte, grăi Trică mergând după el, să nu te superí: n-ar fi oare mai bine să plec pe un an, doi de aici?

Națl se oprí și se uită lung la el.

Era síngurul om care-l sfátuía să plece, și íi dădea sfatul acesta fără de níci un gînd ascuns.

— Uíte, íi zíce și el, așa zíc și eu, dar nu pot să plec, sunt prea slab...

— Cum nu poți dacă vrei?!

Nașl se uită iar înapoi și parcă-l cuprîndeau ametețiile. La colțul Sărării se ívise Bandí, care venea spre dânșii, și câțiva pași în urma lui stătea Persída, înaltă și nemîșcată. Nu mai era chíp să scape de Trícă, și urât lucru ar fí fost dacă el se întâlnea cu soră-sa aici fără ca să fí fost de mai-naînte pregătít pentru aceasta. Trebuía să-í vorbească deschís.

El își adună toate puteríle.

— Trícă, grăi apoi apucându-í mîna, tu cunoștí pe soră-ta și ții la ea: ce aí zíce tu dacă cíneva țí-ar spune că ea nu mă lasă să plec?

— Cum nu te lasă? întrebă Trícă zăpăcít.

— Zíce, răspuse Nașl așezat, că víne, dacă plec, și ea după míne.

Trícă rămase nemîșcat. Íl era parcă tot sângele í se răcise în víne.

O cunoștea pe soră-sa, íl cunoștea fírea și le ștía, parcă, toate.

— Carevasăzícă, e adevărat, grăi el, că voi vă întâlníți!?

— În toate seríle, răspuse Nașl.

Trícă se cutremură, răsufică o dată dín greu și sângele í se puse iar în míșcare. Era lucru grozav!

— Tu síngur cu ea toate seríle aici! șoptí el cu glas înăbușít de patímă.

— Nu, răspuse Nașl, síngurí nu! Ferít-a Dumnezeu. Dacă síngurí am fí fost, poate că n-am mai trăi astăzi. Era însă cu noi băiatul Bandí, care nu ne lăsa dín ochi și tresărea mereu...

— Adícă mai ștíe cíneva și mâine are să ștíe toată lumea! Ștíi tu, nemernícule, că mí-aí necíntít sora, că aí nenorocít-o pe toată víața? urmă apoi cu glas înăbușít și puse mîna în píeptul lui Nașl.

Era o prostíe ceea ce făcea Trícă, deoarece om voíníc o fí fost el, nu-í vorbă, dar cu Nașl nu se putea măsura. Omul supărat însă nu-și dă seama despre ceea ce face, și Trícă își închípuía că neamțul are să rămâie, ca tot omul vínovat, cuprínș de spaímă și pe jumătate leșinat.

Națl se înțepení însă ca stâlpul bătut în pământ, încât Trícă rămase rușinat. Tocmai rușinea aceasta îl îndărătnící apoi și, cupríns de un fel de turbare, el loví pe Națl cu pumnul în față, încât sângele îi porní și pe nas, și dín gură.

Națl se dete amețít un pas îndărăt, apoi apucă pe Trícă de amândouă mâiníle și-l țínu departe de síne.

— Ah! zise el cupríns de adâncă amărăciune, ce blestem pe capul meu ca toți să se lege de míne și să-mí íspítească puterea?! Víno-ți în fíre, omule, că om sunt și eu și aș putea să-mí píerd sărita.

Bandí, care se apropiase și-í recunoscuse, se întoarse în fuga mare înapoi, iar Persída, văzându-í încălețați, porní în pași marí spre dânșíi.

— Lovește-mă cât vrei, urmă Națl, că eu tot nu vreau să mă bat cu tíne, dar víno-ți în fíre și înțelege că n-ai să mă lovești, cí să mă ajuți.

Trícă se opíntea să-și scoată mâiníle, era însă ținut ca-n verígă de oțel.

— Ești tu mai tare decât míne, răcní el în cele dín urmă, dar tot am destulă putere ca să te arunc în Murăș, fíe chíar și dac-aș cădea și eu cu tíne!

— Prostule! răspunse Națl râzând cu îndârjire. Cu ce te-ai alege? Aș íeși iar înot, ba te-aș mai scoate și pe tíne.

Trícă-l mușcă de mână.

Atíns de o durere sfâșietoare, Națl îl scăpă dín mâiní, dar îi dete în același tímp brâncí, de-l aruncă departe de la síne.

— Ce e aici?! strígă Persída și sărí să-í dea ajutor lui Trícă, pe care abía-l putu rídica. Călăule! zise apoi mergând spre Națl; deodată însă ea se oprí și, văzându-l plín de sânge, se dete îngrozítă înapoi.

Era cu totul altă femeie.

În tímpul celor dín urmă nouă zíle, de când se întâlneau toate seríle cu Națl, ea căzuse încetul cu încetul și píerduse gândul bun pe care însăși îl avea despre síne și despre lume. Se símțea nemernică și gata pentru oríșice faptă rușinoasă, iar

acum, în cliþa aceasta, uitându-se la fratele ei, se vedea pe sine însăşi umblând copilă desculþă printre picioarele oamenilor din piaþă, răsturnând mese şi încăierându-se cu copiii.

Fata Marei ieşind iar la iveală în faþa sângelui, ea era gata să se arunce orbş şi să dea, să zgârie şi să muşte fără ca să mai întrebe pe cine şi de ce.

Zadarnică a fost purtarea de grijă a maichii Aegidiei, căci nimic nu poate să şteargă reamintirile copilăriei.

— Ce a fost aici?! strigă ea cu ochii încruntaţi.

— Orişice a fost, numai tu eşti de vină, şi orişice ar mai urma, vinovată numai tu ai să fii! îi răspunse Trică, pe care-l cuprinsese deodată un nemărginit dispreţ faþă de soră-sa. Numai tu, care nu laşi pe omul acesta în pace şi înşelî pe binevoitorii tăi, înşelî pe muma ta, m-ai înşelat pe mine, ca să-l poţi scoate pe el din mîntî! Ticăloaso! Ticăloasa ticăloaselor!

Aşa era, şi Persida cea alte dăţi atît de mândră stătea nemîşcată, umilită, cu capul plecat în faþa lui.

Naţi însă făcu câţiva paşi rar călcaţi spre Trică.

— Măsoară-ţi, te rog, vorbele, îi zise el stăpînîndu-se, că pe mine poţi să mă loveşti fără să mă scoţi din răbdare, dar pe ea să n-o atingi, căci de o mie de ori de i-ai fi frate, rămâi strivît la picioarele ei! Ea binele mi l-a voit, dar sunt blestemat eu că strîc viaþa celor ce binele mi-l vor!

— Cine, dracul, m-a făcut pe mine să mă amestec în treaba asta?! zise Trică, cuprîns de simþămîntul că puţin îi mai pasă de cele ce vor urma. Eu tot n-am s-o mai scap nici de nenorocire, nici de ruşine.

— Linişteţi-vă, că o să scăpaţi voi toţi de mine, grăi Persida, cuprînsă de o durere atotecovârşitoare. E înspăimîntător gîndul vieţii petrecute în lumea aceasta, şi fiecare cliþă de mulţumire e numai un repaos trecător după un lung şir de grele suferinþe. Cuprînsă de o grea boală sufletească, în care am căzut din cliþa zămislirii mele, eu alerg chinuită prin lume, mă muncesc însămi pe mine, şi când ţip, când rîcnesc de

durere, oamenii, semenii mei, nu-și dau seama că tot ca mine suferă și ei și nu împărtășesc durerea mea, ci se depărtează cu dispreț de mine. Știu, urmă ea cu vioiciune, că o nenorocire e pentru noi amândoi că ne-am văzut și ne vedem, dar sufletul mi se umple de o nespusă dulceață când privesc în ochii lui, fie ei chiar încruntați, și mă cutremur când mâna lui mă atinge. Nu eu din mine însămi voiesc, nici nu voînța lui mă sîluiește, ci o soartă neînduplecată ne ține sub stăpânirea ei, și nu putem altfel decât cum putem. Îmi arde pământul sub picioare când stau, astfel pe ascuns venită, cu dansul, și totuși viața pentru mine sunt numai clipele petrecute cu dansul: de aici înainte totul e zbuciumare, neliniște mistuitoare, dorință fierbinte. Nemaiputând să port rușinea pe care eu însămi mi-o fac, nu-mi mai rămâne decât să fug din lume, fie în mormânt, fie în tăinicia unei mănăstiri. Trică dragă, fratele meu cel dulce, nu mă osândi, ci mângâie pe mama noastră cea bună și plângi și tu dimpreună cu noi!

Aceste erau vorbe în fața căroră Trică nu putea să stea țeapăn.

— N-am zis nici eu, grai el plângând cu lacrimi mari, că tu ești rea, Persido. Ești suflet bun și plin de duioșie! Mi-e greu însă când te văd unde ai ajuns și-mi vine să turb și-aș fi în stare să fac moarte de om! Uite, urmă el ridicând mâna spre cap, aici mi se face, parcă, un nod când mă gândesc că nu te mai pot gândi cum te știam până acum. Voi trebuie să vă luați, adăugă el tare și hotărât.

— Asta nu se poate, îi răspunse Persida, oarecum obosită de gândul acesta, care atât de mult o frământase. Lasă că nici mama, nici tatăl lui n-o să-și dea niciodată învoirea, dar chiar și dacă s-ar putea, nu e binecuvântată de Dumnezeu căsnicia făcută peste voînța părinților.

— Proști! grai Trică. Ce vă pasă de dânșii dacă altfel nu puteți trăi! Eu nu știu, nu înțeleg...

— Las-o, îl întrerupse Nați, că n-o îndupleci, ci o faci numai să-și iasă din fire.

Și în adevăr Persída se dete ca speriată înapoi.

— Nu mă íspítíți, șoptí ea încet, că sunt slabă și Dumnezeu vede și ceartă! Nu! urmă apoi, mai presus de muma mea e numai Dumnezeu și numai lui mă pot da fără de voínța ei!

Grăind aceste vorbe, ea se depărtă, ca dusă de o hotărâre neștrămutată, cu pași mari și cu capul rídicat, ca odínioară.

— Persído! strigă Trícă și porní după dânsa.

Națl íi puse mâna pe umăr, ca să-l oprească.

— N-o mai întărâta, íi zise, așa face de câteva zile. Și-a pierdut somnul, se zbucímă stând, peste zi, așa síngură, nu are cui să-și împărțasească gânduríle, zice că s-a pus în vrajbă cu toată lumea și e adeseori ca íeșítă dín fíre; iar se potolește însă dac-o lași de capul ei.

Trícă se oprí: el însă nu putea să se uíte în fața lui Națl. Ochíi lui se opríseră la sângele scurs pe haíne și la mâna care începuse a se umfla; íi venea să íntre în pământ de rușíne; nu mai íntelegea cum a putut să fíe atât de prípít; íi era míla și ar fí voít să ceară íertare.

— Lucrul acesta trebuie să se aleagă într-un fel! Așa, orí așa! răspunse el, apoi plecă cu pași mari după Persída, care se depărtase cu Bandí până spre colțul Sărării.

Alergând însă, el íși scurta pașíi.

Íi era parcă stăpâna lui le știa toate și se uítă cu mírare la el.

„Dar ce-mí pasă mie?! Ce am eu să mă amestec în treburíle aceste?!“ grăí în cele dín urmă și apucă alt drum, spre Lípova, în vreme ce Națl se întorcea spre Murăș, ca să se spele de sânge și să-și lege mâna.

„Ce-mí pasă?!“ zicea Trícă, și níci că í-ar fí păsut, poate, dacă n-ar fí fost fecíorul Mareí, care nu știa să fíe nepăsătoare. I se răscolea însă toată fírea când se gândea la starea în care se afla soră-sa.

Femeíe năvalnică, ea putea într-o clipă de amărăcíune să-și curme šírul zílelor; femeíe îndărătnică și crescută de călugărițe, ea putea să se lepede de legea ei și să se ínfunde în vreo mănăstíre. Sărmana ei mamă! Ce-a păcătuít ea ca să-í cadă toate aceste pe cap?!

„Și adică de ce n-ar putea să trăiască ei și așa, necununați?! zise el. Dacă se iubesc, e voînța lui Dumnezeu, și puțin le pasă pe lume și de popi! Tot e mai bine așa!“

Da! însă cu Persída nu putea să vorbești liniștit; ea era ca smîntîță.

Deodată el se opri, cuprins de un gând cu totul nou.

Sân-Miclăușul nu era departe; mergând bine, în vreo trei ceasuri putea să sosească acolo, iar în alte trei ceasuri se întorcea, și dîmîneața era în patul lui, la Lîpova, ca și când nimic nu s-ar fi întîmplat.

Mînurat lucru! Și popa, și preoteasa de la Sân-Miclăuș îi erau prietenii Persídei: de ce adică popa să n-o cunune pe Persída, așa, fără de știrea nîmănuí?

Atît era gîndul acesta de nou, de plin de farmec, atît de ademenitor, încât feciorul Marei se îmbătase de el și, ca dus de o tainică putere, se puse pe drum și o luă spre Sân-Miclăuș fără ca să se mai uite înapoi.

Cuprins de simțămîntul că face un lucru mare și bun, Trică trecea ușor prin întunericul nopții, încât picioarele lui nici nu atîngeau, parcă, pămîntul.

Maí era încă mult pînă la mîezul nopții când el a ajuns să bată la fereastra popii.

Speriat dîn somn, popa abia își mai putea aduce amînte de el.

— Ce e? îl întrebă după ce-l recunosc, în sfârșit, și-l primii în casă.

— E rău cu soră-mea Persída, răspuse Trică, și am venit la d-ta să scapi două suflete.

— Ce s-a întîmplat? întrebă iar popa, cuprins de îngrijire.

— Îți mai aduci amînte de neamțul care a venit atunci, la nuntă, și a vorbit cu Persída? grăi Trică.

Popa se gîndii puțin.

— Da, da, îmi aduc amînte, răspuse el. Un om cam bălan, cam plăpînd, pare-mi-se măcelar.

— Așa e, urmă Trică. Uite! Încă de atunci și chiar de mai naînte Persída a prins slăbiciune pentru el și el nu se lasă de

dânsa. Mama însă nu vrea s-o mărite după un neamț, iar tatăl lui nu vrea nici el însoțirea lor, e rău cu Persida: zice că orî se omoară, orî se papistășește și se face călugăriță nemțească.

E lucru greu să sperii pe un om din somn, să-î spuî așa, pe apucate, ceea ce numai cu anevoie și încetul cu încetul se poate înțelege și să-l faci să simtă o durere despre care mai înainte nu știa nimic. Părintelui îi venea să rîdă de grija lui Trică.

Era însă în cele zise de Trică și un lucru pe care-l înțelegea popa.

El cunoștea pe Persida și știa că dânsa și în gândire și în simțire e foarte papistășită și că nu i-ar fi deloc greu să se lepede de legea ei dacă prin aceasta ar putea să câștige învoierea bătrânului.

— Îi cunun, grăi popa, îi cunun eu!

— Și dacă-î cununî, sunt bine cununați? întrebă Trică.

Popa-și ridică capul.

— Cununia, grăi el stăpânit de simțământul preoției sale, e o taină, și eu, preot odată, am darul de a-î lega pe toată viața. Când bărbatul și femeia se întâlnesc în căile vieții și vor cu tot dinadinsul să se însoțească, Dumnezeu le este tainic povăzuitor, și să fie ei creștini adevărați, fie schismatici, fie păgâni, fii ai lui Dumnezeu sunt și Dumnezeu îi împreunează prin binecuvântarea dată de mine. Nimeni nu poate dar să dezlege ceea ce am legat eu, câtă vreme voînța lor e nestrămutată. Oamenii pot să-î despart prin siluire, dar în fața lui Dumnezeu un trup sunt și un suflet. M-ai înțeles? Eu sunt popă adevărat!

Trică era foarte fericit și ar fi voit să-î sărute mâna.

— Prea bine! urmă popa. Ce crezi însă, se vor împăca părinții cu faptele împlinite? n-are, fie mama ta, fie tatăl lui să ceară desfacerea căsătoriei?

— Mama o să fie foarte supărată, grăi Trică strâmtorat, dar o să tacă și o să-î treacă în cele din urmă.

— Dar tatăl lui, neamțul? întrebă popa.

— Nu știu, răspunse Trică de tot strâmtorat. E om rău și încăpățânat. Apoi e certat cu fecioru-său, ba s-au și bătut.

Popa rămase gânditor.

— De! e lucru greu. Trebuie să știți că e pusă o pedeapsă grea, până la 20 ani de temniță, pe capul preotului care cunună când sunt pîdicici la mijloc.

Ei rămaseră timp îndelungat tăcuți.

— Ce zici? întrebă Trică în cele din urmă.

— Să mai vedem, răspunse popa, să ne mai gândim. Pedeapsa e grea, iar eu am nevastă și copii.

Așa au rămas lucrurile.

Plecând, înspre mîezul nopții, înapoi, Trică era obosit sufletește. Îi părea rău c-a venit: ce avea el să se amestece în lucrurile acestea?

Da, popa avea dreptate: de ce să-și bage el capul în primejdie?

Și totuși mai era încă un popă care a ținut foarte mult la Persida. N-a fost ea vrednică de el! Acela ar fi fost în stare să-și pună capul în primejdie.

Are însă și el nevastă și copii.

XVI

GREUL VIETȚII

Mara nu mai avea astâmpăr.

În luna mai oamenii n-au de lucru nici în câmp, nici la vîi, și ziua de lucru e mai ieftină decât alte dați: acum era timpul să mai coboare din pădure o parte din stînjenii tăiați peste iarnă, să-î încarce pe plutele sosite după sărbătorile Paștilor și să-î ducă în magazia de la Arad. Ea alerga dar de la datornic la datornic, ca să-î scoată cu carele lor la pădurea înmugurită, și la Sărărie, ca să cumpere plute și să se învoiască cu plutașii, și din jos de pod, ca să încarce stînjenii și să-î pornească la vale. Alerga bîata femeie greoaie de-ți

părea ușurică, și unde n-o căutaí, acolo o găseaí, acum ící, apoi colo, și iar díncolo, și pretutíndenea răsuna glasul eí înăsprít de vremurí, căcí fără de supărare, fără de vorbă, fără de ceartă cu oameniií treabă nu se face.

„Procleră muíere!“ zíceau oameniií uitându-se după dânsa, dar íntrau în voíle eí, puneau mâna și lucruríle mergeau strună.

Cuí í-ar í trecut prín mínte gândul că ea nící că-și maí dădea seama despre ceea ce face?!

Aíurea era ínima și míntea, aíurea tot sufletul eí cel veșnicí treaz.

Nu ștía Mara nímic, dar era mamă și símțea că se petrece ceva grozav în casa eí, ba dădea cu socoteală ce anume se petrece, și pământul í ardea sub pícíoare, ínima í era mereu strânsă și adeseorí puteríle o părăseau, încât o cupríndeau amețelíle.

Sfínite Doamne! cât a alergat și a ostenít, cât s-a zbučíumat, cât s-a píerdut ea însăși pe síne în gândurí despre víitor, și toate erau zadarníce: de ce atât de mult s-a temut nu putea să scape! Când gândul acesta o stăpânea, íí venea să se trâtească la pământ și să stea așa nepăsătoare, amorțítă, fără de símțírí.

Dímpreună cu íubírea, însă, Dumnezeu í-a dat omulú și credínța, și nădejdea, și nímic nu putea să covârșească íubírea Mareí către copíí eí, nímic dar nící credínța eí în soarta lor cea bună, și atunci când temerea íí era maí mare, se ívea în ínima eí și símțământul că Dumnezeu, care toate le vede, are să-í treacă prín toate încercăríle și să-í scape de toate íspítíríle. Maí era încă multă víață în trupul eí cel greu trăít, și ea nu putea să trăiască fără de gândul că toate au să íasă bíne în cele dín urmă.

Bíne, fără índoială bíne, dar ínima íí sângera când vedea că copíí eí nu maí au ínímă deschísă către dânsa și se-ntálnesc în taínă, vorbesc pe șoptíte, se-nțeleg dín ochí: ăsta era un greu păcat, pe care Dumnezeu nu putea să-l treacă nepedepsít cu vederea, iar spășírea tot pe dânsa o durea maí tare decât pe dânșíí.

Alergând dar în treburile ei, ea se ruga în gândul ei mereu la Dumnezeu, ca omul ce trece prin mii de primejdii. Persidei însă nu-i zicea nimic: ce ar fi putut să-i zică ea, femeie neștiutoare?!

A treia zi după ce Trică umblase pe la Sân-Miclăuș, întorcându-se pe-nserate acasă, Mara și-a găsit fata cu totul schimbată: era liniștită, aproape voioasă, ca omul care, după multe frământări sufletești, a învins, în sfârșit, să se hotărască într-un fel și să pornească cu gândul în o singură direcțiune.

Mara se liniști și ea: orișicum ar fi fost să fie, tot era mai bună hotărârea decât neîncetata zbuțumare. Ea însă nu ținea să știe ce s-a petrecut în sufletul fiicei sale. Se temea să afle adevărul.

Ținea însă Persida să mai facă o încercare și era voioasă, fiindcă firea ei o împingea să creadă că nu va fi zadarnică încercarea.

— Mamă, zise ea, eu nu mai pot s-o duc așa.

Mara se uită lung și cu drag la ea. O înțelegea deplin și parcă se despărțea pe toată viața de dânsa.

— Ai mai zis tu că nu mai poți, și tot ai putut, răspunse ea. Să nu-i deie Dumnezeu omului cât poate suferi, când vrea. Trebuie să poți!

— Era cu totul altfel atunci, grăi Persida. Am obosit, mi s-au istovit puterile, nu mai am voință în mine.

— Tu fă ce știi, mergi cum te mână inima și cum te povățuiește mintea ta, întâmpină Mara. Eu nu te pot silui, iar sfaturi nu sunt în stare să-ți dau. Tu știi mai bine cum te simți și cum te mână gândul; orișice ți-aș zice eu, tu tot nu faci decât ceea ce tu însăși ești pornită a face. De ce să-mi mai dau silința de a te opri, când știu c-ai fi măhnită când ai vedea că nu mă poți asculta? De ce să întru în voile tale când simt că bine n-au să iasă lucrurile? Nu! eu la rău nu am să te împing! Fă cum ți-e ursita și cum vrea Dumnezeu, care știe mai bine unde are să te scoată și cum are să ne ispitească!

Grăind vorbele aceste, ea se ridică înaltă și greoaie și ieși din casă.

Persída, rămasă singură, începu să plângă cu lacrimi lîne ca vărsarea ploii de toamnă.

Da! mama ei avea dreptate: nu vedea nici un bine în fața ei, dară soarta nu putea să și-o schimbe și nu-i rămânea decât să facă pe răspunderea ei ceea ce făcea și să meargă cu inima întregă înainte.

Mara, singură și ea, nici nu plângea, nici nu era mahnită. Nu putea să între în mîntea ei gândul că Persída se va arunca orbîș în valurile vieții.

„Orîșicum ar fi ispîtită, orîșicare i-ar fi hotărârile, își zicea muma, ea nu e în stare să facă ceea ce prea bine știe că eu nu voiesc, ci va sta pe gânduri și se va zbuciuma pînă ce-i va trece.“

De aceea a ieșit din casă și era hotărâtă să nu mai vorbească cu dînsa, ci s-o lase să se lămurească ea însăși din sine.

Se înșela însă Mara. Nu e pentru tînerete nimic mai ademenitor decât gândul unei vieți noi și încă necunoscute. Gîndindu-se la viața aceasta, ea se simțea atrasă de suferințele pe care le vedea în fața ei, și în timp de cîteva zile întregul ei fel de a vedea lucrurile se schimbase atît de mult, încât maica Aegidia s-ar fi înspăimîntat dacă ar fi auzit-o vorbind. Tot ceea ce mai naînte îi părea sfânt, acum era o prostie pentru dînsa: hotărâtă odată într-un fel, ea nu mai putea să-și schimbe hotărârea, își schimbase decîi vederile, ca să poată fi împăcată cu sine.

La asta nu se gîndise Mara; ea vedea în fața ei numai pe Persída cea înțeleaptă și mîndră; ea s-a culcat dar liniștită, dîmîneața zilei următoare liniștită s-a sculat și a ieșit în treburile ei, ba nu și-a pierdut liniștea nici seara, cînd n-a găsit pe Persída acasă.

Nu era încuiată nici porțița, nici ușa casei: ăsta era, așa dădea Mara cu socoteală, un semn că Persída se afla pe aici prin apropiere, dusă numai pe o clipă.

Clipele treceau însă, și ea nu se mai întorcea.

Muma începu să stea la îndoială și să se uite prin casă.

Haínele Persídeí nu erau, nu erau nícăierí!

Era peste putínță, dar haínele eí nu maí erau ací.

O vedea acum desculță, nespălată și nepieptănată, umblând prîntre picíoarele oamenilor dín píățã, răsturnând mese și bătându-se cu copíii vecínilor; o vedea cu fratele eí în luntríță, dusă de valuríle íuți ale Murășului umflat: era fata eí cea îndărătnică și pornită spre nebuníi; zadarníce au fost toate, căcí tot fata eí a rămas!

Da! da, fata eí era în stare să fugă, dacă așa o poartă pe ea fírea, să fugă cu cel maí nemerníc om.

Bandí nu era nící el nícăierí.

Mara stete o clípã nehotărâtã și parcă-í venea să rãdã.

O clípã însã numaí. Clípa următoare sãngele íi nãvãli în obrají, de rușíne și de mânia, cã copíii eí au putut s-o ínșele.

Ea-și aruncã-n cap cãrpa, încuíe ușa casei și plecã cu pași întínși spre Lípova, ca să dea ochí cu Trícã.

Sositã la casa lui Bocíocã, ea nu íntrã, cí așteptã pãnã ce zãri pe unul dîntre ucenící, prín care-l chemã pe Trícã la dãnsa.

— Unde e Persída? întrebã ea rãstitã.

Trícã știa cã í se va pune întrebarea aceasta și-și chîlbzuíse de maí naínte rãspunsul.

— S-a dus, íi rãspunse el.

— Unde s-a dus?

— Asta nu pot să țí-o spun, grãí Trícã rece și hotărât; să mã taí în bucãți, și tot nu pot să țí-o spun.

Mara se uítã lung la el și începu să rãdã.

Tot n-avea nímení copíi ca dãnsa: dacã și-au pus eí odatã ceva în cap, nu-í maí scoate nímení dín ale lor.

— Carevasãzícã, nu v-ați temut voi de mânia lui Dumnezeu, grãí dãnsa amãrãtã; mí-ați fãcut rușínea aceasta! m-ați ínșelat pe míne! mí-ați strícãt toatã víața!

Nemaíștiínd ce să zícã și ce să fãcã și temãndu-se ca nu cumva sã-și píardã în amãrãcíunea eí sãríta și sã-í blesteme, ea se íntoarce și plecã spre pod.

— Mamã! grãí Trícã plecãnd dupã dãnsa, mamã, staí, líníștește-te, ca să vorbím ca oamenii cumínte! Uíte! n-ai decãt

să vrei pentru ca să mergem după dânșii. Am găsit popă, care-î cunună, dacă-ți dai și d-ta învoirea. Pleacă-te și scap-o pe biata noastră Persida: n-o lăsa să se ducă-n lume cu rușinea în cap, că e rușine și pentru noi.

Mara se opri, se-ntoarse spre el și dete cu îndărătnicie din cap.

— Nu, zise ea, mișelia aceasta n-am s-o fac când văd bine că o să se sature foarte în curând de el; n-am să leg eu pe fata mea de un om care n-a putut s-o scoată la capăt nici chiar cu tatăl său. S-a dus: dusă să fie! Cu cât rău s-a dus, cu atât mai curând are să-și vie în fire și cu atât mai căită se va întoarce. Rușinea tot nu mai poate nimeni s-o spele; viața mea tot e stricată: n-am eu să fac păcat din nenorocire!

Ea-și urmă drumul spre casă mai potolită și oarecum împăcată cu cele petrecute.

În zadar, fata ei tot copilul ei rămânea, și inima ei de mumă nu putea s-o urgisească.

Erau duse, pierdute pentru totdeauna gândurile frumoase pe care și le făcuse despre viața fiicei sale, asupra căreia priviseră toți cu mirare; auzea, parcă, gurile rele și vedea privirile disprețuitoare ale celor pizmătareți; resimțea suferințele de tot felul care o așteptau pe nenorocita ei fiică; era, cu toate acestea, împăcată și din ce în ce mai înfiptă în gândul că altfel nu se putea, că așa trebuia să fie, ba adeseori era parcă mândră de fiica ei, căci nu e nimic mai frumos decât ca femeia să se dea întregă bărbatului pe care-l iubește și să ieie asupra ei, cu ochii închiși, sarcina vieții grele.

Nu-î vorbă, plângea Mara, mereu plângea, atât acasă, când se afla singură, cât și umblând în treburile ei, când scăpa de privirile altora, plângea și umbla răzleață prin lumea acum pustie, dar ea-și ștergea lacrimile și nu se plângea, nu-și învinovătea fata și nu se mânía, nici nu se tulbura măcar când trecătorii se uita cu milă după dansa orî vreun nesocotit o întreba unde-î este fata.

— Nu știu, răspundea și cu asta îi tăia vorba.

După vreo patru săptămâni a venit Trică să-î spună c-a primit scrisoare de la Persida din Viena și o roagă de mii de ori s-o ierte și să nu-î poarte gând rău.

— Să-î scrii, zise Mara ștergându-și lacrimile, că n-o învinovățesc, ci o plâng și mă rog mereu lui Dumnezeu s-o aibă în paza lui și să-î deie tărie; să-î scrii că n-are să-î pese de gura lumii și c-o aștept să vie când îî va fi prea greu; să-î scrii, urmă înecată de lacrimi, că tot mumă îî sunt și că nimeni în lumea aceasta nu poate să aibă pentru dânsa atâta durere ca mine.

Așa î-a și scris Trică, și rău î-a făcut.

Mult s-a zbuclumat Persida până ce s-a hotărât într-un fel; tocmai de aceea, însă, hotărâtă odată, ea se simțea foarte ușurată și a pornit cu toată inima pe calea ce-și croise. Trăia într-un fel de beție, din care nu se mai putea dezmeticii, și atâta dulceață era în sufletul ei, încât nu-î intra în minte gândul că va putea în viața ei vrodată să-î pară rău de ceea ce a făcut.

— Nu! zicea dânsa uitându-se cu inima deschisă la Națl, orișice mi-ai face, mi-e destul să-mi aduc aminte de viața mea de acum, pentru ca să nu mă plâng.

Pe drum până la Viena și în Viena, orașul cel mare și zgomotos, ea nu vedea decât pe Națl, care nu mai știa ce să-î facă. Totdeauna el s-a uitat la ea ca la soarele de pe cer, iar acum mai era cuprins și de simțământul că nu este el în stare să răsplătească îndeajuns jertfa pe care dânsa î-o adusese, și în toată clipa-și dădea silința să-î arate că înțelege și cuprinde în toată întinderea ei jertfa aceasta.

N-avea să-și deie nici o silință: Persidei îî era destul să-l vadă mereu voios și să-și aducă aminte în ce stare l-a găsit pentru că să simtă că ea l-a scăpat, l-a ridicat, l-a luminat viața și să se uite la el parcă ea l-ar fi făcut. Al ei era întreg acest om minunat, și nimeni, afară de dânsa, nu mai avea nici un drept asupra lui.

Înainte de plecare Națl se mai împrumutase de la Griner cu opt sute de florini. Gândul lui era să între în tovărășie cu

vreunul dintre măcelarii mai tineri și mai săraci. Deocamdată și-au închiriat o locuință cu două încăperi, și-au cumpărat ceea ce era de neapărată trebuință pentru mobilarea acestei locuințe, și Persida avea toate bucuriile stăpânei de casă care e ferită de grijele zilei de mâine. Ieșeau în fiecare zi să vadă frumusețile orașului și mai ales bisericile cele mari, în care Persida se simțea atât de bine, mâncau la birt, iar serile le petreceau fie la muzică, fie la teatru, un lucru pe care Persida mai naște numași din auzite îl știuse. Și nicăieri Persida nu putea să treacă nebagată-n seamă. În casa cea mare unde și aveau locuința în curând toți o știau pe Frau Huber, femeia tânără, înaltă și cam slăbită, cu deosebire frumoasă și totdeauna așezată și plină de o plăcută cuvânt. Pe uliță, prin grădini, prin localuri publice Nașl își purta capul sus, înălțat în gândul lui când vedea cum toți se uită la nevasta lui. Umblând așa fără de nici o treabă, Persida se oprea când întâlnea în calea ei vreo măcelărie, și nimic în orașul cel mare și frumos nu-i plăcea atât de mult ca măcelăriile curate, cu cărnuri frumos tăiate și puse în vederea trecătorilor. Inima îi râdea când se gândea că-l va vedea în curând pe soțul ei, cu șorț curat, în dosul butucului, ca odinioară în fața mănăstirii și că nu va mai mânca la birt, ci-și va găti ea însăși într-o bucătărie curată ca cea de la călugărițe. Îl mâna deci mereu înainte pe Nașl, și săptămâna a doua ei au și intrat în vorbă cu doi măcelari, amândoi încă necăsătorii, ca să ieie împreună o măcelărie mai mare din apropierea barierei de la Lerchenfeld, o pozițiune foarte bună, unde se făcea vânzare de 100–150 florini pe zi.

Lucrurile erau ca puse la cale când a sosit scrisoarea lui Trică.

Citind scrisoarea, Persida nu-și putu stăpâni lacrimile. Dar de ce să și le stăpânească? Era aici, în mijlocul acestei lumi străine, prima știre de la fratele ei și de la muma ei, și era atâta dragoste în scrisoare! De ce să-și stăpânească lacrimile când Nașl era și el îndușat?

— Draga mea, mama mea cea bună! grăi Persída după ce sfârşí scrisoarea şi o puse pe masă.

Naţl tăcu. Íí venea parcă şi lui să plângă. Lasă că avea şi el mamă, care era nu numai dragă şi bună, cí totodată şi nenorocită, dar în scrisoare nu era níci o vorbă despre dânsul, şi, cu toate acestea, era o grea lovitură pentru dânsul.

Era grozavă lovitura ce í se dăduse prin acele câteva vorbe şi el tremura în tot tímpul când íşí dădea seama că Mara avea dreptate şi nu putea să vorbească decât cum trebuía să gândească.

Persída şi Naţl vorbeau totdeauna nemţeşte. Aşa o porniseră de la început şi Persída ţínea ca aşa să şi rămâie.

— Grozav o să-ţi fíu eu ţíe odată de urât, íí zíse el acum în româneşte.

Persída se uită lung la el. Înţelegea gândurile lui; símţíse şi ea durerea de care era cupríns el.

— Nu fí prost, íí zíse ea tot în româneşte. Mama vorbeşte după cum vede ea lucrurile, şi o să víe şi tímpul când le va vedea altfel. Tu ştíi prea bine că eu n-am făcut ceea ce am făcut într-o cliþă de avânt uşuratíc, cí după multă zbucúmure, după multă chíbzuíre, după ce m-am întărit cu desăvârşíre în gândul că aşa şi numai aşa pot să fac: nu maí e în lumea aceasta nímic ce m-ar putea face să şovái; oríşíce s-ar întâmpla, tu ímí eşti maí presus de toţi.

— Eí! o să treacă şi asta! zíse el. Dacă muma ta se pune între tíne şi míne, o să te saturí în cele dín urmă de míne.

— Nu! íí răspunse ea rídícând degetul. Asta puteaí s-o zící maí naínte de a-ţi fí fost nevastă; acum ínsă tu-mí eşti toate şi pentru tíne pe toţi am să-í părăsesc. Ímí voi da toată sílínþa să-ţi câştíg şi ínima mameí mele, dar dacă nu voi putea, ímí voi face datoría; de tíne nu mă lepăd níciodată, níci chíar dacă tu te-ai lepăda de míne. Lasă-o, te rog, pe mama: eu o cunosc maí bine decât tíne şi-ţi spun eu că n-avem decât să fím ferícíţi pentru ca ea să te íubească ca pe copilul eí, şi e destul să ne ştie ajunsí în grea strâmtoare ca să ne

sară într-ajutor. E mâhnită astăzi, dar o să-í treacă mâhnírea. Noí să fím oameni cumsecade, și toate vor ieși bine.

Nașl nu mai avea ce să zică. Símțea și el că de la dânsul atârnă toate și se îmbărbăta însuși pe síne să meargă cu hărnícía înaínte, ca să dea de rușíne pe cei ce-l socoteau om slab.

Încă în zíua aceea el s-a învoít cu Ladmann și cu Gubacek, care era maístru și avea o mică măcelărie, ca fíecare díntré dânsíí să pună acum câte cínci sute și peste trei luní, la 1 septembrie, alte cínci sute de floríní, iar dín câștíg Gubacek să ía 40 și ceílalți doí câte 30 la sută.

La 1 iunie eí au închíriat măcelăria și, oameni tinerí toți trei, s-au pus cu hărnícíe pe lucru. Nașl și Gubacek tăiau carne în măcelărie, iar Ladmann cumpăra vítele, lucra la tăietorie și le aducea carnea tăiată.

Persída purta socotelíle și țínea rânduíala caseí.

Deoarece la măcelărie nu era și locuíntă, au luat în apropiere o locuíntă mai încăpătoare, și era ímplínítă și dorínta Persídeí.

Dímíneșíle ea punea servítoarea să facă rânduíală în íatacuríle celor doí tovarășí, în vreme ce ea însăși făcea rânduíală în locuínta eí, apoi se duceau împreună în piață, ca să cumpere cele de trebuíntă pentru prânz.

După ce se întorcea dín piață, Persída punea la foc, apoi, lăsând servítoarea în bucătărie, mai ștergea o dată praful și iar se-ntorcea la mașína de bucate, iar de prânz masa era curată în casă curată, bucatele gustoase și bine alese.

După prânz Persída-și făcea însemnăríle în condíca de socotelí, apoi, în vreme ce slujníca spăla vasele, ea lucra cu acul până pe-nserate, când Nașl se întorcea, ca s-o scoată la plímbare și să petreacă seara în vreo grădínă.

Era bine, de tot bine; măcelăria le mergea mai presus de toate așteptăríle, iar în casă era pace și bună înțelegere.

În ínima lui Nașl a rămas însă símțămâmtul că s-a pus cíneva între el și Persída, că Persída țíne prea mult la muma

ei, și adeseori era cuprins de temerea că are s-o piardă pe Persida, că nu poate să fie dăinuitoare o fericire ca a lui. Atunci el o iubea fără de cumpăt, o temea din senin, nu mai era în stare să stea departe de dânsa, se întorcea fără de vreme acasă, îi vorbea, ca s-o îndulcească, în limba ei.

Persida știa, ce-î drept, să-l potolească; de câte ori însă el o da pe românește, ea se neliniștea, se simțea adânc jignită de neîncrederea lui. Viața ei nu mai era atât de senină ca mai naște, și nu o dată când se afla singură ochii ei se umpleau de lacrimi.

N-avea de ce să plângă, dar se iwea în sufletul ei un fel de presimțire că triste zile, grele încercări o așteaptă.

— Dac-ai ști tu ce adâncă e durerea ce mă cuprinde când te văd așa, îi zise ea într-una din zile, te-ai stăpâni și nu ți-ai mai da pe față temerile venite din chiar senin.

— Cum să mă stăpânesc? răspunse el, uitându-se lung la ea. Când mă uit, când mă gândesc la tine, mi-e ca și când ai fi prea mult pentru mine și mă tem c-o s-o simți și tu în cele din urmă aceasta și să mă părăsești.

— Cum să te părăsesc? grai dânsa. Mai pot eu să te părăsesc? Nu sunt oare legată de tine prin cel mai sfânt jurământ? Nu am oare față de tine cele mai grele datorii? Ce mă socotești tu pe mine? Sunt eu femeie ușuratică? Nu vezi tu cât dîspreț e în aceste temeri lipsite de orîșice teme?

— O, Doamne! răspunse el nerăbdător. Ești femeie frumoasă, deșteaptă și plină de nuri; și câți dintre cei ce privesc cu ochi doritori la tine sunt oameni mai și mai decât mine? Ceea ce mi-ai făcut mie ai putea să-î faci altuia; ceea ce de dragul meu i-ai făcut mamei tale, ai putea să-mi faci și mie de dragul vreunui mai norocos.

Persida se simțea ca lovită de moarte. Ce putea să facă? Așa era cum zicea el; așa trebuia el să vorbească; temerile lui erau urmarea firească a faptei pe care dânsa o săvârșise. A păcătuît, și nu-î rămânea decât să-și ispășească păcatul.

Ea stătea albă la față și răcită în tot trupul înaintea lui și nu putea să zică nimic, nu mai putea să-l vadă în ochi. O

cuprînsese deodată simţămîntul că e peste putinţă ca ea să trăiască cu un om care poate să fie atât de nemilos, şi ar fi voit să plece fără de întărzîere şi să se ducă-n lume.

Vorbele din scrisoarea lui Trică îi răsuna în urechi, şi ea vedea parcă pe muma ei chemînd-o la sine.

Dar trebuia să stea: mai bine moartă!

— O să vezi tu odată ce mare e nedreptatea ce-mi faci, zise ea, apoi trecu în odaia de alături şi încuie uşa în urma ei.

Naş stete cîtva timp zăpăcit, apoi puse mîna ca să deschidă uşa.

— De ce ai încuiat uşa? întrebă el neliniştit.

— Voiesc să fiu singură, îi răspunse ea.

— Descuie-o, c-o sparg! strigă el stăruitor.

Persida rămase nemişcată în mijlocul odăii.

— Descuie! strigă el iar.

Ea nu se mişcă.

El apucă clanţa cu mîna dreaptă şi se opintî să împingă uşa, apoi, cînd văzu că uşa stă ţeapănă, puse umărul, împinse o dată cu toată puterea lui şi uşa se deschise, crăcnînd de răsună toată casa.

Persida stătea şi acum în mijlocul odăii, ţeapănă, îngrozită şi dîspreţuită de dînsul.

— Bine, îi zise ea, eşti tu în toată firea?!

— Nu sunt, răspunse el. Nu acum, nici de ieri, ori alaltăieri, ci din clipa în care te-am văzut pe tine mi-am ieşit din fire, mi s-a schimbat tot rostul vieţii, m-am făcut om nesuferit şi pentru mine, şi pentru alţii. Sunt un nemernic care nu mai ştie ce face: fac ce nu vreau şi nu pot să fac ceea ce voiesc. Nu vezi tu că nu este cu putinţă să nu te cuprîndă în cele din urmă scârba de mine?! Ai să fugi, Persido, de mine, să te ascunzi, să blestemî ceasul în care m-ai văzut!

Ea dete din cap.

— Nu, zise apoi înduioşată, n-am niciodată să fac aşa. Orişice s-ar întîmpla, tu eşti soţul meu, şi dac-ai fugi tu de mine, eu aş alerga, ţi-o spun din nou, cu toată inima, după

tíne, dacă te-ai ascunde, te-aş căuta, dacă m-ai blestema, eu mí-aş da sílínţa şi aş ruga pe Dumnezeu să mă ajute să te potolesc, ca să-ţi víi în fire şi să bínecuvântezi ceasul în care m-ai văzut. Mă cuprinde un fel de deznădăjduire când te văd astfel acum, dar am să le port toate cu răbdare, numaí să nu daí în míne, să nu mă baţi, Naţl, căci asta nu mă símt destul de tare să o rabd.

El se uítă lung la dânsa, apoi ochii í se umplură de lacrími şi, ruşinat de slăbícíunea sa, se întoarse, îşi luă pălăria şi se depărtă.

Rămasă síngură, Persída se uítă câtva tímp la zăvorul íeşít dín cuie, apoi îşi acoperí faţa cu amândouă mâínile. Ah! ce ruşine! Era peste putínţă ca servítoarea să nu fí îñteles cum s-au întâmplat lucrurile şi să nu le spună celorlalţi chíriaşí ce s-a întâmplat, când toţi au auzít crâcnítura uşíí... Dar ea n-avea tímp să stea ca să dreagă uşa, maí ales să plângă nu: se apropía tímpul prânzului şi trebuía să alerge ca să vadă de rândul mesei.

Era în gândul ei lucru de síne îñteles că Naţl s-a dus şi el la măcelărie, de unde níci n-ar fí trebúit să plece fără de vreme. Cu atât maí greu a fost atínsă când Gubacek, întorcându-se síngur şi cam supărat, a întrebat-o ce s-a făcut Naţl.

Íi venea să plece fără întărzíere ca să-l caute; dar unde putea să-l găsească în oraşul cel mare şi zgomotos?! Íi venea să meargă la poliţie, dar nu putea. Nu-í rămânea decât să-şi înăbuşe nelíníştea, să se prefacă voioasă şi să spună un neadevăr — că soţul ei a prímít de acasă o scrísoare şi a trebúit să se ducă în grabă ca să caute pe un prieten.

După ce a venít şi cellalt tovarăş, s-au aşezat la masă ca şi când nímic nu s-ar fí întâmplat, íar după masă Persída a făcut rânduială în casă şi în bucătărie şi abía târzíu după-amiază a ajuns să rămăie síngură şi să-şi dea seama despre starea deznădăjduítă în care se afla.

Nu e în víaţa căsnícă lucru maí urât decât ca unul dín soţi să plece fără ca să-í spună celuiíalt unde se duce; íar Naţl

plecase supărat, cu ochii plini de lacrimi, în urma unei certe venite ca din senin, și o lăsase pe dansa singură în mijlocul acestei lumi străine, unde ea nu putea să găsească pe nimeni ca să-și împărtășească durerile și să ceară sprijin.

Nu! Era peste putință ca ea să mai trăiască așa: aici, în lumea aceasta, singură cu dansul ea nu mai putea trăi.

Cam același simțământ îl făcuse și pe Națl să plece.

Prea erau singuri el și ea, și el avea aici la Viena un prieten, pe Burdea. De câte ori și-a adus însă aminte de el, îl vedea parcă râzând în bătaie de joc și nu-i mai venea să-l caute. Acum nu s-a mai putut stăpâni. Deși simțea că e un fel de duh rău de care se apropia, s-a dus la Universitate ca să-i dea de urmă, apoi, după ce i-a aflat adresa, l-a căutat acasă și pe la cafenelele unde umblau studenții.

Astfel a colindat toată după-amiază, cu gândul acasă, cu inima încleștată, cuprins mereu de simțământul că rău face de nu se întoarce la soția lui.

Târziu după-amiază, când a dat de el, era obosit trupește și istovit sufletește, îi părea rău că l-a căutat și l-a găsit și n-a schimbat decât puține vorbe cu el.

— Cum?! întrebă Burdea uitându-se țintă la el cu ochii ageri, Persida a venit cu tine?

— Îți spun: suntem amândoi de trei luni de zile aici, răspunse Națl strâmtorat.

Lui Burdea nu-i venea să creadă. Nu putea să înțeleagă cum femeia care atunci seara n-a venit la via lui Corbu a putut să vie la Viena.

— Bine, sunteți cununați? întrebă el cu îndoială.

— Ce-ți pasă?! răspunse Națl. Suntem soț și soție.

— Pot s-o văd și eu? întrebă iar Burdea, gata de plecare.

Națl rămase câteva timp strâmtorat. Nu, mai ales acum nu ar fi voit să-l ducă pe Burdea la Persida.

— Eu nu mă duc acum acasă; am să mai fac și alte drumuri, dar am să te caut mâine ori poimâine, zise el, apoi îi întinse mâna și plecă fără să se mai uite înapoi.

Îl căutase ca să-î vorbească și nu i-a vorbit nimic; umblase după el și acum era muncit de gândul cum ar putea să scape de el.

Întors acasă muțat și umilit, el a găsit pe Persida șezând liniștită la fereastră, cu lucrul ei de mână. La intrarea lui ea și-a ridicat capul și s-a uitat la el înveselită, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Sunt un nemernic, zise el după ce-și aruncă pălăria și se lăsă istovit pe un scaun.

Ea ridică din nou capul și se uită așezată la el.

— Nu mai încape nici o îndoială că ești, zise ea cu blândețe, și e un semn bun c-o recunoști și tu aceasta; nu e însă destul s-o recunoști, ci trebuie să-ți mai și dai sîlînța de a nu fi. Nemernic e omul care lucrează fie sub impulsunile momentane, fie împins de alții, și face lucruri de care îi pare rău în urmă: e dar destul să voiești pentru ca să nu fii nemernic.

— Dacă n-am tărie de voiață?! întâmpină el mâhnit.

— Ai destulă, zise dânsa, dar ești rău deprins. Tu vezi acum cât de rău e ceea ce ai făcut, cât de mult m-ai mâhnit pe mine și cum te-ai muncit tu însuși. Trage cuvenita învățatură din această experiență și fă-ți regula de viață: n-am niciodată să plec supărat de acasă, nici să adorm supărat. Supărarea, orișicât de mare ar fi ea, n-are nici să iasă din casă, nici să treacă de azi pe mâine. Dă-ți seama, urmă ea după o pauză, cum te-ai fi simțit și ce-ai fi făcut dacă eu aș fi fost tot atât de slabă ca tine și aș fi plecat, ca la întoarcerea ta să nu mă găsești acasă. Mi-a venit și mie să plec, dar știam că acesta e un lucru pe care nu trebuie să-l fac și m-am stăpânit. Stăpânește-te, că ești bărbat.

El se uită lung și cu ochii împăienjeniti la dânsa. Atâta bunătate, atâta blândețe, atâta înțelepciune era în vorbele, în tonul, în toată purtarea ei, încât ea îi părea o ființă mai presus de om, de care nu cuteza să se apropie și la care numai cu sfială își ridica ochii.

— Ți-e ușor ție să-mi spui ce trebuie să fac, zise el, dar mi-e greu mie că nu pot să fac. Eu nu sunt ca tine.

Ea se uita cu drag la el. Căit și umilit din sine, el îi părea cel mai bun om din lume. Ar fi voit să se uite în ochii lui; el însă stătea cu ochii în pământ. Dânsa puse decî lucrul la o parte, se ridică și se duse la dânsul, ca să-l mîngăie și să-i sărute fruntea.

— Ai să fii și tu ca mine, îi zise apoi. Știu că ai, de aceea nu pot să mă supăr pe tine.

El îi sărută mâna, și timp îndelungat ei steteră tăcuți și fericiți.

— Ei, spune-mi acum, grăi dânsa în cele din urmă glumind, unde ai fost și ce prostii ai făcut?

— La dracu am fost, răspunse el mînios. M-am întîlnit cu Burdea.

Persida, atînsă neplăcut, tresări și se depărtă puțin de el.

— I-ai spus? întrebă ea îngrijorată.

— Nu! zise el. I-am spus numai că ești și tu aici.

Ah! ce n-ar fi dat Persida să nu-i fi spus nici atît. Se temea de ochii scrutători ai aceluî om, de gura lui cea rea și îi era nesuferit gîndul că mai curînd orî mai târziu ar putea să se întîlnească cu el.

Nici n-a trecut mult pînă ce s-a întîlnit.

Burdea a așteptat o zi, două ca Nașl să vie să-l ia; văzînd apoi că Nașl nu vine, s-a pus să-l caute.

Era după-prînz și Persida ședea, ca de obicei, cu lucrul de mîna la fereastră, cînd servitoarea a venit să-i spună că un domn, care se numește Burdea, dorește s-o vadă.

— Să-i spuî că nu sunt acasă, grăi Persida strîmtorată.

— I-am spus, zise servitoarea, că ești acasă.

— Atunci să mergî cu el la bărbatul meu, urmă Persida. Spune-i că nu mi-e bine, că sunt dezbrăcată.

Ea nu grăise încă vorbele acestea, cînd ușa se deschise și Burdea se ivi în pragul ei.

— Eu te văd rumenă și voinică și foarte bine gătită, zise el zîmbînd cu răutate, și-mi pare foarte bine că te pot vedea.

Persida se roși, nu însă de rușine, ci de mînie. Ar fi fost în stare să-l apuce de piept și să-l dea pe scări.

— Şí mie mí-ar fí părut bine, zise ea înţepată, dacă aí fí venit cu Naţl.

— De ce, mă rog? Nu cumva te temí să stai sîngură cu un cavaler ca míne?!

Persída îşí adună puteríle.

Vedea că nu e chíp să scape de dânsul. Sunt în lume o mulţíme de lucrurí pe care oamenii ca Burdea nu sunt în stare să le înţeleagă, şí el era neruşínat fără ca să-şí dea seama că este. Nu-í rămânea decí decát să-l ía cum era şí să vorbească cu el în felul lui.

Servítoarea, deşí nu înţelegea ceea ce dânsíí vorbeau, vedea că stăpâna eí e strâmtorată, vedea zâmbetul batjocorítor în faţa lui Burdea şí numai cu anevoie íşí mai stăpânea râsul. Persída íí făcu semn să íasă.

— Pofteşte să şezí, íí zise apoi lui Burdea. Ştiu că aí venit ca să aí mulţumírea de a-ţi bate joc de míne. Poţi s-o faci!

— Nu, răspunse el. Mulţumírea mea e, dín contra, că aí íntrat în vederíle mele şí aí făcut, ca oríşicare om cumínte, precum te trăgea ínima.

— Aşa e, grăí dânsa dezgheţată; legea supremă sunt porníríle proprieí noastre ínímí. E nebun acela care le înăbuşă, tíran, care le stăpâneşte şí se martirízează el însuşí pe síne. Mí-a plăcut Hubăr şí am fugít cu el aici, unde nímení nu ne cunoaşte şí toţi cred că suntem după lege soţ şí soţre. Acasă proştíí s-ar fí uitat chíorâş la noi. De aceea nu-mí pare bine că te-am íntâlnít aici pe d-ta, care o să spuí la toată lumea că nu sunt soţia legíuítă a lui Hubăr.

— Ce-ţi pasă?! íí răspunse el convíns. Íţi place, te símţi ferícítă: de ce să mai mínţi lumea?! Las-o să se íncredínţeze că numai aşa poate omul să se ferícească. Când ţí se va urí de el, eştı frumoasă şí n-ai decát să alegí pe vreun altul.

Persídei íí venea să plângă. Íí era ca şí când ar fí căzut la pământ şí el ar călca-o în picíoare.

— Da, zise ea rîzând a plânge, aşa am să fac, fără índoială aşa. Deocamdată ínsă tot mai ţín la Hubăr... şí mă

veí íerta dacă te rog să plecăm, căcí avem să facem un drum împreună.

Nu maí putea să stea cu Burdea şí, ca şí când ar fí síngură în casă, ea luă o cutíe de pălării de pe unul dín dulapuri, îşi puse pălăria în cap şí íeşírá amândoi.

„Nu, îşi zise dânsa coborând scările, aici nu maí rămân, nu maí pot rămânea. Trebuie să am un reazem în lumea aceasta, o ínímă apropiată de míne.“

Lumea se ínvârtea parcă ímprejurul eí şí zgomotul mareluí oraş o-năbuşea.

Apropiíndu-se de Naţl, ea a ínceput, cu toate acestea, să zâmbească; n-o íerta fírea să-l maí supere şí pe el dându-şí pe faţă supărarea.

Eí au petrecut seara cu Burdea, şí pe la zece ceasuri, când s-au întors acasă, Persída nu maí avea símţământul că e nesuferită viaţa la Víena. Tímpul íi trecuse fără de veste; n-avuse în viaţa eí ore atât de plăcute ca cele petrecute astă dată.

Era om sucít Burdea, dar era deştept şí ştia multă carte, vorbea frumos şí-şí susţinea păreríle cu multă căldură. Şí abía acum, stând de vorbă cu vechíul luí prieten, s-a dat pe faţă şí Naţl. Nu, Persída nu-şí ínchípuise că soţul eí e atât de deştept, nu, maí ales că ştia atât de multe. Un om cu totul nou íeşise într-ínsul la íveală şí ceea ce o atíngea cu deosebíre plăcut era căldura şí chíbzuíala cu care el susţinea păreríle atât de deosebíte de ale luí Burdea. Ştia acum de ce îl íubeşte cu tot dínadínsul; numaí în culcuşul eí, maí naínte de a adormí, a ínceput să-şí dea seama despre contrazícerea care era între păreríle luí Naţl şí faptele luí şí să se întrebe cum se face că un om care vede lucruríle atât de bíne să aíbă o viaţă atât de neorânduítă ca a luí.

A adormít fără ca să se dumerească, iar zíua următoare s-a deşteptat dín somn cu símţământul eí predomnítor în suflet.

Se vísase toată noaptea acasă, cu muma eí, cu Trícă, cu toţi cei ce o ştiau şí pe care dânsa íi ştia dín copilăria eí. A venit aici ca să scape de muştrările lor, iar acum íi era maí

grea nepăsarea străinilor decât mustrarea ce-ar fi aşteptat-o acasă, şi ivită odată în inimă dorinţa de a se întoarce acasă, ea nu mai trăia cu gândul aici, unde se afla.

Nu se putea, cu toate aceste, îmbărbăta să-î vorbească lui Naţl despre aceasta. Lasă că-î era greu să strice rostul lui cu măcelăria, care mergea peste toate aşteptările bine, dar el se înstrăina din zi în zi tot mai mult de dânsa, şi ea nu mai putea să-î vorbească tot atât de deschis şi fără de sfială ca mai înainte.

Avea ceva pe sufletul lui: era dus mereu pe gânduri, nu mai venea la ora obişnuită acasă, ba a ajuns în cele din urmă s-o lase serile singură acasă. El, care nu de mult o temea fără de nici un cuvânt, umbla acum parcă dinadins s-o alunge de la sine, s-o înstrăineze, să scape de ea.

— Bine, îi zise ea, în sfârşit, când el se întorsese după miezul nopţii acasă, ce e cu tine?

El se uită lung la dânsa.

— Mî s-a urât, răspunse apoi, de viaţa aceasta: eu nu mai pot să stau aici.

— Să ne întoarcem acasă, grăi dânsa înviorată.

— Nu se poate! strigă el cuprins de mânie... Eu cu tine nu mă pot întoarce; nu mă simt destul de tare ca să nu omor pe acela care s-ar uita chioraş la tine, fie el chiar şi tatăl meu. Dacă mă duc, trebuie să le spun tuturor că-mî eşti soţie legiuită.

Persida se îndreptă cuprinsă de spaimă şi cu mâinile încleştate spre el.

— Te rog... te rog, grăi dânsa, mî-aî jurat că asta n-o s-o faci: sufăr mai bucuros dispreţul lumii decât ca să arunc în primejdie pe un om care ne-a făcut cel mai mare bine în viaţa noastră. Ce ne pasă nouă de oamenii dacă ne ştim curăţi în faţa lui Dumnezeu?! Să rămânem aici!

XVII BIRTUL DE LA SĂRĂRIE

Nu trece nímíc peste íubírea de mamă!

„Şí adícă ce e?! Íşí zícea Mara în cele dín urmă. Parcă ea nu tot aceeaşí rămâne?! Câte femeí trăiesc în căsnícíe ferícítă fără ca să fíe cununate?! Câte se ferícesc după ce au făcut un pas greşít?!“

„Maí bine moartă!“ zícea odíníoară, iar acum se símţea mângáiată când íşí dádea seama că fata eí nu e cununată cu neamţul. Ştía că nu poate să trăiască răzleaţă; a putut să se ducă, dar nu putea să rămáie, şi o aştepta în toate zílele să se întoarcă. De un síngur lucru se maí temea şi se ruga în toate zílele luí Dumnezeu ca s-o ferească de lucrul acesta, síngurul care ar fí putut s-o lege pe Persída pentru toată víaţa de Naţl. O treceau un fel de fíorí de moarte când se gândea, lucru foarte fíresc, că Persída ar putea să se întoarcă mumă acasă; aici míntea í se oprea în loc; nu maí ştía cum s-ar símţi, ce ar zíce şi ce ar face atunci.

De aceea sângele í se oprí în víne când, patru zíle înaintea de Sf. Petru, Trícă vení să-í spună, luând-o maí pe departe, că Persída s-a întors de la Víena.

Cum í-ar fí venít, Doamne, să se bucure, şi nu îndrăznea. O aşteptase síngură şi nu se índoía că-l va părăsí pe neamţul care í-a strícát toată víaţa; iar ea veníse tot cu dânsul, ba zíce că n-are nícíodată să-l părăsească.

— Nu cumva?... întrebă ea cu íníma índoítă.

Trícă se uítă în ochíí mumeí sale şi înţelese întrebarea.

— Nu ştíu, răspunse el, nu cred, nu mí se pare.

— Şí chíar dac-ar fí una ca asta, ba maí ales atunci, gráí Mara luându-şí íníma în dínţi, să-í spuí că nu vreau să ştíu că mí-e fată câtă vreme trăieşte cu dânsul: orí eu, orí el!

Persída era greu lovítă. Nu, maí aspru nu putea să fíe pedepsítă; dar aşa trebuía să fíe, pedeapsa era dreaptă şi ea se símţea înălţată de gândul că muma eí este o femeíe care

nu vrea să-și erte fata, pe care o știe trăind în căsnicie nebinecuvântată.

Seara ea plângea pe înfundate în culcușul ei. Ea, care nu se abătuse nici pe o clipă din calea cea dreaptă, prea era umilită în fața lumii, prea căzută în gândul semenilor săi, și fire de om avea, de om care, orișicât de fericit ar fi, se simte nenorocit când semenii lui îl prețuiesc mai prejos de ceea ce este.

Ah! De ce nu putea dansa să spună?! de ce nu putea să ridice de pe inima mumei sale greutatea ce atât de mult o apăsa?!

Gândul acesta o frământa atât de mult, încât la Viena s-a dus fără de știrea soțului său la un avocat, ca să-i ceară sfat.

— Ar fi, o întrebă avocatul, muma d-tale în stare să declare că cununia s-a făcut cu știrea și învoierea ei?

— Nu cred, i-a răspuns atunci.

— Dar dacă ai avea un copil? întrebă iar avocatul.

— Eu cred că da! grăi dansa.

— Așteaptă dar până atunci, a zis apoi avocatul, căci de voiața tatălui, care trăia în vrajbă cu fiul său, nu se ține seama.

Aștepta deci Persida cu însetare și se ruga în toate zilele lui Dumnezeu.

„Nu mă plâng, Doamne, șopti ea și acum, suspinând din adâncul inimii. Tu știi mai bine cum ai să-mi croiești viața și mi-l vei dăruia când tu însuși vei binevoi a-mi lumina și lămurii viața. Al tău are să fie; ție am să ți-l închin: în frica ta am să-l cresc; îndură-te, Doamne, și binecuvântează căsnicia noastră!“

Iar pe când ea se zbătea astfel, el dormea pierdut în somn adânc.

Mai norocos decât dansa, el se întâlnise pe inserate, la casa lui Oancea, cu mumă-sa, care era tot cea veche, duioasă și slabă.

Stăpânită cu desăvârșire de dorința de a împăca pe fiul ei cu tatăl lui, care acum nu mai era supărat pe el, ea stăruia cu toată căldura mumei îndurerate să se desfacă de Persida,

care í-a tulburat mînþíle şí l-a făcut să íntre în vrajbă cu pãrîntíí sãí.

— Eraí cu totul alt fel de om, aþa zíce tatãl tãu, grãí dânsa, maí înaínte de a te încurca cu Persída, şí numai ea te-a făcut să-þí píerzí rostul vieþíí.

Aþa îþí zízese şí Naþl de nenumãrate orí şí dín zí în zí tot maí mult era stãpãnít de gãndul cã Persída e o grea sarcínã pentru dânsul. El însã nu putea s-o pãrãseascã. Ar fí fost o prea mare míşelíe. Dacã însã ea ar fí voít să-l pãrãseascã, el n-ar maí fí făcut nímíc ca s-o opreascã, ba acum, când mumã-sa şí Oancea îl strãmtorau, el era íspítít de gãndul de a se purta cu ea astfel ca dânsa să fíe în cele dín urmã nevoítã a-l pãrãsí.

— Uíte! grãí Oancea, să-í daí ceva ca să aibã dín ce trăí.

— Nu primeþte, zíse Naþl, dãnd dín cap.

— Luaþí, cum zíceai, urmã Oancea, cãrcíuma de la Sãrãrie şí las-o în cele dín urmã pe ea síngurã la cãrcíumã.

Naþl stãtea pe gãndurí.

Íí era ruşíne să zícã da, dar nící ba nu-í venea să zícã. Íí trebuíau baní, şí mumã-sa nu í-ar fí dat dacã el ar fí zís ba.

Seara, când s-a întors la Persída, el era îngãndurat şí scurt la vorbã. I-a spus, ce-í drept, cã s-a întãlnít cu mumã-sa şí cã are să primeascã baní ca să ía în arendã cãrcíuma; în alte amãnunte însã el n-a íntat, şí nící Persída, píerdutã în alte gãndurí, n-a maí stãruít asupra lucrului. Íí era destul să ştie cã treaba e ca pusã la cale şí se símþea uþuratã.

Cãrcíuma de la Sãrãrie era proastã, dar foarte bunã. Lasã cã trãgeau la ea plutaşíí şí oameníí care veneau dupã sare şí pe tímp de târg lumea se îndesuía într-ínsa, dar era la ea şí un bírt pentru lumea maí bunã şí trei odãí pentru trecãtoríí ce voíau să mâie. Aící puteau, dacã erau oamení harnící şí cu rãnduíalã, nu numai să trăiascã bine, dar să-şí maí şí facã avere frumoasã.

Gãndul c-ar fí o ruşíne să se facã crãşmãreasã nu-í trecea Persídeí prín mínte: alãturea cu soþul eí, oríşíce muncã íí pãrea cínstítã. Síngura eí gríjã era ca nu cumva el să n-aibã destulã

înimă pentru treaba de care se apucă, să ia lucrurile cu ușurință și să risipească mai mult decât adună.

Cam așa s-au și croit lucrurile chiar de la început.

Cel ce vrea să deschidă birt trebuie să se pună bine cu toată lumea și să-și facă pretutîndenea prietenii. Îndată dar ce s-a hotărât lucrul cu cârciuma de la Sărărie, Nașl s-a pus să-și caute prietenii vechi și să-și facă alții noi. După ce au deschis apoi cârciuma, fiecare din aceștia venea cu câte alți doi-trei, și Persida era mulțumită când vedea birtul plin de prietenii de-ai soțului său. Ca să-î îndulcească, ea le turna cel mai bun vin în pahare, le așternea masă curată și gătea cele mai bune mâncări pentru dânsii. I-a și îndulcît, încât peste câteva săptămâni era mereu îndesuială în birtul cel curat, unde se puneau pe masă mâncări nu numai gustoase, ci totodată și lefține, și beamterimea toată se obișnuise foarte de curând să prânzească și să cîneze la Sărărie.

Era apoi lucru de sine înțeles că Nașl stătea cu prietenii lui, pe care nu putea să-î lase singuri, și toată osteneala, toată grija rămânea în sarcina Persidei. Așa trebuia să fie acum la început, și Persida se bucura că soțul ei știe atât de bine să facă pe stăpânul casei. Străinului care intra în birt nici prin mînte nu putea să-î treacă că Nașl nu e și el tot oaspe, ca ceilalți; el vedea numai pe Persida, care le știa pe toate, se învârtea ca prâsnelul, era pretutîndenea, avea pentru fiecare un deosebît zâmbet și le făcea toate lute și bine. Și tot cam așa vedeau lucrurile și prietenii lui Nașl. Cel mai de căpetenie lucru, sufletul care toate le cârmuia, centrul împrejurul căruia toate se învârteau era, la urma urmelor, și pentru dânsii, birtășița cea frumoasă și sprîntenă și harnică, care atât de bine se pricepea la toate, iar Nașl era numai bărbatul nevestei sale, care ar fi putut, dacă e vorba, și să nu-î fie nevestă.

Foarte curând dar toată lumea, când era vorba de cârciuma de la Sărărie, zicea numai „la Persida“.

Chiar și Nașl el însuși nu se mai simțea ca la el acasă și stătea ca-n gazdă „la Persida“.

Dímíneţile stătea, după ce se deştepta dín somn, până târzíu în culcuşul lui şi nu se scula decât pe tímpul când ştia că lumea începe să vie. Nící n-ar fi avut ce să facă, când Persída le făcea toate atât de bine şi se bucura că el n-o mai încurcă.

Peste zí stătea apoi cu oaspeţíí şi mai íeşea, mai ales fără de nící o treabă, prín oraş, íară seríle petrecea cu prieteníí adeseorí până târzíu după miezul noptíí. Şi fííndcă aşa, fără de nící o treabă, oamenii nu pot să stea, el se dăduse, de dragul prietenílor săí, la jocul de cărţi.

Nu-í era Persídeí nímíc în lumea aceasta mai nesuferít decât jocul de cărţi; dar n-avea încotro; acum aşa trebuía să fie: în vreme ce dânsa alerga în treburíle cârcíumíí, el trebuía să íntre în voíle oaspeţílor.

Abía mai târzíu, spre toamnă, a început ca să stea pe gândurí.

Era lucru hotărât încă de la Víena că socotelíle Persída are să le poarte. Le şi purta, întocmai ca mama eí, şi dac-ar fi stat până în zorí de zí, tot nu era în stare să se culce mai ínaínte de a-şi fi făcut socoteala zíleí. N-ar fi putut să doarmă líníştítă dacă nu s-ar fi încredíntat mai ínaínte de a se culca că nu în zadar a ostenít. Nící c-a avut o síngură zí fără de câştíg; a avut ínsă zile în care a píerdut mult dín câştígul pe care ar fi trebuit să-l aibă.

Neguţătoríe fără de pagubă nu se poate; íntelegea dar şi Persída că trebuíe să fie şi câte un om care mănâncă şi bea fără ca să plătească. Trebuía Naţl să-şi cíntească prieteníí, şi Persída s-ar fi símţít greu jígnítă dacă vreunul díntre dânsíí í-ar fi cerut socoteala.

Ea şínea ínsă socoteală şi despre ceea ce beau şi mănâncă prieteníí, şi dín zí în zí socoteala era tot mai încărcată.

Când câştíga în jocul de cărţi, Naţl era voíos, íară Persída se símţea jígnítă de gândul că el ía în cărţi baníí de la oamenii veníţi la casa lui. Íí făcea decí semn să cíntească pentru ca să arate că nu râvneşte la câştíg.

El cíntea şi masa se umplea de pahare, pe care Persída le umplea fie cu vín, fie cu punch, fie cu ceai.

Când pierdea, Nașl era nerăbdător, și Persída îi făcea semn să cînstească, pentru ca să arate că puțin îi pasă dacă câștigă ori pierde, că nu joacă decât spre a le face altora o plăcere.

Așa ori așa, socoteala se încărca și Persída tremura când vedea cărțile de joc.

Maí era apoi și o altă socoteală care o nelinișteea pe Persída.

Îi mersese vestea lui Nașl că dă și pe datorie, și atât le trebuia oamenilor, ca să se îmbulzească. Din zi în zi se sporea nu numai suma datoriilor, ci totodată și numărul datornicilor, de la care numai cu cleștele mari ai fi putut să scoți banii. Iară Nașl nu era omul care știe să dea zor ca să ajungă la ceea ce este a lui.

Deși dar cârciuma mergea foarte bine, câștigul era foarte mic, fiindcă partea lui cea mare se pierdea în birt, unde atât de mult se trecea pe așteptare.

Așa nu puteau lucrurile să meargă înaînte, și nu trecea nici o seară fără ca Persída să-și pună de gând că are să vorbească cu Nașl. Ea însă nu ajungea să vorbească cu el. Lasă că era mereu nedormit și posac, dar stătea totdeauna cu alții, încât treceau adeseori mai multe zile una după alta fără ca ea să mai poată schimba trei vorbe cu dânsul.

După Sfânta María, Persída s-a făcut deodată foarte voioasă. Ar fi voit să vadă numai oameni fericiți împrejurul ei, ar fi fost în stare să-l poarte pe soțul ei ca pe un copil în brațe, mîluia cu mână largă pe săraci și masa prietenilor lui Nașl era totdeauna plină.

Simțea la început și știa foarte hotărât în urmă că Dumnezeu s-a îndurat de dansa și a ascultat rugăciunile ei fierbînti, că în curând viața ei se va lumina și lămurí, că muma ei va veni la dansa.

Se simțea nespus de fericită, totuși, adeseori serile, când ea își făcea socotelile, iară el petrecea cu prietenii săi în joc de cărți, o cuprîndeau temeri grele, își punea de gând să-l strângă pe Nașl, ca să nu mai risipească câștigul, care de aici înaînte nu mai era numai al lor, și ca din senin își

aduse aminte de Bandí, a căruia urmă se pierduse, și de nenorocita lui mumă.

Trebuia să-l caute pe băiat, să-l găsească, să-l aducă la dansa: nu era, la urma urmelor, în lumea aceasta nimeni care ținea la dansa ca el și putea să-í fie la cârciumă de un folos de neprețuit.

Și trebuia să vorbească, în sfârșit, cu Națl, care de un timp încoace se ferea parcă dinadins de dansa.

Simțise și el că Persida e mai voioasă și își dăduse seama ce anume a deschis atât de mult inima ei, și un fior de bucurie l-a străbătut și pe dansul. Numai pe o clipă însă. Foarte în curând el și-a dat seama despre sarcinile ce cădeau asupra lui. Om acum, care nu se simțea legat prin nimic și făcea tot ceea ce îi plăcea lui, el vedea în norocul ce-l aștepta o grea nenorocire, prin care ajungea să fie legat de mâini și de picioare pe toată viața.

Nu! Atât de mult se obișnuise cu traiul fără de grijă, atât de mult se deprinsese cu gândul că n-are el să-și petreacă viața cu Persida, încât nu mai putea să încapă în mintea lui gândul că el are să fie părinte.

— Spune-mi chiar acum ce vrei! zise el nerăbdător când Persida îl chemă peste zi la o parte și-l rugă ca deseară să potrivească lucrurile astfel încât să poată sta un ceas de vorbă cu dansa.

— Am să-ți spun multe, fiindcă au trecut luni de zile de când n-am vorbit cu tine, zise ea amărâtă, și trebuie să ne înțelegem în toată liniștea.

— Nu pot să-í las pe oamenii singuri, întâmpină el îndărătnic, apoi se depărtă.

Persida stete câțva timp tulburată, apoi grăbi și ea în treburí. O mahnă purtarea lui, dar ea n-avea timp să stea mahnită și oricum ar fi vorbit el, dansa nu se îndoia că are deseară să vie mai devreme decât de obicei în iatacul lor. Era peste putință să nu vie: așa îl știa dansa; așa zicea inima ei.

Ea-l știa însă precum era odată, la Viena, mai înainte de a se fi întâlnit cu Burdea și mai ales mai înainte de a fi stat toate

serile cu Oancea. De atunci încoace ea nu mai avuse timp să-și dea seama despre schimbările petrecute în sufletul lui, și s-ar fi înspăimântat dacă și-ar fi dat seama.

Ea avea, cu toate aceste, dreptate. După ce s-a gândit și răzgândit, Nașl a luat hotărârea de a se duce, și pe-nserate, când a venit Oancea, i-a spus că n-are să stea decât până la zece.

— M-a poftit domnia-ei, adăugă el apăsător, pe astă-seară, ca să mă ia de scurt. Și am să mă și duc! adăugă apoi încă mai apăsător. Tot n-o s-o ducem noi mult, și e bine s-o știe aceasta cât mai curând.

Oancea nu zicea nici albă, nici neagră, ci zâmbea numai a om care nu crede.

Pe la zece el trăgea mereu cu ochiul și vedea că Nașl fierbe și se frământă în el, ar vrea și-l împinge firea, stă ca pe spini și nu se poate urni din loc.

— Mai împarți de trei ori, zise Oancea în cele din urmă.

— Da! răspunse Nașl cu jumătate de gură și împărți înaintea și jucă mai departe.

Iar după ce trecuseră cele trei rânduri, el tot mai împărți cărțile.

— Nu te duci? întrebă Oancea.

— Mai așteaptă ea, răspunse Nașl, poate să mai aștepte.

A și așteptat Persida, stând așa singură în iatac și gândindu-se la toate câte se petrec în lume.

Cum poate omul să se schimbe în lumea aceasta!

Odinioară s-ar fi simțit adânc jignită, greu umilită și ar fi plâns lacrimi de amărăciune dacă cineva, și mai ales el, ar fi lăsat-o să aștepte; acum ședea liniștită și, ca să nu stea degeaba, și-a scos din dulap gherghiful cu o lucrare de mult începută și ar fi stat, dacă e vorba, până-n zori de zi. Îi era parcă nimic în lumea aceasta n-ar fi putut să-i strice voia bună și nu s-ar fi lăsat să fie tulburată în lucrarea ei decât ar fi aflat, poate, că-î arde casa în cap. Și totuși lucrul nu mergea ca mai-naînte; era alta mâna care duce mai departe floarea începută astă-vară.

Femeie greu muncită, se pierduse încetul cu încetul înfățișarea ei aleasă și gîngășă; rîdicînd ciuberele de apă și oalele de la foc, mutînd mesele de la un loc la altul, punînd mîna la toate, ea se făcuse mai voinică, mai țeapănă, dar totdeodată și mai noduroasă oarecum, ca copacul încă tânăr, dar mult bătut de vînturî. Astfel, nici mișcările ei nu mai erau cele de mai înainte; călca mai iute, mai lat și mai apăsător, prîndea cu mîna întregă cînd lua ceva și se-nvârtea în călcăie cînd se întorcea din o parte într-alta. Un singur lucru îi rămăsese: se ținea și acum dreptă ca un grenadier.

Și omul e cum îl vezi dacă te uii bine la el.

Trîind mereu cu slugi proaste și cu lume adunată în cârciumă, ea pierduse încetul cu încetul și gîngășia sufletului. Nu se mai rușina cînd auzea vorbe proaste, nu se simțea jîgnită cînd i se zicea vreo vorbă aspră, lua lumea cum o găsea și vorbea iute, scurt și aspru, ba era în stare să tragă și palme ori să dea brînci cînd vorba era să facă lîniște și bună rînduială în casa ei.

Dacă s-ar fi văzut ea însăși pe sine cu ochii ei de odinioară, ar fi rămas cuprînsă de spaimă și ar fi strîgat: „Ah! tare am căzut, Doamne!”

Nu putea însă să se vadă decît cu ochii ei de acum, și așa cum era se simțea mai bine decît odinioară, mai potrivită cu lumea în care trăia, mai croită pentru nevoile vieții.

Schîmbarea o vedea numai cînd se uita în oglîndă: obrajii odinioară rotunzi se făcuseră lătăreți, pielîta cea albă-rumenită era galbenă și oarecum întînsă, iară ochii ieșeau mari din cap; se vedea c-a fost odată frumoasă, nu era nici acum slută; dar floarea se ofîlîse și începea a-și scutura foile.

Puțin îi păsa și de asta: sănătoasă să fie, căci de cealaltă nu se îngrijea.

Pierdută în lucrul ei de mîna, ea nu numai că nu s-a mîhnit, dar și uitase că îl așteaptă pe Națl, și abia după unsprezece ceasuri, cînd somnul a început să-i biruiască trupul

obosit, a început și ea să se neliniștească. Acum însă nu mai putea să se ție; e mare stăpân somnul câtă vreme omul e în putere, și Persida nu l-a mai așteptat pe soțul ei.

— Vorba era să mă aștepti ca să-mi spui ceva, grăi Nați dîmîneața, pe când Persida se gătea ca să iasă la lucru.

— Așa era vorba, răspunse ea; te-am și așteptat, dar se apropiă miezul nopții fără ca să vii și oamenii cu mîntea întreagă nu se înțeleg pe la miezul nopții, când ți-e mai mult să dormi decât să stai de vorbă.

Ea le zicea aceste fără pic de supărare, și Nați, care atât de mult se frământase în el, se simțea jignit că dânsa nu s-a supărat.

— E! spune-mi acum ce ai pe suflet, căci văd că nu mai ți-e să dormi! zise el înțepat.

Persida rămase cîtva timp pe gânduri. Grabă mare n-avea și ar mai fi putut să stea, așa gătîndu-se, vreo jumătate de ceas cu dînsul.

— De ce nu?! grăi dânsa. Dar să vorbim liniștiți, ca oameni cu mînte.

— Ca oameni cu mînte, zise el. Mai ales tu nici nu poți să vorbești altfel. Care-i porunca?

— Nu mă lua așa, căci din ale mele nu poți să mă scoți, grăi dânsa așezată. Tu știi că mie îmi place rînduiala bună la toate, și dacă am găsit odată că ceva e bine, nu mă abat de la hotărârea mea. Sunt mai întai două lucruri asupra cărora trebuie neapărat să ne înțelegem.

— Cel dintai e să nu mai stau la joc de cărți, o întrerupse el, ridîcându-se puțin în culcușul lui.

— Nu, zise ea, acesta e al treilea. Cel dintai e să-ți faci socoteala despre ceea ce prietenii tăi mănîncă și beau în cîinste. Eu am făcut-o și e foarte mult.

— Și ce vrei adică? să-i pun să plătească? întrebă el supărat.

— Vreau numai să ne înțelegem amîndoi și să chîbzuiim ce e de făcut ca să stai mai puțin cu dînșii și să începem a strînge banii de la datornici.

Nașl se dete jos dîn pat și începu să se îmbrace și el.

— Aí, la urma urmelor, toată dreptatea, grăi el prîntre dînșí. Aicí tu ești stăpână. Eu nu sunt decât a cîncea roată la car. N-ai însă decât să te scapí de míne dacă eu cu prieteníí meí îșí suntem o sarcínă prea grea.

Persída se uítă lung și rîzând la el.

— Tu vorbești așa și crezi că faci vreun lucru mare. Ia spune drept, zise ea cu ínima deschísă, nu ți-e ție rușíne când te gândești că cârcíuma ar merge fără de tine tot atît de bine ca și cu tine, dacă nu chíar mai bine?

— Pe míne nu m-a făcut Dumnezeu ca să fíu cârcíumar, răspunse el.

— Eu văd că te-a făcut, deoarece ești cârcíumar, întâmpínă ea. Nu, Nașl, nu am să mă scap de tine, cí să te íau mai de scurt. Tu ești om harníc, vredníc la toate și bine pornít; vínovată sunt numai eu, care am luat toată sarcína asupra mea și prea te-am lăsat în voíle tale. Asta nu mai poate să rămâie așa. Gândește-te că nu mai suntem noí síngurí stăpâni pe avutul nostru; mâine orí poimâine Dumnezeu ar putea să ne dăruíască vreun copil.

— Ba să ne ferească Dumnezeu de așa ceva, căcí sunt destuí nenorocíți în lumea aceasta, grăi Nașl cu fața întunecată.

Persída se cutremură, se uítă speríată la el, apoi se lăsă încet pe un scaun dîn apropiere; tot sângele í se tulburase, vederea í se împăienjenea, íí venea să leșíne.

Deși vedea că e pus de cíneva la cale, nu se așteptase la o vorbă atît de grea, și lovítura era pentru dânsa cu atît mai strívitoare cu cât venea ca dîn senín.

— Ștíu că nu grăiești dîn ínímă, zise ea după ce-și mai vení în fíre; mă doare însă că pot să treacă asemenea vorbe peste buzele tale.

Luí Nașl íí părea rău de ceea ce făcuse; el n-avea însă destulă vîrtute ca să o mărturísească aceasta; era și se símțea vínovat, dar tocmai símțământul acesta îl făcea mai îndârjít.

— Ba vorbesc dín ínímă, zise el cu îndărătnicie.

— Mínti! strígă ea, sărînd în picioare. Tu ştii tot atât de bine ca míne că în ziua în care am avea un copil, n-am mai fi nevoiţi să lăşăm lumea să creadă că nu suntem soţ şi soţie după lege şi căsnicia noastră ar fi mai fericită.

— Aş! întâmpînă el. Căsnicie fericită cu tine nu se poate. Ar râde şi curcile de míne dac-aş spune că sunt cununat cu tine. Auzi cununie?!... noaptea, prin ascuns, ca să nu afle nimeni! Minciuni popeşti, ca să mă prostească pe míne şi să te încarce în spînarea mea!

Persída stătea cu răsufierea oprită în faţa lui. Íi părea că vísează; auzea şi nu putea să creadă că de el sunt rostite vorbele pe care le auzea, şi sângele îi năvălí spre cap.

Codreanu, care o cununase după ce dânsa s-a purtat atât de rău cu el, era ca un sfânt în gândul ei.

— Nu te temi tu, zise ea, că Dumnezeu o să te pedepsească pentru aceste vorbe grăite asupra omului care ți-a făcut cel mai mare bine în lumea aceasta?! Ce s-ar fi ales atunci de tine dacă el nu m-ar fi ajutat ca să pot merge cu tine?!

— Veneai tu şi fără de boscoanele lui, întâmpînă Naţi. Ştii tu prea bine ce căutaí şi de ce te-ai legat de míne. Cine ştie ce va fi fost între voi mai naínte?!

Persída nu se mai putea stăpâni. I se răscolise toată firea. Era lovită în tot ceea ce îi era mai sfânt şi-í venea să se repeadă asupra lui, să-l scuipe-n faţă, să-í smulgă părul dín cap, să-í scoată ochii cu ghearele. Fără ca să-şi dea seama de ceea ce face, ea înaintă spre el şi-í trase o palmă, apoi rămase dreaptă şi neclintită în faţa lui.

El se ridică zăpăcít în picioare.

Nu-şi mai aducea amínte de când n-a îndrăznít nimeni să-í tragă palme lui, iar acum o femeie îl palmuise. Nu ştia ce să facă: îi era greu s-o atingă şi nu putea s-o ierte.

— Ți-ai ieşit dín fire?! zise el. Nu te temi că te strivesc ca pe un puí de pasăre?!

— La asemenea vorbe, răspunse ea, numai asemenea răspuns se cuvîne; nu m-ar ierta Dumnezeu dacă mî-ar fî frîcă să ți-l dau. Nu suntem noi dîn cei ce știu de frîcă: poți să mă omori, dar nu să mă umilești!

El îi dete brînci, ca s-o depărteze de la sine.

Ea se repezi dîn nou asupra lui și-î trase încă o palmă.

Cuprîns acum de mînie oarbă, el încleștă mîna stîngă în părul ei bogat și începu s-o lovească cu pumnul, așa, pe nîmerite, în spate, peste umeri, în față, cum dă omul care nu mai știe ce face, iară dînsa se zvârcolea ca să-l lovească și ea ori să-l apuce cu dinții, dar un singur geamăt de durere nu scotea.

Înspăimîntat apoi de fapta sa și temându-se ca nu cumva să se întetească și s-o lovească prea rău, el o lăsă, ieși repede dîn casă și încuie ușa în urma sa.

Persida, înfierbîntată, cu obrazii aprinși și cu părul vâlvoi, stete puțin zăpăcită, apoi se repezi după dînsul. Îi venea să iasă pe fereastra care era deschisă, să spargă ușa, numai să ajungă la el, ca să-î arate că nici nu s-a muîat, nici nu se teme de dînsul.

Ea puse mîna pe ușa și o zguduî de răsună toată casă.

— Vîno-ți în fire, îi zise el, și nu ne face de rușinea slugilor.

Persida se dete înapoi, se potolî și începu să-și rînduiască părul și haînele de pe trup.

Abia acum își dete seama despre cele petrecute și o amărăciune ei pînă acum necunoscută îi cuprînsese sufletul.

Stăm noi oamenii în căile vieții adeseori cuprînși de îndoială în loc și nu putem să ne dumerim dacă ceea ce înșine facem ori pățim e lucru aievea petrecut ori numai un vis deșert și fără de ființă adevărată, o închîpuire a sufletului nostru, el singur cu ființă de-a pururea neîndoioasă.

Așa stătea Persida acum.

Îi era parcă vîsează un vis urât afară dîn cale și nu se poate deștepta.

Vedea în gândul ei pe maica Aegidia și, uitându-se în fața ei aspră, ea se simțea cum odinioară fusese și nu mai putea să se înțeleagă însăși pe sine.

C-a fost bătută de dânsul, aceasta i se părea lucru firesc; i se oprea însă mîntea în loc când se gîndea c-a fost ea însăși în stare să-l lovească pe el cu palma, c-a putut să se însoțească cu un om care a dezbrăcat-o de firea ei.

„Ah!... ce-am ajuns, Doamne!” suspină ea și-și acoperi fața cu amîndouă mîinile.

Nu! nu îi era iertat să trăiască în niște împrejurări în care se înjosește ea însăși pe sine.

Trecuseră luni de zile de când s-a întors la Lîpova și în timpul acesta n-a văzut nici pe muma ei, nici pe maica Aegidia, nici pe vreuna din prietenele ei de mai naînte. Nu pentru că i-ar fi fost, poate, greu să dea ochi cu ele, ci pentru că nu-i venea să le vadă. Se stînsese din inîma ei orișice simțămînt de iubire ori de recunoștință: trăia numai cu el, pentru el și pierdută în purtarea de grijă pentru dânsul. Era ca fermecată și nu mai vedea în lumea aceasta decît cărciumă și bîrt, slugi proaste, oameni ameții de băutură și în mijlocul tuturor pe soțul ei jucînd cărți cu prietenii lui.

Iar acum nu mai înțelegea cum au fost acestea cu putîntă.

Persida căuta în sufletul ei simțămîntele care au împîns-o spre dânsul și nu-și mai aducea amînte cuvîntele care au înduplecat-o să-și lege viața de a lui.

„De ce? de ce toate acestea?! se întrebă ea. Ce am voit? Ce am căutat?! Unde voiam să ajung?!”

Cheia intră pe dinafară în zăvor și se învîrti o dată, apoi iar.

Persida tresări ca speriată din somn și rămase apoi neclîntită în mijlocul iatacului, gata de a întâmpina pe soțul ei.

Trecu însă cîtva timp și ușa nu se deschise.

Era lucru învederat că el a descuiat numai pentru ca dânsa să poată ieși când va voi.

Un semn de pace, de părere de rău, de căință!

„Ah! Doamne! zise ea. El are, la urma urmelor, toată dreptatea!”

Îl scosese din averea părinților lui, îl despărțise de muma lui, stricase tot rostul vieții lui și voia acum să-l mai desfacă și de prietenii lui.

Ce viață i-a făcut ea lui?! Ce i-a dat în schimb pentru tot ceea ce i-a luat?!

Ochii ei acum, abia acum, se umplură de lacrimi.

„Nu! zise ea adânc pătrunsă, fără de binecuvântarea părinților nu e cu putință fericierea casnică!”

El avea dreptate: minciună, o mișelească înșelătorie a fost cununia lor. Nu din răutate a făcut Codreanu această nenorocită cununie, nu, ci fiindcă e om slab, care nu putea să zică ba, fiindcă ea a voit.

„Cununia se face nu pentru Dumnezeu, care toate le știe, ci pentru lume și-n fața lumii, strigă ea disprețuită de sine, și eu nu soția lui am fost, ci femeia care i s-a dat cu ochii închși!”

Cuprinsă apoi de fiori spasmodici, ea începu să tremure și-și acoperi fața cu mâinile: vedea în fața ei pe Reghina.

Căci ea nu se mai simțea singură, ci avea să răspundă și pentru o viață încă neîncepută.

Iar femeia, când nu mai știe ce să facă, începe să plângă și plânge mereu până ce nu se luminează.

„Ah! sărmana mea mamă!” suspină ea în cele din urmă mai ușurată și începu să-și adune lucrurile și să se gătească de plecare.

Era hotărât și-n gândul, și-n inima ei că nu poate să stea aici, unde nu mai avea ce să caute și nu găsea decât înjosire.

Ușa se deschise încet, și Talia, slujnica, se ivi sficioasă în prag.

— Porcii, zise ea, sunt flămânzi și n-avem tărâțe ca să le gătim lăturile.

Persida tresări din nou.

— Să vă dea jupânul, răspunse ea fără ca să se uite la slujnică.

— Jupânul nu-í acasă, s-a dus de-acasă, întâmpină slujníca.

— N-aveţi decât să aşteptaţi până ce se întoarce.

Talía ar mai fí voít să zică ceva; văzând însă că stăpânei sale nu í-e a sta de vorbă, ea se retrase şi închíse íar uşa.

Persída rămase pe gândurí.

Cíne putea să ştíe unde se va fí dus şi când se va fí întorcând el?!

Ea nu putea să lase porcíi flămânzi, nu putea să lase cârcúma şi bírtul şi întreaga gospodărie în voía slugílor, trebuía să mai stea până ce se va fí întors el.

„Ah, ce om! zíse ea. Jaf are să fíe! Praf şi cenuşă au să se facă toate după ce voí fí plecat eu!“

Aruncându-şi apoi o cârpă-n cap, ea íeşi ca să vadă ce se mai petrece pe afară. Nu băgase de seamă că împrejurímíle ochíului stâng íi erau roşíte, aproape sângerate, şi puţin í-ar fí păsut dac-ar fí băgat de seamă; putea lumea să ştíe de ce dânsa nu mai poate să stea cu el.

Un lucru nu-í trecea Persídei prín gând: că el s-a dus cu hotărârea de a nu se mai întoarce.

O ştia aceasta Talía, căreia el í-o spusese, o ştiau peste puţin toate slugíle, o ştia în cele dín urmă întreaga Lípovă, síngură Persída alerga ca şi când nímic nu s-ar fí petrecut, îl aştepta să se întoarcă şi abía târziu după-amiază a început să se nelínştească.

„Fíe ce-o fí, eu tot eu rămân!“ zíse ea rídícându-şi ca odínioară capul şi símţíndu-se mai tare decât oríşícând.

Şí era în adevăr tare Persída; mai tare însă decât dânsa era altă ceva.

Pe-nserate, o apuca dín când în când cu fríg, í se tăiau pícióarele, íi venea să leşíne: ea se ţínea, se opíntea să-şi bíruíască fírea, dar era dín ce în ce mai ístovítă.

— Talío, grái dânsa în cele dín urmă, grăbítă şi cuprínsă de spaímă, víno cu míne-n casă, víno, că mor!... Víno, Talío, víno şi mă freacă să mă-ncălzesc, că nu mă mai símť!

XVIII

BLESTEMUL CASEI

Se deprinde omul cu toate, și Mara se deprinsese și ea a nu-și vedea fata, care era numai aci peste Murăș. Vedea în toate zilele casa în care o știa adăpostită și afla în toate zilele, fie de la Talia, fie de la altcineva, ce face și cum îi merge. Așa trebuia să fie și altfel nu se putea. Se înfipse în mîntea Marei gîndul că fata ei are în cele din urmă să-l părăsească pe neamț, și cu cât mai singură o lăsa, cu atât mai curînd ajungea să-l părăsească. De aceea Trică n-avea nici el să meargă pe la dânsa: toți trebuiau s-o părăsească, pentru ca, văzându-se singură, să-și vie în fire.

Creștea înima Marei când afla că Persida e harnică, strîngătoare și totdeauna la locul ei, și mai vîrtos creștea când i se spunea că neamțul mîncă și bea, pierde zilele și petrece nopțile în joc de cărți; așa trebuia să fie, dacă era vorba ca Persida să se sature de dînsul.

Nu s-ar fi împăcat însă Mara atât de ușor cu soarta dacă Persida ar fi fost singurul ei copil. Îl mai avea însă și pe Trică. Ah, ce fecior! Se făcuse deodată ca bradul de munte, și înalt, și pieptos, și lat în umeri, și era sprinten, și harnic, și îndemnatic, și cuminte ca o fată mare. Nu trecea în fața lui Bocioacă nimeni înaintea lui, iar nevasta lui Bocioacă se uita la el parcă i-ar fi fost frate, copil, nu alta. Iar Bocioacă și nevasta lui aveau o fată, pe Sultana, care trecuse de doisprezece ani: li se vedea gîndul cât de colo. Dară nici c-ar fi putut să facă o mai bună alegere.

De un lucru nu ținea Mara seama: că feciorul ei era o matahală nespălată și nepieptănată, de care fetele se speriau. Puțin îi păsa lui Bocioacă de aceasta: el vedea pe omul verde, voinic, cu bună rînduială și totdeauna la locul lui. Iară nevasta lui Bocioacă vedea numai pe omul care era-n stare să sară și-n foc, și-n apă, să-și dea chiar sufletul pentru ea. Ții la un câine pe care ți-l știu credincios: cum să nu fi ținut

la omul pe care-l ştia gata de a face orîşice pentru dânsa?! Îi era parcă ar trebui să i se întâmple o mare nenorocire dacă el ar fi departe de dânsa, şi de aceea îl ţinea mereu pe lângă sine, se uita-n ochii lui când voia să facă ceva şi era destul ca el să stea la îndoială pentru ca ea să-şi calce pe inimă. Mare lucru e să găseşti un om în care ai deplină încredere.

Tot mare lucru e însă şi să ştii că te bucuri de toată încrederea. Tremura Trică în toată clipa şi stătea mereu treaz ca nu cumva fie stăpânul, fie mai ales stăpână-sa să se căiască de a-i fi dat toată încrederea, şi nu o dată se petrecea o grea luptă în sufletul lui.

Intrase băietan, copil aproape, în casa lui Bocioacă; încetul cu încetul însă s-a făcut flăcău, om deplin. Asta o vedea şi Bocioacă; nevasta lui însă îl lua şi acum tot drept băietan, mai mult copil decât om făcut, şi-ar fi fost în stare să-l pună să-î toarne apă când se spăla pe cap. Ba ea se simţea oarecum răsfăţată când ochii lui cruzi se opreau ca pierduţi asupra braţelor ei rotunde, asupra umerilor ei învelii în carne moale şi căutau cu un fel de frică părţile mai ascunse ale nurilor ei. De ce adică i-ar fi fost date aceste dacă ochii nevinovaţi n-ar fi putut să se încante de ele? Dacă-î place bogatului să-şi desfăşure comorile, e firească şi pornirea femeii de a-şi arăta nuri, mai ales când n-are de ce să se teamă.

N-avea, nu! n-avea de ce să se teamă: Trică era ca steanul de piatră şi nici ars în foc, nici tăiat cu ferăstrăul n-ar fi spus nimănuî ce se petrece în sufletul lui.

Prea se simţea bine pentru ca să nu rămâie el singur de sine.

Nu se petrece însă în lumea aceasta nimic fără ca să iasă în cele din urmă la iveală.

Mara şedea singură-n casă, pe-ntunerîc. De ce să mai strice lumânarea, când n-avea pe cine să vadă în zarea ei, iar gândurile i se înşirau mai limpede aşa pe nevăzute? Se zbătea femeia, căci om era şi avea inimă de părinte.

Aflase că neamţul a bătut pe Persida, apoi s-a dus, a părăsit-o, în sfârşit, a părăsit-o! O aflase aceasta şi nu putea să se bucure.

Ah! cum ar fi vrut să-l scuîpe în faţă, să-î scoată ochii, să-î smulgă părul din cap, să-î rupă haînele de pe trup! Nu! asta nu putea să rămăie așa!

Nu-î vorbă, lucrurile veniseră cam după cum și le închîpuise ea; n-ar fi crezut însă c-o să-î cadă atât de greu. Nu mai avea odihnă: din ce în ce tot mai tare se simțea împînsă a se duce să-și vadă fiica.

Afară, în tîndă, se ivi un zgomot: intrase cîneva și căuta pîpăind ușa casei.

Mara sări furtunoasă în picioare, făcu un pas mare și deschise ușa.

Nu putea să vadă nimic.

— Cine e? ce vrei? întrebă ea.

— Să vii, răspunse Talia gîfăind, că e foarte rău. Am lăsat-o cu moașa și alerg după doctor!

— Cu moașa! strigă Mara ca ieșită din fire și se porni ca alungată de ieie și fără ca să mai închidă ușile în urma ei. Cu moașa?! zise iar peste pușin. Dar eu nu știam nimic; mie nimeni nu mi-a spus!

— Nu știam nici noi, grăi Talia alergând după dânsa. O știu cum e: nu stă cu nimeni de vorbă; le închide toate în sufletul ei.

— Așa mă pedepsește Dumnezeu pentru că am fost căinoasă, urmă Mara și alergă mai departe, făcându-și mereu cruce și rugînd mereu pe Maica Preacurată să fie milostivă și să n-o certe cu prea multă asprime.

După ce trecu podul, ea se oprî: îi era parcă ar vrea să se despice în două. Sîngură nu putea să meargă; trebuia să-l ia și pe Trică cu dânsa. Trebuia, și-î era atât de greu să se abată din drum, iar Talia își urma drumul ca să-l caute pe doctor.

Mara scrâșni pușin din dinți și ridică pumnul, apoi o luă cu pași încă mai grăbiți spre casa lui Bocioacă.

Trică, doi ucenici, Marta, Sultana și o slujnică erau adunați în curte, la cazanul în care fierbea cu clocote lîctarul de prune, când Mara intră cu o falcă în cer, cu alta în pămînt.

— Ce e? întrebă Trică speriat.

— Să vîi cu mine, grăi Mara grăbită. Neamțul a stălcit pe Persida în bătai. E rău, foarte rău. Moașa e la dânsa, și Talia s-a dus după doctor. Asta nu poate să rămâie așa!

Trică rămase ca înfîpt în pămînt.

Știa și el că Persida nu are trai bun cu soțul ei și nu o dată își făcuse amarnice muștrări pentru c-a alergat pe la Sân-Miclăuș și pe la Buteni ca să-î lege pe toată viața. Încetul cu încetul însă se deprinsese cu gândul că așa le era soarta și că mai rău ar fi fost dacă ei n-ar fi cununați. Văzînd acum pe mumă-sa tulburată și aflînd că soră-sa e rău, se tulbură și el și-și desumecă mânecile de la cămașă, ceea ce era obișnuit să facă totdeauna când pleca undeva.

Marta se uită lung la el.

Așa, în starea în care-l vedea, nu-l putea lăsa să se ducă. Îl știa om de fire năvalnică, și în starea în care se afla ar fi putut să se avînte în vreo primejdie.

— Dacă e moașa la dânsa și mai vine și doctorul, zise ea, eu nu știu ce ajutor ar mai putea să-î dea Trică.

— Să-î arate că e frate, grăi Mara.

— Asta o știe dânsa, întîmpină Marta.

Iară Trică tăcea și sta nemîșcat.

— Carevasăzică, nu vîi?! îl întrebă Mara cu stăruință.

— Ce să fac eu acolo? răspunse el.

Mara se uită lung și aspru la dînsul, apoi la Marta: le înțelegea toate și era cuprinsă de simțămîntul că nu mai are nici băiat.

— Ei bine! Sunt eu și singură destul om! grăi dânsa, apoi le întoarse spatele și se duse ca vârtejul peste câmpul întîns.

Persida știa că mama ei ar veni la dânsa dacă ar ști, dar n-o aștepta. Se gândise în mai multe rînduri să trimită pe Talia la dânsa, îndată însă ce se simțea mai bine, ea își schimba gândul. „Nu e nimic, își zicea; are să treacă și asta; de ce s-o mai tulbur degeaba? Eu singură mi-am făcut-o, eu singură s-o și port!„ Când însă îi era din nou greu, când o cuprîndea

sîmţămîntul că nu mai poate să trăiască, îi scăpau vorbele: „Ah, săracă mama mea!” Aşa í-a venit moaşei gândul să trîmîtă pe Talía şi la Mara.

Era bun gândul acesta, nu însă acum, când Persída avea trebuinţă de cea mai deplină lînîşte, íar în lînîşte şi cu bună cumpănîre nu puteau să se petreacă lucrurile după ce trecuse atîta tîmp de cînd Mara nu şi-a văzut fata şi erau atît de triste împrejurările în care o revedea. A dat însă Dumnezeu ca Trícă tocmai acum să-şi dea pe faţă slăbíciumea, şi Mara, mergînd spre cârciuma de la Sărările, era atît de supărată pe Trícă, încât îşi uitase supărarea de mai înainte. Depărtîndu-se cu ínima de la Trícă, toată dragostea pe care o avuse mai naînte pentru dînsul se revărsă deodată asupra Persídei. Va íi stat orí nu mai naînte vreodată pe gândurí, acum era pătrunsă cu desăvârşire de sîmţămîntul că Persída nu e vînovată de nímíc.

„Eu am fost mamă rea, femeie cu ínimă cîinoasă!” îşi zicea ea bătîndu-se cu pumnii în cap.

Atît era de cîită şi muíată, încât, ajunsă la cârciumă, unde alergase cu atîta grăbire, se oprí în loc şi nu îndrăznea să íntre la fata ei.

Ea trîmise pe o fetişcană, care spăla vase în bucătărie, să cheme pe moaşă, íar după ce moaşa íeşi, o întrebă dacă Persída ştie orí nu că ea vine.

— S-o íei de departe şi să-í spuí că sunt aici, íi zise apoi. Iar dacă vezí că n-ar íi bine să íntre, eu stau şi afară.

Şi era gata Mara să stea toată noaptea la uşă.

Vorba e numai că n-avea nevoie.

— Uíte, íi zise moaşa Persídei, care zăcea într-un fel de amorţeală, ar íi, poate, bine să trîmít pe cîneva la mama d-tale, ca să vînă şi ea.

Persída îşi deschíse ochii şi-í ridícă spre ea.

— De ce s-o mai mîhním?... răspunse ea. I-ar íi foarte greu. Mai bine să nu afle nímíc decît după ce vor íi trecut toate.

— Ea ştie, răspunse moaşa, a aflat de la nu ştiu cîne; crede însă că te-ai supăra dacă ar vení.

— Nu-í adevărat! grăi Persída, rídícându-se puțin. Mama nu poate să creadă una ca asta. Ea știe că nu sunt eu vrednică să vie dânsa la míne.

— Uíte, e aici, zise moașa; să între?

— Săraca mama mea! mama mea cea bună! grăi Persída și-și ascunse capul în períne.

Așa a găsít-o Mara când a íntrat.

— Lasă, draga mamei! Să nu te sperii, că au să treacă toate cu bine. Asta e soarta femeilor! zise ea încet și se plecă asupra ei, ca să-í potrivească perínele la căpătâi și să-í mângâie fruntea, atíngând-o cu vârfurile degetelor. Nu e nímic, adăugă ea; fii líníștită, draga mamei.

Persída, fără ca să rídíce ochii la dânsa, îi apucă mâna, o duse la buze, o sărută în mai multe rândurí, și astfel steteră câțva tímp tăcând amândouă.

— Dumnezeu e bun, șoptí în cele dín urmă Persída, și a voít să mă scape de cea mai aspră pedeapsă. E bine că s-a întâmplat așa. Te rog, mamă, urmă apoi peste puțin, să cauți pe Bandí. E nenorocít, sármanul, n-are pe nímení în lume și mí-a fost credíncios; să-í daí, dac-ar fí să nu mă mai scol, tot ceea ce rămâne de míne.

— Eí, răspunse Mara, nu moare omul atât de ușor; abia de aici înainte ai să trăiești și tu. Mulțumește lui Dumnezeu că te-a scăpat de omul acela, care ți-a făcut atâta rău.

Persída se întoarse puțin în culcușul ei și rídícă ochii spre dânsa.

— Nu-l osândí, mamă, grăi dânsa, că e nenorocít și el, mai nenorocít decât míne.

Mara se dete puțin înapoi. Íi venea să plece.

— Carevasăzică, și acum tot vorba cea de odinioară, zise ea cu amărăciune. Tot tu cea vínovată!

Persída se întoarse mai mult spre muma ei și se rídícă puțin.

— Eu, mamă, și sângele tău, grăi dânsa. Níciodată el n-ar fí rídícát mâna asupra mea dacă nu l-aș fí lovít eu mai înainte. Nu poate un bărbat să treacă peste una ca asta, și mí-ar fí mie rușine dacă el...

Ușa se deschise încet, și, sfîcîcios, Nașl lăsă pe doctorul Blaubach, un bătrîn mărunțel, cu favorite cărunte, să între în casă.

Persída se lăsă iar în culcușul ei, iară Mara se rîdică și rămase-n fața patului, stînd dreaptă, țeapănă și cu ochii țintă la gînerile ei, care, zărînd-o, se dete, cu capul plecat și cu fața galbenă, un pas înapoi.

Așa rămaseră ei tot tîmpul în care doctorul vorbí încet cu moașa, ca să se dumerească asupra stării în care se afla Persída. Când doctorul se apropie apoi de pat, ca să cerceteze mai de aproape, Mara se dete la o parte, cam spre ușă, iară Nașl înaîntă umílit spre dînsa, îi luă mîna și í-o sărută de două ori, una după alta.

Lucrul acesta se petrecuse atît de íute, și-n fața lui Nașl, în mișcările lui, în toată înfățișarea lui era atîta căință și atîta umílire, încât Mara se simțea cu desăvârșire muíată și abia după cîtva tîmp se dezmetící și se dete un pas înapoi.

— De!... grái doctorul, eu puțin ajutor pot să dau aici. Trebuie să mai așteptăm, ca natura să-și facă lucrarea. Dacă s-ar întâmpla ca să se píardă prea mult sînge și să leșine, să mă chemí, urmă el întorcându-se spre moașă. Pe cât pot să judec, îi zise apoi lui Nașl, copilul e píerdut, dar mai departe toate au să se sfârșească bine, numai líníște să-í lăsați, înaînte de toate líníște! Am să mai trec pe aici înaînte de miezul noptíi.

Grăînd acestea, el se depărtă, iar Nașl îl însoți pînă afară.

Mara nu mai știa ce să facă. Era-n ea ceva ce o împíngea să meargă după el, să-l apuce, să-í zică trei vorbe acolo unde Persída nu putea să le audă; fírea ei cea slabă n-o íerta însă să se depărteze de la patul Persídei, iar în fața Persídei nu putea să-í zică nímíc, trebuía să le prímească toate, să le sufere toate, ca să n-o tulbure pe dînsa.

„Ah! Doamne! íși zicea ea cătrînítă. Țíne și acum la el, țíne mai mult decît la oríșícine! Țsta e blestemul casei mele: țín amândoi copíi mai mult la străíní decît la míne și la ai lor. Prea lí-e slabă íníma!“

Când îl văzu pe Națl întorcându-se, ea nu-și mai putu stăpâni firea: înaintă spre el și-î zise încet și aspru:

— N-ai auzit ce-a zis doctorul? Lasă-ne singure, ca să fie liniște!

Națl se opri.

— Eu rămân aici afară, la ușă, răspunse el, dar nu pot să plec.

— Nu e liniște-n casa aceasta câtă vreme te aflî tu în preajma ei! grăi Mara mai tare, rîdîcînd amîndouă mîinile. Te-ai dus odată: dus să fii!

Persída se rîdică cuprînsă de spaímă dîn culcușul ei, iar moașa alergă la Mara s-o liniștească.

— Nu pot să mă duc, grăi Națl așezat și hotărât. Când m-am dus, o știam sănătoasă și vrednică, și m-am dus ca s-o scap de un nemernic ca mine, care numai rău i-a făcut și nici un bine nu poate să-î facă; în starea în care ea se află acum, nici cel mai nemernic bărbat nu poate să-și părăsească soția.

— Îi mulțumesc lui Dumnezeu c-o scap și așa dîn ghearele tale! strîgă Mara. Tu, bărbatul ei?! Ea, ție soție?! Călău i-ai fost! Iată ce-ai făcut dîn ea!

— Rabdă, Națl dragă, strîgă Persída, rabdă-le toate de la mama, că mí-e mamă și e bună mama. Da, mamă, mí-e bărbat și-î sunt soție, după lege, în fața lui Dumnezeu, ca să ne ajutăm la nevoie unul pe altul, eu pe el, el pe mine.

Mara-și puse mîinile în cap: îi venea să-și smulgă perii dîn cap, să-și rupă haînele de pe trup, să se dea cu capul de perete.

— N-ai tu la nici o nevoie trebuința de ajutorul lui, zise ea mai potolită. Dacă e vorba...

Deodată ea se opri și rămase cu ochii sticloși, ca ieșită dîn fire.

— Vaí de míne! vaí de míne! Ușile casei au rămas deschise și taínița dîn perete nu-î acoperită! strîgă ea și ieși ca dusă de frica morții.

Și cum, Doamne, să nu fugă, când atât îi mai rămăsese și ei?!

XIX VERBONCUL

Marí lucrurí se pregăteau în lume.

Fecioríí duşi la cătăníe pe la Mantua, Verona şi Veneţia scriau de acolo că s-a ívít un oarecare Garíbaldí, mare general, care umblă să-í adune pe ítalíení sub arme şi să-í rídíce asupra împăratului; íară unguríí şopteau între dânsíí şi se láudau prín ascuns că Kossuth al lor stă în legătură cu Garíbaldí şi are şi el să se întoarcă la primăvară, ca să alunge cătanele împărăteşti, să-í scoată pe beamterí dín țară şi să facă íar vreme unguerească, cum era pe tímpul rezistenței.

La masa cea mare dín bírtul de la Sărările, unde beamteríí puneau lumea la cale, era, ce-í drept, lucru hotărât că Garíbaldí are, cu toți aí luí, să pată mare ruşíne. Erau ínsă şi acolo oameni care, maí ales prín apropierea Murășului, nu bucurosi umblau seríle síngurí. Veníse adícă şi ștírea că ítalíeníí au început să arunce beamterí în mare, în lacul Guarda, în râul Adíge, şi mare mínune n-ar fí fost dacă unguríí s-ar fí luat şi eí după ítalíení.

Pe la Lípova nu prea erau, ce-í drept, mulți ungurí, dar puteau să vie de pe puste, unde se sporíseră făcătoríí de rele, încât nu trecea zí fără ca să se íntâmples ceva pe drumuríle ce duc spre Arad.

Curat ca în vremea unguerească!

Se uíta Persída, bíata, şi de câte trei orí la fíecare necunoscut ce-í íntre în cárcíumă, ba nící de cunoscuți nu se apropía decát cu sífială. Atât de mult se ínvrăjbíseră oameníí între dânsíí, încât nu maí ștíaí în cíne poți şi în cíne nu poți să aí íncredere, şi Nați íși făcea cu gura luí slobodă prea mulți dușmaní.

Dar nu se maí plângea Persída de dânsul.

Scos, sărman de el, dín ale luí, despărțít de mamă-sa, la care țínea dín zí în zí maí mult, şi ínvrăjbít cu tată-său, care se uíta în altă parte când se íntâmpla să-l íntâlnească, el trăía

și nu trăia. Sîngur gîndul că asta nu poate să meargă tot așa mai ținea caldă înima în el. Aștepta însă, mereu aștepta, ca vreo întâmplare să schimbe mersul lucrurilor, dar nu era în stare să ia vreo hotărâre. Odată s-a hotărât și el, atunci când a părăsit pe Persida; foarte în curînd însă s-a încredințat că fără de Persida nu poate să trăiască. Îi fusese dragă odinioară; acum însă, văzînd-o iar voinică și plină la față, harnică și mereu voioasă, se uita la ea ca la un fel de minune, și adeseori își zicea cu lacrimile în ochi: „Doamne, cum ar iubi-o mama dac-ar cunoaște-o!”

Persida, văzîndu-l mereu posomorât și nerăbdător, supărat pînă chiar și de bunăvoînța ei, ba adeseori chiar răstît, umbla cu el parcă nu i-ar fi fost bărbat, ci copil bolnăvicios. Sîngurul ei gînd era să-i facă viața mai suferită, și orișice ar fi făcut el, ea era mulțumită dacă-l vedea mai voios.

Noapțile se deștepta în mai multe rînduri din somn, ca să vadă dacă somnul lui e ori nu lîniștit. Dîmînețile el se scula tîrziu și cu anevoie, lua papucii în picioare și scurteica cu blană în spînare și era în stare să rămăie toată zîua nespălat și nepieptănat. Persida îi peria decî haînele, îi curăța ghețele și-l ajuta ca pe un copil să se îmbrace. Fața lui nu se lumina însă decît seara, la masă cu beamterii.

Ochii i se umpleau de văpaie cînd vorba venea la război și la Radetzky, generalul împărătesc, care știa să-i țină de scurt pe italieii și putea, la nevoie, să-i învețe mințe și pe ungurii. Cînd vorba era despre aceasta, i se răscolea toată firea, i se încordau toate puterile și iar se simțea om deplin, căci tare îi erau nesuferiții ungurii, care ocărau mereu pe nemții. Persida nu se supăra decî dacă el pleca serile, ca să însoțească pe vreunul dintre beamterii mai fricoși, și încurcându-se mai pe ici, mai pe colo, se întorcea numai tîrziu după miezul nopții. Știa că aceste cîteva ceasuri petrecute cu nemții sunt viața lui, și se bucura că mai trăiește și el; iar acasă nu mai stătea sîngur, ci cu Bandi, care se făcuse băiat voinic și înimos.

Sărmanul Bandí.

Era ungur și el, síngurul ungur pe care Nașl putea să-l sufere, și avea de ce.

Într-una dín zile, Vlaícu, unul dín căraușíi care trăgeau des la cârcíumă, ceruse de la Nașl o roată cu împrumutare, până ce rotarul va fí dres pe a luí, care se strícase.

— Bíne, omule, íi zíse Nașl peste vreo săptămână, când dete íar ochíi cu el, dar roata când mí-o aducí?!

— Oho! răspunse Vlaícu, am adus-o demult și am dat-o în primíre fratelui d-tale!

— Ce fel de frate? întrebă Nașl.

— Băíatul, Bandí, grăí Vlaícu. Tare seamănă cu d-ta; nu țí-e frate?

Nașl era atât de tulburat, încât nu-í maí răspunse nímic.

Așa era!

Íl vedea pe Bandí ca-n aíevea în fața sa. Nu o dată íi păruse și luí că seamănă acum, după ce a maí crescut băíatul, cu cíneva, dar nu putuse să-șí dea seama cu cíne anume. Acum era dumerít.

— Nu, zíse el speríat de gândul ce se ívíse în míntea luí, cu míne nu seamănă. O fí semănând cu tata.

Era urât gândul acesta, dar nu maí putea să scape de el. I se răscolíse deodată sufletul și-șí aducea acum amínte și de Reghína. O ștía dín copilăría luí; o vedea și pe dânsa ca-n aíevea cum fusese atunci când venea cu coșul după carne și stătea voioasă și rîzând în ușa măcelăriei.

Așa era!

Era víu afară dín cale, dar încă nehotărât símțământul pe care-l stárníse gândul acesta în sufletul luí. Ceea ce ștía era numái c-ar fí voít să nu ștíe, să scape, să nu-l maí vadă în ochí pe Bandí, să uíte că l-a văzut în víața luí.

Prea íi era mílă, și nu voía să-í fíe, căcí míla te leagă, te supune, te robește.

Lumea toată luase parcă deodată altă față, și toate lucruríle íeșeau altfel în ea la íveală.

Vlaicu se dusese de mult în căile lui, și Națl stătea tot uimît în loc, neștiînd încotro are să apuce.

„Sărac de tine, tată!“ zise el în cele din urmă, înduioșat și plîn de căință.

Era peste puțină ca el să nu fi știut toate, și fiul era cuprîns de fiori reci când își închîpuia suferințele prin care a trecut tatăl său văzînd pe acea femeie atît de nenorocită și știîndu-și copilul de pripas.

„Și toate pentru mine și pentru mama mea, zise el; toate pentru liniștea casei sale, toate din simțămîntul de datorie; înspăimîntătoare pedeapsă pentru o clipă de slăbiciune! nemiloasă lege de viețuire!“

Da! da! Altfel nu putea tatăl său să facă! Orișice alta ar fi făcut, ar fi fost un nou păcat din alt păcat născut. Așa trebuia să facă, și fiindcă așa a făcut, el avea dreptul de a fi aspru și de a cere mult de la alții.

Dacă-n clipa aceasta s-ar fi pomenit în fața tatălui său, el ar fi căzut în genunchi la picioarele lui, i-ar fi sărutat mâinile și i-ar fi cerut iertare. Simțămîntele însă, întocmai ca gândurile, vin și trec prin suflet, și peste puțin, când a dat cu ochii de Bandi, Națl a scăpat vorbele:

„Dar el ce-a păcătuît, sărmanul?!“

Era în sufletul lui o luptă grea, și dacă în clipa aceasta Bandi îi părea o jertfă adusă buneii rînduiei, în clipa următoare el i se arăta ca o pedeapsă viețuitoare!

De ce s-a mai născut și el pe lumea aceasta?! De ce trebuia să se nască, să rămâie în viață și să treacă prin toate suferințele?! De ce ne mai naștem, la urma urmelor, cu toții?!

Frământat de aceste și de alte asemenea întrebări, el nu putea să scape de gândul că viața nu e decît o pedeapsă, pe care nu-ți rămîne decît s-o porți așa cum ți s-a croit, că vinovat e orișicine care trăiește și că, suferînd, spășești, te curăți de păcat și te înalți tu însuți prin tine. I-o spusese aceasta Persida în atâte rînduri, dar el nu era în stare s-o înțeleagă; acum o înțelegea și Persida i se părea născută anume pentru

ca să-l despartă de părinții lui, să-l despoaie de averea lui, pentru ca printr-însa să sufere el și ai lui. Vedea o legătură tainică în toate, și mintea i se oprea în loc când se gândea la slăbiciunea pe care Persida o avea pentru Bandi. Tocmai de aceea însă nici tăiat n-ar fi dat pe față gândurile ce-l frământau.

Era însă peste puțină ca Persida să nu simtă că soțul ei e frământat de vii stări sufletești. Era obosit și muiat, vorbea mai încet și glasul îi era mai puțin aspru, i se îndulcise oarecum toată firea.

— Ce ai tu? îl întrebă ea târziu după-amiază, când stăteau, ca de obicei, singuri și fără de nici o treabă.

El tresări ca prins asupra unei fapte rele.

— Eu? zise apoi. Ce să am? Nimic! Stau așa pe gânduri. Ce păcat că Bandi nu e încă de optsprezece ani, ca să se dea la oaste: altă viață nu e pentru un om de pripas ca dânsul.

Persida se uită uimită la el. Nu putea să înțeleagă cum a ajuns el, așa deodată, la gândul acesta și nu știa ce să-i răspundă.

— Știi tu, urmă el peste puțin, că în iarna aceasta se va face recrutarea cu multă asprime și pe Trică al vostru îl iau fără doar și poate.

Persida se cutremură, răcită până în măduva oaselor.

Nu-l văzuse de mult pe Trică. Nu mai venea pe la dansa: erau supărați unul pe altul, și nici Nați nu-l vedea bucuros la casa sa. Dar tot soră și frate erau. După legea timpului de atunci, feciorii luați la oaste rămâneau zece ani în linie și încă doi ani în rezervă, erau duși în țări străine și depărtate, li se schimbă tot rostul vieții. Cum ar fi putut Persida să se împace cu gândul că fratele ei are și el să fie luat la oaste?

În nenumărate rânduri, stând așa singură și gândindu-se la viața ei cea tristă, ea s-a bucurat că-l știa băiat așezat, harnic și cu rost făcut, și dacă nu mai era mereu mâhnită ca mai înainte, voia bună i-o dădea gândul că are mama ei destulă mângâiere prin Trică. Era peste puțină ca ea să piardă și mângâierea aceasta!

— Ar fí lucru grozav! zíse ea uitându-se lung la Națl, mírată că el a ajuns, așa deodată, să vorbească despre Trică.

— Eu cred, grái Națl, că mă-ta are baní și ar putea să-l răscumpere. Eu am fost răscumpărat cu vreo două míi și ceva; acum însă ar putea și cu mai puțin să-și găsească om în loc.

Persída dete zâmbínd cu amărăciune dín cap.

— E peste puțință! întâmpínă ea. O fí având mama, fără îndoială, baní, dar ea nu dă: nu-mí pot închípuí pe mama scoțând deodată atăția baní.

Șí totuși trebuía să dea, trebuía să-í spună cíneva că are neapărat să dea. Íí venea să se îmbrace fără de întârzíere, să treacă Murășul și să se ducă la mama eí, ca s-o roage cu lacrími, dar nu putea.

— Uíte, zíse el, să daí și tu ceva, ca să se îndemne ea.

Persída iar se uită mírată la el.

— Ce putem să dăm noi?! grái dânsa sfícioasă. Abía am príns să adunăm.

— Daí cât aí, zíse el, căcí pentru líníștea ta daí și iar o să aduní. Íți spun eu, are să dea și mă-ta: oríșícât de zgârcítă ar fí, ea țíne la voi.

Persída nu-și mai putea vení în fíre. Se uíta mereu la soțul eí și nu-í venea să creadă că el e în adevăr acela care vorbește așa. Era schímbată ca prín mínune toată víața eí: nu putea să-și dea seama cum și prín ce, dar níci nu îndáznea să cerceteze.

— Ștíí ce? grái dânsa, luând în cele dín urmă o hotărâre. Am să mă duc la Bocíoacă, ca să-l rog să vorbească el cu mama. De el ascultă.

Íí era foarte greu s-o facă aceasta; acum, însă, după ce soțul eí vorbíse bine despre mama eí și despre fratele eí, ea nu se mai sfía, nu se mai símțea, ca mai naínte, scoasă dín lume, alungată dín rândul oamenílor cumsecade, și putea să stea fără de rușíne cu capul rídícat în fața Marteí.

Pe înserate ea s-a îmbrăcat și s-a dus, lăsând, întâia dată de când se afla la Lípova, cârcíuma în gríja lui Națl. Atât era

de pornită, atât de avântată, încât, abia sosită la casa lui Bocíoacă, ea s-a oprit în loc, ca să-și dea încă o dată seama despre ceea ce voia să facă.

Bocíoacă croia pentru cele opt calfe, care lucrau la masa lungă, iar nevasta lui cosea mai la o parte pe gherghef, când Símína, slujnica, veni să spună că Persída dorește să vorbească cu Bocíoacă.

— Și-a zis să spun, adăugă ea, că pentru binele lui Trică.

Lui Bocíoacă ar fi avut să le spună aceste; în casa lui Bocíoacă însă slugile nu erau ale stăpânului, ci ale stăpânei, și Símína n-ar fi cutezat, Doamne ferește, să-i spună stăpânului ceva mai ales de față cu stăpâna. Era treaba stăpânei ce are și ce n-are să afle stăpânul.

Iar femeia tot femeie.

Când află că Persída e aici și voiește să vorbească cu Bocíoacă despre Trică, Marta tresări și se făcu albă ca varul.

Persída la casa ei?! Chiar acum după ce Trică de atât timp era stricat cu mumă-sa?! Ce voia dânsa? Ce avea să-i spună lui Bocíoacă despre Trică?

„Una singură poate să fie, își zise cu inima încleștată; dar am eu să vorbesc cu dânsa!”

Bocíoacă-și croia cojoacele mai departe când ea s-a ridicat și a ieșit; Trică însă s-a dus cu ochii după dânsa; el simțea că e ceva deosebit afară și aflase din căutătura ei că e vorba de dânsul.

Persída-l aștepta pe Bocíoacă și rămase cam tulburată când se pomeni în fața Martei; ea însă n-a fost niciodată dintre cele ce-și pierd ușor sărita, iar acum, după ce atât de mult se zolise cu fel de fel de oameni, simți numaidecât că Marta e foarte strâmtorată.

— Nu te vei fi așteptat, grăi dânsa zâmbind, să-ți vin așa deodată în casă.

Marta stătea tulburată în fața ei: nu știa cum s-o ia, ce să-i facă, ce să-i zică, cum s-o primească.

— Mă mir și eu, răspunse ea. Dându-și apoi seama c-a zis o prostie, ea adăugă: Nu pot să-mi închipuiesc ce vei fi având

să-î spuî bărbatului meu. Trebuie, fără îndoială, să fie vreun lucru mare şi grabnic.

— E, poate, mai bine dacă-ţi spun, graî Persída, apoi se oprí. Nu ştia, să-î zică d-ta, orí tu, ca odinioară.

— Da, urmă peste puţin, cu íníma deschísă, e mai bine să-ţi spun ţie, ca să vorbeşti tu cu el. Noí, femeíle, ne înţelegem mai uşor şi de tine ascultă bărbatul tău.

Marta, fără ca să-şi dea seama despre ce e vorba, se mai líníşti şi începu să se uite în ochíi Persídeí, în care nu mai vedea níci o răutate.

— Uíte, urmă Persída, care, femeíe ca toate femeíle, pornită odată, nu se mai poate oprí până ce nu sfârşeste, Trícă a ajuns la aníi de cătănie, în curând are să se facă recrutarea şi-l íau şi-l duc la războí dacă nu se răscumpără. Mama o í având baní ca să-l răscumpere, dar ştii cât e de greu să scoţi ceva de la dânsa. Bărbatul meu e gata să dea şi el cât poate; ar mai da apoi şi mama, dacă s-ar pune cíneva pe capul ei. Noí nu putem; s-o roage Trícă, s-o rogí tu, s-o strâmtoreze bărbatul tău, de care ascultă.

Marta răsuflá uşurată. Nu, poate că nu í-ar í pásut dacă íl vor lua orí nu pe Trícă la oaste, ínsă de altceva se temuse ea, şi gândul că Trícă ar putea să fie dus la războí í era prea nou pentru ca să-l símtă. Până atunci mai avea să treacă multă vreme.

— Nu putem níci noí, zíse ea. Mă-ta e supărată pe Trícă şi níci ea nu mai víne pe la noí, níci noí nu mai mergem pe la dânsa.

Persída rămase ca trăsniţă dín senín.

— Cum? de ce?! întrebă ea.

Ce putea Marta să-î răspundă?

Ea dete dín umerí, apoi se uită íar în ochíi Persídeí, în care nu vedea níci acum níci o răutate.

— Prostíi, graî dânsa, căcí altfel nu pot zíce. S-a supărat mă-ta pentru că Trícă ţine la míne şi ascultă de míne. Mí-e parcă şi greu să-ţi spun...

Doamne! de ce să nu-í vorbească deschís? de ce să nu í se plângă?

— Ar fí în stare să creadă, adăugă ea amărâtă, că eu, femeie făcută, cu copii mari, trecută acum prin toate, aş putea să scot din mîntî pe un băiat la care mă uít ca la copilul meu!

— Sfînte Dumnezeule! strigă Persída, crucíndu-se de mai multe orí. Dar să nu í-o luaţi în nume de rău, adause apoi peste puţin, îndurerată, căci prea a avut şi ea să treacă prin multe... Vorbeşte tu cu bărbatul tău, căci de el tot ascultă şi trebuie să le facem toate ca să scăpăm pe Trícă.

Marteí nu-í dădea mîna ca să zică ba, deşi şinea ca Bocíoacă să nu vorbească cu Mara, şi tocmai de aceea potrivise lucrurile astfel ca níci dânsíi să nu meargă pe la Mara, níci Mara să nu vie pe la dânsíi. Nu c-ar fí avut, poate, ceva pe sufletul eí, dar o ştia pe Mara cu gura slobodă şi şinea să nu umple capul lui Bocíoacă de presupunerí care-l făceau bănuitor. Asta însă nu putea să í-o spună Persídei. Víclenită, ca toate femeile, când vorba e de lucruri care le privesc de aproape, ea se bucura că n-a ajuns Persída să vorbească cu Bocíoacă.

— Lasă-le toate pe míne şi fíi líníştítă, grái dânsa. Să nu mai faceţi nímic şi să nu mai vorbiţi cu nímení fără de ştírea mea. Le pun eu toate la cale şi o să vă spun ce mai aveţi să faceţi.

Pătrunsă în adevăr de simţămîntul că Trícă n-are să fie luat la oaste, ea rostise aceste vorbe cu atîta căldură, încât Persída se líníşti pe deplin şi, uítând cele petrecute, o îmbrăţişă şi o sărută la despărţire ca pe cea mai bună, acum chár sîngura eí prietenă.

Dar şi putea să fie líníştítă.

Deşi n-avea de gând să-í vorbească lui Bocíoacă, Marta era din ce în ce mai nelíníştítă de gîndul că vine recrutarea şi astfel din ce în ce mai hotărâtă de a face tot ceea ce-í stă prin putinţă ca să-l scape pe Trícă. Nu ştia încă ce anume are să facă, dar se gîndea, şi, deşi ea se întoarse la ghergheful

eí ca și când nímíc deosebít nu s-ar fí întâmplat, ochíí eí scăpau adeseorí la Trícă, și acesta símțea dín ce în ce maí mult că era vorba de el și era dín ce în ce maí neastâmpărat.

Trebuíau să vorbească.

Eí stăteau în fíecare zí, în maí multe rândurí, adeseorí chíar ceasurí întregí, síngurí, așa, dín întâmplare, cum stau oamenii ce trăiesc sub același acoperământ și au să facă adeseorí câte ceva împreună. Era un lucru de síne înțeleș, care trecea nebăgat în seamă. Acum însă, având ceva să facă fără ștírea soșului său, Marta se sfía și nu ștía cum să potrívească lucruríle ca să rămáie síngurá cu Trícă.

Trícă o símțea și aceasta și era cu atât maí neastâmpărat, căcí seara trecea fără ca dânsa să-í facă vreun semn.

— Să mă așteptí, íí zíse ea, în sfârșít, după ce calfele se sculară de la masă, că am să vorbesc ceva cu tíne, dar să adoarmă maí înáinte jupâmul.

Asta nu se maí întâmplase níciódată, și Trícă începu să tremure.

El, noaptea, după ce a adormít jupâmul, síngur cu dânsa?

— Unde să te aștept? întrebă el.

— Fă-ți de lucru pe afară, răspunse ea, că eu am să mă duc în cămară și o să mă vezí când merg, apoi víno după míne.

Da! asta putea s-o facă chíar și maí înáinte de a fí adormít jupâmul. Nu era nímíc maí fíresc decât ca ea să-și facă de lucru în cămară.

A așteptat cu toate acestea până ce soșul eí a adormít și abía apoi a íeșít típtíl și fără de lumânare, ca o hoăță, íar ínima íí bătea fără ca să aibă, la urma urmelor, de ce.

Bătea și a lui Trícă, însă având de ce.

Fíecare cu gânduríle și cu slábícíuníle lui omenești. Neștiínd cu ce fel de gând umblă dânsa să-l vadă prín ascuns, el se ameișe și nu se maí putu stăpâni: fără ca să voíască și fără ca să-și dea seama, o cuprínse cu brațul peste míjloc după ce íntrară în cămara plínă de lází, de oale și de sací.

N-o maí făcuse níciódată aceasta, dar tot Marta era de vínă dac-o făcea acum.

Şi apoi vreun mare păcat nu era nici aceasta! Deşi femeie făcută, cu copii mari acum şi trecută prin multe, dar tocmai de aceea s-ar fi făcut de răs dacă ar fi băgat ca o fată mare în seamă fapta lui Trică, pe care nu putea, la urma urmelor, s-o ia decât drept o prostie copilărească. Acum, când nimeni nu putea să-î vadă, ar fi putut, el îndeosebi, să meargă mult mai departe fără ca ea să se neliniştească.

Tot aşa vedea şi Trică lucrurile. El însă, neştiind de ce a venit ea acum în cap de noapte, îşi făcuse alte gânduri şi o aşteptase cu neastâmpăr. Văzând deci că ea nu se dă la o parte, el strânse mai tare braţul peste mijlocul femeii scurte şi pline la trup.

— Trică, zise ea, ştii tu că în curând are să se facă recrutarea şi tu n-ai să scapi dacă nu te răscumperi.

— Cu atât mai bine, răspunse el, fiindcă pe cei ce merg acum la război n-o să-î ţină, aşa se zice, doisprezece ani, ci îi lasă acasă îndată ce s-a sfârşit războiul.

— Bine, întâmpină ea, dar mă-ta ar putea să te răscumpere.

— Ferit-a Dumnezeu! grai dânsul. De la dânsa nu poate nimeni să scoată atâtă ban, şi chiar dacă, prin minune, ar voi dânsa să dea, nu primesc eu.

Marta se dete puţin la o parte.

— Te supără dacă te strâng? întrebă el şi-şi trase braţul sîit înapoi.

— De ce să mă supere?! răspunse ea aşezată. Ştiu că n-o faci cu gând rău şi din gura ta n-o să afle nimeni nimic. Nu-ţi şade însă bine s-o faci. Prea eşti copil, şi eu sunt femeie prea trecută: o să-ţi fie ruşine odată când îţi vei aduce aminte.

— De ce să-mi fie ruşine?! grai el. Eu văd că-mi place, dacă ştiu că nu te supără.

— Prostie! zise ea. Adică ce ar avea să mă supere? imi vine să râd. Norocul tău e că nu te vede nimeni, c-ai fi de batjocura lumii.

— Ba nu! răspunse el strângând-o din nou. Şi chiar dac-aş fi, puţin imi pasă când ştiu că-ţi place.

— Ce adică să-mi placă? întrebă ea.

El o cuprînse cu amândouă brațele, apoi se lăsă pe un sac din apropiere, încât capul ei căzu puțin înapoi, și îi sărută lung, oarecum pe mușcate, gâtul în preajma urechii.

— Ți-ai pierdut mințile?! strigă ea, însă fără ca să se desfacă din mâinile lui.

— Te supără? întrebă el.

Marta viața ei toată se juca bucuros cu focul și nu s-a temut niciodată. Acum se temea mai puțin decât orișicând și mai ales ținea la Trică, în care putea să aibă toată încrederea.

— Nu! răspunse ea cu jumătate de gură.

El o culcă mai bine pe brațul lui și o sărută din nou și mai lung, apoi întrebă:

— Ți place?

— Da, îmi place, șopti ea amețită, însă mai încet, puțin câte puțin, și să mă lași când voi zice că e destul.

Dându-se apoi cu ochii închiși în voile lui, ea-și pierdu într-atâta rușinea, încât puse mâna pe capul lui și-l apăsă încetul cu încetul mai jos și tot mai jos înspre sânul ei dezvelit.

Și ce era, la urma urmelor?! O jucărie copilărească, pentru care nici o fată mare n-ar fi avut să-și facă muștrări dacă știa să se stăpânească. Ei îi făcea plăcere, el era nesățios, nimeni nu-i vedea și n-avea nimeni de ce să se plângă.

— Ce să-ți mai fac? întrebă el în cele din urmă, sătul oarecum.

— Nimic, răspunse ea pe suspinate. A fost destul pentru astăzi.

Cuprinsă apoi de un fel de spaimă, ea-l strânse în brațe și începu să se sărute cu el mușcându-i buzele, nesățios, cum numai femeia trecută știe să se sărute cu un băiat tânăr.

— Trică, șopti apoi, o să te bată Dumnezeu dacă vei spune cuiva ceva. Mi-e rușine de mine însămi și n-am ce să-mi fac. O să ți se facă scârbă de mine!

— Nu! niciodată! răspunse el și drept dovadă începu din nou s-o sărute pe mușcate.

— Destul, zise ea, că nu mai sfârşim. Trică, să vorbeşti cu jupânul ca să vorbească cu mă-ta. Eu nu pot vorbi cu el: ar cădea în bănuială. Mă-ta are baní!

— Dar nu e păcat să dăm atâţia baní? întâmpină el.

— Nu vorbi așa, Trică, íi zise ea. Nu se poate să te duci: m-aş prăpădi eu! Vorbeşte cu el, căcí de celelalte, grija mea. Acum nu mă mai poţi părăsí.

El o strânse dín nou în braţe.

— Lasă, grăi dânsa, altă dată, mai în tíhnă.

Sărutându-l apoi dín nou, ea se depărtă repede.

„Altă dată, mai în tíhnă“: ăsta era gândul cu care se despărţiră.

Tíhna însă n-o găseşti când o cauţi, cí când se nímereşte.

Zorít de Marta, Trică a vorbít zíua următoare cu jupânul, iar jupânul, luând lucrurile foarte de scurt, a vorbít şi el cu nevastă-sa, fără de care nu putea să facă nímic în treaba aceasta.

Ea dete dín umerí, ca şi când ar fí vorbít de un lucru de care puţin íi pasă.

— De, zise apoi, dac-ar fí după míne, eu nu m-aş amesteca; dar tu faci cum crezí că e mai potrivít. A fost íerí pe aici soră-sa, Persída, ca să vorbească cu tíne. Zíce c-ar da şi ea ceva. Nící că ţi-am mai spus. Ce să ne mai încurcăm noi cu oamení ca aceştia?

Bocíoacă-şi cunoştea nevasta şi se aşteptase ca ea să-í vorbească astfel; deşi tínea la Trică, nu putea să uíte supărările eí cu muma şi cu sora luí.

— Ar fí păcat ca un băiat ca Trică să fíe dus în cătănie. E bun băiat şi harníc, şi vredníc, grăi dânsul. Mă-sa trebuíe să albă baní, dar ea nu dă, dacā nu e cíneva care o face să întelegă că n-are încotro.

— N-o cunoşti, zise ea, așa vād, nící acum; n-ai să scoţi nímic de la dânsa, ba, tresărită cum e, te mírí ce gândurí îşi va fí făcând dacā vede că umblí în treaba luí Trică parcā ţi-ar fí cíne şírie ce. E băiat bun, păcat de el, noi însă n-avem să ne facem neplăcerí pentru dânsul.

Bocioacă ar fi mai avut să zică ceva, dar nu voia să mai lungească vorba. Ţinea să-í arate, înaintea de toate, nevetei sale că el poate să scoată bani de la Mara. Lăsând deci supărăriile la o parte, mai cu voia nevetei sale, mai fără de voia ei, s-a dus la Mara după ce se întunecase, când ştia c-o găseşte acasă.

Marta avuse dreptate.

Îndată ce l-a văzut pe Bocioacă, Mara a şi dat cu socoteala că el vine pus la cale de nevasta lui şi s-a pus la pândă, ca să vadă ce vrea şi cum are să-l apuce.

Se sperie când Bocioacă îi spuse că se apropie recrutarea, şi dac-ar fi luat-o acum de scurt, ea ar fi dat banii: mai era însă oarecum timp la mijloc, şi ea putea să se gândească şi să-şi facă socotelile.

Când el îi spuse că Persida e gata şi ea să dea ceva, Mara îşi mai veni în fire. Tot fata ei, Persida!

— E rău, de tot rău, grăi dânsa întristată. Tocmai acum, aşa, pe neaşteptate!

Avându-şi gândurile, nu-í dădea mâna să zică şi de astă dată, în faţa lui Bocioacă, că nu erau bani.

— Am, zise ea cam în laudă, nu mult, dar am atât şi chiar mai mult, dar eu nu ţin banii în ladă, cí îi bag în neguţătorie, şi tocmai acum nu-í am la mână. Dacă ai putea să-mi spui pe cineva care se înlesneşte să mă împrumute, mare lucru ar fi.

Bocioacă rămase pus pe gânduri. Nu ştia pe nimeni.

Ea se uită lung şi scrutător în faţa lui.

— D-ta, urmă ea, care azi, mâine o să ai fată de măritat, trebuie să ai bani adunaţi pentru zestrea ei. N-ai acum trebuinţă de ei: ai putea să mi-í dai, şi ţi-í întorc în camete când îţi măriţi fata.

Bocioacă era foarte strâmtorat. Nu-í trecuse prin mînte asemenea gând, dar avea un gând pe care Mara-l simţise.

Era bun băiat Trică şi harnic şi vrednic de toată încrederea: nu o dată se ivise în mîntea lui Bocioacă gândul că, dacă ar

avea un asemenea gínere, n-ar mai fí nevoie să stea mereu la masă cu cafele. De aici însă până la împrumutul pe care-l cerea Mara era foarte departe.

Fíindcă nu-í da níci lui mâna să zícă că n-are bani adunați pentru zestrea fíiceí sale, trebuía să-și caute altă scăpare.

— Să vedem, înainte de toate, ce dă Persída, zise el, o să mai dăm și noi ceva; iar pentru ceilalți voi găsi pe cineva să te împrumute. Vorba e acum să vorbești cu Persída.

— Eu? răspunse Mara ca înțepată de viespi. Eu nu calc pragul ei câtă vreme trăiește cu nemernicul acela. Am fost o dată și mí-a fost destul: ar trebui să o știu pe patul de moarte ca să mă duc. Mai fă-o tot d-ta și asta: dacă te-ai apucat odată, du-o până în capăt.

Bocioacă nu putea să zícă ba. Símțea că, în cele din urmă, tot el o să dea banii și era, aducându-și aminte de vorba nevestei sale, rușinat de treaba ce făcuse.

Și încă mai rușinat ar fí fost dacă ar fí știut cele ce se petrecuseră acasă la dânsul în tîmpul pe când el umblase pe la Mara.

Pierzându-și odată stăpânirea de síne, Marta nu se mai gândea decât la acel „altă dată, mai în tihnă“. Ca poimâine, sâmbătă, era târg la Făget, și Bocioacă trebuía să plece cu lăzile pline cu cojoace. Trică, omul lui de credință, avea și el să plece cu dânsul.

Ea îl luă decí, după ce Bocioacă se dusese la Mara, ca să-í dea ajutor tot în cămară.

— Tu nu plecí cu jupânul la Făget, íi zise apoi. Spune că vrei să te duci duminică să vorbești cu mă-ta și cu soră-ta. Așa nu te mai ía.

Trică símțea de ce voiește dânsa ca el să rămâie acasă și rămase cam rușinat în fața ei. Peste puțin însă el nu se mai putu stăpâni și o cuprinse iar cu brațul peste mijloc.

— Lasă, íi zise ea, că n-avem acum tîmp. Sâmbătă seara o să te furíșezi la míne în casă și atunci suntem în toată tihna.

— Vaí de míne! răspunse el tremurând. Ce ar zice jupânul dac-ar símți ceva?! Míe parcă mí-e greu.

Ea se dete puţin la o parte.

— Nu ştiu ce-ţi închipuieşti, îi zise mahnită. Avem să ne sărutăm, să ne jucăm, să ne răsfăţăm, Trică, fără păcat, ca copiii nevinovaţi. Te bate Dumnezeu dacă te gândeşti la mai mult! Ori poate că ţi s-a şi urât?!

— O să vezi dacă mi s-a urât! răspunse el şi înţelegerea era luată.

— Ce e? întrebă Marta după ce Bocíoacă se întoarse. Ai făcut vreo treabă?

— Am să vorbesc mai înainte cu Persída, ca să văd ce dă ea, răspunse el cam în silă. Dar o să ţi le spun altfel toate.

Marta era obişnuită ca soţul ei să vorbească cu ea seara, înaintea de culcare, când puteau să stea în toată tihna. Nu era decî nerăbdătoare, deşi din faţa lui vedea că n-a făcut nici o treabă.

— Bîne, zise ea. Mîie însă nu-mi place că te amesteci aşa de tare în treburile lor. La Persída ar putea, mai bîne, să meargă Trică el însuşi. I-am şi spus-o aceasta.

— Să meargă! grăi Bocíoacă şi se duse să-l caute pe Trică.

Trică nu se putea uita în ochii stăpînului său. Nu era, ce-î drept, vorba decît de o jucărie copilărească, dar el ştia că jupînul s-ar supăra foc dac-ar simţi ceva şi îi era greu de dînsul.

— Trică, îi zise Bocíoacă, am vorbit cu mă-ta şi treaba are să se facă. Vorba e acum să te duci să vorbeşti cu soră-ta.

— N-aş putea să mă duc decît duminică, răspunse Trică, scoţînd vorbele în silă, căci mîine şi pomîine e multă lume în cârciumă, iar duminică o să fiu la târg.

— Eî! n-o să vii la târg, grăi Bocíoacă. Şi, băiete, urmă el peste puţin cu bunăvoîntă, dă-ţi silinţa să te puî bîne cu nevastă-mea. Umblă-n voile ei, căci fără de dînsa nu pot să-ţi fac nimic.

Lui Trică îi venea să între-n pămînt : îl săgetase prin inimă şi era hotărât să nu meargă sîmbătă seara, cum rămăsese vorba, cu Marta.

Níci că s-a dus; dar nu-l aştepta níci ea.

— Să vedem acum ce aí făcut, grăi dânsa după ce se văzu síngură cu bărbatul eí. Dă orí nu dă?

— Dă, dac-o strângí.

— Aí strâns-o?

— Nu, zíse el aşezat. Uíte, urmă apoi peste puţin, aş voi să ne înţelegem asupra unui lucru, dacă pot să mă înţeleg cu tíne.

— Să ne înţelegem, răspunse ea, aşezându-se líníştítă în faţa lui.

Bocíoacă-şí maí făcu de lucru, ca să maí aibă tímp de a se gândí, apoi se aşeză şí el.

— Tu ştíi că míe-mí place Trícă, zíse el. E băiat voíníc şí sănătos, maístor bun, om de ínímă şí vredníc de încredere, n-are níci un păcat...

Marta se făcu albă ca varul. Ea înţelegea unde voieşte bărbatul eí s-ajungă, căcí maí fusese şí alte dăţi vorba de aşa ceva şí atunci era şí dânsa de părerea lui; acum însă íi venea să leşíne.

— Aş vrea şí eu să maí scap de zănat, urmă el, să maí odíhnesc, şí aş putea să fíu tíhnít dac-aş avea un gínere ca dânsul.

— Adícă vrei să-l răscumperí tu?! strígă ea, plínă de venín. Fă ce vrei! Dar fata mea n-o s-o dau după omul acela soíos, plín de pístruí pe obraz şí bádăran; pe míne n-o să mă încurcí cu femeí ca Mara şí poama eí de fată.

Era peste putínţă! În míntea eí nu maí putea să íntre asemenea gând!

Şí totuşi ea símţea că în zadar se zbate.

În casa lui Bocíoacă femeía era stăpână, aşa se ştia, dar bărbatul făcea ce voía el. În lucruríle mărunte toate se făceau pe voía Martei; când însă vorba era de lucrurí marí, trebuía să voíască şí dânsa ca dânsul, pentru ca voía amândurora să se facă.

— O să se spele, o să-í treacă pístruíle, grăi Bocíoacă líníştít, iar Mara şí fata eí nu sunt, la urma urmelor, femeí de

care am avea să ne rușinăm. Nu-í face nedreptate băiatului, că fata are să fie fericită cu el.

Marta dete dín cap, dar nu mai zise, căcí nu mai putea să zică nímíc. Noaptea toată s-a zbătut în culcușul eí frământată de gândul ce-ar putea să facă pentru ca să-l abată pe soțul eí de la hotărârea lui.

„Să-l las mai naínte să-l scape, grái dânsa în cele dín urmă, apoi voi vedea ce fac.“

Ea însă nu s-a mai uitat în ochíi lui Trícă, iar sâmbătă seara a încuiat ușa mai naínte de a se culca.

Se zbućuma și nu se putea hotărî într-un fel.

Dumínică apoi Trícă s-a dus, de voie, de nevoie, cu ínima încleștată, la soră-sa.

A găsít-o plângând.

Se certase iar cu bărbatul eí.

— De câțva tímp, íi zise ea, a íntrat în el nu știu ce: nu mai știí cum să-l íeí, cum să-í vorbești, cum să te porți cu el. E mereu supărat și iar a ínceput să joace cărți, ba se și ímbată câteodată, ceea ce mai ínaínte nu făcea.

Iar fără de dânsul ea nu voía să facă nímíc: trebuía să se împace mai ínaínte și să se íntelegă.

Marta se bucură când le-a aflat aceste, dar bucuría íi era prípítă, căcí Bocíoacă era, ce-í drept, supărat și el, numai însă pentru că lucruríle se amână, dar gândul nu și-l schímbe, și peste câteva zile s-a dus el însuși ca să împace pe Națl cu Persída și să se íntelegă cu dânsíi. Marta se zbătea mereu și nu putea să facă nímíc, fííndcă íncepuseră să scrie pe fecíorí care veneau la recrutare în februarie, peste abía cínci săptămâni.

După sărbătorí Trícă era răscumpărat: Persída dăduse cínci, iar Bocíoacă, ca împrumut, șaptesprezece sute de floríní.

Acum Marta răsufila mai ușor.

Se temuse până acum ca nu cumva bărbatul eí, símțínd ceva, să-și schímbe gândul și să n-o mai împrumute pe Mara; de aceea se ferea de Trícă și nu se supăra când își vedea fata

facându-și de lucru cu dansul, ba îi era câteodată parcă s-ar împăca cu gândul lui Bocíoacă: acum, după ce Trică era răscumpărat, singurul ei gând era să-și facă rost de întâlnire cu dansul.

El, gînerile ei?! Era peste putință! După cele petrecute, ea nu se mai putea opri în loc, și o cuprîndeau fierbîntelile când se gîndea că el n-o mai fi voînd, că are neapărat să vie un timp când nu va mai voi și se va uita cu dispreț la dansa. Acum era acum; trebuia să grăbească, să-l prîndă, și să-l ție, ca să nu-l ia alta de la dansa.

Tocmai însă când grăbește, omul, prîpîndu-se, mai mult strică decât drege.

Trică, avînd ceva pe sufletul lui, nu îndrăznea să dea ochii cu mumă-sa. S-a întîlnit, ce-î drept, în mai multe rînduri cu dansa, atît acasă la ea, cît și la Bocíoacă, dar a potrivit lucrurile totdeauna așa ca să nu fie singuri, penru ca să nu-l poată lua de scurt.

Pe la Persída de asemenea nu se ducea. Ștîind că iar trăiește rău cu Nașl, era supărat pe ea pentru că nu-l părăsește pe ticălosul acela și se temea ca nu cumva, ducându-se la dînșii, să se certe. Și nu putea să știe cum s-ar sfârși cearta.

El știa dar că mumă-sa a dat șaptesprezece sute de florini — grozav de mulți bani pentru dansa, dați degeaba, ca aruncați în foc. Îi venise de o sută de ori să se ducă la ea și să-î spună să nu-î dea, căci vor fi buni, după ce s-ar întoarce peste vreun an, ca să-și înceapă el meșteșugul. Vedeă însă pe Bocíoacă stăruînd, vedeă mai ales pe Marta mereu îngrijită, și nu se putuse hotărî.

Mai mult încă-l supărau cele cînci sute date de Persída. Era hotărât să î le înapoieze și era deznădăjduit când se gîndea cît va trebui să muncească pentru ca să poată agoniși atîta sumedenie de bani.

Cum ar fi putut el face ca mumă-sa să le mai dea și pe acestea, ca să î le înapoieze încetul cu încetul ei?!

Cînd se frămînta așa, stăpînul său și stăpîna sa îi păreau niște oameni fără de suflet, care au pus pe mumă-sa și pe

soră-sa să-l răscumpere numai pentru ca ei să se poată folosi de dânsul. El trebuia cu toate acestea să se supună și să umble în voile lor dacă era vorba să câștige cele cinci sute de florini.

— Să mă aștept, îi șopti Marta, astă-seară, ca atunci, în cămară, căci am să vorbesc cu tine.

Trică începu să tremure. Ar fi voit, dar nu putea să zică ba!

— Dar dacă ne simte cineva? întâmpină el. Și rândul trecut calfele, văzând că stau prea mult pe afară, căzuseră în bănuială că umblu după Símína.

Marta tresări. I se răcise tot sângele în vine; erau, parcă, sfârșite toate.

— Cine știe?! grăi dânsa. Vor fi știind ei de ce te bănuiau.

— Vai de mine! zise el. Nu cumva ai fi și d-ta în stare să crezi asemenea prostii?!

— De ce să fie prostii? răspunse ea. Símína e fată tânără și curățică, și văd că de mine ai început să te ferești. Așa se vede că nu mai vrei.

Trică era foarte strâmtorat. Adevărul era că nu ar mai fi voit, dar simțea că asta nu putea să i-o spună.

— Ba vreau, zise el, dar mă tem ca nu cumva să ne zărească jupânul: și-ar închipuî cu totul altceva. Ar trebui să potrivim lucrurile altfel ca să fim mai tihniți. În cămară e și prea frig.

Marta stete câtva timp pe gânduri. Vedea că el se codește, dar puțin îi păsa. „Să fim numai singuri, gândea dânsa, și apoi nu se mai dă îndărăt.“

— Doamne, îi zise apoi, cum să scap eu de jupânul! Mai bine ar fi în casă la mine când jupânul e dus, cum fusese vorba, dar acum în curând nu e târg prin apropiere. Ai zice că te duci, seara, undeva și te-ai furișa la mine.

Trică iar începu să tremure. Închipuîndu-se furișat, peste noapte, în casă la dânsa, era oarecum amețit și sperios.

— Eu mă duc, zise el luând o hotărâre, astă-seară la mama; am putea potrivii lucrurile așa ca înaintea de plecare să ne întâlnim.

— Prea bine, răspunse Marta înveselită, o să-mi fac de lucru la bucătărie și o să trimit pe Sîmîna undeva. Vii apoi și stai cu mine, ca să vorbim, să ne înțelegem.

Așa s-a și făcut.

Seara, Martei îi era grabă: trebuia neapărat să calce albăturile ce mai rămăseseră necălcate. Când apoi calfele se sculară de la lucru, Trică ceru voie de la stăpănu-său să se ducă pe la mumă-sa.

— Aș vrea să știu, șopti Marta apropiindu-se de soțul ei, dacă în adevăr la mă-sa se duce. Pare-mi-se că alte drumuri are el. O să trimit pe Sîmîna la Radna, ca să vadă.

Bocioacă era supărat pe bănuiala soției sale, dar o știa femeie prepuielnică și nu mai voia să lungească vorba.

— Trimite-o! răspunse dar, incredințat că Trică acasă se duce.

A și trimis-o, iar după plecarea Sîmînei, Trică s-a furisat în bucătărie, unde Marta călca albăturii.

Acum erau bine, la adăpost și la căldură, puteau să-și petreacă în toată tihna, și Marta, gândindu-se la cele ce vin, era pe jumătate amețită. Trică se simțea însă strâmtorat și se sperie oarecum când ea încuie ușa.

— Dacă ar fi să se întorcă Sîmîna orî să vie altcineva, tu ieși pe fereastra din jos, iară eu zic că-mi era urât să stau așa singură cu ușa descuiată.

Ea voi apoi să stingă lumânarea.

— Nu stinge! strigă el. Ce ar zice cine ar veni dacă te-ar găsi pe întunerîc?!

Ea se dete-napoi, stete puțin, apoi se duse să se încredințeze dacă sunt orî nu bine lăsate perdelele la ferestre. Nu putea nimeni să-i vadă. Una e însă să stai pe întunerîc și alta să te vezi. Îi era greu, rușine îi era Martei să se drăgostească cu dânsul la lumină.

— Ce păcat a căzut pe capul meu! grăi dânsa, așezându-se pe patul Sîmînei. Ce vei fi gândind tu despre mine?!

— Ce să gândesc?! răspunse el, așezându-se lângă dânsa și cuprinzând-o cu brațul. Mă tem numai că n-o să mă pot oprî unde vreau.

Ea se dete puţin la o parte şi se uită scrutător în ochii lui.

— Mai bine să mă omori! şoptí. Schimbând apoi deodată vorba, ea întrebă: Ştii că cele şaptesprezece sute nu sunt de la mă-ta, cí date de noi?

El se uită mirat la ea.

— Da, da! grăi dânsa. Cele şaptesprezece sute le-a dat bărbatul meu.

— De ce?! întrebă Trică.

Drept răspuns, Marta îl cuprínse cu amândouă braţele şi-şi ascunse capul pe umărul lui.

El se desfăcu însă dín braţele ei şi se ridică.

— Ba nu! grăi apoi. Mama are baní şi trebuie să vă înapoieze cât mai curând cele şaptesprezece sute.

— Eşti prost, Trică! í zise ea supărată.

— Ba nu sunt deloc! răspunse el şi, cupríns de o porníre puternică, îşi înfundă căciula în cap, descuie uşa şi se depărtă, nu cum fusese vorba, pe fereastra dín jos, cí peste curte, încât orişícine ar fí putut să-l vadă stăpânít numai de gândul că mumă-sa trebuie neapărat să-í înapoieze lui Bocíoacă cât mai curând baníi.

Símţea însă şi el că e foarte greu să scoată atâta bănet de la mumă-sa şi-í era parcă căzuse rob vândut şi vorba era acum ca mumă-sa să-l răscumpere.

Sosít la Murăşul îngheţat, el nu trecu peste pod, cí o luă pe gheaţă. Nu era, ce-í drept, pârţie, şi zăpada se îngroşase pe Murăş, dar noaptea era senínă, lumínată de lună şi de zăpezí şi el nu se temea că va da în vreun ochí. Tocmai jos, departe de Murăş la vale, scârţâia o fântână cu cumpănă prin líníştea noptíi, şi el îşi îndrepta drumul după locul de unde se auzea scârţâitura. Era însă greu drumul prin zăpadă, a trebuit să ocolească multe ochiurí şi se apropía miezul noptíi când a sosít la casa mumei sale, în dreptul căreia Símina stătuse zgriburínd peste un ceas, ca să vadă când vine şi dacá vine.

Mara, culcată de mult, sări speriată dín culcuş când el í bătu la fereastră.

— Ce e? Ce s-a întâmplat? Ce vrei acum în cap de noapte? întrebă ea aprinzând lumina.

— Te rog, răspuse el, să-î plătești lui Bocioacă cât mai curând banii pe care i-a dat pentru mine! Nu vreau să fiu robul lor! Mai bucuros mă duc în cătănie.

Mara era femeie care nici deșteptată în miez de noapte din somn nu-și pierde rostul.

— Ești prost, zise ea, nu înțelegi nimic. Bocioacă a dat bucuros banii: are fată, care în curând o să fie mare, și vrea să te ție aici ca să-î fii ginere.

Trică rămase ca omul căzut din cer.

Asta nu-î trecuse niciodată și nu putea nici acum să-î treacă prin mînte. Era peste puțință! Nu! pentru el fata lui Bocioacă nu era. Slugă să-î fie, da! Bărbat, însă, niciodată!

— Te-au prosti, mamă! grăi dânsul. Nu e fata lor pentru mine. Chiar dacă mi-ar da-o, nu-mi trebuie mie. Nu vreau eu s-o pat ca Bocioacă! Cuprîns apoi de o pornire pătimașă, el adăugă: Nu știu ce va fi gândind Bocioacă, dar nevasta lui știu că nu pentru fata ei, ci pentru sine vrea să mă ție.

Asta o știa și Mara, dar ea vedea altfel lucrurile.

— Pst! zise ea, ține-ți gura! Ești băiat tânăr și nu trebuie să aduci rușine asupra casei stăpânului tău. Nu este ea singura mumă care-și mărită fata după băiatul ce-î place ei. Ține-o cu vorba până ce nu-ți dă fata, apoi scuipă-î în față și-o să ai soacră care se teme de tine și nu ți se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte: fata e bună, frumoasă și cu avere, intri în casă bună și, dacă ești om tu, faci ce vrei din ea.

— Nu vreau nimic! răspuse el. Țin numai să nu fiu robul lor și te rog să mă scapi de dânsii.

— Prosti! grăi Mara. O să te gândești și tu și-o să-ți vie mîntea. De așa noroc n-o să fugi.

— Mamă! zise el. Nu mă împinge la păcat! Eu mă-ncurc rău cu stăpâna mea!

— Nu dau nici un ban! răspuse Mara îndărătnică. Dacă te vei încurca, atîta pagubă! Ce pierzi?! Nu e rușinea mea, nici a ta, ci a ei! Vorba e să nu-ți umble gura.

Trică se simțea ca pierdut.

Acestea nu erau însă decât începutul.

Marta, pe care o lăsase în cea mai urâtă stare sufletească, nu era dintre oamenii care stau, când îi arde ceva, cu mâinile-n sân.

Știa că n-are Trică să scoată nici un ban de la mumă-sa și puțin îi păsa, la urma urmelor, dacă va scoate ori nu. Se temea însă ca nu cumva, venind vorba despre gândul lui Bocíoacă în ceea ce privește fata, Trică să-și spună Marei ceva.

Se cutremură în tot trupul și părul i se făcea măciucă de câte ori se gândea la aceasta.

Nu pentru că s-ar fi simțit, poate, vinovată. Nu! În gândul ei ceea ce făcuse și mai avea de gând să facă nu era păcat. Mai făcuse ea așa chiar și ca fată mare și nu-și făcuse niciodată muștrări. De ce adică să-și facă? Dragostea, așa știa dânsa, e cu păcat și fără păcat: iar aceasta era dragoste fără păcat, pentru care nu și-ar fi făcut muștrări nici dacă Trică i-ar fi fost ginere. Îi era rușine că și-a dat, față cu un băiat tânăr ca Trică, slăbiciunea pe față și nu se mai simțea atât de tare ca mai înainte. Așa, din întâmplare, pe neașteptate și pe nevrute, căzuse oarecum orbis în brațele lui, și nu mai știa unde are să se oprească.

Îi venea un fel de leșin când își dădea seama că nu e în stare să zică nu când el zice da. Cum ar fi putut dânsa să trăiască sub același acoperământ cu dânsul fără ca să meargă mai departe și tot mai departe?

„Nu! Își zise ea. Nu e cu putință să mi-l mai închipuiesc ginere.“

O dorea înima de mumă, dar înima de femeie îi șoptea parcă: „Ea poate, iar eu nu mai pot găsi altul!“

După ce Sîmîna se-ntoarse cu vorba c-a stat peste un ceas, dar pe Trică tot nu l-a văzut sosind la casa mumei sale, Marta se duse și ea să se culce.

— Ei! îi zise ea lui Bocíoacă, pe care-l deșteptase cu hodorogelile ei din somn, cum rămâne cu Trică al tău?! N-am

spus că nu acasă se duce? Símína s-a întors și níci pân-acum nu l-a văzut sosínd.

Bocíoacă era supărat. Nu-í venea să creadă, dar níci nu putea să se pună pentru dânsul în harță cu nevastă-sa. De! la urma urmelor, băiat era și el.

— Trică nu mînte, grăi dânsul. La mă-sa e dus; se vede, însă, că s-a abătut dín drum.

— Asta e ceea ce zíc și eu! întâmpínă Marta. Să mă ferească Sfântul de gínere care pleacă la mă-sa și se abate noaptea dín drum.

— Aș! parcă alții sunt mai buní! grăi Bocíoacă și se-ntoarse cu fața la perete.

Dímíneața însă tot l-a oprít pe Trică într-un colț, ca să-l întrebe unde a fost naínte de a se fí dus la mumă-sa.

Trică rămase ca trăsniț dín senín; íí venea să fugă, să între în pămînt.

Văzând strâmtorarea lui, Bocíoacă nu se mai índoía că nevastă-sa are dreptate și era necăjít că l-a mai luat la întrebare.

— Dacă trebuie neapărat să umblí după prostíi, ferește-te, cel puțin, de jupâneasa, grăi el cam aspru și se duse în treburíle lui.

Trică se uítă lung și oarecum blegít după el.

„Ferește-te, cel puțin, de jupâneasa!”

Cum să înțeleagă el vorbele acestea?! A símțít Bocíoacă ceva? L-a văzut cíneva íeșínd dín bucătărie și í-a spus? Era peste putínță ca lucruríle, dacă așa era, să se sfârșească cu atît.

Dar el n-avea tímp să se dezmetícească.

— Ce te-a întrebat jupânul? íl întrebă Marta, care stătuse la pîndă.

— Ne-a símțít, răspunse el, orí í-a spus cíneva ceva.

— Eí! și?! grăi dânsa. Prea mult nu-í pasă și lucru mare n-ar fí níci chíar dacă ne-ar vedea. Vorba e că baní n-aí luat de la mă-ta.

Trică rămase în fața eí umílit ca robul în fața stăpînului.

— Fíí om cumínte, Trică, íí zíse ea, căcí noí ținem la tíne și pe urma noastră níci un rău nu poate să te ajungă.

Níci că-í rămânea lui Trică decât să fie om cumínte și să í se supună Martei, care ea síngură le ínvârtea toate.

Nu e însă nímení stăpân deplin pe fírea sa.

Íi fusese lui Trică totdeauna dragă Sultana fííndcă era fíica stăpânílor săi. N-ar íi fost însă în stare să dea răspuns deslușít, dacă l-ar íi întreat cíneva cum sunt ochíi ei și cam ce fel íi este gura când râde. Acum nu maí voía s-o vadă și totuși se uíta maí cu dínadíns la ea, ba tremura când ea se apropía de dânsul, și glasul í se íneca dacă trebuía să vorbească cu dânsa. Se símțea vínovat și era, parcă, păcat să se uíte la ea și să stea în apropierea ei.

Ar íi fost ímpotríva fíríi femelești ca Sultana să n-o símțá aceasta. Ce ștía dânsa?! ce putea dânsa să íntelegă?! Vedeá ínsă copíla că nímení pân-acum, níci chíar el, nu s-a uítat íncă la dânsa cu ochíi lui, că nímení nu tremura ca dânsul, glasul nímánuía nu e ínăbușít ca al lui, și căuta dínadíns ca să fie cât maí des prín apropierea lui.

Asta-l ducea pe Trică la deznădăjduíre, căcí degeaba-și puneá de gând să se ferească de dânsa.

Se íncepuse recrutarea, și íntre calfele lui Bocíoacă erau patru băleți sărací cărorá nu le rămânea decât să meargă la cătăníe. De voíe, de nevoíe, ei se duceau veselí; ínima íți sângera ínsă când vedeá plânsetele mumelor, ale surorílor și ale rudelor de tot felul. Plângea și Mara cu ele, căcí era femeie míloasă; dar cum plângea acum și cum ar íi plâns dacă fecíorul ei ar íi stat și el în rând cu ceílalți?! Abía acum símțea dânsa și símțea și Trică ce mare lucru e să aí pe cíneva care țíne la tíne, și pe când Trică stătea muíat și umílit, Mara umbla cu capul rídícat și-și purta ușurel trupul greoí.

Tot n-avea nímení fecíor ca dânsa.

Alergá Bocíoacă, nu-í vorbă, și pentru ceílalți maí pe la doctorí, maí pe la ofíțerí, maí pe la díregători, dar pentru fecíorul ei făcuse maí mult.

— Ce bíne e pentru tíne că n-aí să te maí temí! grái Sultana.

— Da, răspunse Trică tulburat, e bíne!

— De! adăugă Marta, n-are orişicîine norocul lui Trică!
Şi mişel ori smîntit ar fi trebuit să fie Trică pentru ca să nu se simtă norocos.

Deodată cu recrutarea începuse şi Verboncul.

Împărăţia n-adunase de la băleţii mai cu dare de mână banii decât ca să-î împartă între alţii, oamenii fără de căpătâi, care intrau de buna lor voie la oaste, mai ales cătane bătrâne, care-şi făcuseră rîndul şi intrau acum din nou în oaste, ca să se întoarcă, dac-ar avea parte să scape din război, cu bani strânşi acasă.

În vreme ce recrutarea se făcea cu uşile închise, Verboncul era în piaţă, de faţă cu lumea ce stătea de dîmíneaţă pînă seara îngrămădită, ca să vază cine şi cum intră.

La masa pe care se afla o lădiţă cu bani, condica, o sticlă cu vin, câteva pahare şi o grămadă de şepci cătăneşti, şedeau ofiţerul, el singur, iar în dosul lui era stegarul cu steagul şi două cătane înarmate, paza steagului.

Înaîntea mesei stăteau apoi doi căprari buni de gură şi vívándiera, o femeie şanţoşă şi bine-mpanglicată, care închina mereu paharele, lauda viaţa ostăşească şi poftea mereu pe trecători să se apropie, să strîngă mîna întinsă de dînşii, să deşerte un pahar, să primească şapca şi să ia banii.

Acela care prindea mîna ori primea şapca era prins, trebuia să deşerte şi paharul şi, vrea, nu vrea, era trecut în condică şi i se număra şi o sută de florini drept bani de cheltuială.

Şi nu unul era căruia i se nfunda şapca pe neşteptate în cap, apoi nu mai avea cui să i se plîngă dacã păcatul l-a dus pe acolo: tobaşul bătea în tobă, trîmbiţaşul suna, steagul se desfăşura şi nu-î rămînea decât să jure.

De aceea lumea toată era cuprînsă de spaimă şi mumele-şi puneau sub lacăt feciorii, iar femeile îşi ţineau de pulpană bărbaţii când, aşa, mai după-amiază, zi, Verboncul pleca cu muzica şi cu steagul dezvelit de-a lungul uliţelor ca să îmbărbăteze şi pe cei ce nu se-ncumetaseră să meargă-n piaţă.

Era greu lucru să fii om tânăr, să-î vezí trecînd şi să nu te leí după dînşii.

În frunte, cu sticlele pline în mână și de gât cu vivandierele, mergeau chiuind voinicii întrați peste zi, după dânșii urmau căprarii cei buni de gură, apoi stegarul și muzica, iar după toți, lumea adunată de pe la toate răspântiile. Buștean ar fi trebuit să fii ca să nu alergii la porțiță ori la fereastră când știi că așa lucru numai rar se poate vedea.

Alergat-a și Trică, dar nu la porțiță, căci acolo n-avea voie să se ducă, ci la fereastra din casa cea mare, unde nici Bocioacă nu intra decât în zile de sărbătoare.

Erau două ferestre, și Sultana, văzând pe Trică la cea de la dreapta, a alergat ca să vadă mai bine, la cea de la stânga.

Unde mai rămânea loc pentru Marta?

S-a dus, ca să nu se-ndesuie cu fiica ei, la cea de la dreapta și s-a lăsat pe umărul lui Trică.

Ce putea el să facă?! S-ar fi supărat foc dacă el s-ar fi dat la o parte, apoi vreun lucru mare nici nu era.

— Sunt grea? întrebă Marta încet.

— Nu, răspunse el, dar ne vede fata.

— Ce-nțelege ea?! grăi Marta și se lăsă mai grea, scoțându-și capul, ca să vadă mai bine alaiul Verboncului.

— Nu-ți vine și ție să mergi cu dânșii? întrebă peste câțva timp.

— Să mă ferească Dumnezeu! răspunse el.

— Să nu uiți că mâine seară jupânul nu-î acasă! grăi dânsa peste câțva timp. Eu te aștept!

El nu-î răspunse nimic. Ce adică ar fi putut să-î răspundă? Era peste puțință să nu meargă!

Și ce era, la urma urmelor?!

Omul, când nu mai știe ce să facă, cu multe se împacă, cu multe se potrivește, și ziua următoare, deși cuprins de neastâmpăr, Trică lucra liniștit la masă, alături cu celelalte calfe.

Bocioacă, având să meargă după-amiază la târg, nu mai croia, ci alegea de pe prăjiniile atârinate în fund cojoacele, pe care unul dintre ucenici le lua să le ducă pentru ca să fie așezate în lada din car.

Iară Marta și fata ei lucrau, ca de obicei, la mescioara așezată sub fereastra din fund.

Deodată ușa se deschise repede și dată-n perete și Persida intră în casa plină, înaltă și frumoasă, cu părul încâlcit, cu hainele mototolite, pe ici, pe colo muiate și stropite de sânge, cu fața aprinsă și cu ochii plini de văpaie sălbatică.

Privirile tuturor se îndreptară asupra ei, iar Trică se ridică în picioare și făcu un pas spre dânsa. Ii venea s-o apuce și s-o dea afară. Întelegea el ce s-a întâmplat, dar de ce trebuia să-i facă rușinea aceasta? Ce căuta ea aici? de ce nu îl lasă pe el în pace?

— Trică, zise ea fără ca să ție seama de ceilalți, orî ești om, orî nu ești om, orî îmi ești frate, orî nu-mi ești: noi batjocura aceasta nu putem s-o suferim! Tu m-ai legat de el: trebuie să-i arăți că n-ai uitat ce ți-a zis atunci.

— Ba te-ai legat tu însăși, răspunse el supărat.

— M-ai ajutat, Trică, m-ai ajutat, grai dânsa.

Uitându-se apoi împrejur, îi era greu mai ales de Marta și de Bocioacă. Trebuia să le deslușească toate, să le arate cum s-au petrecut lucrurile, să-i încredințeze că ea nu e vinovată de nimic.

— Ți-am spus, începu ea liniștită, că iar i-a intrat diavolul pe sub piele: îl roade ceva, nu știu ce, dar îl roade, petrece nopțile în nedumerire, e mereu răstît, se îmbată adeseori și joacă din nou cărți. Le-am suferit toate fiindcă n-am ce să fac. Am însă și eu suflet milos, am inimă de om și nu pot să le înhit toate. Astă-noapte l-am lăsat jucând cărți cu Bînder de la Steueramt, cu Franț pânzarul și cu Lugojanu jeleparul, care avea banii mulți fiindcă era în drum spre Zam, unde plecase ca să cumpere boi. Astă-dimineață, când m-am sculat, i-am găsit tot la cărți, tăcuți și istovii, supti la față și galbeni ca ceara. Mai ales Franț și Lugojanu erau prăpădiți fiindcă pierduseră mult și tot mai pierdeau încă. Așa e cartea: n-ai ce să-i faci când începe odată să-ți vie rău. Dar tocmai dînșii țineau ca jocul să meargă înainte, ca doară să se întorcă

cartea. Eu fierbeam în mine, fiindcă îmi era milă de dânșii, vedeam că nu se întoarce și știam că nici nu are să se întorcă cartea. Și e păcat greu să leî banî de la oameni așa! Înțeleg să jocî ca să-ți treacă tîmpul; înțeleg să jocî când nu știi dacã o să câștigî orî o să pierzi; e însă o mișelîe să jocî când știi că numai câștigul poate să-ți vie. I-am făcut dar semn lui Nați ca să-nceteze. S-a făcut că nu mă înțelege. Am mai tăcut, am mai răbdat, dar nu puteam să-î las când vedeam că nici unul dintre dânșii nu știe ce face. „Nați, îî ziseî dar peste cãtva tîmp, n-ar fi oare bine să mai lãsați cãrțile, să vã odihniți puțin, să trageți un puî de somn, și apoi iar puteți începe...” I-am vorbit cu blãndețe, cu glas dulce, ca unui copil. El însă? Nici n-auzea, nici nu vedea! Eî bine! urmã ea învioratã și aruncând o cãutãturã împrejur, tu mã știi cum sunt! Nu sunt prîpîtã, nu mã iușesc, dar nici nu mã dau îndãrãt când știu cã e bine să fac un lucru, cî merg orbîș înaînte. Ce-mî mai rãmãnea de făcut? Un sîngur lucru: să pun mânia pe cãrți și să le arunc în foc. Știînd dar cã mai sunt cãteva perechî în dulap, le-am luat pe nesîmțite pe aceste și le-am ascuns, apoi m-am apropiat de masã, am pus mânia pe cãrți și am alergat cu ele la gura sobeî. Îl știi acum pe Nați: el nu s-aprînde când se mânîe, cî rãde. A rãs și când a vãzut c-arunc cãrțile în foc, apoi s-a dus la dulap, ca să îa altele. Vãzând apoi cã nu mai sunt cãrțile la locul lor, a venit la mine și mî-a zîs încet: „Nu mã face de rușine: oamenii au pierdut și vor zîce cã le fac acestea numai ca să nu-și mai poatã câștiga banî înapoi”. „Nu-mî pasã ce vor fi zîcând eî, îî rãspunsei, când știu c-așa e bine.” „Dã-mî cãrți, grãî el, cã, dacã nu, sparg tot ceea ce vezî în casa aceasta. Eu sunt aici stãpân!” „Pe toate, dacã vrei, îî rãspunsei, nu însă și pe mine, nici pe voînța ta.” Eî bine! urmã ea dupã o micã rãsuflare, numai vãzând cu ochii ați putea să înțelegeți cã nu e chip să trãiești cu asemenea îndrãcît. Înțeleg să rupî, să frângî, să spargî, să omorî chiar când te îa mânia oarbã, de nu mai știi ce faci. Om însă în toatã firea, potolit ca orișicare dîn noi acum, numai și numai ca să mã sperîe pe mine,

el a dat rîzînd cu pumnul în geamurile dulapului, de s-au rîsipît sfîrîmate prin casă. Mă cunoşti, Trică, urmă ea mai úte, şi ştii că eu nu mă sperii. Când văzu că nu-í dau cărţile, se duse la oglînda cea mare şi o făcu şi pe aceea bucăţi-bucăţele. Ce să faci cu asemenea om? Íl ştii că e tare ca un bívol: degeaba m-aş fí opîntít să-l opresc, iar ceílalţi se uítau la el rîzînd, parcă le plăcea să-l vadă ce face.

— Să-í fí dat afurísitele de cărţi, grăi Marta, şi să-l fí lăsat în ştírea Domnului.

— Ferít-a Dumnezeu! răspunse Persída. „Să nu mai spargí, Naşl, că femeie, cum sunt, te pîlmuiesc în faţa acestor oameni şi nu-mí mai pasă ce va urma!“

— Rău aí făcut, zise Marta, care nu se mai putea stăpîni.

— N-aveam ce să fac, íi răspunse iar Persída. Tot era mai bine să dăm unul în altul decât să sfîrîmăm toate lucrurile dín casă. Auzînd zgomotul, Bandí, băiatul, a alergat speriat în casă. Nu mai eram acum síngură: băiatul ţine, ziceam, la míne şi o să-mí sară în ajutor, apoi, dac-ar fí rău de tot, n-ar mai sta níci ceílalţi cu gurile căscate. M-am repezít decí la el, ca să-l opresc. „Nu te apropía, ímí zise el tot rîzînd, că nu ştiu unde mă opresc dacă încep odată. Mí-a fost destul, m-am săturat, sunt plín pînă în gât! Eşti urgía lui Dumnezeu, blestemată să strící viaţa celor ce se apropie de tíne. Uíte! urmă arătînd spre Bandí, atît om ţi-a mai rămas şi ţie în lumea aceasta, corcítura asta, prăpăditul ăsta, despre care níci chár tatăl său nu mai vrea să ştie; ceílalţi toţi, pînă chár şi mumă-ta şi fratele tău, te-au părăsít. Aí dat baní pentru el, ca să-l răscomperí, şi tot nu mai dă pe la tíne...“

Trică se cutremură şi mai făcu un pas înaînte, gata de a pleca.

— Aşteaptă, íi zise ea, că nu le ştii încă toate. Auzînd vorbele lui, Bandí, băiatul, n-a zís nímic, cí a sărít la el şi l-a muşcat de umăr. Am sărít şi eu şi nu ştiu ce-a urmat mai departe... Uíte! urmă ea sumecîndu-se, ca să-şí arate vîntăiile de pe braţe. Uíte! zise ea, rídícînd fără sfíală cămaşa, ca să arate vîntăiile de pe pulpe. Aşa mí-e tot trupul. Nu-mí pasă!

Are să mă doară câtva și apoi trece. Carnea de om se drege ea de ea. N-am să mai trăiesc cu el, și am scăpat de toate. Rușinea însă, rușinea pe care mi-a făcut-o trebuie s-o șterg! Trebuie să vadă omul acela că tu și mama nu v-ați lepădat de mine, că nu pentru mine, ci pentru el n-ați mai venit să mă vedeți. A rămas acum singur acasă și sparge, frânge, taie înainte... E păcat, Trică, e pagubă, dar nu-mi pasă: rușinea însă trebuie s-o ștergem. Tu vii cu mine.

Marta îi făcu lui Trică semn să stea, și Trică rămase nemîșcat în loc. Îi era greu, și-ar fi dat tot ceea ce îi era mai scump ca Sultana, copilă nevinovată, să nu fi fost și ea de față, dar el nu se mai putea mișca din loc.

— Dar rușinea pe care ne-ai făcut-o tu nouă? grăi el în cele din urmă. E adevărat, Persido, că tu ești o grea nenorocire pentru toți cei ce țin la tine! Tu ți-ai făcut-o: tu s-o porți.

Persida stătea ca stean de piatră în mijlocul celor ce se uitau cu milă la dansa când Mara se ivi în prag și se opri dând din cap.

Aflase cele petrecute, alergase la cârciumă și venise aici pe urma Persidei.

Persida se dezmoții. Mama ei, tot mama ei, sărmana.

— Nu te-ai săturat nici acum de el?! întrebă Mara.

— Mi-a fost destul, îi răspunse Persida; și dac-aș fi omorât pe tata, mi-aș fi spășit păcatul.

— Lasă-! grăi Mara. Mulțumește lui Dumnezeu c-ai scăpat de el. Iară tu, Trică, n-ai să te amesteci, urmă peste puțin. Mulțumește lui Dumnezeu că ți-ai găsit stăpâni oameni buni.

Era mâhnită Mara, de-ar fi fost în stare să sară cu ghearele la afurisitul de neamț, dar se simțea fericită cum nu s-a mai simțit în viața ei, căci își știa fata scăpată și feciorul pus pe cale bună.

Nu era însă fericită Persida, iară Trică se simțea foarte nenorocit.

Se adunaseră deodată toate, prea multe se îngrămădiseră pe capul lui: jupânul se pregătea de plecare, jupâneasa-

aștepta deseară. Persída plecase greu mâhnită, iară Sultana nu se mai uita la el ca mai naînte, ba scăpase chiar vorbele: „De ce nu te-ai dus cu sora ta?” Se simțea ca legat cot la cot, dar el lucra cu celelalte calfe la masă și nu zicea nimic, căci n-avea cu cine să-și împărtășească gândurile.

După-amiază el începu să se neliniștească și se făcu din ce în ce mai tăcut și mai neastâmpărat. Când sunetele muzicii străbătură-n casă, calfele și ucenicii se puseră-n mișcare, ca să se ducă să vadă Verboncul. Trică stătea ca bătut cu cuie pe scaun. Deodată însă, când muzica sună mai de aproape, el se ridică drept, își scutură o dată capul, apoi se repezi spre ușă.

Nu putea nimănuia să-î treacă prin gând că el, care fusese răscumpărat cu bani atât de grei, s-a pornit atât de repede ca să alerge la Verbonc și să-și pună șapca-n cap. Bocioacă se uită decî mirat la el, iar Sultana începu să rîdă. Marta simțise însă de mult că nu-î e lui Trică a bine și, văzând acum fața lui înăsprită și mișcările lui iuți, înțelese numaidecât gândul lui.

— Trică, strigă ea cuprînsă de spaimă, unde te duci?! Ce vrei să faci?! Nu-l lăsați! urmă apoi peste puțin, alergînd după el. Nu-l lăsați, că se dă la Verbonc!

Bocioacă începu și el să rîdă. Auzi nebunie! De ce adică să se dea la Verbonc?

Trică se oprî și se-ntoarse pe jumătate napoi.

— Am, zise el, să mă răscumpăr eu, ca să nu-mi mai poată nimeni arunca vorba că m-a cumpărat cu bani!

Pornînd apoi înaînte, el se duse — nu în fugă, ci cu pași mari și greu călcați.

Bocioacă, înțelegînd acum și el, porni după dînsul strigînd mereu:

— Nu-l lăsați! Puneți mîna pe el!

Iară Sultana, care nu putea nicî acum să-și dea seama despre cele ce se petrec, stătea uimită în pragul casei și se uita cînd la muma ei, care se făcuse galbenă ca ceara, cînd

la Trică cel nalt și spătos, care trecea înaintea aruncând în dreapta și în stânga pe calfele ce i se puneau în drum ori puneau mâna ca să-l oprească.

Leșit apoi la uliță, el o luă spre Verboncul care nu sosise încă la casa lui Bocíoacă.

— Stați! strigă el ridicând amândouă mâinile, că sunt și eu aici și merg cu voi dacă mă primiți!

Lumea se opri, muzica încetă și un fior rece trecu prin lumea adunată în alai. Era în acel „stați!” și-n acele brațe ridicate în sus ceva ce te făcea să simți că omul acesta nu așa din senin, nici din ușurință intră în rândul celor ce iau șapca în cap, și într-o clipă lumea se-ngrămădi împrejurul lui Trică, pe care toți îl știau și mulți îl iubeau.

„Ura! ura!” strigară câțiva când el luă șapca și și-o înfundă în cap. „Ura!” strigară apoi cu toții când el se îmbrățișă cu unul din căprarii buni de gură și luă sticla de vin ca să închine și ca fulgerul trecu din gură în gură vestea că Trică, feciorul Marei, omul de credință al lui Bocíoacă, starostele jocarilor, deși răscumpărat, a intrat la Verbonc, mare lucru trebuia să fie la mijloc, și lumea alerga din toate părțile, să vadă.

Când alaiul se porni iar înaintea, era prea strâmtă ulița, și Trică mergea prin fața casei lui Bocíoacă în frunte, cu șapca pe ureche, cu sticla de vin ținută în sus și chiuind ca la nuntă.

— Cu bine, după război! strigă el închinând spre casa plină și-și urmă drumul înaintea.

Nu mult trecu însă, și alaiul iar se opri, ținut în loc de Mara, care venise cu fiica ei ca să-și ia feciorul.

Era, sărmana de femeie, ca una căzută din cer când vecinele alergau să-i spună că Trică s-a dat la Verbonc. Nu-nțelegea, nu credea că e cu putință una ca asta. Așteptase atâta timp să-și vadă fata iar acasă, și acum, când o vedea hotărâtă de a părăsi pentru totdeauna pe neamțul ei atât de urgisit și își știa și feciorul scăpat și bine așezat în casa lui Bocíoacă, îi era parcă nu mai are nimic de dorit și căzuse oarecum obosită de mulțumire sufletească.

Cum ar fi putut ea să creadă că tocmai acum í se strică toate planurile?

A început să râdă cu hohot când a văzut spaíma Persídeí, care înțelese numaídecât hotărârea fratelui său.

Era o nebunie! Împărăția, după ce a luat o dată baníí, nu mai avea níci un drept asupra lui. Ea râse dín nou când Persída-í spuse că Trícă are să capete baníí înapoi. O treceau fíorii când se gândea că fecíorul eí o să primească deodată atâta sumă de baní; dar nu credea că împărăția o să fie atât de proastă ca să-í dea baníí după ce-í are o dată.

Așa, râzând mereu, a trecut Murășul, și mai vârtos râdea când l-a văzut, în sfârșit, pe Trícă cu șapca pe ureche. Ah! ce bine í ședea! Ah! ce fecíor! Nu era níci unul ca dânsul!

Trícă se cutremură în tot trupul când le văzu. Apoi, cuprínș de o porníre dureroasă, făcu câțiva pași spre mumăsa, o îmbrățișă lung și o sărută de mai multe ori, în vreme ce Persída începu să plângă, și plângeau toți văzând-o pe dânsa plângând.

Ca să scape, Trícă se desfăcu, rídică iar stícila cu vín și, cu lacrímile în ochí, începu să chíuíască dín nou, încât răsuna tot orașul.

— Muzíca! să cânte muzíca! strígă Mara ca íeșítă dín fíre și începu să bată dín palme.

Tot n-avea nímení fecíor ca dânsa! Și pornít alaiul înaínte, ea mergea în frunte alătura cu fecíorul eí, sărínđ mereu ca în joc, chíuínd dín răputerí și bătând mereu în palme, luată de vârtejul dín care nu putea să-și scoată fecíorul.

Iară Persída cea înaltă și frumoasă, femeíe asupra căreía se opreau toate prívíríle, mergea píerduță și plângând după dânsíí.

Căprarul cel bun de gură a mers cât a mers sfíícíos alătura cu dânsa. Luat însă în cele dín urmă și el de vârtej, o cuprínșe cu brațul și începu să joace cu ea.

— Ce păcat că nu pot să merg și eu cu voi! grái dânsa și-í dete încet la o parte.

— Mara —

XX

NOROCUL CASEI

— Lasă, draga mamei, că toate au să iasă bine. Are fiecare norocul lui. Au pățit-o altele și mai rău decât tine și tot au ajuns femeii cu casă bună. Ești, la urma urmelor, ca și când ai fost cununată cu el, și toată lumea te știe că i-ai fost soție credincioasă și harnică și multe ai suferit de la dânsul. Femeie ca tine n-are decât să aleagă între cei mai buni ca să-și găsească bărbat.

Așa vorbea Mara ca să-și mângâie fata.

Trecuse miezul nopții, și ele, deși obosește foarte, nu puteau să doarmă în culcușurile lor.

— Nu-mi mai trebuie bărbat, răspunse Persida; eu nu mai pot să am bărbat.

Vorba asta Mara nu putea s-o înțeleagă, dar nu putea nici Persida să-i spună de ce adică ea nu mai poate să alba alt bărbat afară de Nașl. Prea ar fi fost grea lovitura dacă i-ar fi spus că e cununată cu dânsul.

— Prostii! grai deci Mara, care înțelegea lucrurile cu totul altfel. Poate o femeie ca tine orîșicînd...

Luată apoi pe dinainte de dorința de a o molcomi, ea nu se mai putea stăpîni.

— Banul, draga mamei, urmă ea, banul e mare putere, el deschide toate ușile și strică toate legile, iar tu ai bani, destui bani, mulți bani. Uite! urmă ea, făcându-și mustărî c-a scăpat vorba. Ți-o spun fiindcă nu mai ești copilă și trebuie s-o știi, ca să te simți: eu am adunat pentru voi puțin câte puțin și din ce în ce mai mult. M-a ajutat Dumnezeu, și puține sunt pe aici prin apropiere fetele care au zestre ca tine.

Persida se ridica puțin în culcușul ei. Știuse ea că are mama ei bani! acum însă ar fi voit să-i vadă fața, căci din tonul cu care vorbea, banii păreau mulți, și parcă din fața ei ar fi putut să-i numere. Era însă întineric în casă.

— Cîteva mii să fie, grai Persida, nu se sperie nimeni de ele.

— Nu vorbí, fata mea, de míí, íí zíse Mara, cí numără cu zecíle de míí. Nu degeaba am ostenít eu; nu degeaba mí-am tras de la gură. Ce-í al tău e al tău; ce-í al luí Trícă e al luí Trícă; ce-o să maí rămână veţi împărţi între voí. Asta s-o ştıí, ca s-o ştıí, dar să n-o spuí nímănuí. Nu eştı tu oríšícíne!

Persída tăcu.

În zadar! puterea banuluí e mare, şí ea se símţea cu totul altfel acum, când ştıa dín gura mumeí sale că are zecí de míí puse la o parte şí bine păstrate, cum numaí Mara ştıa să păstreze.

Doamne! Naţl s-ar míra şí el dac-ar ştı-o aceasta şí şí-arda sílínţele să între în voíle bătrâneí, s-o îndulcească, s-o momească. Hubăr, bătrânul, ar vorbí şí el cu totul altfel dac-ar ştı că fecíorul luí ía zestre mare.

De ce adícă Naţl era mereu posomorât şí răstít? de ce era nerăbdător? de ce bea? de ce juca cărţi? de ce era nemulţumít cu soarta luí? Pentru că era depríns să trăiască bogat şí trăía acum sărac, scos de dânsa dín averea luí.

Íí venea să se rídíce dín culcuşul eí şí să alerge la el, ca să-í spună şí să-l roage, să-í moaíe, să-í îndulcească fírea. În zadar, afară de dânsul nu era pentru dânsa bărbat pe lume, fără de căsnícíe nu e víaţă şí numaí cu dânsul putea dânsa să-şí închípuíască căsnícía.

Asta trebuía s-o înţeleagă şí mama eí, şí o înţelegea dacă-í spunea că sunt cununaţi.

Acum, în clípa aceasta, putea să í-o spună, era chíar datoare, pentru ca ea să ştıe cum stau lucruríle şí să nu-şí maí facă gândurí deşerte.

— Mamă! şoptí ea.

Mara adormíse.

— Mamă! grăí maí tare.

Mara dormea píerdută în somnul greu al omuluí obosít.

Persída se rídícă speríată dín culcuşul eí.

Iar se símţea síngură, părăsítă, nepăzítă de nímení şí, cu o putere neímblânzítă, o cuprínse pornírea de a se duce la el. Nu putea dânsa să doarmă în altă casă când avea casa eí. Ce făcea el síngur? Cum putea dânsa să-l lase síngur?!

Ca apucată de nebunie, ea se dete jos dîn pat, se îmbracă în pripă și ieși típtíl dîn casă, apoi o luă ca o stafie prín noaptea geroasă drept spre Sărărie, ținând drumul peste Murășul înghețat după zarea lumínii de la cârciumă.

Nașl era dus, nu știa nímení unde, și cârciuma rămăsese în paza lui Bandí, câinele credíncios, care sări speriat în picioare când o văzu pe Persída în prag.

Iară Persída níci că-l băgă în seamă, íi era parcă a căzut dîn cer de la marí înălțímí în prăpastie adâncă și se afla tot în cădere.

Așa a găsit-o Nașl când s-a întors cam amețít de vín acasă.

— Aha! grai dânsul. Tot s-a-ntors doamna! Ștíam eu că nu poți tu să trăiești fără de míne: e scrís în steaua sub care ne-am născut c-avem să trăím împreună până ce nu ne vom íi mâncat de víi unul pe altul.

Persída se uită la el cuprínsă de înduioșare, cum muma se uită la copilul pornít în căi rele.

Ce putea dânsa să vorbească cu omul acesta?!

— Dar bine c-ai venit, urmă tolâníndu-se pe pat, căci tot n-avea cíne să-mí tragă cízmele... Trage! adăugă apoi și-și íntínse píciorul.

Era obișnuită Persída să-í tragă cízmele și să í le curețe de noroi. Ea-l învățase așa. Nícíodată însă pân-acum el nu í-o ceruse asta, și ea se rușínă de starea în care ajunsese față de el.

Dar ce putea să facă?! Cu de-a síla, dar le trase, apoi rămăsese uitându-se mâhnítă la el.

— Bine, zise ea, nu ți-e ție rușíne de ceea ce aí făcut?

— Nu, răspunse el, nu mí-e deloc rușíne. De ce să-mí fie rușíne? Dac-aș íi orb, nu mí-ar íi rușíne; dac-aș íi surd, nu mí-ar íi rușíne; sunt cum m-a lăsat Dumnezeu, așa zíce, și tot așa zíc și acum. Nu vezí tu că míe-mí lípsește ceva? Nu sunt om în toată fírea. E o nenorocíre, dar n-am ce face!

Ce maí putea să-í zícă?!

— Cum aí putut tu să lași casa așa síngură? grai dânsa peste câțva tímp.

El se ridică și se uită la dansa frământat în luptă cu sine.

— N-am lăsat-o singură, îi răspunse apoi râzând cu amărăciune. A rămas aici fratele meu Bandí. Da! urmă el, să știi că mi-e frate, frate adevărat, feciorul tatei, întocmai ca mine! Uită-te bine la el și-o să vezi și tu că așa este. Mi-e frate! Asta-i izvorul tuturor nenorocirilor!

Persida nu se putea dezmetici.

— Vorbești într-aiurea? grăi dansa.

— Nu! răspunse el. Sunt cam amețit și nici nu ți-aș fi spus-o dacă n-aș fi, dar știu foarte bine ce spun: Bandí, băiatul Reghinei, e fratele meu. Îl văd, îl simt că mi-e frate și-mi aduc aminte de Reghina... M-ai înțeleș? Tata e om bun, dar s-a înrăit, fiindcă nu poate să uite și să ne erte pe mine și pe mama. Tu ești suflet bun, Persido, inimă de diamant: ce ai avut să ieși asupra ta blestemul căzut pe capul nostru?!

Persida-și dete seamă de marea asemănare ce era între Bandí și Hubăr și nu se mai îndoie că Națl are dreptate.

— Sărman de tine și de mine, sărmani de noi toți! strigă ea cuprinzându-l cu brațele. Să n-o simtă cumva Bandí aceasta, că mult ține la răposata lui mamă și urât lucru se-ntâmplă!

— Să n-o simtă, zic și eu, grăi Națl, dar tata trebuie să facă ceva, m-ai înțeleș? Trebuie să facă ceva!

— Da! grăi Persida, și ei începură să stea la sfat, parcă nu s-ar fi certat niciodată-n viața lor.

Iară Mara...

Vísase noaptea toată pe feciorul ei, și dimineața tot cu gândul la el s-a deșteptat din somn. Nu se putea dezmetici cum au venit lucrurile și ce a făcut el ca s-o ia pe dinainte și s-o ducă cu dansul. Își aducea numai aminte că s-a uitat o dată la el, a văzut că nu e chíp să-l abată de la hotărârea lui și a început să bată în palme. Cu totul altfel s-ar fi petrecut însă lucrurile dacă dansa nu s-ar fi putut mângâia cu gândul că are iar pe fata ei la sine. Ea sări decí speriată din pat când se încredință că culcușul Persidei e deșert și nici haínele ei nu mai sunt aci.

Le înțelese toate într-o singură clipă.

„Neam îndrăcît! strigă dânsa. Dacă și-au pus odată ceva în gând, nu e chîp să-î mai scoți dîn ale lor.“

Ea se așeză îndărătnică pe scaun, nu supărată, nu îndurerată, cí tare hotărâtă de a nu se mișca, de a nu face nîmíc, de a arăta că níci pe dânsa nu poate nîmení s-o scoată dîn ale eí.

Ca totdeauna când nu mái știa ce să facă, și acum simțămîntul eí covârșitor era că toate au să íasă în cele dîn urmă după gândul eí și că copíii eí pot să dea în gropí, pot să sufere, dar nu pot să píară și tot la ea au în cele dîn urmă să se întoarcă.

De aceea a răs cu un fel de mulțumíre răutăcioasă când a aflat, peste câteva zile, că Nașl íar a bătut pe Persída.

Ar fí voít să-í scoată omului aceluía ochíi cu ghearele, dar íi părea bîne.

„Așa-í trebuíe! zícea. Să-și víe în fíre!“

Săptămâníle și luníle treceau. Persída trăía dîn ce în ce mái rău cu soșul eí, dară Mara nu-și schímba gândul: putea Persída să rabde, că-í făcea bîne răbdarea.

Tot astfel, când a venít ștírea că războiul s-a pornít cu ítalíeníi, Mara se ruga mereu la Dumnezeu să aíbă în paza luí pe fecíorul eí, dar se bucura oarecum când se gândea la suferínțele prín care el trebuíe să treacă.

Sunt ínsă în lumea aceasta cu puțință și lucrurí care o moaíe chíar și pe Mara.

Mái pe toamnă Mara află că Persída íar e în stare bîneconvântată.

Nu-í venea să creadă și nu putea să-și dea seama dacă e bucuríe orí întrístare simțămîntul víu care o cuprínde când se gândește că tot ar fí cu puțință.

„Grozavă nenorocíre!“ zícea dânsa, și totuși íi venea să se ducă și să-și ía fata cu puterea de câte orí afla că și acum tot o mái bate Nașl. I se răscolea toată fírea când se gândea că íară s-ar putea íntâmpla ca în rîndul trecut.

Iar dacă nu, dacă Dumnezeu se îndură, Persída era legată, nedespărțítă pe toată víața de dânsul, și Mareí íi venea să se

ducă la dânsul să-î spună că-l iartă, că vrea să se împace cu dânsul și-î dă fată cu zestre, numai să se cunune... Parcă însă tot mai era timp, trebuia să aștepte.

Așa s-a frământat Mara luni de zile de-a rândul și nu s-a mișcat decât pe la Sf. Nicolae, când iar a trimis moașa după dânsa.

— Zice, grăi Talia, să nu te neliniștești, că toate sunt bune!

Mara era, cu toate aceste, ba tocmai de aceea, foarte neliniștită. Îi venea să-și smulgă părul din cap, să-și muște carnea de pe trup, și mergând cu pași iuți și mărunți, iar nu rar călcați ca altădată, spre cârciuma de la Sărărie, ea își zicea mereu: „Nemernico! Ticaloaso!” De mult ar fi trebuit să vină și nu se putea ierta că n-a venit.

„O, Doamne! grăi în cele din urmă, ca să se mai molcomească ea însăși pe sine, dar tot om dat de la Dumnezeu e, și botezul o să-l sfințească și pe el.”

Da! botezul sfințește chiar și pe copiii adunați din margine de drum.

Ea, cu toate aceste, se opri, ajunsă la intrare, ca în fața unei primejdii.

— E aci neamțul? o întrebă pe Talia.

— Nu e, răspuse aceasta, a plecat pe-nserate și nu-î e obiceiul de a se întoarce înainte de cântatul cocoșilor.

Și nu s-a abătut Nașl nici astă dată de la obiceiul lui. Plecase supărat, muncit de gânduri grele, încât nu mai știa nici el ce are să facă și-și petrecuse timpul cuprins de viu neastâmpăr.

Târziu după miezul nopții, când s-a întors istovit și cam amețit acasă, toate erau trecute și în iatacul luminat de o candelă se făcuse liniște adâncă.

Persida dormea cuprinsă de somn întăritor, încât abia î se mai simțea răsuflarea, iară Mara se așezase pe patul lui și fusese și ea biruțită de somn.

Văzând pe Mara, el se opri și stete o clipă, apoi voi să iasă, să plece, să se ducă, să fugă: îi era rușine, îl cuprinsese un fel de spaime, parcă o grea pedeapsă îl aștepta.

El însă nu putea să plece: se simțea ca înfîpt în pământ.

Prin lîniștea nopții se auzea un fel de morfoleală gîngașă: copilul, îmbăiat, înfășat și așezat, după obicei, lângă muma lui, nu dormea, ci își dusesese mâinile la gură și își suga pumnii.

Înima lui Nați se strânse și mîntea lui se lumînă deodată, parcă toată noaptea ar fi dormit și n-ar fi văzut băutura cu ochii lui.

Era un copil acolo, chiar copilul lui.

Ah! de ce i l-a dat Dumnezeu?! Ca să-l certe cu toată asprimea.

Nu! Copilul acesta nu poate să trăiască! S-a născut numai ca să moară. Chînuită în toată clipa și mereu bătută, Persida n-a putut să dea viață decât unei stîrpături; îl vedea, parcă, stîlcit, cu oasele strâmbe, cu fața pocită, o adevărată spaîmă, și, cuprîns de fiori, el începu să tremure aducându-și amînte de Reghîna și de copilul ei.

Și dacă i-ar fi dat, cu toate aceste, să trăiască?

Grozavă nenorocire!

Și totuși...

„Doamne! zise el cu ochii plîni de lacrimi, ceartă-mă pe mine, ceartă-mă cu toată asprimea, dar lasă-l pe el, păzește-l, ține-l, orb să fie, surd să fie, slut să fie, schîlod să fie, numai a om să semene, căci tot al tău este, tot ție are să ți-l păstreze sărmana aceasta de femeie.“

Tiptil apoi, pas cu pas, călcînd în vârful degetelor, cu inima încleștată și tremurînd în tot trupul, el se apropié de pat, ca să-și vadă copilul.

Ce putea să vadă?

Un copil abia născut nu e, la urma urmelor, decât o bucășică de carne fără ochi, care se mișcă în toate amănuntele ei. El însă nu mai văzuse în viața lui ceva atît de frumos ca copilul lui, cu fața cea rotundă, plîna și viu mișcată și cu degetele cele lungi și subțiri la mînușitele de om.

Ah! cum ar fi vrut să-l desfășure, ca să-l vadă întreg, să-l pipăie cu mâna, să se încredînteze că e întreg, că setea de

viața, care-l făce să-și sugă cu atâta neastâmpăr pumnii, îi străbătea întreaga ființă.

„De ce, Doamne, atâta bunătate? Căci eu nu sunt vrednic de ea“, zise el adânc înduioșat și nu-și mai putu stăpâni plânsul.

Persida-și deschise ochii și-î deschise mari și-î îndreptă oarecum dormind, mirată și nedezmeticită spre el.

— Ah! Doamne! zise el în românește. Iartă-mă, Persido, că te-am deșteptat, dar nu mai pot! Nu mai pot! zise el iar și izbucni în plâns înăbușit.

Persida-î întinse mâna și-l apucă de braț, ca și când s-ar fi temut că se duce și-ar fi voit să-l oprească, să-l ție, să nu-l lase.

— Plângi, că-ți face bine, zise apoi peste câțva timp. E băiat, urmă iar. O să vezi tu ce băiat! Lasă, c-o să vezi cum toate au de aici înainte să fie altfel.

— Cum altfel? grăi dânsul deznădăduit. Eu tot eu rămân; de câte ori mi-am făcut cele mai amarnice muștrări? de câte ori mi-am pus tare-n gând să mă-ndreptez?! Tot nemernic am rămas, și nemernic am să fiu toată viața mea!

Persida se uită zâmbind senin la el.

Ce-î pasă ei acum dacă el se îndreaptă ori nu?!

Da, mai înainte, când toată gândirea, toată simțirea, toată purtarea ei de grijă asupra lui și numai asupra lui se îndreptă, ea ar fi voit să nu mai fie om ca dânsul și-l scotea din răbdare, îl îndârjea prin neîncetatele ei siliște. Acum însă nu mai vedea păcatele lui și-î era, așa cum îl știa, destul de bun.

Mara se deșteptă și ea din somn, dar, văzându-l la patul fiiceii sale, nu-î mai venea să fugă, ca mai naînte, când se gândise c-ar putea să dea ochi cu el.

Văzându-l plângând, ea se înduioșă.

— Ei, lasă-le acum, zise ea; ce a fost a trecut. Mi-a spus Persida, mi le-a spus toate; toate le știu, să-î mulțumim lui Dumnezeu că ni l-a dat și-a rânduît să nu fie copil adunat de pe ulițe.

El a rămas uimit în fața ei. Ar fi voit să-î răspundă ceva, să meargă și acum la ea și să-î sărute mâna, dar nu putea:

erau parcă toate de prisos, și când își ridică ochii, el se uită la ea ca și când nu ar fi fost niciodată și c-ar mai putea să fie supărare între dânșii.

— Sărmana mea mamă! grăi el în cele din urmă, suspinând.

— Are să vină și ea! zise Mara. Trebuie să vină! Am să mă duc chiar eu să-i spun, s-o chem, s-o aduc: îi este nepot și e tot atât de bine ca mie; are și ea să se bucure.

— Dar nu cumva să-i spuî, mamă, și eî că suntem cununați, grăi Persida îngrijată.

— Nu! ferit-a Dumnezeu! adause Nați. N-ar putea să nu-i spună tatei, și-l știți cum e!

Ei începură apoi să se sfătuască ce fel ar trebui s-o pornească pentru ca să-l moaie și pe bătrânul Hubăr, ca la botezul copilului să fie adunați cu toții în dragoste familială.

— Avem, grăi Nați, să-l botezăm în legea ta și să rugăm pe părintele Codreanu să vie, ca tot el să-l boteze!

— Da! zise Mara încântată, tot el! Altfel nu se poate! Persida dete din cap și ochii i se umplură de lacrimi.

— Nu, grăi dânsa, avem să-l botezăm în legea bătrânului Hubăr și-o să rog, urmă plângând, pe maica Aegidia să-i fie ea nașă. De mult încă mi-am pus-o aceasta în gând, adăugă ea și plânse înainte.

Mara și Nați nu mai îndrăzniră să zică nimic. Așa era! Tot dânsa era cea mai înțeleaptă. O durea pe Mara că nepotul ei n-o să fie creștin adevărat, dar recunoștea ea că numai așa se poate îmblânzi Hubăr cel îndârjit.

Așa, stând de vorbă și sfătuindu-se între dânșii, în fericită unire familială, i-au prins zorile de zi și i-a apucat și lumina zilei, pe care Hubăroaie o așteptase cu neastâmpăr.

Nu mai putea, sărmana de femeie!

Singură dânsa știa cât a răbdat și câte lacrimi a vărsat în tăcere după rarele ei întâlniri cu Nați. Ținea să nu treacă peste voînța soțului său; au însă toate un hotar: din clipa în care aflase că se apropie ceasul, ea nu mai aștepta decât să plece soțul ei la măcelărie pentru ca să plece și ea.

Persída și Națl și Mara tresărîră într-un fel de uímíre când ea se íví în prag.

Era lucru fíresc ca ea să víe și nu se îndoíau că va și veni: uímítí erau dar numai pentru că dânsa veníse tocmai acum, când vorbeau despre dânsa.

Mara, cea dîntâi, se rídícă și se duse la dânsa. Neștiínd ce să-și mai zícă, ele se îmbrățișară în tăcere, se sărutară și iar se țínură îmbrățișate, în vreme ce copííi lor se úítau la ele opríndu-și răsufierea.

Desfăcându-se dín brațele Marei, Hubăroaie trecu apoi pe lângă fiúl eí și se duse la Persída, ca să o sărute de mai multe orí tot în tăcere, cu dragoste și cu sífálă.

Abía după-aceea ochíi eí se oprírá asupra copílului și de la el trecură la Națl.

— Mult ești nenorocít, grăi dânsa cu ochíi plíní de lacrími, și mare noroc aí avut! Le știu toate, urmă apoi întorcându-se spre Persída. Știu cât aí suferít, fata mea. Dumnezeu are să îți le ție toate în seamă și să îți le răsplătească!

— Lasă-le aceste, întâmpínă Mara. Să nu mai vorbím despre cele trecute, cí să vedem de cele víitoare.

Hubăroaie se úítă lung la ea.

— Țí-e ușor ție, grăi dânsa amărâtă, căcí stai síngură, poți să faci cum te trage ínima și n-ai să te temí de nímení: mie mí-e groază când mă gîndesc la cele víitoare.

Persída se cutremură.

— Să nu fíe în ceas rău vorba pe care aí grăit-o fără ca să-ți daí seama! suspínă Mara. Nu e în lumea aceasta nímic mai tríst decât víața văduvei, care poartă ea síngură greul víeții și tot ea síngură plînge când are vreo bucuríe. Ce-mí este mie că ne vedem adunați cu toții aici, când răposatul, sārmanul, nu poate să fíe și el cu noi! urmă dânsa plîngând. Nu, dín ínímă nu puteau să-ți íasă vorbele. Bārbatul tău e om și el, e creștín, e părínte și are să se moaie în cele dín urmă.

Nící că-í veníseră dín ínímă acele vorbe, dar fuseseră grăite, și ca un fel de săgetare trecuse prín ínímíle lor

sîmţămîntul că nu e unírea fericítă cu putinţă câtă vreme trăieşte el.

O clipă însă numaí, apoi începură a se sfătuí cum au să pornească lucrurile ca să-l aducă şí pe el în mijlocul lor.

Hubăroaie nu îndrăznea să-í vorbească.

— Ce ar íi dacă m-aş duce eu şí í-aş cere íertare? grăí Naşl.

— Ferít-a Dumnezeu! răspunse muma lui. Ar íi destul să te vadă pentru ca să nu-şí mai poată stăpâni mânia. Nu ştiu ce are, dar de la un tímp încoace e dín ce în ce mai îndârjit.

— Am să le sufăr toate, întâmpínă Naşl, şí mí-e destul să-í spun o vorbă pentru ca să-l potolesc.

Persída, dând cu socoteala care e vorba aceea, clătínea dín cap.

— Nu! zíse ea. Aí face foarte rău. Te rog, mamă, urmă apoi întorcându-se spre Hubăroaie, să te ducí la maíca Aegídía şí să-í spuí c-o rog de íertare şí doresc a vorbí cu dânsa. Are să vie, iar celelalte le lăsaţi pe míne.

Aşa s-a şí făcut.

De la cârciumă Hubăroaie s-a dus drept la mănăstíre, şí pe la amiază maíca Aegídía cea mărunţică şí cu faţa aspră a cerut binecuvântarea stariţei ca să poată merge la fata ei.

Trecuse atâta tímp de când nu se mai văzuseră şí atât de multe s-au petrecut în tímpul acesta. Era însă la míjloc un suflet nevínovat, şí maíca Aegídía ínră în cârciuma de la Sărărie ca-ntr-o bíserică, sfícioasă şí cu pas uşor.

Tot aşa a şí íeşít peste vreun ceas, ca să meargă la părintele pleban, care s-a dus apoi fără de întârzíere la Hubăr, căcí vorba era să scape trei suflete rătăcite.

— Ştiu de ce aí venít şí ce vrei, íi zíse Hubăr. Nu mí-a spus nímení, dar mí-e destul să te vad ca să ştiu. Uíte, í le íert toate, toate le trec cu vederea, toate le uít ca şí când n-ar íi fost nícíodată: nu-l pot însă íerta că nepotul meu e copíl nelegíuit.

— Tocmaí de aceasta e vorba, grăí plebanul aşezat. E o nenorocíre că aşa au venít lucrurile, dar trebuie să ne ferím

de alta mai mare: să-í cununăm cât mai curând, pentru ca copilul să fie botezat ca născut din părinți care trăiesc în căsnicie binecuvântată de sfânta biserică.

— Minciuni! strigă Hubăr. Pata tot rămâne. Grozav am fost pedepsit eu pentru câteva clipe de ușurință! Nu mí-e destul că trebuie să-mí știu copilul de pripas, dar am ajuns să am și un nepot nelegiuit.

— Despre aceasta să nu vorbím, grăi plebanul cu oarecare asprime. Țí-ai făcut datoria și trebuie să ți-o faci până la sfârșit. Copilul născut din adulter nu găsește milă níci la oameni, níci la Dumnezeu: el n-are loc în rândul creștinilor și e suferit numai în tinda bisericii. Născut din greu păcat, viața lui nu poate să fie decât o grea osândă. N-ai să-l știí, n-ai să-l vezí!

— Dar ímí íese mereu în cale! strigă Hubăr deznădăduit.

— E în adevăr de necrezut cum a ajuns el la casa lui Națl, grăi plebanul. N-ai însă să ții seama de el și n-ai mai ales să puí alătura cu dânsul pe nepotul tău, care nu din adulter, ci numai din căsnicie lipsită de binecuvântare e născut.

— Dar ce este vinovat el?!

Preotul clătínă zâmbínd din cap.

— Fără de voínța lui Dumnezeu, zise el, níci un fír de păr nu se clatínă: cum s-ar putea oare ca om să se nască fără de a lui voínță?! Era de mai naínte vinovat și pentru vina lui osândít să se nască din păcat, pentru ca să treacă dísprețuit de semenii săi prin lume. Și osândít, pentru vina ta, erai și tu să-l zámislești, pentru ca să nu mai poți trăi líníștit. Poartă-ți osânda cu umílínță și cu răbdare îndelungă, pentru ca să ți se íerte vina. Toate aí să le trecí cu vederea și să te gândești numai la ímplínírea datoriei tale, pentru ca copilul să fie botezat în legea ta și prímít în sânul síngurei biserici în adevăr mántuítoare. Dacă eí nu sunt cununați, botezul are să se facă în legea mamei și copilul este píerdut pentru biserică.

Acesta era un lucru peste care Hubăr nu putea să treacă.

Nu mai era vorbă dacă vrea orí nu vrea, poate orí nu poate; trebuía să voíască și să poată, să se síluíască însuși pe síne,

ca să fie ocrotit ca fiu supus de sfânta biserică și să afle iertare înaintea lui Dumnezeu.

A rămas dar vorba ca plebanul să-l aducă pe Națl, pentru ca să ceară iertare și părinteasca binecuvântare.

Era hotărât Hubăr să le facă toate după cum le rânduiseră preotul, dar prea suferise multe, tot nu se împăcase cu gândul că nepotul său e copil nelegiuit și, când se văzu față-n față cu fiul său, sângele îi năvăli spre cap și ochii îi se împăienjeniră.

— Nemernicule! Cum ai putut tu să-mi faci și rușinea aceasta?! strigă el ca ieșit din fire și-i trase fiului său două palme.

Plebanul ridică mâna.

— Rabdă, fiule, zise el, că ți se cuvine și ți-e părinte.

Națl își plecă capul, apoi făcu un pas înainte, apucă mâna care-l loviseră și o sărută.

Uitându-se în ochii tatălui său, el fu cuprins de simțământul că în zadar sunt toate, căci trăi liniștit cu acest om nu se poate.

— Lovește-mă, alungă-mă, grăi, ceartă-mă cu cea mai mare asprime, dar să aibi inimă de părinte pentru copilul meu, care nu e născut, precum văd că crezi, din căsnicie nelegiuită.

— Cum nu e?! întrebară plebanul și Hubăr deodată.

— Persida, răspuse Națl ridicându-și capul, nu e femeia care poate să trăiască în căsnicie nelegiuită. A venit cu mine fiindcă în starea deznădăjduită în care mă aflam se temea să mă lase singur. Ar fi murit însă mai bucuros, dară nu ar fi venit dacă nu s-ar fi găsit un preot care era gata să ne cunune. Suntem cununați!

— Cum? În taină? Fără de învoierea părinților? întrebă preotul.

— Cu învoierea mamei, răspuse Națl cam în silă; învoierea tatei nu o puteam cere fiindcă eram în dușmănie.

— Dacă așa este, grăi preotul întorcându-se spre Hubăr, atunci căsătoria e neatinsă și copilul e legiuit. Dar tot trebuie să fie binecuvântată căsnicia de amândouă bisericile.

Hubăr nu se putea dezmeticí. Se simþea uşurat, dar tot nu putea să-l ierte pe Naþl că s-a căsătorit fără de învoírea lui.

— Să fie, zise el, să fie binecuvântată de amândouă, dar copilul e al nostru, numai al nostru.

— Da, tată, răspunse Naþl, şi eí rămaseră câţva timp într-un fel de încordare.

Părintele pleban ar fi aşteptat ca eí să-şi dea mâna, să se îmbrăţişeze, să se sărute, să arate că s-au împăcat. Naþl nu îndrăznea însă să se apropie de tatăl său, iar Hubăr nu putea să se uite în ochii fiului său.

— Te rog, tată, grăi în cele din urmă Naþl, dacă se poate, să vii să vezi copilul.

Hubăr îşi ridică ochii. Nu putea să zică ba şi îi era foarte greu să se ducă.

— Am să viu, zise el, da! am să mă duc. Să ştii însă că nu la tine mă duc, ci la femeia aceea, care e prea bună pentru un nemernic ca tine.

Naþl îşi plecă iar capul. Era şi el de părerea tatălui său şi nu se-ndoia că Persida va îndulci firea bătrânului.

— Am să viu mâine dimineaţă, zise iar Hubăr întorcându-se spre părintele pleban. Azi e prea târziu şi trebuie să mă mai gândesc şi eu.

Seara apoi Hubăr a vorbit cu nevastă-sa, care era foarte fericită văzându-l din ce în ce mai muat şi mai fericită încă se simþea când el îi spuse că dânşii sunt cununaţi.

— E femeie foarte înþeleaptă şi foarte cumsecade, grăi dânsa.

— Nu e nici Naþl băiat rău, întâmpină el înduioşat. Au venit însă lucrurile așa că nu mai ştia băiatul ce să facă. Vínovat sunt numai eu.

Hubăroaie se uita lung şi cu ochii plini de lacrimi la soþul eí. N-ar fi crezut niciodată că el poate să facă asemenea mărturisire, şi acum ar fi voit să cadă în genunchi la picioarele lui şi să-i sărute mâna.

— Sărmana femeie! urmă el. Cât a suferit şi cât a ştiut să rabde! Mie parcă nu-mi vine să cred că poate o femeie

să fie cununată și să trăiască ani de zile de-a rândul fără ca s-o spună aceasta. Mâine, adăugă el, mergem amândoi, în ziua mare, ca să ne vadă toată lumea, și toată lumea trebuie să afle adevărul.

Așa au și făcut.

N-avuse Hubăr în viața lui zi mai mare decât aceasta. Se pregătise parcă s-ar duce să se cuminece și parcă tot nu era gata.

Un dar pentru nou-născut. Un semn de iubire pentru nora lui.

El se duse la dulap și luă din lădița de fier zece, apoi douăzeci și cincispe și în cele din urmă toți galbenii pe care-i strânsese, peste trei sute, apoi scoase și cutia cu argintărie.

— Să le-o dăm lor, că noi tot degeaba o ținem.

— Să le-o dăm! răspunse Hubăroaie râzând cu mulțumire.

Și tot astfel, ca de zi mare, așteptau și Nați cu Persida.

Se vede însă că zi cu desăvârșire senină nu e în lumea aceasta cu puțință.

Mara era și ea mulțumită, dar nu se bucura cu toată inima; prea îi era drag copilul acela pentru ca să se poată împăca cu gândul că el are să fie papistaș. Îi era parcă mai bucuros l-ar ști așa, nebotezat, și singura ei vorbă era: „Voi faceți cum știți; al vostru e copilul!”

Apoi mai era la mijloc și Bandi, care se uita la copilul Persidei ca la un nou soare răsărit pe cer. În mîntea lui nu putea să între gândul că Hubăr va atinge copilul acesta. Nu era în lumea aceasta, pentru dansul, om mai urgisit decât acel Hubăr, de care răposata lui mumă fugea înspăimântată, care-și alungase feciorul și-i făcuse Persidei atât de multe zile amare. Îi venea decî să fugă când a aflat că vine Hubăr. Nu! nîcîodată n-ar fi crezut că poate să fie Persida atât de nemernică ca să stea de vorbă cu un om ca Hubăr, și acum, cînd știa că dansa-l așteaptă, îi era parcă n-a mai rămas pentru el nimica în lumea aceasta. Și totuși ar fi voit să se ducă în lume și nu putea; ședea posomorât într-un colț și nu era în stare să se miște.

Hubăr și Hubăroaie au trecut pe lângă el fără ca să-l bage în seamă.

Era și frumoasă și grea clipa în care ei au intrat la Persida. Păcat numai că Mara nu era și ea de față.

Nașl stătea umilit la căpătâiul patului și se dete puțin la o parte când părinții lui intrară, iar Persida îi aștepta cu fața rătătoare.

Hubăr, deși cam strâmtorat, era om trăit în lume și știa ce voiește.

El se duse la Persida și o sărută pe frunte.

— Iartă, fata noastră, toate supărările pe care ți le-am făcut și fii incredințată despre iubirea noastră părintească, grăi apoi uitându-se în ochii ei.

— Nu suntem vrednici noi, răspunse ea sărutându-i mâna, dar copilul acesta?!

Hubăr desfăcu punga și vărsă galbeni peste copil.

— Belșug să se reverse și binecuvântare asupra ta! grăi el și se plecă să sărute copilul.

Apoi Hubăroaie îi dete Persidei cutia de argintării. Hubăr își îmbrățișă și feciorul, și ei petrecură mai departe ca oameni care se iubesc și de mult nu s-au văzut. Atât era Hubăr de încântat de nora sa, încât luă hotărârea de a merge chiar acum la Mara, ca s-o roage să vie deseară și ea și să petreacă cu toții împreună; atât era de încântat, încât chiar acum hotărî ca de la Sf. Gheorghe înainte Nașl să părăsească birtul și să vie acasă.

Pe când însă ei petreceau în casă, Bandi se plimba neastâmpărat prin cârciumă. Îi era parcă s-a sfârșit viața lui și-i venea să sară, să-l apuce de gât, să-l omoare pe Hubăr, care s-a pus între el și singurii oameni pe care-i avea în lumea aceasta.

Când Hubăr ieșea, Bandi stătea în calea lui și se uita la el drept în față, îndrăzneț, fără ca să-și ascundă mânia, gata de a-l înhăța, mai mult smintit decât om în toată firea.

Hubăr se cutremură și se oprî cuprîns de groază în loc, încât nevastă-sa trecu înainte pe lângă băietanul care din calea ei se dete la o parte și-l lăsă apoi și pe Hubăr să treacă.

„Doamne! ce am eu să fac?!“ grăi el după ce se văzu trecut.

— Du-te tu singură la Mara, urmă apoi peste puțin, întorcându-se spre nevastă-sa. Spune-í c-o rog și eu, c-o rugăm amândoi. Eu trebuie să mă duc la părintele pleban. Trebuie, acum, neîntârziat.

XXI

PACE ȘI LINIȘTE

„Ah, Doamne! grăi Persída pierdută în gândurí, e atâta timp de când n-am fost la biserică.“

Íi adunase noul-născut pe cei de atâta timp risipiți și-í ținea la un loc, dar ea se uita în ochii fiecearuía dín eí și vedea că pacea n-a intrat încă în suflete, simțea că tot mai are să treacă prin zile grele.

De ea se apropiau toți cu dragoste și sfială; pe ea o socotea fieceare mai presus de sine; de dansa ascultau cu toții; ea putea să-í povătuiască pe toți după buna eí chibzuință; eí, însă, între dânșii, tot învrăjbiți erau, și ea în toată clipa se temea ca nu cumva învrăjbierea să se dea pe față.

Singură maica Aegídia era cu desăvârșire mulțumită. Íși crescuse atâta timp fata pierdută, și acum, după ce o vedea chiar mai așezată de cum fusese, era mândră în sufletul eí și venea în toate zilele să o vadă, să stea cu dansa, să-í fie de ajutor.

Avea însă până chiar și maica Aegídia o mâhnire în sufletul eí, și îndată ce venea Mara să-și vadă fata și nepotul, călugărița mărunțică nu mai rămânea. Lasă că prea íi plăcea Mareí să arate că e a eí fata, dar mai era la mijloc și botezul.

Hubăr stăruía ca copilul să fie botezat cât mai curând, în casa părinților lui; Persída ținea însă ca copilul să fie botezat mai târziu, când va putea să meargă și ea la biserică. Iar Mara stăruía alătura cu fiica eí și nu se sfia a-și da pe față dorința ca tot popa care a făcut cununía să facă și botezul. De câte

orí vorba venea la aceasta, maíca Aegídía începea să tremure, se uíta cuprînsă de o vie îngrijíre în ochíi Persídeí și nu maí putea să stea.

Tot cam ca maíca Aegídía era și Hubăroaie. Ar fí fost, sărmana femeie, gata să se învoiască cu toate și să dea și sângele dín ínima ei, numai ca lucrurile să meargă bine și Persída să nu fíe supărată. Nícíodată însă soțul ei nu fusese atît de nelíníștit ca acum, și, vâzându-l nelíníștit pe el, nu maí avea nící ea odíhnă.

Cum oare ar fí putut Nașl să fíe ferícít?!

Țínea la copílul lui ca la lumína ochílor săi; adeseorí îl cuprîndea însă símțămîntul că prea e grea sarcína pe care trebuía s-o poarte.

Era trecută viața fără de grijí. El stătea zíua toată în pícíoare, alerga de ící pînă colo, se bálăbănea cu slugíle, cu oamenii dín cîrciumă și cu cei dín bírt și abía acum își dădea seama ce fel își petrecea Persída viața în vreme ce el stătea de vorbă cu prieteníi, se plímba orí își omora tímpul jucând cărți. Și totuși el era mereu la dânsa, ca să vadă dacã nu-í lípsește ceva, dacã poate să-í dea vreun míc ajutor, să-í facă o mícă plăcere.

Íi era adeseorí parc-o píerde, parcã a píerdut-o, parcã nu maí e nevasta lui, cí numai muma copílului său. Nu-l maí vedea pe el, nu-l maí băga în seamă de când avea copíl, și pe nesímțíte se schimbaseră lucrurile, încât ea, care-í fusese maí ínainte ca o slugă, și-l făcuse slugă pe el. Era destul un semn făcut de dânsa, pentru ca el să dea pe toți la o parte și să alerge, căcí nu știa nímení s-o mulțumească atît de bine ca dânsul.

Dar acestea au venít încetul cu încetul și se petreceau ca lucruri de síne ínțelese. Se deprínsese Nașl cu grijíle și cu osteneala zílei atît de bine, încât nu s-ar maí fí putut símți bine dacã nu le-ar fí avut. Ceea ce-l țínea în neîncetată tulburare și-l făcea neferícít era încordarea díntré tatăl său și soacră-sa și maí ales frămîntarea sufletească ce străbătea dín

ochii mereu neastâmpărați ai tatălui său. Îi era parcă o grea nenorocire are să cadă pe capul lor.

Pe Bandí, în sfârșit, nu-l mai băga nimeni în seamă.

Trecuseră timpurile frumoase, când Persída zíua întregă îi zícea mereu: „Bandí, víno!“, „Bandí, du-te!“, „Bandí, aleargă!“, „Bandí, fă!“

Nu mai avea níci o treabă, níci un rost în lumea aceasta: putea să facă ce-í place. De când se născuse copilul acela și de când venise Hubăr la casă, el era de prísos, uítat de toți, dat ca o fíință netrebnică la o parte, rămas síngur-síngurel în lume.

Așa stăteau lucrurile când a sosít, în sfârșit, zíua botezului, după cum o hotărâse Persída.

Era lucru nemaípomenít ca o călugăriță să fíe nașă, dar maíca Aegídía își pusese toată stăruința să í se dea binecuvântarea, și biserica era plínă de lume adunată ca să vadă botezul neobíșnuit și pe Persída, care íntrase deodată în ínimíle tuturor.

Gătítă în haínă de cașmír negru, pe care í-o dăruise socrul său, ínaltă cum era, cu obrajií tot plíní, dar maí albă decât de obicei, pășínd încet și apropiíndu-se cu umílínță de altar, ea părea maí mult o vedenie decât fíință dín carne și oase, și mulți íngenunchează când ea își plecă genunchii ca să-í mulțumească lui Dumnezeu că í-a dat tária de a trece prín grele încercări.

De-a pururea nestrăbătute sunt căile sorții.

Stând íngenuncheată și cu capul plecat, ea se vedea în gândul eí însăși pe síne, copilă răsfățată, stând în fereastra cu geamul spart de o íntâmplătoare suflare de vânt, se vedea deschízând în neastâmpărul eí copilăresc cealaltă fereastră, se vedea trecând prín fața măcelăriei... una câte una íntâmplările care hotărâseră víața eí se reamíntíră în sufletul eí parcă le vísa și le vísase numái după un plan de maí ínaínte croít. Cuprínsă apoi de símțământul că nu e sfârșit încă șírul grelelor încercări, ea își plecă maí tare capul.

„Orîşice ní s-ar maí fí întâmplând, Doamne, grăi dânsa, dreptate ní se face, dar pe el să-l aíbí sub ocrotírea ta, căci tu l-ai voít, al tău este, ţie ţi-l voí păstra!“

Nu ştia nimeni ce simte şi gândeşte dânsa în clipa aceasta, dar, văzând-o, toţi erau cuprinşi de acelaşi simţământ, toţi, afară de Mara, muma ei, care, gătită ca nealte dăţi, stătea îndărătnică la íntrearea bisericii.

Se supusese Mara, dar nu se împăcase şi îi venea din când în când să se repeadă, să ía copilul şi să fugă cu el din biserică. Íi era parcă í-l íau, í-l răpesc, í-l aruncă în prăpastie adâncă, în foc mistuitor, şi atât nepot avea şi dânsa.

Când părintele pleban se ívi îmbrăcat în odăjdii, ca să înceapă botezarea atât de neobişnuită, Mara făcu un pas înaínte şi apoi, pas cu pas, stând mereu şi făcând íar un pas înaínte, tot maí potolită, tot maí muíată, ea se apropie.

Când preotul vârsă apa sfântului botez în capul copilului, ea tresări străbătută de fiorí şi ochii se umplură de lacrimi.

Acum era papistaş nepotul ei, cel maí íubít dintre toţi oamenii era papistaş.

— E frumos! grăi dânsa întorcându-se spre Persída. E frumos şi la dânsii botezul! Oamení suntem cu toţii, tot creştini, creştini adevăraţi, tot un Dumnezeu avem.

— Draga mea mamă! grăi Persída şi o îmbrăţişă. Dac-ar fí toţi ca tine, n-ar fí în lumea aceasta decât ferícire.

Atât era de ferícită Mara, încât îmbrăţişă pe maíca Aegídia, pe Naţi, pe Hubăroaie, până chár şi pe Hubăr, care nu râdea níci acum, ar fí fost în stare să îmbrăţişeze pe toţi cei adunaţi în biserică.

— Voí mergeţi acum acasă, grăi apoi grăbită, căci vîn şi eu, dar trebuie să trec maí înaínte pe undeva.

Trebuía, neapărat trebuía!

Cum adică?! Hubăr íi făcuse copilului un dar de un pumn de galbení; Hubăroaie îl ínzestrase cu cincí mii de florini; nu putea să rămâie níci Mara maí prejos. Avea şi dânsa: trebuía să arate că are, că nu e níci dânsa cea din urmă, că ţine şi dânsa la el.

Alergând spre casă, ea era tare hotărâtă să-í dea Persídei zestrea. Acum era cel mai potrivit timp ca s-o facă, pentru ca să vadă Hubăr că nu e níci Persída orişícine şi să ştie lumea că nu e fecíorul luí Hubăr mai presus de fata eí! Da! a Persídei era zestrea; pentru dânsa o adunase: acum era timpul să í-o dea.

Pare însă că erau prea mulţi baní, aşa, deodată.

Se adunaseră la pod, cu pădurea şi dín camete, dín puţin câte puţin mai mult şi tot mai mult, peste treizecí de mii de floríní.

Era destul să-í dea treizecí, douăzeci şi cíncí orí douăzeci de mii. Ceílalţi tot aí eí rămân, dar sunt mai bine păstraţi.

Ea luă în cele dín urmă zece mii. Tot era mai mult decât ceea ce dăduse Hubăroaie, poate chíar prea mult... şi íí venea Mareí să se întoarcă dín drum.

Era hotărâtă să dea baníí în faţa tuturor, cum lucrul acesta de obşte se face. Hubăr ţínuse însă ca de zíua aceasta să vie noră-sa la casa luí şi masa de cumetrie era un fel de nuntă, la care Hubăr îşi adunase, în cíncea nuroríí, pe toţi prieteníí şi cunoscuţií, tot oamení de frunte, de care se sfía Mara. Văzând atâta lume şi aşa oamení, íí părea rău că n-a luat mai mult.

Ea-l chemă pe Naţl la o parte.

— Uíte! íí zíse, am ţínut şi eu să fac un dar pentru copíl. Nu e mult, o parte dín zestrea Persídei: opt mii de floríní! Am să ví-í dau, adăugă întinzându-í baníí, şi pe ceílalţi. Aceştia acum, de botez.

Naţl ştia că Persída are zestre. I-o spusese Persída ea însăşi aceasta. Ştia şi că zestrea e mare. Acum însă, când vedea baníí în mâna tremurătoare, el, cu toate aceste, se sperie oarecum, căcí mulţi trebuiau să fie baníí pentru ca dânsa să poată rumpe atâta dín eí.

— Nu, zíse el dându-se puţin înapoi, te rog să nu ní-í daí, căcí trebuinţa nu avem de dânsíí şi la d-ta sunt mai bine păstraţi decât la noi. Ní-e destul să ştim că-í avem. Dacă íl

ține Dumnezeu pe tata cum e acum, avem destul, iar dacă nu, adăugă el sărutându-í mâna, n-o să mai fim cu d-ta ca mai înainte.

— Da, da! răspunse Mara. Mai bine decât la mine unde ar putea să stea? Să știți că-í aveți... pe toți, nu numai pe aceștia.

Atât voia Mara, ca lumea să știe, și de aceea nu se mai putea stăpâni, trebuia neapărat să le spună tuturor, fiecărui în taină, că n-are nimeni ginere ca al ei, care n-avoi să primească opt mii de florini, o parte din zestrea soției sale.

Nici că se uita însă oamenii ca mai naște la dansa. Las' că banul te ridică și în sufletul tău, și în gândul altora, dar banul agonisit e dovadă de vrednicie, și meserii toți înțelegeau de ce Mara șade în scaun ca pusă într-un jeț și vorbește rar și apăsător. Până chiar și Hubăr, care adunase și el destul, se uita cu un fel de mirare la dansa, căci era femeie neajutorată.

Iar Persida se uita mereu și iar se uita la dansa, o înțelegea deplin, și ar fi voit să fie singură, ca să poată plânge. Prea veniseră lucrurile frumos și peste toate așteptările ei bine; era peste putință ca ele să rămâie mult timp așa, și ochii ei necredincioși umblau scrutătorii de la unul la altul, ca să afle de unde are să înceapă cea mai apropiată mâhnire.

Națl, ei atât de drag acum, nu era în voia lui cea bună, cum îl știa de odinioară. Și, cine știe?! Poate că nici n-avea să mai fie vreodată în viața lui. Vin anii, vin grijile, vine greul vieții și trece veselía inimii.

El era strâmtorat, dus cu gândul, parcă nu credea că sunt toate cum le vede și nu cuteza să se bucure.

Hubăroaie era pierdută în purtarea de grijă pentru lumea adunată la casa ei, avea supărări peste supărări cu cei de afară. Tot se vedea însă că ochii ei se opresc, de câte ori întră în casă, cu un fel de temere asupra soțului ei. Nimeni mai bine decât dansa nu-l cunoștea, și dansa-l vedea că tot nu s-a împăcat cu lucrurile.

Mulțumită, voioasă, omenește fericită nu era decât Mara, care le uitase toate și se pierduse cu desăvârșire în clipa de acum. Și, totuși, tocmai de la dansa a pornit întristarea inimilor.

Era peste putință ca ea să nu-și aducă în cele din urmă aminte și de cei ce nu se bucurau împreună cu dansa, iar aceasta o-nduioșa pe dansa și o mârșea pe Hubăroaie, care-și reamintea amărăciunea de care fusese cuprinsă când a grăit vorbele pentru care Mara îi făcuse muștrări. E grozav lucru să dorești moarte cuiva, și-i era bietei de femei parcă toți știu acele vorbe și toți o muștră pentru ele.

Apoi nu putea nici Trică să se bucure cu Mara, și Persida se roși ca bujorul când muma ei își aduse aminte de el. Despre Trică nu era bine să se vorbească tocmai acum, când mintea fiecăruia era stăpânită de gândul că are Mara bani mulți. Îi era lui Hubăr rușine că noră-sa are frate pe acel om soios și nepieptănat, care seamănă mai mult a slugă proastă și intrase alături cu toți oamenii fără de căpătâi la Verbonc. Cum se potrivea? Mamă ca Mara, fată ca Persida și fecior ca Trică! Acum, în clipa aceasta, îi era și Marei greu, și ea-și făcea muștrări.

Frumoasă a fost ziua, dar ea nu s-a sfârșit în voie bună, și la despărțire inimile erau mai mult încleștate decât deschise.

Nici că se mai puteau deschide în curând.

Peste câteva zile Mara a primit veste de la Trică al ei. Fusese lovit în șold de o țandără de bombă și zăcea acum într-un spital din Verona.

— Sîmțeam eu! grăi Mara. Dar eu singură sunt vinovată.

Și umbla Mara plângându-se mereu de la Radna la Lîpova și de la Lîpova la Radna. De când își știa fata bine așezată, se gândea numai la feciorul ei și nu băgă de seamă că mai mari decât ale ei sunt supărările din casa Persidei.

Avea Hubăr cuvintele lui de a nu fi mulțumit, dar nu putea să le spună nimănui, ci trebuia să-și caute prilej spre a-și da pe față supărarea.

Tot vechea neînțelegere.

Îi întrase în cap gândul că are de Sfântul Gheorghe să-î treacă măcelăria lui Națl și apoi să se ducă acasă, la Víena.

— Trăiți voi, îi zise el nevastei sale, mai bine fără de mine decât cu mine.

Hubăroaie rămase ca lovită de un junghí drept în ínímă. Ce ar fi putut însă ea să-í zică orí să-í facă spre a-l încredínța că țin cu toții la dânsul?!

Lucru lámurít era numai că Națl nu putea să ía măcelăria fííndcă nu era măiestru. Degeaba alerga Oancea, căcí Bocíoacă, supărat rău pe Trícă, de la care primíse cele șaptesprezece sute, și zgândărât mereu de soția sa, țínea una și nestrămutat la hotărârea lui de a nu primí în breaslă pe un om care nu și-a făcut táietura de măiestru la tímpul hotărât și-a umblat aní de zíle de-a rându-l fără de rost.

Astfel treceau zílele, și în trecerea lor ínímíle se înăspreau tot mai mult.

În Săptămâna brânzei, când Trícă s-a întors, în sfârșít, acasă, síngură Mara se bucura, iar Persída ar fi voít să-l roage să se ascundă, ca să nu-l vadă Hubăr. Nu se putea să vie la mai rău tímp.

Dar era venít.

Cam șoldís, nu-í vorbă, cam plecat într-o parte, însemnat, ca nu cumva să uíte vreodată cele petrecute, dar îi ședea oarecum bine și la jocările nu-í făceau níci o strícăcíune, așa zícea Mara.

Cum poate omul, Doamne, să se schímbe trecând prin lume! Lasă că era períat și píeptănat, cu obrazul ras și cu mustăcióara răsucítă, bine strâns la brâu și cu căcíula pe-o ureche, dar degeaba mai căutaí în el pe prostălanul motolog, dín care putea oríșíníce să facă ce vrea.

— Bocíoacă e prost, grăí el când Persída își spuse supărările. A fost totdeauna și o să rămâie toată víața lui. Am eu să-l dumeresc și-o să vezí că toate au să meargă strună.

Ușurel apoi, fără de grijă, ca și când nímic nu s-ar fi întámplat, el s-a dus la Bocíoacă, dar la Bocíoacă, nu la nevasta lui.

Era foarte supărat Bocíoacă, dar când l-a văzut că vine râzând, când l-a văzut că-í cam șoldíș, dar altfel de tot bine, nu mai avea níci el ce să-í facă.

— Știu că te-ai supărat, íi zise Trícă. Dac-ai cerceta mai de aproape, n-aveai de ce, dar te-ai supărat; úite, bate-mă, trage-mí palme, ca și când ți-aș fí fecíor, că te-am avut ca tată, apoi să fím tot ca mai náinte!

Bocíoacă clătínă dín cap. Íi era foarte greu, dar nu putea.

— Ce-a fost a trecut, grái el scoțând vorbele cu anevoie. Eu ți-am spus și tot ți-am spus să te puí bine cu jupâneasa; ce să-ți fac dacá n-ai voít să mă înțelegí?

Trícă se uită lung și cam cu mílă la el, apoi îl apucă de braț.

— Dacá jupâneasa e stăpânul caseí, zise, să mergem la ea.

— Nu e stăpânul caseí, răspunse Bocíoacă, dar pacea caseí de la ea atárnă și asta nu o dau pentru nímic.

— Să mergem la ea, zise íar Trícă.

Marta și fata eí tresărírá când Trícă se íví în pragul caseí marí, unde ele lucrau la fereastră. Prea veníse fără de veste omul care le zguduíse pe amândouă atât de mult.

— Jupânul zíce, grái el dezghețat, că nu poate să mă primească íar calfă, fííndcă nu voíți d-voastră. Dacá eu aș avea nevastă, n-aș cere învoírea eí, adăugă el uitându-se cam de sus în jos la Marta; fíínd ínsă că jupânul o cere și eu n-am vreme să aștept, o fac cătănește și vă întreb dacá mă primíți orí nu.

Sultana íncepu să tremure: era tot omul strașníc, care-í arunca atuncí pe ceílalți la dreapta și la stânga ca să-și deschídă drum spre Verbonc. Íi era frícă de el, dar nu ar fí putut să se depărteze de dânsul.

Marta era strívítă. Ea síngură îl înțelegea. Dar nu se dădea.

— După cum ai venít și după cum întrebí, grái dânsa venínoasă, ne vine să-l întrebăm noí pe jupânul dacá mai putem orí nu să stăm și noí în casa aceasta.

Bocíoacă, omul păcúi, ar fí voít să fugă și să-í lase síngurí.

— Bine, íi zise el Marteí, nu se poate să vorbești și tu fără ca să înțepí cu límba?! Ce aí cu el? Spune-mí și mie, ca să știu.

— Nu are nimic! grăi Trică. O fi avut ce-o fi avut, dar nu mai are și nici n-o să mai aibă nimic. Eu rămân și pace bună! Cine se ia după muiere se miră și el unde se pomenește. O să vezi cât de bine o să ne năvălim.

Așa au rămas apoi lucrurile.

Era hotărâtă acuma și treaba lui Națl.

Nu-și făcuse Trică anii de călătorie, dar Bocioacă tot ținea să-l scoată măiestru.

— Închide tu un ochi, grăi Oancea, care nu putea nici acum să se stăpânească, apoi închidem și noi ceilalți unul. Noi știm, noi facem, și nimeni nu ne mai poartă de grijă.

Cam așa se gândea și Bocioacă, și încă în postul Paștilor amândoi cumnații au fost scoși măiestri.

Nu mai avea Hubăr acum de ce să fie nemulțumit și nici nu zicea că este.

A treia zi de Paști, Bocioacă a dat masă mare în cinstea noilor măiestri. Nu putea nimeni să-i ia dreptul acesta, lasă că era staroste, dar mai avea și fată mare.

Hubăr nu numai că s-a dus și el cu nevastă-sa, dar a dus cu dânsul și pe părintele pleban, căci Bocioacă poftise și el pe părintele protopop, și întâia oară, de când venise la Lîpova, Hubăr nu se mai simțea străin între străini, ci acasă la el, înconjurat de ai săi.

Ce oameni cumsecade!

Dar tocmai aceasta îl făcea să stea ca pe spini și pe jăratîc.

Îi venea să plângă când se uita la fața senină a Marei. Cuprînsă de simțămîntul că dânsa i-a adunat pe toți la un loc și că copiii ei sunt cheagul care-i ține strânși, ea umbla mândră și ușoară, oarecum pe zburate, și vorbea rar și apăsător ca o împărăteasă.

Iar el tresărea când ochii se îndreptau asupra lui și ar fi voit să poată sta ascuns într-un colț.

Ce-ar fi zis toți acești oameni dacă ar fi știut ce fel de greutate apasă asupra lui?!

Puțin i-a păsut mai naînte; acum însă ținea să-l socotească și ei cum el îi socotea pe dînșii.

Îi era destul să se uite în ochii mari ai Persidei pentru ca să fie incredințat că ea știe. Nu putea să-și dea seama cum și de la cine a aflat dânsa, destul că nu din întâmplare-l ținea pe Bandi la casa ei, și îi era greu de dânsa.

Nu fusese mai înainte pentru dânsul nimeni mai sus de părintele pleban; încetul cu încetul însă el a ajuns s-o pună pe Persida mai presus de toți.

— Pleacă, i-a zis preotul când a văzut nerăbdarea lui, du-te, stai acolo în liniștită retragere, căci ai din ce să trăiești.

Așa și voia să facă. Acum însă, când toate se lămuriseră, încât nu mai rămânea decât ca Nașl să se mute și să ia măcelăria, el nu mai dormea nopțile și nu mai avea zi tihnită. Cum putea el să plece când nevasta lui plânga deznădăjduită de câte ori vorba era de plecarea lui? Cum putea să se depărteze din lumea aceasta, în care acum se simțea atât de bine? Cum putea să plece fără ca să fi făcut ceva cu Bandi?

Persida, care-l ținea pe băiat la casa ei, nu era de părerea preotului: el trebuia neapărat să vorbească cu dânsa.

Și dacă au doi oameni să vorbească ceva, ei o știu aceasta fără ca să și-o spună.

Persida vedea și ea că el vrea să vorbească cu dânsa, și degeaba îi zicea Nașl să nu se amestece, căci simțământul de milă și dorul de liniște o împingeau să lămurească odată și lucrul acesta. Ea n-aștepta decât să-l prindă singur.

— Uite, tată, îi zise ea ca și când vorba ar fi de un lucru de nimic, noi ne mutăm de Sf. Gheorghe; n-ar fi oare bine să lăsăm cârciuma în seama lui Bandi? Băiatul e tânăr, dar e așezat și harnic și n-ar duce-o rău dacă am purta și noi grijă de el.

Hubăr se făcu alb ca varul.

El se uită câțva timp țintă și cam speriat în ochii ei, apoi îi apucă mâna, o ținu strânsă și începu să plângă mai întâi încet și pe înăbușite, iar în urmă cu hohote.

— Ce să fac eu?! strigă în sfârșit.

— Dac-ai fí om rău, n-ai plânge: nu țí-ar păsa, cum celor mai multí nu le pasă, grăi dânsa. Întrebă-ți ínima, căcí ea-ți va spune ce ai să faci, și rău nu poate să te povățuiască.

— Eu zíc să-l íau cu míne, zíse Hubăr, să-l duc acolo, să-í fac vreun rost și apoi să mă întorc.

Persída stete câtva tímp pe gândurí.

Era frumos și bine așa; mai frumos și mai bine nu s-ar fí putut, și mare lucru ar fí fost dacă Hubăr ar fí făcut-o aceasta mai demult. Acum însă parcă era prea târzú. Dar toate sunt cu putínță când omul voiește cu tot dínadínsul, și lucrul trebuía să se facă; de la el atárnă pacea și líníștea întregíí famííí.

— Am, grăi dânsa, să-l íau pe departe și să-l pregătesc. Trecí mâine seară, dacă poți, pe la noí. O să potrívesc lucruríle așa ca să fíți síngurí și nesupărați de nímení. El țíne la míne și o să mă asculte.

Șí țínea, în adevăr, tot mai țínea Bandí la Persída. Vorba e numaí că om în toată fírea n-a fost Bandí níciódată și mai ales acum, de când lucruríle se schimbaseră, el se făcuse de tot speríós.

Un síngur gând îl muncea: ce are să se aleagă de el după ce Persída se mută la casa luí Hubăr?

— De ce?! întrebă el dar când Persída îl întrebă dacă vrea să meargă fíe la Pesta, fíe chíar la Víena.

— Să vezí și tu lume, să mai înveți, să te faci om, răspunse Persída. Tata mí-a fągăduít, urmă ea, că te ía cu dânsul dacă vrei să mergí.

— De ce mă ía? întrebă íar Bandí.

Nu íntra-n míntea luí gândul ca Hubăr, omul rău și urgísít, de care muma luí fugea speríată, să-í facă luí vreun bine.

— Pentru ca să-mí facă míe o plăcere, răspunse Persída.

Da! asta o ínțelegea Bandí. De dragul Persídeí putea până chíar și Hubăr să fíe bun.

El dete dín umerí.

— Și când o să mă întorc? întrebă.

— Când veí voi, răspunse ea.

Bandí dete dín umăr.

La urma urmelor, totuna îi era dacă cu dânsa nu putea să meargă și dacă așa voia dânsa.

Putea Hubăr să vie acum, căci toate erau pregătite.

Deși o știa însă aceasta, Hubăr, ieșind seara ca să meargă la cârciuma de la Sărărie, tremura în tot trupul, ca făcătorul-de-rele care vede că nu-î mai rămâne decât să săvârșească fapta. Greu, de tot greu îl apăsa gândul că trece peste povața preotului, și-î venea la tot pasul să se oprească și să se întorcă dín drum. Era parcă peste puțină ca lucrurile să se sfârșească atât de frumos cum el le plănuse. Nu-î rămânea însă decât să meargă înainte, cum merge bolovanul pornit odată pe coaste la vale.

Ajuns față în față cu Bandí, singurî în casă, el era hotărât cu desăvârșire.

— Carevasăzică, vii, băiete, cu mine? întrebă el.

Bandí se uită la dânsul și parcă nu mai era omul rău și urgisit, parcă era în zâmbetul și în ochii lui o bunăvoiență nemaipomenită.

— Mă duc, răspuse el. Dacă vrea Persida!

— O să-ți meargă bine, băiete, urmă Hubăr, o să le ai toate dín destul.

Bandí se uită iar la el.

— De ce? întrebă.

Era în acel „de ce?” și în felul cum fusese rostît ceva ce-î înfiora pe Hubăr.

Ajuns odată până aici, el nu mai putea să se stăpânească: trebuia să meargă înainte până la sfârșit, să scape de toată greutatea ce-î apăsa.

— O să-ți spun mai târziu, grăi el. Acum să știi numai că n-ai pe nimeni în lumea aceasta mai aproape decât pe mine.

Bandí se dete îndărăt și începu să râdă pe rânjite.

— Ai cunoscut tu pe mama? întrebă el ridicând mâna. O știi? Îți aduci aminte de ea?

— Da! răspuse Hubăr, cu capul plecat.

— Nu-mí maí spune, că ştiu, grăi Bandí cu glasul înăbuşít. Mí-eşti tată! Nu-í aşa?

— Da! íi zise Hubăr apropiíndu-se de el.

Bandí îl loví cu pumnul în piept, apoi, cupríns de un fel de turbare, se năpustí asupra lui şi-l muşcă în gâtlej, încât căzură amândoi unul peste altul în mijlocul casei, Hubăr, cu ochii închíşi şi fără ca să se maí apere, iar Bandí, cu genunchii pe pieptul tatăluí său, râzând şi apăsând mereu câtă vreme maí simţea răsufare în el.

Când Persída a deschís, în cele dín urmă, uşa, ca să vadă ce fac, în casă era líníşte şi Bandí râdea înaínte.

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE

Slavici a intuit prea bine și rotația caracterului într-o familie, fenomen mai însemnat și mai vădit într-o societate rudimentară. Cu toate că s-ar părea că stau față în față tinerii cu nouă mentalitate și bătrânii înțepeniți de prejudecăți, de fapt nu e vorba decât de o scurtă criză de transmitere a deprinderilor ereditare. Cei tineri au întocmai aceleași idei preconcepute ca și bătrânii și suferința lor vine din călcarea lor. Iar vițiile părinților răsar reîmprospătate la copii. Națl e posac, leneș, chinuit de cazuri de conștiință, brutal și delicat ca și tatăl său, iar Persida așezată în fruntea unei cârciume devine prin instinct avară, autoritară și plină de orgoliu familial.

Înșușirea esențială a lui Slavici este însă de a analiza dragostea, de a fi un poet și un critic al eroticii rurale, dintr-o provincie cu oameni mai propășiti sufletește, în stare de nuanțe și de introspecții, deși nerupți încă din hieratica etnografică. Jumătate de roman notează încet, răbdător, aprinderea, propagarea și izbucnirea iubirii la o fată conștientă prin frumusețe de farmecele ei, întâi provocatoare și nehotărâtă, apoi stăpânită și în stare de orice jertfă. Sentimentul se strecoară la început ca un simplu capriciu, se îndreptățește cu mila și devine la sfârșit jărativ mistuitor. Mara știe puterea lui de neînvins. Respingând ideea însoțirii cu Națl, nu învinovățește pe fată și nici n-o sfătuiește să se învingă:

„ — Nu, fata mea, zise Mara liniștită. Așa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neștiute și te miri unde ajungi; te-apucă — așa din senin — câteodată ceva, și te miri la ce te duce. Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce ți-e scris, are neapărat să ți se întâmple: voința lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe.“

Așadar, dragostea e văzută ca un destin, și autorul, scutit de a o mai motiva, o descrie doar. Treapta cea mai de sus a ei este, față de un bărbat sfios și fără voință, dezvoltarea femeii înseși în care patima se amestecă cu milă maternă:

„ — Ce e, Ignatius? grăi dânsa. Ce s-a întâmplat? (Nașl bătuse pe tată-său.) Cum a căzut o atât de groaznică nenorocire pe capul tău?

Era în acel Ignatius, pe care nu-l mai auzise de la nimeni, în tonul în care vorbea ea, în întreaga ei fire atâta căldură, atâta inimă deschisă, o atât de curată iubire, încât el rămase cuprins de uimire și uitându-se la ea ca la o ivire mai presus de fire...

— Nu! grăi dânsa în cele din urmă cu liniștită hotărâre, n-am să mă înspăimânt, n-am să fug, n-am să te părăsesc, zise, și-i apucă mâna și se alipi de el și-și trecu gingaș brațul peste gâtul lui.“

Atâta vreme cât descrie latura automată a dragostei, Slavici e ascuțit și dramatic. Când însă năzuiește a da eroilor fineți sufletești de oraș, complicații culturale, tonul apare cu desăvârșire fals și didactic.

G. CĂLINESCU, Istoria literaturii române de la origini până în prezent, București, Fundația pentru literatură și artă, 1941, p. 452—453.

Preocupat de problema etică și educativă, Slavici fixează nu numai tipul unui scriitor, cum Ardealul a produs mai mulți de la el încoace, dar și un tip social mai general, în care s-a recunoscut multă vreme sănătatea sufletească a regiunii. În amintirile sale, scriitorul și-a destăinuit crezul moral, făcut din cumpătare și spirit al dreptății și adevărului, lămurind în același timp izvoarele îndrumărilor sale, între care se disting în chip destul de curios socialismul lui Louis Blanc alături de vechile norme ale înțelepciunii chineze: „Dându-mi silința să potrivesc, scrie Slavici, propriul meu fel de a fi cu cele zise de Lorenz Stein și cu cele scrise de Louis Blanc despre trebuințele omenești, m-am pătruns pentru întreaga mea viață de rostul nu numai economic, ci totodată și moral al îndrumării de a mă mulțumi cu puțin. Nu numai trebuințele prea multe și prea mari sunt nesecat izvor de rele îndemnuri, dar și dacă obârșia sărăciei sunt trebuințele nemăsurate, e mare bogăție să te mulțumești cu puțin și în același timp, mulțumindu-te cu puțin, lași prisosul pentru alții... Vorbind apoi undeva despre înțelepciunea practică, Schopenhauer zice că Confucius a fost cel mai cu minte dintre oamenii ce au trăit pe fața pământului.

Mă simțeam mereu îndemnat a mă dumeri de ce anume Schopenhauer a zis aceasta și am citit cu multă râvnă tot ceea ce mi-a căzut în mână despre viața lui Confucius și despre îndrumările date de dânsul. Acestea mi s-au părut și mi se par și acum atât de înțelepte, încât

mă simt mulțumit de mine însumi și-mi fac muștrări când se-ntâmplă să cad în păcatul de a mă fi abătut de la cele mai însemnate dintre ele. Tot ținând seama de aceste, sunt deci nevoit a judeca și când e vorba de fapte săvârșite de alții. Acestea sunt mai ales patru: iubirea de dreptate, iubirea de adevăr, buna-credință și mai ales sinceritatea, fără de care și cele mai frumoase fapte sunt fățarnicie vrednică de dispreț. “Confesiunea aceasta urma, la data în care este făcută, să scuze sau cel puțin să explice îndărătnicia scriitorului pe căi atât de rău văzute. Linia sa a fost aceea a statorniciei, pentru a nu spune a rigidității. Totuși în natura sa există și un spirit de obediență, de care pare a fi conștient și pe care îl învederează singur încă din epoca sa de școlar la Timișoara, unde atitudinea lui dădea impresia unui prea accentuat conformism (cf. Lumea prin care am trecut, extras, pag. 42). Împrejurarea n-ar avea atâta importanță dacă ea n-ar explica felul de a fi al eroilor săi mai populari, un Popa Tanda, un Budulea taichii, în care revine însuși tipul moral al scriitorului. Slavici avea însă și simțul elementarului, în figuri ca Lică Sămădăul din Moara cu noroc, căpetenie haiducească a porcarilor din pusta arădană, primul dintr-o serie reprezentată și mai târziu (de pildă, de Sandu-Aldea, care regăsește pe întinderile Bărăganului același om), amestec de pasiune și disimulare, natură în fond complicată, cum se întâlnesc atâtea în mediile primitive. Din același șir de oameni face oarecum parte și Mara, din romanul cu același titlu (apărut în editura Luceafărul, la Budapesta, în 1906), precupeată bănățeană, văduvă întreprinzătoare, dominând cu strășnicie peste lumea ei de copii. Romanul înfățișează un conflict de rase și credințe, într-un mediu de conviețuire a românilor cu germanii, cu deznodământ tragic. Compoziție epică sobră, Mara este primul roman obiectiv al Ardealului. Când Slavici părăsește însă mediul rural al locurilor unde se născuse și copilărise, creația sa devine artificială, ca în Cel din urmă armaș, 1923, unde ni se descrie descompunerea morală a unui boier din vechiul regat, interesul scrierii păstrându-se prin paginile ei de cronică, în care oamenii publici ai epocii de după 1875 apar cu numele lor adevărate și în împrejurări istorice.

Tudor VIANU, I. Slavici, în: Șerban Cloculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Istoria literaturii române moderne, București, Casa Școalelor, 1944, reluată de Editura didactică și pedagogică, 1971, p. 267—268.

Mara este văduva unui cârpaci sau cizmar, care a lăsat-o cu o casă și doi copii mici: Persida și Trică. Femeia e energică, voluntară și știe să ducă pe umerii ei voinici, mai bine chiar decât răposatul, îndatoririle ei. Ea își internează fata la o mănăstire de călugărițe catolice de la Lipova, iar pe băiat îl bagă ucenic la un cojocar sârb din Arad. Ea însăși e preocupată ambulantă, cumpărând și vânzând de toate, în târgurile de la Radna, Lipova și Arad. Se mai face și podăriță, închiriind un pod de peste Mureș, și întreprinde tot felul de negoțuri.

Idealul ei este să-și căpătuiască copiii; ea păstrează cu grijă într-o lădiță trei ciorapi de lână. Într-unul strânge creștari pentru fată, în altul pentru băiat și în al treilea pentru casă. Am totuși o îndoială în ceea ce privește personalitatea dominantă a acestei cărți. Dacă privim caracterul în funcție de voință, de personalitate energică, firește, eroina titulară a volumului ar fi și personajul principal. Cred însă că structura acestui personaj dintr-o bucată nu este atât de interesantă ca psihologia Persidei și, paralel cu psihologia ei, aceea a tânărului măcelar Hubernațl, iubitul și mai târziu soțul ei.

Cartea este povestea tulburătoare a unei iubiri care se înfiripează prin „coup de foudre“, adică instantaneu, cu puterea unei fatalități. Tribulațiile acestei iubiri, până ce tinerii se căsătoresc în taină în fața unui preot ortodox, iar pe urmă și variațiile de temperatură ale acestei căsătorii, în care cel mai slab și nestatornic este Hubernațl, în timp ce Persida este fiica vrednică a mamei sale, voluntară și hotărâtă; iar când bărbatul ei, după ce își vede visul cu ochii, își temperează iubirea și își nesocotește îndatoririle, ea ține o măcelărie la Viena și apoi o cârciumă prin părțile Aradului. Așadar, interesul principal al cititorului e atras de această dragoste într-un fel nelegiuită, deși consacrată prin taina căsătoriei religioase, nelegiuită pentru că nici unul din tineri nu primește binecuvântarea părinților săi. În ochii unui tradiționalist ca Slavici, lipsa acestui element fundamental atrage subrezonia oricărei căsătorii. El o spune chiar în termenii proprii: „Fără de binecuvântarea părinților nu este cu putință fericirea casnică“. Aceasta este una din moralitățile romanului.

Șerban CIOCULESCU, Curs de istoria literaturii moderne. Literatura militantă. Partea a II-a, Iași, 1947, p. 47.

Nu de puține ori Mara a fost alăturată avarilor din literatura noastră. Nu e vorba numai de o exagerare, ci de o denaturare flagrantă

a personajului. În realitate, Mara nu e decât extrem de chibzuită. Iat-o făcând socoteala muncii zilnice: „Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecută, ci pentru toată viața. Scăzând dobânda din capete, ea pune la o parte banii pentru ziua de mâine, se duce la căpătâiul patului și aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrânețe și pentru înmormântare, altul pentru Persida și al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă zi fără ca ea să nu pună fie și măcar numai câte un creițar în fiecare din cei trei ciorapi.“ Femeia posedă o rară capacitate de a se chivernisi, și aceasta nu e, în fond, decât un mijloc de a învinge în viață, un aspect al instinctului de conservare, care nu trebuie condamnat. Văduvă sărmană, cu doi copii, Mara ar fi fost condamnată pieirii, ar fi devenit cerșetoare, într-o alcătuire socială în care toți se zbat cu desperare ca să-și câștige existența. Dintr-o experiență care nu era numai a sa, ci a generațiilor ce o precedaseră, Mara știe că trebuie să aduni „bani albi pentru zile negre“, căci dacă tu singur nu te vei îngriji de propriu-ți viitor, atunci altcineva cu atât mai puțin. Spiritul său prevăzător nu e deci, în fond, decât o reacție de apărare la un mod de viață, la un mecanism social de care dacă n-ar fi ținut seama s-ar fi pierdut. Acest spirit de prevedere, de chibzuință o împinge uneori spre manifestări reprobabile. Ceea ce este oarecum în firea lucrurilor, pentru că un echilibru desăvârșit, în condițiile date, era imposibil. Dacă Slavici ar fi creat din Mara un model de moralitate, în contextul social și moral în care-și mișca eroina, aceasta ar fi lăsat impresia de neveridicitate și convenționalism. Așa cum este, Mara e desăvârșită ca personaj tocmai prin complexitatea ei umană, cu alte cuvinte, tocmai prin realismul ei. Ceea ce constată și G. Călinescu: „Proporția aceea de zgârcenie și afecțiune materială, de hotărâre bărbătească și de sentiment al slăbiciunii femeiești e făcută cu o artă desăvârșită.“

Mara nu se putea sustrage unor legi obiective care guvernau societatea în care trăia, în special puterii suverane a banului. Aprecierea oamenilor nu se face, în lumea Marei, după capacități sau merite individuale, ci după mărimea averii. Văduva a fost, în viața ei, de nenumărate ori jignită pentru că era săracă și neajutorată. Cu firea ei aprigă și stăpânită de un puternic sentiment de demnitate omenească, înțeles, desigur, în contextul acelei mentalități, precupeța din Radna ia o sfântă hotărâre de a sfida pe cei avuți, depășindu-i prin avuție. Alt mijloc de a-și răzbuna

umilința ea nu înțelege și nici nu-i putem cere să fi înțeles, întrucât Mara e produsul tipic al propriei societăți. La jignirea adusă de Bocioacă, care l-a respins pe Trică de la ucenicie, mama îl încurajează și se aprinde: „Lasă, dragul mamei, grăi dânsa în cele din urmă îngrijită, căci am eu să te dau la o altă școală, mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău și ca mama ta, ci să stea ei și copiii lor în fața ta cum stăm noi acum în fața lor“. Creând o situație materială ridicată copiilor, Mara înțelege să răzbune umilințele suportate de ea. Vitregiile soartei, suferințele, în capitalism, nu pot să fie ameliorate decât prin avere, alte soluții nu există. Eroina înțelege foarte bine acest adevăr și desfășoară o admirabilă putere de muncă, voință și inteligență, pentru a amortiza, în acest fel, loviturile soartei. În apriga luptă a vieții, Mara este un erou care a obținut victoria pentru că și-a cunoscut adversarii, nu s-a lăsat învinsă, ci i-a învins adesea cu aceleași arme.

P. MARCEA, I. Slavici, București, Editura pentru literatură, 1965, p. 342—343.

În cele mai importante nuvele, ca și mai târziu în romanul Mara, Slavici se dovedește fidel metodei sale de creație realistă oglindind viața societății transilvănene pe care o cunoaște îndeaproape, transmițând nealterată nota specifică vieții satului de peste munți într-un anumit moment istoric. De aici izvorăște spiritul popular care pulsează puternic în opera sa; respectând realitățile și păstrând culoarea locală a mediului social descris în aceeași manieră artistică pe care o vor dovedi marii scriitori ardeleni: George Coșbuc, Octavian Goga, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Pavel Dan și Titus Popovici, Ioan Slavici se dovedește și în acest sens un deschizător de drum.

Domnica FILIMON-STOICESCU, Prefață la vol.: Ioan Slavici, Moara cu noroc, colecția „Lyceum“, Editura tineretului, 1967, p. 15—16.

Ceea ce lovește pe orișicine recitește astăzi pe Slavici este, în primul rând, o lipsă de preocupare a scriului frumos. Slavici este departe de a avea nu numai ceea ce se numește stil frumos, dar chiar stil îngrijit. Îi lipsesc cadența frazei, armonia perioadelor, rotunjimea vorbelor; n-are nici imagini, nici culoare; nu știe să descrie un peisaj, e lipsit de orice

pitoresc în zugrăvirea fizică a personajelor; are lungimi și insistențe inutile și câteodată nu respectă nici regulile elementare ale narațiunii, întrebându-se greșit timpurile. Nuvelele lui sunt departe de cursivitatea dulce a lui Creangă și de horbota îngrijită a frazei lui Caragiale. Totuși ce-l făcea să fie apreciat de oamenii de la „Convorbiri literare“ și de Maioreșcu? Și care a fost cauza pentru care el astăzi este considerat, după Costache Negruzzi, drept unul din fondatorii nuvelei românești?

În primul rând, puritatea vocabularului. Slavici, cu toate stângăciile și cu tot stilul lui neîndemânatic, are o curată și aspră limbă românească. O limbă poate cam necioplită, colțuroasă și dură, dar lipsită de neologisme și perfect armonizată cu personajele lui și cu lumea pe care el o evocă. Această lume e aceea a satelor din Transilvania. Într-o vreme când poporanismul nu exista ca școală literară, Slavici și-a pus țărani să vorbească simplu, a observat bine mediul satelor și a descris acest mediu fără prea multă idealizare, fără multă artă, dar și fără înconjur, urmărind adevărul. Lumea satelor, la noi, a găsit în Slavici unul dintre cei dintâi cronicari fideli și realiști. Spre deosebire de poporaniști, Slavici n-a făcut literatură țărănească cu program. Om al satului, el a descris satul cu simplitate, dragoste, râvnă și voie bună.

A. PHILIPPIDE, *Considerații confortabile*, vol. I, București, Editura Eminescu, 1970, p. 85—86.

Prozatorul a surprins cu ascuțime un moment social-istoric foarte caracteristic, întrucât privește ridicarea burgheziei comerciale din orașele de pe valea Mureșului și din câmpia Aradului. Ea nu provine din rândul mahalagiilor, ca Jupân Dumitrache, ci mai degrabă din țărănime. De altă parte, în Ardeal, împrejurările sunt de așa natură, încât ascensiunea se bazează mai mult pe întrepeditatea economică, pe energie, muncă și răbdare, foarte puțin, deloc chiar, în acest caz, pe tertipurile politice. Pe la mijlocul secolului trecut, târgurile din mănoasa câmpie a Aradului, cum ar fi Radna și Lipova, de care e vorba în roman, au cunoscut o mare înflorire a negoțului și a meșteșugurilor. Numai leneșii — pare a lăsa să se înțeleagă scriitorul, foarte de departe de astăzi — rămân săraci. Mara este o mare energie, care din nimic

realizează o avere considerabilă. Începe cu negoțul mărunț de zarzavaturi și pește. Curând însă banii strânși cu zece capete sunt plasați în afaceri de anvergură, și toată lumea știe cât de bogată este. Începe s-o respecte și s-o admire. Nu-i adevărat că am avea a face numai cu un Harpagon ori cu un Hagi Tudose feminin, ba nici măcar cu un Grandet. Zgârcenia, câtă este ea în caracterul Marei, apare mai curând ca rezultatul unei vieți dure, austere, pe care femeia o folosește drept principala ei armă într-o lume pusă pe căpătuială pe toate cărările. De aceeași natură este și șiretenia cu care caută a-și educa și instrui copiii, gândind foarte practic și lucid viitorul lor, apelând la bunătatea maicii Aegidia s-o primească pe Persida la călugărițe sau folosindu-se de slăbiciunile menajului Bocioacă, în vederea carierei de meșter cojocar a lui Trică. În fond, mentalitatea precupeței este aceea a unei țărance care, intuitiv mai mult, știe că instituțiile — cum ar fi pensionatul de pe lângă mănăstire — sunt datoare să sprijine ridicarea celor de jos și nu-și face un scrupul prea mare umilindu-se și arătând că nu are cu ce să plătească întreținerea în școli a copiilor. Aceeași mentalitate țărănească o face să treacă ușor peste sensibilitatea lui Trică, adolescentul asaltat de frivola nevastă a lui Bocioacă. Momentul trebuia neapărat exploatat în scopul punerii la cale a unei căsătorii avantajoase cu fata bogatului staroste și patron. Mara îl dăscălește pe necoptul fiu în chipul cel mai practic cu putință, înlăturând mofturile sentimentale și punându-i în față realitatea brutală.

„Nu este singura mamă care-și mărită fata după băiatul ce-i place. Ține-o cu vorba până ce nu-ți dă fata ș-o să ai soacră care se teme de tine și nu ți se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte. Fata e bună, frumoasă și cu avere, intri în casă bună și, dacă ești om, faci ce vrei din ea.“

Personajul este simpatic, și chiar așa îl vede autorul, cu toate că îl dezbracă nemilos de orice urmă de idealitate.

Ion ROTARU, O istorie a literaturii române, vol. I, București, Editura Minerva, 1971, p. 505—506.

Marea realizare a artei lui Slavici o constituie, și în Mara, așa cum o cunoaștem și din „novele“, descrierea iubirii. Este interesant de observat că și pentru orășenii lui Slavici iubirea este soartă, destin, ce ți-e scris. Scena în care Mara îi tălmăcește Persidei data sub care stă

destinul ființei umane este, în acest sens, printre cele mai caracteristice. Slavici nu este cel dintâi și nici singurul scriitor de la noi care descrie iubirea astfel. I. Heliade-Rădulescu, cu Zburătorul său, trebuie neapărat pomenit, după cum nu trebuie pierdut din vedere nici Coșbuc, cu atâtea din „idilele“ sale.

Romancierul descrie însă iubirea, cum face și în „novele“, și ca supremă probă în verificarea tăriei de caracter. Națl și Persida au, în rolul îndrăgostiților, multe trăsături comune cu cei din nuvele, dar curba vieții lor este alta. Drumul lui Națl în viață se aseamănă, fie măcar și până la un punct, cu cel al lui Iorgovan, din Pădureanca, și chiar în biografia lor intră elemente comune, Iorgovan umbă cinci ani la școlile din Arad, dar își întrerupe studiile și se face plugar, ca tatăl său. Națl frecventează și el, tot cinci ani, gimnaziul din Timișoara și-și întrerupe studiile, spre a se face măcelar, ca tatăl său. Iorgovan nu ajunge să-și întemeieze familie și drama sa se consumă înainte de căsătorie, cum nu se întâmplă în roman. Națl înaintează în viață, ca și Iorgovan, pe căi întortocheate, fiind un caracter slab. Eroul apare, înainte de a o cunoaște pe Persida, un tânăr harnic, priceput la meserie, distins. Iubirea duce la îmbogățirea vieții sale sufletești, dar îi surpă voința de a se menține pe o linie egală de comportare. Tregerile dintr-o extremă în alta constituie, de fapt, însăși viața sa și ele dezvăluie o mare instabilitate a caracterului. Pădureanca ilustra că în formarea tăriei de caracter joacă rolul principal condițiile sociale. Acum Slavici vine să demonstreze că alături de condițiile sociale își are partea ei și ereditatea.

Persida o moștenește pe Mara și disponibilitățile sale de energie sunt inepuizabile. Persida se manifestă, încă de la intrarea în scenă, protectoarea fratelui ei și rămâne, pe tot parcursul acțiunii, protectoarea cuiva. Ea își găsește drumul în viață după mari frământări sufletești, dar îndată ce și-l descoperă nici o piedică nu-i mai poate sta în cale. Are demnitate în ținută, este conștientă de frumusețea sa și-i rămân străine deprinderi ca cele practicate de soția lui Socioacă. Intră în portretul său, îndeosebi moral, trăsături pe care le întâlnim și la eroinele din „novele“. Simina, din Pădureanca, oferă un astfel de exemplu. Persida trăiește, mai presus de orice, prin acțiunile sale. Iubirea îi umple viața și, spre deosebire de Națl, căruia îi surpă echilibrul moral, îi dă încredere și tărie să biruie toate piedicile. Căsătoria pune capăt zbcuciumului său sufletesc, dar îndată

o învăluie grijile vieții de familie. Are de biruit apoi nu numai greutatea gospodăriei, ci și nestatornicia soțului, pornit pe calea destrămării morale. Delicatesța cu care își înconjoară totuși soțul, încrederea în fondul uman recuperabil al acestuia sunt mișcătoare.

D. VATAMANIUC, Note la romanul Mara, în: Ioan Slavici, Opere, vol. VII, București, Editura Minerva, 1973, p. 782—784.

Începându-și activitatea cu studii sociologice, având o solidă pregătire filozofică și istorică, bun cunoscător al arhivelor trecutului nostru național, dar și al vieții zilnice a claselor populare, observate în peregrinările sale din ținuturile Banatului și Crișanei, apoi în realitățile sudului țării (cu reflexe în evocarea răscoalelor din 1907 într-o nuvelă apărută postum, Căile morților), Slavici are, în plină epocă de stilizări și falsificări semănătoriste, o privire pătrunzătoare și eliberată de orice sentimentalism. E semnificativ faptul că acest contemplator lucid a rămas imun la orice exaltare naționalistă, la orice romantism al misticii țărăniște, fie că el venea din cercul lui Iorga sau din acela al lui C. Stere, în egală măsură cu recea lui judecată asupra calofiliei. „Munca literară nu e un fel de sport pentru distrațiunea celor ce n-au ce face, scria el în 1904, ci un apostolat pentru care se cere vocațiune și pregătire“. Iar în 1910 accentua: „Ceea ce dă valoare și farmec operei de artă e nota particulară, nu în fondul estetic, nici în plăsmuirea ei, ci în înfățișarea în aieva a plăsmuirii, iar aceasta trebuie să fie națională“. Dar național nu însemnează pentru el separarea de spiritul universal, reținerare în forme conservatoare, de primejdios orgoliu, ci confruntare, deschidere, cultură în sens major. El rămâne credincios unei formulări a apelului de la Putna din 1871, care, probabil, îi aparține textual: „Națiunea română voiește cultură, și cultura trebuie să fie una, omogenă la Prut și la Someș, omogenă în sânul Carpaților cărunți și pe malurile umede ale Dunării. Și viitorul, cultura viitorului, unitatea spirituală a viitorului zace în noi, în generațiunea prezentului“. Dincolo de erorile lui în practica unui program politic unde s-a răzlețit de la curentul general, el își asuma și avertismente ce aveau să se dovedească exacte, iar agitației șovine îi prefera o generoasă optică internațională, denunțând pe toți cei ce doreau să provoace „lupta de rase“ și avertizând că-și va da toată silința „ca lupta să rămână ceea ce în adevăr este, o

parte din marea luptă ce se petrece în Europa între exploataatori și exploatați“ (1893). Îndemnul său esențial era luciditatea. Vroia să dea poporului „lumina ce se cere în timpul în care trăim; să-i deschidem calea pentru bunul trai material“.

Mircea ZACIU, *Prefață la volumul Ioan Slavici, Moara cu noroc, Craiova, Editura Facla, 1974, p. 6—7.*

Locul și timpul în care se desfășoară acțiunea romanului său Mara, ce vede lumina tiparului la 1894, sunt considerate de ardeleanul Ioan Slavici drept fericite: regiunea subcarpatică apuseană, la întâlnirea Transilvaniei cu Banatul, în preajma instituirii dualismului austro-ungar. El însuși susține, într-un text publicistic, că „timpul de la 1850 la 1868 a fost binecuvântat pentru românii din împărăția austriacă.“ Iobăgia era desființată, egalitatea înaintea legilor proclamată, iar limba română garantată în biserică, școli, administrație și justiție. Perimetrul dintre Radna, Lipova, Arad, în bogata vale a Mureșului, îi apare pentru acea vreme, scriitorului nostalgic de mai târziu, ca un fel de utopie convenabilă, vrednică a fi reactualizată, ca un paradis profan, cu luminile și umbrele lui verosimil distribuite, ce s-a pierdut o dată cu propria lui copilărie și adolescență.

Orânduit cu o știință epică și o stăpânire sensibilă apreciable, originalitatea romanului Mara constă în faptul că, printr-o poveste de dragoste urmărită cu răbdare în toate meandrele ei pline de surpriză și dramă, se impun realități și probleme sociale fundamentale pentru provincia transcarpatină în acea epocă; pe de o parte formarea prin hărnicie și stăruință a unei burghezii române, pornind de la stratul de bază al meseriașilor constituiți în bresle și alcătuind un amestec salubru de rural și urban, iar pe de altă parte existența unei patrii multinaționale și poliglote. În general personajele preferate de Slavici sunt mai degrabă micii burghezi de la oraș decât țărani ori intelectualii. Chiar preoții lui sunt mai curând practicanți ai moralei sociale, decât îngrijitori ai sufletului individual.

Ion NEGOITESCU, *Istoria literaturii române, Editura Minerva, București, 1991, p. 114.*

Cu Mara, Slavici a înscris cel mai mare moment în evoluția speciei românești de la Ciocoi vechi și noi la Ion. Apărut inițial în Vatra (1894),

editat în 1906, romanul e o amplă și densă monografie a unor medii semițăărănești și de meșteșugari din părțile Aradului, în care se înfiripă o poveste de iubire între doi tineri de nație diferite. Ca în Moara cu noroc, dar pe spații mai vaste, specificul regional se revelă în tablouri admirabile. Neșterse rămân în memorie priveliști ca aceea a imensei podgorii sau a târgurilor autumnale arădene. Străbătând ținutul viticol seara, la vremea culesului, „vezi în fața ta parcă un alt cer, un fel de negreață întinsă în fața ta și nenumărate lumini risipite pe ea, focurile ce ard la crame (...)“. La Arad, străzile și câmpia din împrejurimi sunt pline de care cu bogății din „șapte ținuturi“: „poame de pe Crișuri și din Valea Murășului“, „lemnărie din munții Abrudului“, bucate din câmpie, și pe jos se înșiruire butoaie cu vin și rachiu. În piața de vite abia mai încap turmele de porci, hergheliile de cai, cirezile de cai și boi. Pretutindeni, omenet de limbi felurite, ca la un alt turn al lui Babel. Pe înserate, împrejurul urbei se aprind „mii de focuri“, pe lângă care stau: „aici români, colo unguri, mai departe șvabi ori sârbi, iar printre aceștia slovaci, ba până chiar și bulgari“. Durabilă impresie lasă și descrierile de momente speciale tipice din viața unor bresle, relatările privind organizarea acestora. Pentru obținerea calificării, viitorul cojocar confecționează o bundă înflorată; calfa de măcelar dă „lovitura de maestru“, înjunghiind în doar câteva clipe un juncan ornamentat cu flori, panglici și cârpe și scoțându-i măruntaiele fără a păta aceste podoabe. Calitatea de meseriaș se dobândește cu condiția și a parcurgerii câtorva ani de ucenicie, slujirea timp de un an a patronului și efectuarea a doi ani de călătorie, ca în romanul lui Goethe despre Wilhelm Meister și în alte opere ale prozei occidentale. Relevant e dezvăluită în Mara psihologia socială, inclusiv mentalitatea grupurilor profesionale, cu specificul regional. Înstăriți oamenii sunt strânși la pungă, dar predispuși sa-și etaleze bogățiile. Dacă s-ar putea, ei n-ar da nici un ban din mână, dar nu pierd ocaziile de-a arăta ca dispun de „arginți“. Sub aspectul acesta, apar ambiții și rivalități chiar în sânul familiilor. Ambiția oricărui român e de-a avea neapărat cojoc, și unul cât mai împodobit: „Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ce-i aduce câștig cojocarului“. Ne găsim într-o mică lume distinct patriarhală: amestecată etnic și profesional; parte rurală, fără a fi propriu-zis țărănească, parte rudimentar urbană încremenită în existența ei specifică, jalonată de rânduielile seculare, neatins de duhul transformator al timpului istoric, materializate în datini imune

la tot ce e de natură să le clinească. Existența evoluează pe făgașe prestabilite, momentele de vârf ale biografiilor individuale se consumă ritualic, gândirea și inițiativele personale sunt subordonate mentalităților și prejudecăților colective.

O prejudecată cu adânci rădăcini e cea a purității etnice. Vorbitorii de limbi diferite nu se dușmănesc, oferă, dimpotrivă, un exemplu de conviețuire armonică, însă fiecare ține să-și conserve intactă individualitatea națională. Aprinsă în acest climat spiritual, iubirea dintre Persida, fiica preocupatei Mara, și Națl, fiul măcelarului Hubarnațl, contrariază o tenace concepție de viață. Într-un cadru ardelean se reeditează, cu alte date și alt substrat psiho-social, drama lui Romeo și a Julietei. Se izbesc două puteri titanice: iubirea și inerția tradițiilor. Deși admite că dragostea e o forță a naturii, căreia nimic nu i se poate împotrivi („Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea”), Mara nu se învoiește cu nici un chip ca fiica ei să-și „spurce sângele” măritându-se cu un străin: neamț și papistaș. Identic judecă părinții lui Națl. Tensiunea ce se creează (intensificată și de complicații colaterale, îndeosebi de cele din familia băiatului, unde există și un fiu nelegitim, Bandi, făcut de Hubăr cu o nebună, care, dezzechilibrat, își va omorî în cele din urmă tatăl) generează un autentic roman de iubire, incluzând momente de dramatism și cea mai adâncită analiză psihologică existentă în proza românească din secolul trecut, chiar dacă, asemenea celei din nuvele, în special din Moara cu noroc, succintă, dar pătrunzătoare, este operată cu mijloace neevoluate, proprii artei narative clasic realiste.

Roman de construcție masivă, solid încheșată, Mara își datorează forța epică — asemenea celor mai rezistente nuvele slaviciene — îndeosebi creației de oameni. Zugrăviți cu obiectivitate, atribuindu-se fiecăruia însușiri de toate felurile, bune și rele, eroii par fapte reale, nuanțat diferențiate. Hubarnațl, măcelarul tăcut, încăpățânat și timid, cojocarul Bocioacă, sobru, Ignatius (Națl), complicat și impetuos, Trică, fiul Marei, „băiat bun”, fără personalitate, Persida, suflet onest, soție devotată, dar mai ales Mara însăși, sunt figuri dintre cele mai vechi în galeria de personaje ale prozei narative românești. Mara e de-a dreptul monumentală. Tipică întrupare a feminității voluntare, această văduvă dârză și tenace nu e câtuși de puțin o altă Doamna Chiajna sau Vidra, dar, în ambiția ei de a fi o perfectă mater familias, și nimic altceva, acționează cu tot atâta dibăcie și perseverență ca ele. Dăruită de natură

cu o constituție corporală adecvată cumulului de funcții asumate, feminine și masculine, Mara e o „muiere mare, spătoasă, greoaie, cu obajii bătuți de soare, de ploi și de vânt“, „soioasă, nepieptănată“, care, neștiind ce e odihna și făcând în genere abstracție de ea însăși, se frământa tot timpul, economisește până la absurd, întreprinde tot ce îi stă în putință spre a strânge cât mai multă avere pentru copii, „sărăcuții mamei“. Conștientă că „banul e mare putere“, care „deschide toate ușile și strică toate legile“, țăranca negustoreasă, pentru a și-l procura, „vinde ce poate și cumpără ce găsește“, alergând în acest scop de la Arad la Radna, de acolo la Lipova, și înapoi, arendează podul peste Mureș și transportul lemnului cu plutele, practică și camăta. Baniul îi păstrează în ciorapi, și ține atât de mult să nu cheltuiască din ei încât se face luntre și punte spre a nu plăti nici măcar pensionul Persidei, deși tocmai călugărița care îl conduce îi înlesnise arendarea podului. „Muiere proclată“, bărbătoasă, Mara nu e, totuși, lipsită de feminitate. Ca mamă, ea are pentru odrasle atenții și duioșii de felul celor ce vor da o trăsătură de umanitate înrăitei Aglaie Tulea, eroina călinesciană din Enigma Otiliei.

Dumitru MICU, Scurtă istorie a literaturii române, vol.1. Editura Iriana, București, 1994, p.286-288.

Mara este cea mai izbită operă a lui Slavici și unul din cele mai bune romane românești. Aici se adâncesc problemele sociale tratate în nuvele și se adaugă probleme noi, naționale și profesionale.

Mara Bârzovanu, văduva unui cizmar sărac din Radna, crește doi copii, pe Persida și pe Trică, „sărăcuții mamei“. Întâi, Mara e precupeată, apoi arendează de la mânăstire podul de peste Mureș, percepând taxa de trecere. Astfel, strângând ban cu ban, văduva dă pe Trică la jocărie, la meșterul Socioacă, și pe Persida, la călugărițele catolice de la Lipova. În curând, Persida atrage privirile lui Ignatius (Nașl), fiul unui măcelar neamț bogat. Fata se îndrăgostește și ea de Nașl, dar nici Mara și nici părinții lui nu vor să audă de căsătorie. Mara nu admite ca Persida să se mărite cu un om de altă naționalitate și profesiune: „Neam de neamul meu — zicea ea — nu și-a schimbat sângele.“ De altă parte, familia lui Hubăr, mai înstărită, nu admite nici ea însoțirea lui Nașl cu fiica unei precupețe. Un teolog român, Codreanu, cunună fără consimțământul părinților pe cei doi tineri, care pleacă la Viena. După câțiva timp, Persida

și Națl se întorc în țară și deschid un birt. Națl nu poate îndura depărtarea de părinți și bate pe Persida, mai bine zis se ia la bătaie cu ea, căci Persida nu se lasă bătută. În sfârșit, când Persida naște un copil, după ce mai pierduse unul, Mara și Hubăroaia se împlânzesc și primesc să meargă în casa tinerilor. Mara convine chiar ca nepotul să fie botezat în legea papistășească, întrucât, după cum spune ea, „oameni suntem cu toții, tot creștini, creștini adevărați, tot un Dumnezeu avem“. Romanul vrea să demonstreze că nu există fericire casnică în afara legii. Hubăr, care a mai avut un copil nelegitim, pe Bandi, este ucis de acesta într-o criză de demență, pe când voia să-l legitimizeze. Mara este o femeie întrepridă, voluntară. „Muiere mare, spătoasă, greoaie și cu obrazii bătuți de soare, de ploi și de vânt“, toată energia ei este catalizată în direcția creșterii celor doi copii. Deși femeie simplă, priceperea în afaceri nu-i lipsește. Pe măsură ce capitalul ei sporește (va arenda și o pădure), Mara reduce cheltuielile la strictul necesar. Persida e ținută la mânăstire aproape gratis, Trică, în loc să meargă la școală, e dat ucenic. Gândul Marei este să însoare pe Trică cu fata lui Bocioacă și, fiindcă Trică e asaltat și de soția lui Bocioacă, Mara, senină, dă fiului ei sfatul să nu piardă ocazia unei bune căsătorii prin lipsă de tact: „Ține-o cu vorba până ce nu-ți dă fata, apoi scuipe-o în față și-o să ai soacră care se teme de tine și nu ți se urcă-n cap“. Trică trebuie să plece la oaste și soția lui Bocioacă pune la cale răscumpărarea băiatului, trimițând pe Bocioacă să ceară bani de la Mara. Mara face în așa fel, încât banii sunt împrumutați chiar de la Bocioacă. Însăpământat de urmări, Trică se înrolează voluntar și Mara, deși supărată că feciorul pleacă la război, își admiră totuși fiul în uniformă, încredințată că banii luați de stat vor fi restituiți.

Scriitorul știe să dozeze astfel faptele, încât patima de bani să nu transforme pe Mara într-un monstru. Echilibrul între setea ei de înavuțire și dragostea pentru copii se menține. La botezul copilului Persidei, asistă la o scenă foarte semnificativă din acest punct de vedere. Mara vrea să dovedească lui Hubăr că Națl nu e mai presus de fata ei și înfățișează zestrea fetei: peste 30 000 de florini. Dar apoi se răzgândește: să dea numai 30 000 în cap. Nu e prea mult? Să dea numai 25 000 ori chiar numai 20 000. În cele din urmă se hotărăște să dea 10 000. Văzând lumea adunată, îi pare rău totuși că nu adusese mai mulți bani. Către Națl: „ — Uite! îi zice, am ținut și eu să fac un dar pentru copil. Nu mult — o parte din zestrea Persidei: opt mii de florini. Am să vi-i dau — adăugă

întinzându-i banii — și pe ceilalți. “ Națl, generos, refuză să primească și Mara se bucură că poate să-i păstreze ea.

Slavici este un pictor delicat al eroticii rurale și creează cu gingășie figura Persidei, o fată plină de ingenuitate, deși o fire aprigă ca și mama ei. Dragostea Persidei pentru Națl este la început un sentiment curat, o nevoie de comuniune și o dorință de a vindeca chinurile lui Națl care, dominat de pasiune, se crede un om pierdut, un predestinat la suferință. Tinerii trec printr-o epocă de mare zbućium, neștiind ce să facă din cauza opoziției părinților, se întâlnesc pe ascuns și se amenință reciproc cu despărțirea, până ce hotărăsc să fugă împreună. Dialogurile surprind cu finețe candoarea sufletelor simple. [...]

Mara oferă cea mai cuprinzătoare imagine a societății rurale ardelenene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de un echilibru de compoziție clasic. În special figura energetică a Marei, zbućiumându-se să-și crească omenește copiii, trecând peste toate piedicile, rămâne o creație de neuitat.

Alexandru PIRU, *Istoria literaturii române, Editura Grai și suflet — Cultura Națională, București, 1994, p. 104-105.*